18.

DE OCCIDENTE UNUM PRO ALIO.

DE OCCIDENTE UNUM PRO ALIO

TRACTATIO METHODICA,

Juridico-Moralis, ac Theorico-Practica, nedum Criminalis, & Civilis, sed etiam Canonicæ, ac Moralis Disciplinæ professoribus utilissima.

AUTHORE

PETRO FRANCISCO PASSERINO

COMITE BILEGNI, AC EXCELSI DUCALIS CONSILII PRÆSIDE.

SER.MO RAYNUTIO II. FARNESIO

PLACENTIÆ, PARMÆ, &c. DUCI VI.

EXCUDEBANT

PARMÆ, Albertus Pazzonus, & Paulus Montius Socii
Anno M DC XCIII.
SUPERIORUM PERMISSU.

SER.^ME DUX.

PArtus, quos ſenio Confecti generant, brevem plerunque vitæ curſum ſortiuntur, cum ſpiritus, quos temporis diuturnitas in generantibus pene conſumpſit, in generatis longævitatem influere nequeant. Meo huic Operi, quaſi vetuſtæ plantæ fructui, ut potè octuageſimo ſecundo ætatis meæ anno in lucem prodeunti, ſimilem omnino caſum valde timerem, DVX SER.^ME niſi ſtatim illud non tam à me genitum,

quam

quam è Tuæ munificentiæ ærario natum, Augustissimo Nomini, ac Numini Tuo sacrarem, cujus splendoribus illuminatum, protectione defensum, favoribus insignitum diutissime ad laudem, & Gloriam Tuam perennabit: prout ego Tibi Principum Luminari, Justitiæ simulacro, ac populorum suffragio venerabundus omnem omnino fœlicitatem auspicor, ac deprecor, Tuamque simul Divinam propemodum beneficentiam humillime imploro, ut minimum hoc maximi obsequii monumentum ea excipias benignitate, qua per tot lustra Authoris fidelitatem, ac ingenuitatem dignatus es, eumque in posterum etiam tegere, ac protegere digneris.

Placentiæ 31. Augusti 1693.

Humillimus, Devotiss. ac Devinctiss. Servus, ac Vassallus.

Petrus Franciscus Passerinus.

De Illustrissimo, & Excellentiss. Auctore

NOVI ELUCUBRATISSIMI TRACTATUS

DE OCCIDENTE UNUM PRO ALIO

DISSERTATIO
ENCOMIASTICA

GEORGII HIPPOLYTI DE GEORGIIS

J.C. PLACENTINI.

Quomodo AUCTOR sit Unus; & Unus pro Alio.

Quo aliqua sunt aut Naturà abditiora, aut Magnitudine altiora, eò parciùs Humanæ Menti fiunt pervia; & molestiùs, ut in se sunt, patiuntur se linguà exprimi. Quemadmodum enim, ut altè scribit Seneca: (1) *Proceritas Sylvæ, & Secretum loci, & admiratio umbræ in aperto tam densæ, atque continuæ Fidem Numinis facit:* ita si quando cujuspiam Objecti latens opacitas, vel immensa altitudo Intellectui occurrit, monet Reverentiæ insitam Ingeniis investigandi cupiditatem: & infusà sui admiratione Perspicaciæ acumen cogit hebescere. Hinc Rerum hujus Indolis ea videtur esse veluti peculiaris laudis Nota, quòd, sicut intelligi, sic laudari nequeant.

Intellectus tamen impotentiæ hujusmodi, tanquam suæ activitati detrahentis impatiens, ex ipsa difficultate, ac admirabilitate desiderii æstu acriore inflammat; & excitatis Quæstionibus torquendo ea, quæ non capit, arreptà disputandi licentià præreptam capiendi Facultatem vel ulcisci, vel redimere contendit. Neque ex hac audacià decrescit ipsarum Rerum extra fines humani captus jacentium Majestati. Quin eà ratione, quà maximè à repetitis Aggressorum oppugnationibus probantur munitissimæ, ac impenetrabiles Arces: pari successu ex ferventiore, quo examinantur studio firmatur, & quodammodo propagatur ipsa Rerum Dignitas. Id in ipso Deo elucet, qui naturalibus hominis viribus impervius (2) *lucem habitat inaccessibilem*, & (3) *posuit tenebras latibulum suum.* Nihilominùs inexhauribilis illa infinitæ lucis Abyssus non irascitur animosis Speculantium

(1) *Epist. 41. lib. 5.*

(2) *Timoth. cap. 6.*

(3) *Psalm. 17.*

nisibus: quin Religioni, & Gloriæ Numinis confert; si (4) custoditis verecundè Fidei limitibus, disputetur acerrimè in Scholis circa Dei Essentiam, Scientiam, Voluntatem, ac Attributa.

(4) *Card. Pallavic. in Hist. Concil. Trid. lib. 9. cap. 5. num. 2.*

Planè par Meo negotium excipit, dum Illustrissimum, & Excellentissimum hujusce Tractatus Auctorem obsequioso conamine intelligere, ac laudare aggredior. PASSERINI Nomen est Epigraphe secretioris Sapientiæ. Hæc exuberantia luminis, (5) fulgidæ caliginis instar, quâ olim divites Templi Parietes offundebantur, intimam Thesaurorum, quos abdit, opulentiam celat. Irritus desperat penetrandi ardor: quia, quò plures Partes haurit diligentia, eò uberiores in Eminentissimo Objecto superesse fatetur. Ut ergo perplexo adeò molimini arte occurram, institutâ circa ipsum Disputatione, differentium more id agam, ut certiora, quà potero, de Summo Viro explorem; relictâ felicioribus Ingeniis plenioris conatus Gloriâ. Proniùs ejusmodi consilium amplector: quia Disputanti, cui est pro Fine Veritas, nulla obiici poterit assentationis suspicio, quæ rarò consuevit abesse à laudantis artificio. Dissertationis autem Argumentum nō excerpam aliunde, quàm ex iis, quæ ab Auctore egregiâ subtilitate, ac perspicuitate ad examen revocata Tenebris meis veluti Faces accendunt. Erit ergo Dissertationis Thema; de PASSERINO, qui disceptat *De Occidente Unum pro alio*: Quomodo Ipse sit verè Unus, & Unus Pro Alio.

(5) *3. Reg. cap. 8.*

Unitatis proprium est Miraculum, ut (6) & numerum omnem proscribat, & in se coarctet cumulatissimam Perfectionis Summam. Hinc scitè pronunciavit Origenes quòd (7) *Pertinet ad laudem Justi, quòd Unus dicatur.* In supremo, absolutissimo, ac independentissimo Divino Esse sola Unitas adstruit ineffabilem illam supra quicquid Deus non est Præeminentiam. Adeò ut, qui numerum superinducere tentet Divinitati, Divinitatem ipsam non tam irreligiosè lædat, quàm impiè destruat: prudenter monente ad rem Tertulliano, quòd (8) *Deus, si non Unus est, non est.* Nempe solius Unitatis Privilegio fit, ut qui Unus est, (9) par idem sibi, cæteris impar, sibi communicatas dotes in alios diffluere vetet: id fit ipse, quod extra se conspici nequeat: ex singulorum pretio (10) Unum pretium in se conflet: quadam conciliatrice harmoniâ, quicquid sibi accedit, ita (11) Uno, & eodem spiritu animet, ac imbuat, ut ab alio vendicari nequeat: Imò cujus-

(6) *Unitas est principium numeri: at ipsa non est numerus arg. l. 10. in fin. ff. de acq. poss.*

(7) *Ap. Zidr. de Azeved. in cap. 18. Matth. n. 28.*

(8) *1. contr. Marcion. cap. 5.*

(9) *Macrob. 1. de somn. Scip.*

(10) *Alberic. in l. Ædiles ajunt, §. si forte, ff. de Ædil. edict.*

(11) *V. l. in rem §. Item quæcunque in fin. ff. de rei vendicat.*

cujuslibet divisionis vel incapax, vel intolerans nullam suæ Unitatis separationem impetrari sustineat, & plura sibi maritando (12) *nullum ineat cum sua Unitate divortium*. Et sanè absque Unitatis Beneficio Nemo admittitur intra Famæ, ac Immortalitatis penetralia. Astra, quia multiplicia, turbam faciunt, & Nocti destinantur. Soli Planetæ, quorum quilibet Unicus est, speciali nomine distinguuntur. Mirabile illud inter Volucres Monstrum Phœnix, non versicolore plumà, quà Iridem exuperat non Lustrorum numero; non odorato cespite; non Rogo, cui Sol ipse sit Minister; sed unicè hoc decantatur Titulo, quòd verè sit, & dicatur (13) *Unica semper Avis*. Supra Gemmarum vulgus, ut candore, sic Principatu emicant Uniones; quos ita dictos opportunè advertitur, (14) *quòd tantum Unus, nunquam duo, vel plures simul reperiantur*. Planè siquidem vulgaris, & infœcunda est Laus, ubi pluribus communicatur: neque solent excipi plausibus, nisi (15) *Propria quæ nemini præterquam Achilli contigerunt*.

(12) *Lauret. in append. de num. ad sylv. allegor. tit. de Unit.*

(13) *In Symbol. Eleonoræ Uxor. Franc. 1. Reg. Gall.*

(14) *Isidor. 16. Etbym. cap. 10. ex Brisson. de verbor signif. lib. 19.*

(15) *Ar. 2. Reth. cap. 22.*

Hæc est ergo Prærogativarum mira fœcunditas, quà Unitas in suà numeri ditescit inopià. Pretium hoc mirari, & venerari possum, non verò, ut sum præfatus, intimiùs penetrare, ac ad oculum demonstrare in PASSERINO. Ut tamen eam satis insinuem, provoco ab imbecillitate meà ad sublimiorum mentium activitatem; & productis irrefragabilium Testium suffragiis apertissimè rem evinco. Neque caret illustribus exemplis ejusmodi Ars probandi per Nobilium Testium dicta cujuspiam Meritum. In quo, ne plura ingeram, satis docemur Platoni, Aristoteli, Demostheni eximiæ adscripta fuisse laudi liberalissima, & ab omni invidià vacua, quæ (16) Tullius de iis protulit Testimonia.

(16) *Plutarch. in vit. Cicer.*

Porro inter Testes præcipuum sisto, ut præcipuum Apicem inter summa Ingenia obtinentem JOANNEM CARAMUELEM. Ejus Genius ubique candidus ab omni fuci suspicione Voluntatem: ejusdem Perspicacia, cui felicissimè patuit, quicquid cœteros latuit, ab omni scrupulo erroris Intellectum liberat. Is ergo, qui non perfunctorià, sed usque ad excessum Vitæ productà, & continuatà cum PASSERINI Ingenio communicatione, penitiore haustu illius amplam profunditatem absorbuit, ut PASSERINUM perfectissimè Unum probet, eum ubique non positivis Epithetis condecoratum in nobilem tot suorum Voluminum

Scenam inducit: verùm solis illis exornat Formulis, quas Philosophus vocat, & maximè mirandis convenire probat (17) *Superlationes*. Sic alibi (18) *Eloquentissimum, & Ingeniosissimum Virum*: alibi *Doctissimum*, & *Eruditissimum*, (19) *inter Sublimia Ingenia Europæ non occupantem secundum locum*: alibi coacervatâ in eo unâ Magnitudine ex beatissimâ plurium Disciplinarum Possessione, appellat (20) *Philosophum subtilissimum, Theologum sublimissimum, Jurisconsultum Prudentissimum*.

(17) Ar. 3. Reth. cap. 11. & Art. Poet. cap. 22.
(18) Ep. ad Auctor. in Sched. liber. pag. 247.
(19) In Metametr. P. 2. num. 302.
(20) Ibid. num. 512.

Gloriosis ejusmodi Superlationibus quis inficiabitur à Maximo Viro plenissimè designari præstantissimam Auctoris Unitatem? Habemus inter Unitatis Axiomata, quòd (21) *Eo formaliter constituitur Ratio Unius, per quod Unum opponitur multitudini*. At PASSERINUS, Teste CARAMUELE, secernitur per Eminentiam à Multitudine Literatorum per hoc, quòd inter sublimiora Ingenia primam sedem obtineat: summâ igitur consequentiâ concurrit in eo Ratio unius summè perfecti. Resultat hæc Ratio ex alio Unitatis Axiomate, quo qui est Unus, fit (22) *quid Indivisum in se, & divisum à quocumque alio*. Asseritur autem à CARAMUELE PASSERINUS indivisus in se, quia divisus à cæteris Sapientibus per superegredientem Magnitudinem. Quid ni ergo Unus credatur eâ Unitatis amplitudine, quæ nec Majores recipiat, nec Pares patiatur? Certè ut se ad hunc Unitatis mirabile Fastigium respexisse profiteretur CARAMUEL, efficaciùs alibi prolati Testimonii vim evexit rarissimo illo Elogio (23) *Rarus hodie, qui Doctrinam Eloquentiæ maritat: at PASSERINUS inter Raros subtilissimus, & Eloquentissimus*.

(21) Novarin. lib. 27. Axiom. 99.
(22) Novarin. ibid. Axiom. 182.
(23) In Theolog. Moral. Fundam. Francofurt. 1653. p. 2. ep. 10.

Proh! Quàm ingentem laudum Iliadem unica hæc CARAMUELIS linea concipit! Ea scilicet non infert simplicem Unitatem, sed Unitatis energiam. Illud nempe est Magnitudinis se ipsam superexcedentis Fatum, ut ad illam exprimendam sola Hyperbole par sit Veritati, & aliunde capi nequeat Proportionis Mensura, quam ab Excessu. Unus est PASSERINUS; sed eâ Unitate, quâ non à multitudine, sed à Raritate ipsâ secernatur: hoc est distinguatur ab iis ipsis, quos accuratiùs Fama distinguit. Id demum est, caput non supra Vulgus, sed supra Principes Litterarum attollere: Æmulari Solem, qui nedum Astris minoribus, sed Sphærarum Rectoribus Planetis præstat:

Olym-

Olympum referre, cujus proceritas Cœlo se inserens non clivis, aut collibus; at arduis montium jugis superimminet: Uno verbo veram Sapientiæ Monadem implere; inter Literariæ Reipublicæ Optimates Monarcham esse.

Ut ut singularis in hanc rem esset Testis CARAMUEL; ejus tamen Testimonium ut Viri Religione, Dignitate, Glorià, & Literarum Principatu fulgentissimi omnem exceptionem anteverteret. Imò ipsa hæc Testis præclarissimi singularitas opportunissima esset demonstrandæ quam adstruimus Unitati. Siquidem Sol unus Aquilam probat: Lilium unum sufficit indicandæ Veris opulentiæ. Purpura una, Sceptrum unum, Thronus unus Principis Unitati Reverentiam, Venerationem, Majestatem conciliat. Verùm in re præsenti haud singularis est CARAMUEL. Accedunt celeberrimi alii contestes: e quibus Duos tantùm seligam tanquam accommodatissimè PASSERINI Unitatem definientes.

Primus est Illustrissimus, & Reverendissimus LÆLIUS BOSCOLUS Auctoris olim ingeniosissimus Auditor, mox expressior Imago, & exprimentissimus Præco: Luculentissimi hujus Testis Nobilitatem ex antiquis, ac purioribus Hetruriæ rivis Stirpi derivatam auget meritò Marchionatis Dignitas. Religionem testantur incorrupti mores, quibus Pietas inest tanquam Habitus. Sapientiam produnt acuta, profundissima, & plenioribus Doctrinæ laticibus exundantia Juris Responsa, quæ passim in arduis, ac difficillimis causis edita (24) ab illustrioribus Italiæ Jureconsultis, evulgatis à se voluminibus sagaci consilio fuerunt inserta; ut non sine Vadimonio Famæ elaboratas lucubrationes publicæ luci concrederent. Dexteritatem, Perspicaciam, ac Prudentiam à tot annis confirmat vigilantissima secretiorum Status Negotiorum pro Serenissimo Duce perplexissimis temporibus Præfectura. Candorem demum commendat constantissima erga Amicos, Clientulos, ac omnes reliquos Fides: adeòut si à Tullio inscriptus fuit Liber de *Amicitia LÆLIUS*; visus sit prolusisse huic LÆLIO, cujus nomen est hodie Amicitiæ Generosissimæ Tessera, & Elogium.

Tantus igitur Vir Tanti Auctoris Unitati egregiè adstipulatus est hunc appellando (25) *Scientiarum Ærarium*. Quid efficacius ad indigitandam nobilem PASSERINI Unita-

(24) *Card. de Luc. lib. 1. de Feud.* ubi in fin. latissima Controversia Feudalis D. Boscoli. *Joseph Altogr. Cõtrov.* 96. quæ est D. Boscoli. *D. Consil. Torre de Primog. Ital. Part.* 2. ubi sex integra, & ampla D. Boscoli Responsa.

(25) *In Respons. publicè impresso pro DD. Vulpibus Landis Artic.* 5.

Unitatem? Ærarium est ditissima illa Thesaurorum Unitas, quæ in unius Principis Jura (26) hodie cessit; publicæ securitati, ac utilitati unicè prospiciens. Hæc ergo munificentissima appellatio mirè designat Unum PASSERINI Ingenium quibuscunque Gazis quibus munitur Sapientia refertissimum: adeò ut Uni Principi semper in pretio fuerit, & per Principis Prudentiam, & Clementam publico Bono semper patuerit. Tantam nempe Opulentiam in Unum Caput ubi coaluisse agnovit, diù voluit in Aulâ suo Lateri hærere Serenissimus RAYNUTIUS, ut ex eâ promptiùs effluerent Tranquillitatis, ac Justitiæ Præsidia. Tandem ut tantæ Opes liberiùs publico Jure (ad quod (27) olim spectavit Ærarium) possent hauriri; supremo Senatui PASSERINUM præfecit; ut publicæ Felicitati ((28) quæ demum est verus finis Ærarij) devoveretur; publicoque usu probaretur quod de Illo pronunciatum publicè jam fuerat: (29) *Eundem omnium Utilitati, ac Beneficio natum fuisse.*

Post hos Testes si ad Assumpti fidem aliud suffragium addamus, videbimur facilè detrahere illorum Dignitati; ut qui sunt ex eorum classe, quorum (30) Auctoritas meretur fidem ex quæsitâ excelsioris Doctrinæ Famâ. Verùm non ad robur, sed ad Argumenti ornatum juvat subnectere aliud Oldauri Scioppii perelegans Testimonium; qui PASSERINI Unitatem ut brevi Lemmate perstringeret, illum enunciat (31) *Subiectum Encyclopedicum, & Caramuelis Animam.* Encyclopediam qui dicit, innuit sub unâ Voce Unum Beatissimum conflatum ex universis Sapientiæ Partibus. Tale Unum reiicitur inter Ideas. Concipi siquidem potest ab uno Sapiente in abstracto; at non de Uno Sapiente in Concreto prædicari. Quare accederet Miraculo, quoties de uno Homine verificaretur de facto Encyclopedia. Hoc tamen Portentum affirmavit Oldaurus reduci à merà potentià ad actum in PASSERINO. Ut autem incredibili Assertioni conciliaret Fidem, subdidit pro Ratione, quòd sit *Caramuelis Anima*. Nempe satis constat quæ Scientiarum latitudo in immensum prolata excreverit in uno Caramuele. Hujus ergo cum Anima dicatur PASSERINUS, jam patet, quòd hujusce vocis mysterio evincatur, quòd PASSERINUS informet universam Disciplinarum amplitudinem, sive quòd sit amplissimi, & vastissimi literarum Cæli Intelligentia.

Firmis adeò Argumentis constitutâ in PASSERINO

Unitate

(26) *Cujac. lib. 7. observ. c. 4. pr. Alciat. l. inter publica, ff. de V. S. V. Klock de Ærar. lib. 1. c. 2. à num. 12.*

(27) *Gail. 1. obs. 20. num. 3. Klock. d. cap. 2. num. 9. & 10.*

(28) *Klock. ib. n 16.*

(29) *Jo: Bapt. Cargiar. de Aqu. cap. 11. num. 9.*

(30) *Bard. de Consc. Discept. 4. cap. 4. num. 5.*

(31) In opere inscripto, *le Bellezze della Belisa pag. 223.*

Unitate, reliquus est labor, ut ostendamus postremo loco, quomodo adhuc Ipse absque tam miræ Unitatis dispendio dici debeat UNUS PRO ALIO.

Circa extremam hanc Quæstionem negotium facessit J.C. Paulus, qui disertissimè pronuntiavit, quòd (32) *Difficile est, ut unus Homo duorum Vicem sustineat*. Sol Planetas impertito lumine illustrat; sed non Planetarum vices peragit. Unum esse, ac Alium referre pertinet ad Præstigias, non ad Veritatem. Natura occupatur adeò in Uno perficiendo, ut sui muneris videatur oblivisci, si uno tempore curam ad plures distrahat. Quamobrem eleganter observat J.C. alter, quòd (33) *Nec Natura permisit simul uno impetu duos infantes de uno utero matris excedere*.

At huic Naturæ difficultati seu necessitatis Ingenium, seu Ingeniorum felicitas facilem medelam adhibuit. Prima extorsit ab ipsà Legum austeritate ab (34) antiquis Fabulis severà Religione abhorrente illas, quas Æquitas suasit, Juris Fictiones. Harum vi ea constitit ipsis mendaciis efficacia, ut Defunctos in superstitibus vivere, plures in uno, unum in pluribus jubeamur credere: hæcque approbata impostura (35) à Personis ad Res, ad Loca, ad Tempora mirà propagatione eàdem Æquitate Consulente à Legumlatoribus, & Jurisprudentibus est traducta. Liberiore successu Ingeniorum audacia, frequentissimo Troporum usu nihil impensiùs vertit sibi laudi, quàm (36) *si plura pro uno ponat*, vel si unum doceat plura comprehendere: idque (37) *quantò plura contineat, tantò Urbaniùs*, & *Quantò breviùs, tantò magis probari* affirmat Philosophus.

Utramque hanc artem, quà Unus possit plurimos referre aut Natura liberalitèr indulsit, aut laboriosè Ingenium acquisivit PASSERINO. Delatà veluti ad eum Unum opulentissimà Sapientiæ Hæreditate revixere in Uno è suis cineribus quotquot longè à nostrà memorià pridem floruere Literarum Primates. Meritò ille RENASCENTIUM olim Academiam, cui pro simbolo Equum Trojanum attribuit, erexit, ac promovit. Sed gloriosiùs ex se Uno reclusos protulit Poëtas amæniores, Oratores facundiores, Philologos eruditiores. Quicquid ad Doctrinarum pretiosiorem supellectilem seu ornandam, seu augendam confert, nobis exprimitur per unum Nomen PASSERINI: ut in quo recolunt Academiæ sapidiores sales; Cathedræ profundiorem

(32) *l. si plures sint, ff. de pact.*

(33) *l. Arethusa, ff. d. stat. hom.*

(34) *Proœm. Instit.*

(35) *V. Eckolt. ad tit. ff. de probat. & præsumpt. §. 10. & ibi Add.*

(36) *Ar. 3. Rhet. cap 6.*

(37) *Ibid. cap.* 11.

Inter-

Interpretum subtilitatem; Tribunalia maturiora Juris Oracula; Aulæ Sanctiora Ministrorum Præcepta. Breviter Unus PASSERINUS eminentissimà Antonomasià indicat in se quicquid in Perfectioribus emicat. Agnovit in eo hanc vim præ cæteris CARAMUEL, qui semet in PASSERINO recognovisse professus est illis verbis (38) *Mirabitur fortasse Posteritas in tantâ Terrarum distantiâ indulsisse nostris animis Deum tantam Ingeniorum, affectuumque similitudinem: Quoniam quæ à te conscripta, ita cooptantur menti meæ, ut mea judicem.* Hoc novo, & planè præclaro Testimonio hoc novum miraculum nobis elucet, quòd Duo, nempe PASSERINUS, & CARAMUEL Unum fuerint. atque si duo dicendi sint, de ambobus dici queat quod legimus de aliis pronunciatum: (39) *Dividere inter vos Dii immortales sua beneficia non possunt: quicquid alterutri præstatur, amborum est.*

(38) *In Epist. ad Auct. in Sched. Liber. pag.* 247.

(39) *Mamertin. in Panegyr. ad Maxim.*

Diù miratus sum Ego, quòd Unius PASSERINI Fama ita securam Gloriæ stationem extra omnem Invidiæ ictum tenuerit, ut omnes Viri doctrinà præstantiores, seu facti, ut olim de universà Terrà dictum (40) *labii unius*, ore uno, quod (41) integrum ex omni parte consensum innuit, in Unius laudes constantissimè conspirarint. Conspirationem hanc induxit Philautia. Laudant nempe se, ac sua in PASSERINO; ut in quo Uno se, ac sua respiciunt, & recensent. Celebrant itaque illa, per quæ ipsi commendari ambiunt: hæcque est rara PASSERINI felicitas, ut Laudes, quibus effertur, non liberalitas, sed necessitas exprimat: ipsaque laudandi necessitas sit laudantium cautela.

(40) *Gen.* 11.

(41) *l. Quoniam venerabilis, C. de Episc. & Cler.*

Provida Natura jure meritissimum Auctorem licèt ævo provectissimum vegetis adhuc Ingenii, & Corporis viribus arcet à Senii languoribus. Qui sapientià præfert Nestorem, hunc & debet æmulari ætate. Literatorum Phœnix seculis debet metiri Vitam. In quo Uno Plures vivunt, par est, ut is Plurium vivat annis. Si ex Sententià Pauli J.C. (42) *Unius sepultura plura sepulchra efficere non potest*, cessaret Regula, si PASSERINUS periret. Unius sepultura sepulchra multiplicaret tot, qui in PASSERINO perennant Sapientibus. Contingat ergo Sapientissimo debita Vitæ, nedum Gloriæ Immortalitas. Et UNI, qui ALIIS præstat, & ALIOS refert, dentur ea spatia, quibus adhùc se UNO Majorem valeat ostendere.

(42) *l. cum in diversis, ff. de Relig. & sumpt. fun.*

ELEN-

APOGRAPHUM AUCTORUM,

ET OPERUM, A QUIBUS, ET IN QUIBUS HUJUS OPERIS ASSERTA COMPROBANTUR.

A

1 *Nicolaus de Tudeschis* Abbas Panormitanus *in lectura: in Consiliis.*

2 Accursius *in glossis ad Universum Jus.*

3 *Thomas* Actius *de infirmitate, & infirmorum privilegiis.*

4 *Joannes Petrus* Actolinius *in Resolutionibus Forensibus, & in criminalibus.*

5 Adrianus *in libros sententiarum.*

6 *Petrus* Ærodius *in Pandectis rerum ab omni antiquitate judicatarum.*

7 *Matthæus* de Afflictis *in decisionibus.*

8 *Cajetanus Nicolaus* Agera *in Epitome fori feudalis.*

Albericus. *V.* Albericus de Rosate.

9 *Albertus de* Albertis *in Paradoxis Moralibus de ornatu Mulierum.*

10 *Andreas* Alciatus, *in Consiliis: in lecturis, in Parergis Juris.*

11 *Abertus* Alderisius *de symbolicis contractibus.*

12 *Dionysius Cardinalis* Alexandrinus *in Jus Canonicum.*

13 *Joannes de* Alloza *in Floribus summarum.*

14 *Jacobus* Almainus *in libros sententiarum.*

15 *Joannes* Altenstaig *in Lexico Theologico.*

16 *Marius* Alterius *de Censuris.*

17 *Joseph* Altogradus *in controversiis forensibus.*

18 *Franciscus* Amaya *in Codicem: in observationibus Juris.*

19 *Theodorus* Amydenius *de officio, & jurisdictione datarii, & de stylo datariæ.*

20 *Petrus Joannes* de Ancharano *in quæstionibus familiaribus: in cap. Canonum statuta, de Constitutionibus.*

21 *Joannes* Andreas *in Jus Canonicum.*

22 *Joannes Franciscus* Andreolus *in controversiis forensibus.*

23 Angelus *de Ubaldis Perusinus in lectura.*

24 *Joseph* Angles *in floribus Theologicarum quæstionum.*

25 *Joannes Carolus* Antonellus *de tempore legali.*

26 *Divus* Antoninus *Archiepiscopus Florentiæ in summa: in alphabeto.*

27 *Marius* Antoninus *in variis Resolutionibus.*

28 *Nicolaus* Antonius *de Exilio.*

29 *Divus Thomas* Aquinas *in quatuor libros sententiarum Magistri Petri Lombardi: in quæstionibus de regimine Principis.*

30 *Petrus de* Aragona *ordinis Eremitarum de Justitia, & Jure.*

31 *Guidus à Baysio* Archidiaconus *Bononiensis in lectura.*

32 *Jacobus de* Ardizone *de feudis.*

33 *Jacobus de* Arena *de bannitis.*

34 *Thomas ab* Argentina *in commentariis ad quatuor libros sententiarum.*

Aristoteles. *V.* Stagirita.

35 *Henningius* Arnisæus *de Jure Connubiorum.*

36 *Joannes de* Arnono *in singularibus: in commentariis.*

37 *Rodericus de* Arriaga *de Actibus humanis.*

38 *Stephanus* Aufrerius *de potestate sæculari super Ecclesiis, & Ecclesiasticis personis.*

39 *Divus* Augustinus *de Civitate Dei: de Anima, & spiritu.*

40 *Stephanus de* Avila *de censuris Ecclesiasticis.*

41 *Alphonsus de* Azevedo *in Hispaniæ Regias Constitutiones.*

42 *Dominicus* Azo *Bononiensis in summa Codicis: in Brocardicis.*

43 *Joannes* Azorius *in Institutionibus moralibus.*

44 *Joannes de* Ayllon *in additionibus ad varias resolutiones Antonii Gomezii.*

45 *Jacobus* Ayrerus *de triplici genere homicidiorum.*

***

B

46 *Reinhardus* Bachovius *ad disputationes Treutleri de actionibus.*

47 *Joannes Baptista* Bajardus *in additionibus ad Clarum.*

48 *Nicolaus* Baldellus *in Theologia Morali.*

49 *Franciscus* Balduinus *in Institutiones Imperiales.*

50 Baldus *de Ubaldis in lectura: in consiliis.*

51 *Antonius de* Ballis *in variis tractatibus.*

52 *Joannes Paulus* Balzaranus *de Feudis.*

53 *Dominicus* Bannez *in decisionibus: de Justitia, & Jure.*

54 *Augustinus* Barbosa *in Collectaneis Doctorũ: in Jus Pontificium: de jure Ecclesiastico universo: de dictionibus usufrequentioribus: de officio, & Potestate Episcopi.*

55 *Petrus* Barbosa *de Præscriptionibus.* *Simon* Vaz Barbosa. *V. Simon* Vaz.

56 *Franciscus* Bardi *de conscientia.*

57 *Celsus* Bargalius *de dolo.*

58 *Aloysius* Bariola *in aphorismis.*

59 *Franciscus* Baronius *de corpore: de effectibus minoris ætatis.*

60 *Franciscus* de Barry *de successionibus.*

61 Bartolus *à Saxoferrato in lectura.*

62 *Divus* Basilius *in Genesim.*

63 *Eligius* Bassæus *in floribus totius Theologiæ practicæ.*

64 *Felix* Bassettus *in Institutiones Imperiales.*

65 *Claudius de* Battandier *in praxi Causarum Criminalium.*

66 *Carolus de* Baucio *in casibus singularibus.*

67 *Martinus* Becanus *de justitia, & jure.*

68 *Ludovicus de* Beja *in responsionibus causarũ.*

69 *Eliseus de* Bellegrandis *in methodo rerum Criminalium.*

70 *Joannes Maria* Bellettus *in disquisitionibus Clericalibus.*

71 *Nicolaus* Bellonus *in supputationibus juris: in lucubrationibus super utraque parte Institutionum.*

72 *Joannes Antonius* Bellonus *in Consiliis.*

73 *Jacobus de* Bellovisio *in Practica Judiciaria.*

74 *Thomas del* Bene *de radice restitutionis: de Parlamentis: de Immunitate, & jurisdictione Ecclesiastica: in tractatibus moralibus.*

75 *Gulielmus de* Benedictis *in repetitione cap. Raynutius, de testamentis.*

76 *Gabriel* Berart *in speculo Visitationis secularis omnium Magistratuum.*

77 *Matthias* Berlichius *in conclusionibus practicabilibus.*

78 *Divus* Bernardus *in sermone de Processione in ramis Palmarum.*

79 *Augustinus* Berojus *in Consiliis.*

80 *Joannes* Bertachinus *in Repertorio juris.*

81 *Bartholomæus* Bertazolius *in Consiliis.*

82 *Stephanus* Bertrandus *in Consiliis.*

83 *Philippus de* Bictis *in epitome causarum judicialium.*

84 *Gabriel* Biel *in quatuor libros sententiarum.*

85 *Petrus* Binsfeldius *in Enchiridio.*

86 *Lælius* Bisciola *in horis subcisivis.*

87 *Antonius Fabricius* Bleynianus *in institutionibus theoricis, & practicis, sive rudimentis juris Canonici.*

88 *Henricus* Bocerus *in commentariis ad l. contractus 23. de regulis juris.*

89 *Joannes* Bodinus *de Republica.*

90 *Nicolaus* Boerius *in decisionibus.*

91 *Bernardus* Bombinus *in Consiliis.*

92 *Joannes* Bona *Cardinalis in manuductione ad Cælum.*

93 *Martinus* Bonacina *de contractibus: de restitutione: de Irregularitate.*

94 *Hippolytus* Bonacossa *in communibus opinionibus: in quæstionibus criminalib.*

95 *Divus* Bonaventura *in sententiis.*

96 *Joannes* Bonifacius *de furtis.*

97 *Joannes* Borcholten *in commentariis ad quartum librum Instit. Imper.*

98 *Franciscus* Bordonus *de privilegiis clericorum: de homicidio proditorio: in decisionibus Miscellaneis.*

99 *Camillus* Borellus *in summa decisionum: de Magistratuum edictis.*

100 *Paulus* Borgasius *de Irregularitatibus.*

101 *Joannes Angelus* Bossius *in operibus Moralibus.*

102 *Ægidius* Bossius *ad statuta Mediolani.*

103 *Zacharias* Boverius *in demonstrationibus symbolorum veræ, & falsæ religionis.*

104 *Petrus Cornelius* Brederodius *in libro sententiarum, & regularum juris Civ.*

105 *Barnabas* Brissonius *de formulis: in Lexico juris Civilis, & Canonici.*

106 *Bartholomæus* Brixiensis *in quæstionibus.*

107 *Claudius* Brogniolus *in speculo clericorum.*

108 *Petrus* Brossæus *in remissionibus Doctorum super jus Civile.*

109 *Joannes* Brunemannus *in Codicem.*

110 *Matthæus* Burattus *in decisionibus.*

111 *Antonius* Burgos *in repetitionibus Juris Canonici.*

112 *Franciscus* Bursatus *in Consiliis.*

113 *Antonius de* Buttrio *in jus Canonicum.*

Gas-

C

179 *Ægidius de* Coninck *in universam doctrinam Divi Thomæ: de censuris.*
180 *Franciscus* Connanus *in Commentariis juris Civilis.*
181 *Lancellottus* Conradus *de officio Prætoris: in responsis.*
182 *Cæsar* Contardus *de momentanea Possessione.*
183 *Joannes* Coralius *de juris arte: in Miscellaneis juris civilis: de jure civili in artem redigendo.*
184 *Antonius* Corduba de Lara *in commentariis Codicis: in l. si quis à liberis, ff. de liberis agnoscendis.*
185 *Petrus Philippus* Corneus *in Consiliis.*
186 *Michael de* Cortiada *in decisionibus.*
187 *Joannes Arnoldus* Corvinus *in Enchiridio Institutionum Imperialium in Codicem.*
188 *Franciscus Antonius* Costa *Messanensis in Consiliis.*
189 *Joannes Baptista* Costa *Papiensis in consiliis: in tractatu de facti scientia, & ignorantia.*
190 *Emanuel* Costa *in selectis Interpretationibus.*
191 *Antonius* Cotonius *in Controversiis.*
192 *Didacus* Covarruvias *in 4. decretalium: in variis Resolutionibus: in interpretatione regulæ Peccatum non dimittitur, nisi restituatur ablatū: in Clementinam si furiosus.*
193 *Aymo* Cravetta *in Consiliis.*
194 *Ubertus de* Cremona *inter Consilia Criminalia diversorum.*
195 *Dominicus* Crispus *in Theorica, & Practica Criminali.*
196 *Christophorus* Crusius, *de indiciis delictorum.*
197 *Joannes de* La-Cruz *in tractatu de statu Religionis.*
198 *Marcus Antonius* Cucchus *de mentiente circa Possessionem.*
199 *Jacobus* Cujacius *in observationibus: in commentariis ad jus Civile: in Paratitlis.*
200 *Rodulphus* Cupers, *de Ecclesia universali.*
201 *Rochus à* Curte *de statutis, sive de consuetudine.*
202 *Franciscus* Curtius *senior in Consiliis.*
203 *Franciscus* Curtius *junior in Consiliis.*
204 *Marius* Cutellus, *sive* Curtellus *de prisca, & recenti Ecclesiæ Immunitate.*

D

205 *Jodochus* Damhouderius *in Praxi Criminali: de tutorum, & curatorum munere.*
206 *Hieronymus* Dandinus *in Ethyca sacra.*
207 *Sebastianus Antonius* Danza *in pugna Doctorum.*
208 *Joannes* Dauthius *de Testamentis.*
209 *Tiberius* Decianus *in tractatu Criminali.*
210 *Joannes Franciscus* Decianus *in locupletatione Dictionarii Alberici.*
211 *Philippus* Decius *in lectura: in Consiliis.*
212 *Antoninus* Diana *in resolutionibus moralibus.*
213 *Joannes de* Dicastillo *de censuris: de justitia, & jure.*
214 *Hugo* Donellus *in Commentariis ad jus Civile.*
215 *David* Doringius *in Bibliotheca Theorico practica Jureconsultorum.*
216 *Gulielmus* Durandus *speculator, in speculo juris.*

E

217 *Cassianus à Sancto* Elia *in arbore opinionum Moralium.*
218 *Antonius de* Escobar *in Theologia morali.*
219 *Franciscus Munnoz de* Escobar *de ratiociniis.*
220 *Martinus de* Esparza *de justitia.*
221 *Nicolaus* Everardus *in locis argumentorum legalibus.*

F

222 *Joannes* Faber *in Institutiones Imperiales: in Codicem.*
223 *Joannes Rodolphus* Faber *in systemate triplici juris.*
224 *Honoratus* Fabri *in summula Theologica.*
225 *Prosper* Fagnanus *in quinque libros decretalium.*
226 *Stephanus* Fagundez *de justitia, & contractibus: in decalogum.*
227 *Joannes Franciscus* Fara *de essentia infantis.*
228 *Prosper* Farinaccius *in Consiliis: in Praxi, & Theorica criminali: in appendice de Immunitate Ecclesiæ.*
229 *Bartholomæus à Sancto* Fausto *in speculo Confessariorum.*
230 *Stepanus de* Federicis *de interpretatione legum.*
Felinus. *V.* Felinus Sandæus.
231 *Joannes Baptista* Fenzonius *ad statuta Romanæ Urbis.*
232 *Nicolaus Rodriguez* Fermosinus *in decretales: in Criminalibus.*
233 *Antonius* Fernandez *in examine Theologiæ moralis.*
234 *Joannes Baptista* Ferretus *in repetitionibus juris Canonici.* Vin-

235 *Vincentius* Filliucius *in moralibus quæstionibus*.
236 *Petrus* Firmianus *in Gyge Gallo*.
237 *Hieronymus* Florentinus *in Comœdiocrisi, sive theatri contra theatrum censura: de Baptismo abortivorum*.
238 *Petrus* Follerius *in Praxi Criminali*.
239 *Stephanus* Forcatulus *in Necyomantia, sive occultæ jurisprudentiæ tractatu*.
240 *Baptista* Fragosus *in tractatu de regimine Reipublicæ Christianæ*.
241 *Laurentius de* Franchis *in controversiis*.
242 *Vincentius de* Franchis *in decisionibus*.
243 *Raphael* Fulgosius, *in lectura*.
244 *Bartholomæus* Fumus *in summa Aurea Armilla*.
245 *Paulus* Fuscus *in singularibus*.

G

246 *ANtonius* Gabrielius *in conclusionibus communibus*.
247 *Andreas* Gaill *de pace publica*.
248 Galenus *Pergamenus de semine*.
249 *Leander* Galganettus *de differentiis individuorum utriusque fori*.
250 *Lancellottus* Gallia *in tractatu de Statutis*.
251 *Camillus* Gallinius *de verborum, & rerum significatione*.
252 *Jacobus* Gallus *in apicibus legum*.
253 *Antonius de* Gama *in decisionibus*.
254 *Joannes Baptista* Gargiareus *in singularibus*.
255 *Angelus Stephanus* Garonus *in variis resolutionibus: in consuetudines Senatus Mediolanensis: de bannitis*.
256 *Hieronymus* Garzonius *de laude meri juris*.
257 *Aulus* Gellius *in noctibus Atticis*.
258 *Dominicus à Sancto* Geminiano *in commentariis*.
259 *Nellus à Sancto* Geminiano *de bannitis*.
260 *Joannes* Gerson *in summa*.
261 *Joseph* Gibalinus *de scientia Canonica, & Sacro-politica: de usuris: de universa rerum humanarum negotiatione: De Irregularitat. de censur. Ecclesiast.*
262 *Hieronymus* Gigas *de pensionibus Ecclesiasticis*.
263 *Marius* Giurba *in consuetudines Messanenses: in Consiliis*.
264 *Nicolaus Antonius* Gizzarellus *in decisionibus*.
Glossa *V.* Accursius.
265 *Joannes* Gœddeus *ad tit. ff. de verborum significat.*
266 Goffredus de Trano *in summa decretalium*.
267 *Antonius* Gomezius *in variis resolutionibus juris Civilis: de delictis mentalibus, & actualibus*.
268 *Ludovicus* Gomezius *in regulas de triennali possessore: in regulas Cancellariæ*.
269 *Balthassar* Gomezius *de Amescua, de potestate in se ipsum*.
270 *Emanuel* Gonzalez *in quinque libros decretalium*.
271 *Hieronymus* Gonzalez *in regulam octavam Cancellariæ*.
272 *Jacobus* Gordonus *in Theologia morali*.
273 *Dionisius* Gothofredus *ad jus Civile*.
274 *Ludovicus* Gozadinus *in consiliis*.
275 *Bernardinus* Græcius *in glossa super Pragmaticam de litterarum forma*.
276 *Jacobus* Graffius *in decisionibus aureis: in consiliis*.
277 *Joannes de* Grandis *de bello exulum*.
278 *Thomas* Grammaticus *in Consiliis: in Votis: in decisionibus*.
279 *Hyppolitus* Graffettus *de nece proditoria*.
280 *Carolus de* Graffis *de exceptionibus*.
281 *Stephanus* Gratianus *in disceptationibus forensibus: in decisionibus*.
282 *Hieronymus* Gratus *in consiliis*.
283 *Stephanus à S.* Gregorio *de præcipuis juris, & justitiæ partibus: de Restitutione*.
284 Gregorius IX. *in cap. si culpa, de iniuriis, & damnis datis*.
285 *Petrus* Gregorius *in syntagmat. juris universi.*
286 *Maphæus* Gribaldus *Cherianus de omni genere homicidii*.
287 *Paulus* Grillandus *Castellionens de pœna omnifariam coitus illiciti*.
288 *Joannes Fridericus* Gronovius *in notis ad Grotium de jure belli, & Pacis*.
289 *Hugo* Grotius *de jure belli, & pacis*.
290 *Joannes* Gryphiander *de Insulis*.
291 *Paulus* Grysaldus *in decisionibus fidei Catholicæ*.
292 *Adoardus* Gualandus *de Civili facultate*.
293 *Petrus Paulus* Guazzinus *in tractatu ad defensam animarum*.
294 *Sebastianus* Guazzinus *in tractatu de Pace, & tregua: ad defensam reorum*.
295 *Joannes Didericus* Gulich *de simulatione, & dissimulatione*.
296 *Joannes* Gutierez *in Canonicis quæstionibus: in repetitionib. & allegationib. juris*.
297 *Berlingierius* Gypsius *in opusculo italice inscripto, la Spada di honore, & in alio inscripto, Pareri Cavalereschi*.

†† *Hen-*

H

298 HEnricus Hannhius *in observatis ad Uvesembecium.*

299 *Joannes* Harpprecthus *de publicis judiciis: in commentariis ad instum. Imperiales.*

300 *Christophorus* Haunoldus *de jure, & justitia.*

301 *Henricus* Henriquez *in summa Theologiæ.*

302 *Desiderius* Heraldus *in quæstionibus, & observationibus ad jus Atticum, & Romanum.*

303 *Franciscus* Herculanus *de cautione de non offendendo.*

304 *Antonius* Heringius *de fidejussoribus.*

305 *Joannes Bartholomeus* Heroldus *de ratificatione.*

306 *Divus* Hieronymus *in Epistolis: de Vita Clericorum.*

307 *Osualdus* Hilligerus *in notatis ad Donellum.*

308 *Alphonsus* Hojeda *de beneficiorum incompatibilitate, atque compatibilitate.*

309 Homobonus *de Bonis, de examine Ecclesiastico: de humanæ vitæ statibus: de casibus reservatis.*

310 *Joannes Vincentius* Hondedeus *in Consiliis.*

311 *Joachimus* Hopperus *in tractatu de juris arte.*

312 *Quintus* Horatius *Flaccus in Epistolis: in Carminibus.*

313 *Henricus* Hostiensis *Cardinalis in summa.*

314 *Franciscus* Hotomanus *in Commentariis ad quatuor Institutionum libros: de Feudis.*

315 *Helfricus Ulricus* Hunnius *in Encyclopedia juris universi.*

316 *Thomas* Hurtadus *in tractatibus variis: in resolutionibus moralibus.*

I

317 DOminicus Jacobatius *Cardinalis de Concilio.*

318 *Joseph* de Januario *de casibus reservatis.*

319 Jason Maynus *in lectura.*

320 *Nicolaus* Intrigliolus *in singularibus.*

321 *Pax* Joardanus *in Elucubrationibus.*

322 *Petrus à Sancto* Joseph *in idea Theologiæ Moralis.*

323 *Marius* Italia *de Immunitate Ecclesiæ.*

324 *Imperator* Justinianus *in suis Institutionibus Civilibus.*

K

325 GAspar Klockius, *de Ærario.*

L

326 MAsurius Labio *in homicida excusato.*

327 *Joannes Paulus* Lancellottus *in Institutionibus Juris Canonici.*

Antonius de Lara. *V. Antonius* Corduba de Lara.

328 *Camillus* Laratha *in theatro feudali.*

329 *Joannes Baptista* Larrea *in decisionibus.*

330 *Hieronymus* Laurentius *in decisionibus Rotæ Avenionensis.*

331 *Joseph* Laurentius *in Amalthea Onomastica.*

332 *Petrus Antonius* Lazarius *de Monisteriis.*

333 *Paulus* Layman *in quæstionibus Moralibus.*

334 Leander *à Sanctissimo Sacramento in quæstionib. moralibus.*

335 *Marcus Paulus* Leo *in Praxi ad litteras majoris Pænitentiariæ.*

336 *Franciscus* Leo *in thesauro fori Ecclesiastici.*

337 *Antonius* Leoncillus *de privilegiis pauperum.*

338 *Joannes Baptista* Leonellius *de præcedentia hominis.*

339 *Leonardus* Lessius *de Justitia, & Jure.*

340 *Joannes Baptista* de Lezana *in summa quæstionum Regularium.*

341 *Joannes à* Lignano *de Amicitia: in consiliis.*

342 *Justus* Lipsius *in Commentariis ad Senecam.*

343 *Hieronymus* Llamas *in summa Ecclesiastica.*

344 *Joannes* Lopez *in repetitione Rubricæ de donatione inter virum, & uxorem.*

345 *Gregorius* Lopez Madera *in animadversionibus juris Civilis.*

346 *Petrus* Loriottus *de regulis juris.*

347 *Melchior* Lotterius *in tractatu de re beneficiaria.*

348 *Joannes Baptista* de Luca *Cardinalis de Societatibus officiorum.*

349 *Carolus Antonius* de Luca *de Pluralitate hominis.*

350 Lucianus *in Dialogo Eunuchus.*

351 *Joannes* de Lugo *Cardinalis de Justitia, & Jure: de Sacramento pænitentiæ.*

352 *Raymundus* Lumbier *in observationibus Theologicis circa propositiones damnatas.*

✠✠✠

Aure-

M

353 *A*Urelius *Theodosius* Macrobius *in saturnalibus*.

354 *Franciscus* de Magistris *in Sylva Ecclesiastica*.

355 *Hieronymus* Magonius *in decisionibus Causarum Rotæ Florentinæ: in decisionibus Causarum Rotæ Lucensis*.

356 *Simon* Majolus *de Irregularitatibus*.

357 *Fulvius* Majorana *in praxi Criminali*.

358 *Carolus* Mallettus *in auro Theologiæ moralis*.

359 *P.* Manara *in noctibus melancholicis*.

360 *Lelius* Mancinus *de triplicis juris collatione: in dialogis de antecessione juris, vel artis: in genialibus disquisitionibus: in disputationibus: sacri Juris controversi*.

361 *Jacobus* Mandellus *in consiliis*.

362 *Quintilianus* Mandosius *in glossa facultatum: in regulas Cancellariæ Apostolicæ: de ætate minori: in praxi, & theorica commissionum: in praxi signaturæ, & gratiæ: in consiliis*.

363 *Petrus* Mangrella *in additionibus ad Bartolum*.

364 *Aloysius* Mansi *in consultationibus*.

365 *Franciscus* Mantica *de tacitis, & ambiguis: in decisionibus: de conjecturis ultimarum voluntatum*.

366 *Carolus* Maranta *in controversiis: in Medulla decreti*.

367 *Robertus* Maranta *in speculo aureo*.

368 *Jacobus* Marchantius *in horto Pastorum*.

369 *Philibertus* Marchinus *de sacramento ordinis*.

370 *Jacobus* Marchisellus *in sylva quæstionum Juris Practicarum*.

371 Marcianus *Imperator in novellis*.

372 *Hercules* Marescottus *in variis Resolutionibus*.

373 *Donatus Antonius* de Marinis *in resolutionibus quotidianis*.

374 *Hippolytus* de Marsiliis *de bannitis: in commentariis ad l. Corneliam de sicariis: in consiliis: in singularibus*.

375 *Virgilius* Maro *in Æneidis*.

376 *Valerius* Martialis *in Epigrammatis*.

377 *Matthias* Martinius *in Lexico Philologico*.

378 *Theodorus* Martinus *in Jurisprudentia Criminali*.

379 *Alderanus* Mascardus *de generali statutorum Interpretatione*.

380 *Joseph* Mascardus *de probationibus*.

381 *Peregrinus* Maserius *de sententiis, & earum honorariis*.

382 *Philippus* Massinius *ab Innocentiis in commentariis ad secundam Codicis partem: in selectis Juris distinctionibus*.

383 *Garzia* Mastrillus *in decisionibus*.

384 *Laurentius* Matthæu, & Sanz *de re criminali*.

385 *Divus* Matthæus *in cap. 26.*

386 *Antonius* Matthæus *de criminibus*.

387 *Joannes* Mauritius *de restitutione in integrum*.

388 *Oliverius* Mazucchellus *de casibus reservatis*.

389 *Gulielmus* Maynerius *de regulis juris*.

390 *Sebastianus* Medices *de venatione: in tractatu mors omnia solvit: de fortuitis casibus; de regulis juris*.

391 *Joannes* Medina *de restitutione*.

392 *Didacus* de Medrano *de consensu Connubiali*.

393 *Marcellus* Megalius *in Institutione Peregrina: in Praxi criminali: in Consiliis*.

394 *Joseph* Mele *in additionibus ad decisiones Gizzarelli*.

395 *Andreas* Mendo *in Epitome opinionum Moralium*.

396 *Jacobus* Menochius *Papiensis de Arbitrariis: judicum de præsumptionibus: in Consiliis*.

397 *Joannes Stephanus* Menochius *in institutionibus Politicis*.

398 *Antonius* Merenda *in controversiis juris*.

399 *Franciscus* Merlinus Pignatellus *in controversiis forensibus*.

400 *David* Mevius *in Nucleo juris naturalis, & Gentium*.

401 *Blasius* Michalorius *de fratribus*.

402 *Joannes* Millæus *in Praxi Criminali*.

403 *Alphonsus* Moditius *de jure naturali, gentium, & Civili*.

404 *Ludovicus* Molina *de Justitia, & Jure: de Contractibus*.

405 *Joannes* Monachus *in lectura Canonica*.

406 *Antonius* Monachus *in decisionibus Lucensibus*.

407 *Alexander* Moneta *de distributionibus quotidianis*.

408 *Joannes Petrus* Moneta *de conservatoribus judicibus: de commutatione ultimarum voluntatum*.

409 *Joannes* Montaigne *de Bigamia*.

410 *Paulus Horatius* Montanus *de jure tutelarum, & curationum*.

411 *Petrus Maria* Monticellus *in Praxi Criminali*.

Illu-

N

O

P

Cos.

470 *Cosmus* Philiarcus *de sacerdotum officio.*
471 *Melchior* Phoebus *in Decisionibus Senatus Regni Lusitaniæ.*
472 *Antonius* Pichardus *in Commentariis ad Institutiones Juris Civilis, sive manuductiones Juris Civilis, & Regii Hispani ad Praxim.*
473 *Jacobus* Pignatellus *in Canonicis quæstionibus, & Consultationibus.*
Franciscus Merlinus Pignatellus.
V. Franciscus Merlinus.
474 *Franciscus de* Pitigianis *in Praxi Criminali Canonica.*
475 Plato Collitæus *Atheniensis in libro de legibus: In Timoteum.*
476 *Petrus à* Plaza *sive à* Placa *in Epitome delictorum.*
477 Plinius *in historiis.*
478 *Joannes Baptista* Plotus *de in litem jurando.*
479 *Nicolaus* Plovy *de Irregularitate.*
480 *Joannes* Polmacus *in Breviario Theologico.*
481 *Ludovicus* Pontanus *Romanus in lectura; in consiliis.*
482 *Franciscus Bernardus* Porrus *in fasciculo rerum Criminalium.*
483 *Laurentius de* Portel *in dubiis regularibus.*
484 *Horatius* Possidonius *de Emptione, & Venditione.*
485 *Joannes Antonius à S. Georgio* Præpositus *Mediolanensis in lectura.*
486 *Simon de* Prætis *de interpretatione ultimarum voluntatum.*
487 *Hieronymus* Prævidellus *de Peste.*
488 *Franciscus Maria* Pratus *in disceptationibus forensibus: in responsis Criminalibus.*
489 *Philippus* Probus *in additionibus ad Joannem Monachum.*
490 *Fridericus* Prückmannus *in Consiliis.*
491 *Sylvester de* Pryerio *in summa sylvestrina.*
492 *Samuel* Pufendorff *in Elementis jurisprudentiæ universalis: de Jure naturali, Gentium, & Civili.*

Q

493 *Defendens* Quadrius *in viridario reservato, seu de casibus reservatis.*
494 *Petrus* Quesada *in controversiis forensibus.*
495 *Antonius* Quetta *in Consiliis.*
496 *Marcus Fabius* Quintilianus *in declarationibus.*

R

497 *Jacobus* Rævardus *de Jure ambiguitatis.*
498 *Joannes Dominicus* Raynaldus *in syntaxi rerum Criminalium: in observationibus Criminalibus Civilibus, & mixtis.*
499 *Theophilus* Raynaudus *in morali disciplina: de Virtutibus, & Vitiis: de Eunuchis.*
500 *Fernandus* Rebellus *de obligationibus Justitiæ.*
501 *Petrus* Rebuffus *in commentariis de verborum, & rerum significationibus: in Commentariis ad Constitutiones Regni.*
502 *Jacobus* Rebuffus *in tres ultimos Codicis libros.*
503 *Franciscus* Redenaschus *in Consiliis.*
504 *Gulielmus* Redoanus *de simonia mentali.*
505 *Valerius* Reginaldus *in Praxi fori Pænitentiarii.*
506 *Nicolaus* Reusnerus *in decisionibus: de Jure testamentorum.*
507 *Arnoldus de* Reyger *in thesauro Juris.*
508 *Cælius* Rhodiginus *in lectionibus antiquis.*
509 *Joseph* Riccio *de publicis Judiciis in genere.*
510 *Joannes Aloysius* Riccius *in Praxi aurea quotidianarum rerum Ecclesiastici fori, in qua variæ Juridicæ resolutiones.*
511 *Hippolytus* Riminaldus *in repetitionibus Juris Canonici: in Consiliis.*
412 *Marcus Antonius* del Rio *ad l. contractus 23. ff. de regul. Juris.*
513 *Martinus* del Rio *in disquisitionibus Magicis.*
514 *Ploydorus* Ripa *de nocturno tempore.*
515 *Emanuel* Rodriguez *in summa.*
516 *Joseph* Rosa *de decretis.*
517 *Albericus de* Rosate *in dictionario: in lectura.*
518 *Carolus* Rota *de Privilegiis mulierum.*
519 Rota Romana *in decisionibus.*
520 *Hermenegildus de* Roxas *de incompatibilitate Regnorum, & Majoratuum.*
521 *Paulus* Rubeus *de Validitate Legali: de testamentis.*
522 *Carolus* Ruinus *in Consiliis.*

S

523 *Emanuel* Sà *in Aphorismis.*
524 *Marcus Antonius* Sabellus *in summa diversorum tractatuum: in variis resolutionibus, & Responsis: in Praxi Criminali.*

525 *Ludovicus* Sacca *in Consiliis.*
526 *Sebastianus* Saccus *in fasciculo florum.*
527 *Pompeus* Saccus *in Medicina theorico-practica.*
528 *Joannes de* Salas *de legibus.*
529 *Sebastianus* Salelles *de materiis Tribunalium Sacræ Inquisitionis.*
530 *Franciscus* Salernus *in Consiliis.*
531 *Franciscus* Salgado *de supplicatione.*
532 *Bartholomæus à* Saliceto *in lectura.*
533 *Michael* Salon *de Justitia, & Jure.*
534 *Thomas* Sanchez *de Matrimonio: in consiliis moralibus: in Decalogum.*
535 *Ludovicus* Sanchez de Melo *de induciis debitorum.*
536 *Joannes* Sanchez *in Practicis Disputationibus.*
537 *Antonius* Sanctarellus *in variis resolutionibus.*
538 *Felinus* Sandæus *in tractatu de conatu: in Decretales.*
539 *Joannes Franciscus* Sanfelicius *in decisionibus.*
540 *Petrus* Santerna *de Assecurationibus.*
541 *Claudius* Saturninus *in Lectura.*
542 *Gregorius* Sayrus *in clavi Regia: de censuris.*
543 *Fortunatus* Scacchus *in arcanis Sacræ Scripturæ.*
544 *Sigismundus* Scaccia *de commerciis: de Judiciis.*
545 *Franciscus Antonius* Scalona *de testamentis.*
546 *Joannes Baptista* Scanarolus *de Visitatione Carceratorum.*
547 *Antonius* Scappus *de Jure non scripto.*
548 *Marcus* Scarfella *in horto sommistarum.*
549 *Joachimus* Scaynus *in decisionibus.*
550 *Angelus* Scialoya *in Praxi forsjudicatorum.*
551 *Nicolaus Vincentius* Scoppa *ad Gratiani decisiones.*
552 *Federicus* Scottus *in Consiliis.*
553 *Joannes Duns* Scottus *in quatuor libros sententiarum.*
554 *Gaspar* Scottus *in Physica curiosa.*
555 *Lucius Annæus* Seneca *in troade: de constantia: de Ira.*
556 Seraphinus Oliverius Razzalius *in decisionibus.*
557 *Jeremia* Setserus *de Juramentis.*
558 *Didacus* Sgroius *in luce Prælatorum.*
559 *Joannes* Sichardus *in lectura.*
560 *Laurentius* Silvanus *in Consiliis: de feudi recognitione.*
561 *Jacobus* Simanca *in tractatu de catholicis Institutionibus.*
562 *Emanuel* Soarez *in thesauro receptarum sententiarum, quas communes opiniones vocant.*
563 *Marianus* Socinus *de Clericis pugnantibus in duello.*
564 *Brunorus* à Sole *in quæstionibus legalibus.*
565 *Joannes* Solotzanus *de Parricidii Crimine.*
566 *Dominicus* Soto *de Justitia, & Jure.*
567 *Joannes Baptista* Spada *in Consiliis.*
Speculator. *V. Gulielmus* Durandus.
568 *Alexander* Sperellus *in decisionibus.*
569 *Aristoteles* Stagirita *in Ethyca: in libris de Juventute, & Senectute: in Physica: in Rhetorica: in Politica: de Animalibus.*
570 *Franciscus* Staybantus *in summa principiorum Theologiæ moralis.*
571 *Georgius Adamus* Struvius *in syntagmat. juris feudalis.*
572 *Franciscus* Suarez *de Censuris: in Divum Thomam: de Religione: in opusculis: de censuris.*
573 *Emanuel Laurentius* Suarez *in summa.*
574 *Joannes Petrus* Surdus *in consiliis: in decisionibus.*
Sylvester. *V. Sylvester de Pryerio.*

T

575 *Joannes* Tabiensis *in summa.*
576 *Thomas* Tamburinus *in Decalogum: de Irregularitate.*
577 *Adamus* Tannerus *in Theologia Scholastica.*
578 *Alexander* Tartagnus *in Consiliis.*
579 Tatianus *Encratitarum, seu abstinentium hæresis auctor.*
580 *Antoninus* Tepatus *in compendio variarum sententiarum.*
581 *Antonius* Thesaurus *in decisionibus sacri Senatus Pedemontani.*
582 *Carolus Antonius* Thesaurus *de pœnis Ecclesiasticis.*
583 *Gregorius* Tholosanus *in syntagmat. juris.*
Divus Thomas. *V. Divus Thomas* Aquinas.
584 *Balthassar* Thomasius *in tractatibus variis.*
585 *Joannes Baptista* de Thoro *in compendio decisionum: in comment. ad Joannem Grandem de bello. Exulum.*
586 *Andreas* Tiraquellus *de utroque retractu: in tractatu, cessante causa, cessat effectus: in l. si unquam, C. de revocand. donation. de pœnis temperandis: de Jure Primigeniorum: de legib. connubialibus.*
587 *Franciscus* Toletus *in instructione Sacerdotum.*

Bal-

ELENCHUS AUCTORUM,

QUI ENCOMIASTICE

DE AUCTORE

LOQUUTI SUNT.

A

ALoysius Mansius J.U. D. & Patritius Lucensis *in suis consult. seu rebus Judicatis lib. 7. consultat.* 642. pag. 273. num. 10. juxta edit. Lucens. 1691. inquit, *Cui annuit Illustrissimus, & Excellentiss. D. Co. & Præses excelsi ordinis Passerini in suis eruditissimis Problemat. problem. 7. §. 5. nu.* 139.

Idem *consult.* 643. num. 11. pag. 284. (inquit) *Ita pariter Illustrissimus, & sapientissimus D. Præses Passerini in dicto suo Legali Problemate 70. intra hos limites suos veritatis sensus inclusit.*

Angelicus Aprosius Vintimiliensis *Ordinis Eremitarum S. Augustini in suis Athenis Italicis, inter alia* inquit, *Petrus Franciscus Passerinus, vir summa Ingenii gloria clarus, summa ingenuitatis laude omnibus charus. Ejus scripta ita ex amussim perfecta, & partibus omnibus absoluta sunt, ut nec à livore quidem, aut Momo ipso valeant reprehendi. Prima Adolescentis hujus ætas manifestum ad virtutes iter indicavit; nam pene Puer edidit opuscula, quæ his titulis circumferuntur.*

1. *Annagrammata numerica. Cotonei* 1629. *in* 4. *apud Alexandrum, & Jo: fil. Bazachios.*

2. *De Cotoniensi Pestilentia. Mediolani* 1631. *in* 4. *apud Jo: Petrum Ramellatum, & Ghisulphum.*

3. *Fundamenta veræ pronuntiationis Latinæ. Cotonei* 1629. *in* 8. *apud Bazachios.*

4. *Dialogus de usu, & abusu. Mediolani* 1630. *in* 8. *ex Typographia Ambrosiana.*

5. *Prosodia Italiana. Mediolani* 1640. *in* 8. *apud Jo: Perum, & Jo: Calenzanum.*

6. *Vir factus edidit variis in locis, ac temporibus varias Orationes, & Academicos Principatus, quæ omnia, & alia hujusmodi tres in partes distincta inscribuntur.*

† 7. *Sche-*

7. *Schediasmata Academica. Placentiæ* 1650. *in* 12. *apud Joannem Bazacbium.*

8. *Echo Genialis. Romæ* 1644. *in* 4. *apud Franciscum Caballum.*

Idem in opere Italice inscripto *Biblioteca Aprosiana*, *pag.* 419. juxta editionem Bonon. 1673. *Di cui* (inquit) *scrisse la vivacissima Musa del Dottiss. Passerini leggiadrissimo distico*, *&c.* & in alio inscripto *La Grillaja Grill.* 7. *n.* 7. *pag.* 69. juxta edition. Neapolit. 1668. ubi ait; *Il nostro virtuosissimo Passerini, che è l'occhio destro di Temide*, tum Grill. 10. pag. 125. *Non occorreva* (inquit) *che, per venirmi à ritrovare, V.S. mandasse per foriere il Gentilissimo, e più che virtuosissimo Passerini, cioè à dire, l'anima delle Muse, e la pupilla dell' Enciclopedia*: Tum etiam Grill. 14. pag. 187. ubi dixit *Ricorro, per non vivere in dubbio, come ad Oracolo del vero sapere, al Tripode di V.S. Ella, che nell' Atheneo di Parma con tanta gloria del suo nome è auvezza à fugar le nubi, le quali offuscano il bel candore della figlivola di Temide.*

Angelus Maria Verricelli Cleric. Reg. Theologus, & J. U. D. in Tract. *de Apostolicis Missionibus*, tit. 15. quæst. 280. num. 1. pag. 778. juxta edition. Venet. 1656. *Ita* (inquit) *Doctus Petrus Franciscus Passerinus in Præclarissimo Tract. de Pollut. Eccles. disp.* 7. *cap.* 1. *num.* 5.

Antoninus Diana Cleric. Regul. *Resol. moral. part.* 12. *tract.* 1. *resolut.* 80. *Non deseram* (inquit) *hic apponere verba Doctissimi, & Amicissimi Petri Francisci Passerini de Pollut. Eccles. disp.* 2. *cap.* 12. *num.* 4. *&c.*

Antonius Galeanus Placentin. Decret. Doctor, Cathedr. Ecclesiæ Decanus, &c. epist. 3. *Ad Petrum Franciscum Passerinum* — PETRUS FRANCISCUS PASSERINUS.

ANAGRAMMA.

PRISCAS SUPERAS CANTU SIRENES.

Si priscas cantu superas suavissime Passer
Sirenes, *post hac quis, nisi Phœbus eris?*

Antonius Muscettola Eques Neapolit. in opere inscripto *Prose*, *pag.* 219. juxta edition. Placentin. 1665. *de Petro Francisco Passerino loquens* ait, *col suo sapere mi riempie di maraviglia.*

Co: Augustinus Fontana in sua *Bibliotheca legali* part. 2. pag. 64. edita Parmæ 1688. *Passerinum vocat Præsidem Dignissimum*;

Ca-

C

Carolus Bassus Eques in Opere inscripto *Prose Liriche*, *pag.* 136. *e seqq.* inter alia sic ait:

Sù Cattedre maestre
Thebbe vero Campion, Parma, d'Astrea!
Là frà dotte Palestre
Ercole apponto il Tuo saper parea
A troncar d'altri intento,
Come il Capo dè l'Idra, ogni argomento.

Carolus Thomasius ex Duce Palmæ Cleric. Regular. in Opere inscripto *Quodlibeta Theogica, in anteloquiis, Tandem* (inquit) *D. Petrus Franciscus Passerinus vir Doctissimus, & Ingeniosissimus &c.*

D

Dominicus ab Ecclesia J.U.D. modo Placentiæ Civilium Auditor, *Carminum libr.* 2. Ode 12. Ad Petrum Franc. Passerinum. Hæc inter alia cecinit:

Quem cura mentis, quem labor ingenii,
Efferre laudes impulserint tuas:
O laureà donande Phœbi; ò
Dulce Decus, columenque Pindi. (item prosequitur)
Quæ diffidentium jurgia Civium,
Orbemque Juris dogmata temperant,
Astrea, Terras quæ reliquit,
Te superis docuit relictis. (Item claudit)
Tu jam Canorum versus in alitem,
Pennis fatigas Astra fugacibus;
Visure Divos. Nos mœrentes
Pierias meditamur Aras.

Dominicus Gambertus Soc. Jesu *in Diatriba de Diphtongis* edita mutinæ 1667. part. 2. num. 25. ait: *ut eleganter observat part.* 3. *Schediasm. Academic. Petrus Franc. Passerinus, &c. Sol Eruditorum in Zodiaco, Laureatorum in natione Princeps, Apis attica in flore sapientum, singulorum succò dives, scilicet, omnium spiritus, & Compendium.*

E

EManuel Gonzalez Telez *in Decretal. tom. 3. tit. 46. qui est de Consecrat. Eccl. &c. cap. 7. quod est Cæmeteria, nu.* 4. ait, *Hanc materiam illustrat præter alios Passerinus integro Tract. de Pollut. Eccles.*

F

FElix Gabbus ex Colleg. Jud. Parmæ in Opere inſcripto *Constitutio Almi Parmensis Lycei propugnata* pag. 38. juxta editionem Parmenſem 1666. *ſtatim* (inquit) *occurrebat Exemplum Passerini viri omni litterarum genere mirum in modum exculti, cujus singularem eruditionem testatur ejus ſchedarium Liberale plurimo Ingenii acumine refertum, & cujus profundam Juris peritiam profitetur elaboratissimus Tractatus de Pollut. Eccleſ. amplissimeque compertam facient Problemata Legalia*, &c.

Ferdinandus Ughellus Florentinus Abbas Ciſtercienſis *Italiæ Sacræ tom. 5. de Episcopis Clugensibus, num.* 39. ait, *Petrus Franciſcus Passerinus Græcis, latiniſque litteris, nec non omni eruditionum genere cultissimus, qui nuper ſchediaſmata Academica Doctissima, ab eruditis laudata viris dedit, dabitque plura ſui ingenii præclara monumenta, &c.*

Franciſcus Bordonus Theolog. Regularis Tertii Ordinis S. Franciſci, *De homicidio proditorio, quæst.* 60. *num.* 210. *Quod pertinet* (inquit) *ad D. Passerinum, nunc Illustrissimum Conſil. à Latere Sereniſs. Ducis nostri, dico ipſum ſapienter locutum fuiſſe*, &c.

Flavius Ventrilius J. C. Capuanus, & Advocat. Neapol. *in Epistolis legal. epiſtola ad D. Comitem, & Præsidem Jo: Franciſcum Andreolum, pag.* 1. *verſ. Matrimonium, &c. Quæ* (inquit) *mihi confirmabant D. Petrus Franciſcus Passerinus, & D. Joannes Carolus Antonellus typis jam traditis, & tradendis lucubrationibus plurimum, atque plurimum inſignes*, &c.

Franciſcus Reghinus J. C. Pontremulenſis, & de Colleg. Jud. Parmæ *inter responſa juris pro DD. Marchion. Rangon. reſponſ. 3. pag. 23. Litteris* (inquit) *ad Illustriſs. D. Petrum Franc. Passerinum, olim in hoc Parmensi Gymnaſio facundiſſimum Lectorem, & in præsentiarum, &c. directis.*

Fran-

Franciscus Romaguerra J.C. Gerundensis in suis *Synodalibus Constitut. Gerundens.* pluribus in locis Passerinum in Doctrinæ suæ confirmationem adducit, illumque omni existimatione nominat, præcipue lib. 3. tit. 18. cap. 5. num. 19.

G

GAbriel à S. Vincentio Theol. Carmelit. Excalceat. Tract. *de Remediis Ignorantiæ*, post epistolam dedicatoriam, *Petrum Franc. Passerinum enumerat inter eos, quos dicit esse Illustres Civitatis Laudæ Litteratos.*

Genesius Gastorellus Mediolan. in Præfatione ad opus inscriptum *Il Cielo Aperto*, pag. 25. juxta editionem Bononien. 1652. ait *Monsignor Pietro Franc. Passerini, buomo dottissimo, il quale per li suoi Schediasmi Academici è noto*, ibique subsequitur inter alia; *Quale sarà la di lui fama, se publicherà il Trattato de Pollut. Eccles. e li Problemi legali, Opere degne d'ogni più scelta Biblioteca?* &c.

H

HIeronymus Ghilinus Abbas Alexandrinus *Theatri Virorum Litteratorum tom. 4.* inter quamplurima alia inquit, *Pier Francesco Passerini già caro à primi Letterati, e chiaro co' propri inchiostri, riceveva le lodi per una delle più fortunate penne d'Italia. Vive in Piacenza, dove la sua virtù è stata molto ben conosciuta. Le Opere sue dimostrano somma eruditione; particolarmente le quì notate, con le quali s'illustrano le stampe di quella Città. Schediasm. Academ. Encyclopedia Mariana, ed altri, e tuttavia persevera questo grand' ingegno ad incessantemente faticare intorno ad altri componimenti, come quello, che non sà, se non in esso, trovare ogni suo gusto, e diletto.*

Hippolytus de Georgiis J. U. Doctor, olim juris Civilis in universitate Parmensi Publicus Interpres, Serenissimi Ducis Raynutii Theologus, S. Gervasii Placentiæ Præpositus, in *Allegatione* typis impressa Placentiæ 1684. inscripta *Cremonensi legati, Animadversion. postrema, vers. stante autem, ubi problematum librum aureum dicit, & Auctorem Doctissimum appellat, &c.*

Idem in compend. de Pollut. Eccles. ad Ideam Ingenii, ac morum D. Francisci Niviani, ait, *Non solum Elucubravit hoc*

Com-

Compendium, ut privata opera sibi, velut in succum, exprimeret sapientissimi Passerini vere medullare Ingenium, &c.

Hippolytus Grassettus Mutinensis e Soc. Jesu in *Anatome Necis proditoriæ*, §. 28. num. 4. & 5. nec non §. 29. num. 57. *in Additionibus autem ad D. Anatomen*, num. 42. & 171. *Petrum Franc. Passerinum Doctissimum, & eruditissimum appellat*. Pariterque in *Synopsi Analitica ad eandem Anatomen, num.* 51. *eundem Passerinum Ingenii perspicacissimi, atque eximiæ literaturæ virum vocat*.

Hippolytus Marraccius Lucensis Cleric. Regul. Matris Dei, in *Appendice secunda ad Bibliothecam Marianam, lit. P.* ait, *Petrus Franc. Passerinus vir est gratiæ, officiique plenus, Eloquentia, atque eruditione insignis, doctrina, & meritis eximius, integritate, animique candore peramabilis, &* (ut verbo dicam) *omni virtutum genere cultissimus inter alia vero præstantissimi Ingenii præclara monumenta editioni parat*, &c.

Hortensius Fogarolus J. U. Doctor in *Fidentiana* prætensi statuti matris exclusivi propter Agnatos, sect. 2. vers. Itaque in rei veritate, &c. ait, *Novissime tenet Excellentia Illustrissima D. Præsidis Passerini, veritatis, & Justitiæ speculi, atque ætatis nostra Juristarum Coriphæi, in suo Doctissimo Problem. legal. 7. num.* 89.

I

JAcobus Philippus Terzagius Mediol. Palatinæ eloquentiæ Regius Professor in *suis Oratorum Elogiis*, dixit inter alia.

Detumesce Græcia
Superba Musarum, ac Palladis Patria,
Athenæ, & Parnassus
In uno explicantur Passerino,
Quem oleis, laurisque inserti
Omnes Eloquentiæ, & Poeseos flores
Coronant. subsequitur,
Ità laudes promeretur omnes, claudendo,
Ut singularis in omnibus nullas admittat.
Omnium, qui laudare possent, facundiam
Unus exhausit facundissimus:
Ipse ergo sibi satis longum elogium erit,
Licet brevis laudum omnium Epitome.

Ja-

Jacobus Philippus Tomasinus Episcopus Æmonie, in suis *sapientum Encomiis*, tom. 3. *Petri Francisci Passerini Effigiem, & Encomium exhibet, ubi ejusdem tum ingenii, tum animi dotes, ac virtutes tam luculenter exponuntur, ut ad amplissimum tanti viri Testimonium nihil addi posse videatur.*

Joannes Angelus Suzanus J. C. in *Disquisit. Canon. ad materiam Irregularitatis*, num. 48. & 49. pag. 18. & 19. *Petri Franc. Passerini Tractatum de Pollut. Eccles. expurgatissimum appellat, Auctoremque ipsum eruditissimum, & Doctissimum, præstantissimum veritatis præsidium*, &c.

Idem in *Censura Compendii de Pollut. Eccles.* à D. Francisco Niviano compositi (inquit inter alia) *sacrum opus de Pollut. Eccles. est pretiosa margarita refulgens in anulis Litteratorum*, itemque *vocat Nivianum Heliotropium tanti Jubaris virtutum omnium*. Tum etiam: *sed omnia, quæ ad materiam Ecclesiasticæ Pollutionis tum præclare, & erudite, tum docte, & subtiliter, tum ornate, & utiliter ab Eximio Auctore elucubrata, &c.*

Joannes Baptista Barotirius in opere inscripto *Architettura d'acque* in præfatione dicit, *Pier Francesco Passerini Auttore d'opere Insigni de nostri tempi, &c.*

Jo: Baptista Gargiareus I. C. Collegiatus Bononiensis, & in Excelso Placentiæ, & Parmæ Consilio Consiliarius in *Tractatu de Aquis*, cap. 11. num. 9. *Petrum Franc. Passerinum Excellentissimum, præstantissimum, & Eruditissimum Doctorem vocat*, asseritque *ejusdem doctissimi viri scriptis nihil esse doctius, candidius, & Politius*. Unde concludit *eundem omnium utilitati, ac beneficio natum fuisse.*

Jo: Baptista Passerinus I. C. Roboretanus, & Consiliarius Cæsareus, in opere inscripto *Lucretia Patavina* edito Patavii 1655. quod Petro Franc. Passerino sacravit, *eundem Præstantissimum, atque Excellentissimum virum appellat.*

Jo: Baptista Saminiatus *Controver. Forens.* 52. num. 11. ait, *ut dixit clarissimus D. Passerinus, Dignus in Consilio Ducali Præses, problem. legal. 5. sub num.* 194.

Jo: Baptista Spadius Ordinis Prædicat. S. Theol. Magister *in suis Anagrammat.* ad Petrum Franciscum Passerinum:

Pe-

Petrus Franciscus Passerinus.
En spiceus Parnassi Fructus.
Qui sis, & quantus vir, si quis quærat Amice,
Nominis inspiciat grammata versa tui.
Spicensen fructus Parnassi, ea protinus ajunt,
Vel verum esse nihil, vera vel ista scias.

Jo: Caramuel Episcopus Viglevanensis in *Theolog. Moral. fundam.* Francofurti edita 1653. part. 2. epist. 10. pag. 136. *Rarus* (inquit) *hodie, qui doctrinam eloquentiæ maritat; at Passerinus inter raros subtilissimus, & eloquentissimus.*

Idem *in Dominico, hoc est in Venerab. P. Dominici à Jesu Maria Carmelit. Excalceat. vita, cap.* 12. *num.* 364. *in margin. pag.* 172. juxta editionem Viennen. ait, D. Violæ Mariæ Nicellæ pulcrum Schediasma D. Passerinus dedicat.

Idem *in Epistola ad Auctorem* in Schedar. Liber. ejusdem impressa, pag. 247. *Schediasmata* (inquit) *illa tua, Eloquentissime, & Ingeniosissime vir, non solum Theologiam, & Juris utriusq; scientiam promovent, sed bonas litteras perficiunt, & excolunt*, & in fine subdit, *mirabitur fortasse Posteritas in tanta terrarum distantia indulsisse nostris animis Deum tantam Ingeniorum, affectuumq; similitudinem: quoniam, quæ à te conscripta, ita cooptantur menti meæ, ut mea judicent, & ne decipi videar, mea assensu, & approbatione illa faciam.*

Idem *in Metametrica* tum part. 1. num. 240. pag. 243. juxta editionem Roman. ubi ait, *Sphingem Logogriphis addo ingenioso, & erudito D. Passerini Calamo scriptam, & à Doctis laudatam, dignam, quæ attente legatur, multa enim curiosa, & acuta complectitur*, & num. 264. ait, *Argumenti similitudo postulat, ut hunc Parnassum claudam numeris Clarissimi D. Passerini optimi mei Domini, & Amici, cujus carminibus, & conceptibus, quoties occasio tulit, hanc Metametricam honoravi, & nobilitavi. Paginam sequentem perpende, est enim eruditionis, & ingenii plenissima, & applausu dignissima*, tum etiam part. 2. num. 302. pag. 2. ubi dicit, *floret hodie, & inter sublimia ingenia Europæ non occupat secundum locum D. Petrus Franc. Passerinus vir Doctissimus, & eruditissimus, quem à Viris magnis celebratum Tabula* 18. *Orbi Litterario commendat*, &c. deinde num. 392. ait, *Extat in Ingeniosissimi, & eruditissimi Petri Franc. Passerini libro, inscripto*

Sche-

Schediasmata Academica Calendarium, quod *Author Symbolicum*, *Syllabicum appellat*; *At potuit grandiori vocabulo illud honorare*: *est enim opusculum elaboratissimum*, *cui nullum simile apud Scriptores reperies*. *Sed voluit Passerinus potius eruditus*, *quam superbus videri*; *& ideo aureum illum Libellum altis Nominibus insignire non voluit*. *Volui D. Passerinum post alios Authores producere*, *ut*, *collatione facta*, *videat Lector*, *quantum ille superat universos*: *omnia enim*, *quæ in cæteris desiderabam*, *in Distichis ejus reperio*. In fine autem Claudit, *Legisti Lector Candide Doctissimi Passerini Calendarium: Ingenium Authoris veneratus applausum*, *& admirationem pependisti*, *ergo*, *&c.* postea vero num. 512. pag. 31. *claudat* (inquit) *hoc syntagma Analexicon D. Petri Franc. Passerini Philosophi subtilissimi*, *Theologi sublimissimi*, *Jurisconsulti prudentissimi Proteus*, *&c.* & num. 513. pag. 53. *subdit tandem D. Petrus Franciscus Passerinus vir Doctissimus*, *& Ingeniosissimus*, *Mysticum Monostichon* Placentiæ editum anno à Christo Dei Filio, e Maria nato, quod, quia plurimis placuit, volui hic subscribere

JOANNES CARAMUEL.

pariterque num. 517. pag. 59. *Placet*, inquit, *hunc Tractatum claudere D. Petri Francisci Passerini nomine*, *& Ingenio*: *Illud enim toti est Europæ notum*, *& hoc venerabitur sera Posteritas actis æternitatis*.

Idem *in Theol. Intentionali part.* 4. num. 1875. pag. 406. juxta editionem Lugdun. *Respondebo* (inquit) *clarissimum D. Passerinum scripsisse librum eruditissimum de Pollut. Eccles. &c.*

Idem *in Theol. Regul. tom.* 1. *in Proœmio*, nu. 111. pag. 2. juxta edition. Lugdun. *sane* (inquit) *de Pollut. Eccles. per sanguinis*, *& seminis effusionem*, *&c. scripsit Doctissimum opus clarissimus*, *& eximius D. Petrus Franc. Passerinus*, *quem legere non pœnitebit*, & part. 8. ejusdem Theol. (quam Petro Franc. Passerino dicavit) num. 2047. pag. 729. *Hæc*, inquit, *omnia*, *Passerine Doctissime*, *dixerim*, *ut*, *sicut hucusque moralia subtili calamo pertractasti*, *sic etiam in posterum subtiliter edisserere pergas*; nec non tom. 2. part. 9. *epist.* 50. pag. 278. num. 3209. ubi brevem quandam Theologiæ Fundam. Synopsim Petro Francisco Passerino dedicat, & subdit, *sed cur tibi illam consecro? quia tua est: nam*

 ejus

ejus doctrinas fecisti tuas, eas defendendo, propugnando, tutando, Tua ergo tibi offero, Passerine Doctissime, &c. Itemque part. 10. epist. 8. pag. 315. num. 3355. *sane* (ait) *de Pollut. Eccles. opus doctissimum scripsit D. Petrus Franc. Passerinus, vir ingeniosissimus, & mihi amicissimus, &c.*

Idem *in Rhythmica*, epist. 16. pag. 673. juxta secundam editionem, ubi ait; *Petrum Franciscum Passerinum, quem ætas præcedentibus voluit postponere, fama ab ingenio, studio, & laboribus orta optimo jure eisdem prætulit: Virum bono publico natum, qui digne celebrare voluerit, illud ex hymno Cisterciensium adsumat, scriptis coronetur suis, &c.*

Idem novissime *in Dialexi de non certitudine*, part. 2. art. 6. nu. 481. pag. 174. *Qui dubitet* (inquit) *an humaniores, & politiores litteræ subtilioribus cohærere possint, legat quæso erudita Illustrissimi D. Passerini volumina, in quibus Musæ eloquentiæ floribus Jurisprudentiæ, & Theologiæ severas decisiones exornant. Volo enim nunc inquirere, an sit à nobis tantus vir? si enim hæc nostra dialexis illius Authoritate roboretur, habebit, unde æmulationem, & invidiam despiciat. Aperio igitur Doctissimum illum Tractatum, qui de Ecclesiarum differit Pollutione, &c.*

Jo. Franciscus Andreolus J. C. Eugubinus, & Præses Excelsi Ducalis Consilii Placentiæ *in Controv. forens. part. 5.* controver. 369. num. 21. *super qua* (inquit) *quæstione luculenter scripsit Egregius J. C. Petrus Franc. Passerinus in suo Consilio in hac causa reddito, & late comprobante, &c.*

Jo. Franciscus Lauredanus Senator Venetus *in Epistolis Italice scriptis, part. 2.* pag. 131. juxta tertiam editionem ad Petrum Franc. Passerinum scribens ait: *V. S. m' hà honorato, e regalato co' suoi dottissimi Schediasmi, &c.*

Co. Jo. Nicellus ex Colleg. Jud. Plcentiæ, *in Oratione pro Laurea Doctorali D. Alexandri Marliani*, pag. 13. *deinde* (inquit) *in Parmensi Nobili Academia sub Doctissimis Juris Consultis Ajano, Sanseverino, & Passerino, &c.* nec non in alia pro Laurea D. Joannis Angeli Suzani, pag. 11. *quid* (inquit) *Doctissimus Passerinus?* Pariterque in alia pro Laurea D. Horatio Portasabello collata, pag. 10. in margin. lit. Q. ait, *Petrus Franciscus Passerinus, qui editis operibus, & scientiarum Tutela sibi ipsi est Elogium.*

Co.

Co: Jo: Paulus Nicellus Consiliarius Ducalis, & Serenifs. Cameræ Parmæ Præses, *in Placentina Feudalitatis bonorum*, *vers. Forma enim*, *eum vocat Nostræ Jurisprudentiæ Lumen*, & vers. Cæterum, *eum appellat veritatis Oraculum*.

Idem in Allegat. Fiscali *in Placentina pratensæ evictionis*, art. 1. vers. Sicut hæc concessio, ait, *Excellentiss. D. meus Præses Passerinus in suis doctiss. Problemat. Legal. Problem. 6. §. 4. nu. 2.*

Jo: Petrus Crescentius Nob. Placentinus, Eques, & Comes Palat. *in sua Hermathena Romana* ait, Pier Franc. Passerini col volo dell' immortale sua penna si è auvanzato alla sublimità di quel merito, che gli huomini costituisce fuori della comunanza mortale, ed eterna i nomi della memoria de' Posteri. Possiede gli Allori della gloria, non meno, che di tutte le scienze.

Idem in suo Tract. inscripto *Il Nobile Romano, ò sia trattato di Nobiltà* typis mandato Bonon. currenti Anno 1693. in principio (inquit) *Pier Franc. Passerini, &c. la cui eruditione supera quella dè gli Antichi Latini, e la cui fama seco porta ogni più nobile attributo del merito.*

Jo: Torre Nob. Lucensis, de Colleg. Jud. Placentiæ, Excelsi Ducalis Consilii Consiliarius dignissimus *de Majorat. tom. 1. in princ.* juxta editionem Lugdun. Anno 1688. ait, *&* *plenissime Excellent. D. meus Passerinus scientiarum cognitione præclarus, & meritissimus Præses Problem. Legal. Problem. 7. & 8. & seqq.*

Julianus Menalioti J.C. in *suis Miscellan. Legal. ipsi Passerino olim Præceptori suo dicatis*, typisque datis Anno 1685. Placentiæ, *in ipsa nuncupatoria epistola*, *& ad Lectorem* (inquit) *& præcipuè in illa Parmensi, ubi jam diu Primariam vespertinæ lectionis Cathedram conscendens, tuum præclarissimum nomen immortalitati dederas*, &c. Item *suum tutelare Numen vocat*, *& implorat*.

L

LAurentius Crassus Advocatus Neapolit. in Opere inscripto *Elogii dè gli Huomini Letterati*, part. 2. in Elogio Petri Franc. Passerini, pag. 317. sic incipit, *La vita dedita alli Studi di Pier Franc. Passerini è un glorioso Teatro, per sdvellar con Sockate, in cui da Savi vengono ammirate le virtuose attioni,*

poiche circondato sempre mai dalla Compagnia de Libri, e de gli huomini Letterati, altro far non seppe con immutabil tenore, che dirizzare il camino all'erto sentiero della virtù, & pag. 319. sic concludit, *vive con le amicitie de' Letterati più Illustri, celebrato ne' Libri de' più famosi Scrittori, e per i suoi degni volumi dati alla luce, arricchito di una gloria, che temer non saprà mai la rapacità de' secoli*.

Laurentius Legatus Cremonensis in opere, quod inscripsit *Chrysomeleida*, pag. 13. juxta edit. Bonon. 1667. sic ait,

Quodque loco majus decus est: hoc editus ille
Passer, Olorinum, qui modulatur epos.
Passer habet inter Farnesia Lilia nidum,
Cultus ubique mihi, &c.

Laurentius Longus Cleric. Regul. Congreg. Somaschensis, & Doctor Theologus, *soteriar. lib.* 12. hæc inter alia Canit:

Nam tibi Jura, Sophi, & subeuntes æthera Mystæ
Certatim laudes contribuere suas.
Deinde *Te quoties totis dicentem viribus audit,*
Pendet ab eloquio turba coacta tuo.
Itē sequitur. *Tu sacer immensis Operosa volumina Chartis*
Committis, nulla commoritura die;
Claudit. *Salve igitur nostri non ultima gloria sæcli,*
Qui tantas uno pectore claudis opes.

Idem in *summa de sacramentis, pag.* 28. *quorum* (inquit) *meminerunt Doctissimi viri in libris suis Balthasar, Bonifacius, Petrus Franc. Passerinus, &c.* nec non pag. 32. *Gravissimorum* (inquit) *Authorum exemplum sequor Pierii Valeriani, Josephi Laurentii, Jo. Francisci Lauredani, Petri Franc. Passerini, &c.*

Laurentius Motroni Patritius, & Advocatus Lucensis in voto dicisivo *in Lucana præsumptæ solutionis*, die 7. Julii 1679. ibidem tunc edito, ait, num. 100. *Magni Nominis tam in Foris, quam in Lyceis, nunquam satis Laudatus clarissimus Vir, & Præceptor meus amatissimus D. Petrus Franciscus Passerinus in suis Problem. legal. recenter summa omnium existimatione editis in lucem Problem. 7. num. 470.*

Marchio Lælius Boscolus ex Collegio Judic. Parmæ, ibiq; olim Vicarius Generalis, Serenis. Raynutii Ducis à Secretis, & Status Consiliarius Meritissimus in *Responso pro DD. Vulpibus*

pibus Landis, *art. 5. verf. secundo coniecturata*, pag. 24. *quos (* inquit *) adducit, & sequitur Illustrissimus D. meus D. Jurisconsultus Petrus Franc. Passerinus, scientiarum ærarium, ac Jurisprudentiæ ornamentum, Præceptor meus sapientissimus, ac Dilectissimus, &c.*

Lucilius Terzagius Mediolan. Oratoriæ facultatis, & Græcarum litterarum in Scholis Palatinis, & Platinis Regius Professor, *in Epigramatum sylva ad Amicos, de Petro Francisco Passerino* (inquit inter alia)

Nectarea argutos vincens dulcedine Cycnos
Nobilius Passer fundit ab ore melos.

M

MArcus Vidal Cleric. Regul. *in Arca salutari, tit. De Pœnitentiæ Sacramento, inquisit. 5. num. 26. Videte* (inquit) *Doctissimum Passerinum de Pollut. Eccles.*

Mauritius Curtemilia S. Theol. Doctor Canon. Pænitent. Ecclesiæ Cathedr. Placentiæ, *in Schediasmata Academica Petri Franc. Passerini* inter alia plaudit:

Sed Passerculum Tulianum, non Catullianum
Musarum Amorem, & Delicium,
Litteratorum auribus audies erudite pipillantem.

Mauritius de Curte Parmensis, Ordin. Erem. S. August. *Promptuarii Mathematici tom. 3. lib. 5. de Artificiosis cujusq; Logistrici involuti enodationibus. Canon. de multiplici Arithmeticæ progressionis usu*, inter cætera (inquit) *Petrus Franc. Passerinus Doctor Placentinus, Græcis, æque ac latinis litteris, & omni eruditionis, atque Orationis genere, sive solute, sive ad numeros componat, excultissimus.*

Monsserratenses studiosi *apud Caramuelem in Metametrica part. 1. tabula* 18. inter alia de Petro Franc. Passerino sic concinunt:

Hocque facultates majores Auspice, firmas
Radices mittunt; scola claret; Fama, perita
Plaude, faveque viro Angelico: facunda Magistri
Cinge triumphanti fælicia tempora Lauro.
Fortunam superat meritis, &c.

O

OLdaurus Sciopptus in Opere inſcripto *Le Bellezze della Beliſa*, pag. 223. juxta editionem Lodan. 1664. *Non laſcierò* (inquit) *di vedere la Biblioteca di Monſignor Pier Franc. Paſſerini, degna veramente del Fondatore, ſoggetto Enciclopedico, e che ſi può chiamare l'anima del Caramuele, cioè à dire, del più raro ingegno, che da un tempo in quà habbia veduto l'Europa.*

Scipio Buſſetus Advoc. Genuenſis, & Criminalium Cauſarum Placentiæ Olim Auditor, *in juris Reſponſo pro* D. Marchione Lazaro Maria Doria, pag. 2. verſ. *Non obſtante*, &c. *Doctiſſimus* (inquit) *Paſſerinus de Pollution. Eccleſ.* diſp. 2. cap. 50. num. 5. nec non in alio pro D. Benedicto Canepa, pag. 2. *clariſſime* (inquit) *more ſolito explicat, & ſolidiſſime firmat Illuſtriſſimus D. meus Conſiliarius Paſſerinus (quem non minus Literatorum Coriphæum, Amicitiæ Typum, quam candidiſſimæ in me benevolentiæ Pelagum, & ore, & corde ſemper, & ubique coluiſſe, & recoluiſſe non pigebit) in ſuo Doctiſſimo Tractatu de Pollut. Eccleſ. diſp. 5. cap. 33. per totum, & ſpecialius num. 5.* atque etiam in alio pro D. Bernardo Gambarino, inſpection. 3. verſ. Adverto ſecundo, pag. 17. *ad optime* (inquit) *tradita per D. meum Conſiliarium Paſſerinum, Doctrina, & experientia venerabilem, morum ſuavitate amabilem, & candidiſſima in amicos benevolentia admirabilem, in ſuis problem. Legal. probl. 6. num. 67. 76. &c.*

T

THomas Odericus Patritius Genuenſ. *in Catholico Ariſtarcho. Pier Franc. Paſſerini, &c. le tempie del quale fecero degne di eterno Alloro la Filoſofia, le Leggi, la S. Theol. l'Oratoria, e la Poeſia. Il di cui ingegno ſi manifeſta con gli Schediaſmi Accademici; Trionfante delle difficoltà, Ricco di eruditione, e Padrone dell'Eloquenza: in ſomma un Proteo Chriſtiano, che ſi traſforma dal molto, che sà, in tutto quello, che ſuol ſapere, & in tutto quanto altri sà.*

Z

ZAcarias Paſqualigus Cleric. Regul. *De Sacrificio novæ legis, tom. 1. in tract. de Pollut. Ecclef.* pluſquam centies Paſſerinum in Doctrinæ ſuæ confirmationem adducit, eumque tanti facit, ut in omnibus fere ſemper illius ſententias amplectendo eundem, quaſi lucem, ac Ducem, honorifice ſectetur.

ELENCHUS DISPUTATIONUM, ET CAPITUM TOTIUS OPERIS.

DISPUTATIO PRIMA.

QUIS HIC DICATUR *OCCIDENS UNUM PRO ALIO.*

2

CAPUT NONUM.

Quo in sensu hic accipiatur *Occidens unum pro alio.*

DISPUTATIO SECUNDA.

UNDE FIAT, QUOD QUIS OCCIDAT UNUM PRO ALIO.

CAPUT PRIMUM.

An, & quomodo ex voluntate occidendi unum fiat, ut occidatur alius pro illo.

CAPUT SECUNDUM.

An ex dolo volentis occidere unum, sed actu occidentis alium, dolosa etiam evadat actualis occisio prædicta.

CAPUT TERTIUM.

An ex aliqua occidentis culpa fiat aliquando, ut unus occidatur pro alio.

CAPUT QUARTUM.

An ex aliquo casu fiat aliquando, ut quis occidat unum pro alio.

CAPUT QUINTUM.

Quænam diligentia præstari debeat ad culpam vitandam in periculo occidendi unum pro alio.

CAPUT SEXTUM.

Quandonam culpabiliter quis cooperetur alteri ad non cavendum periculum occidendi unum pro alio.

DISPUTATIO TERTIA

Quam diversimode à culpa excusetur occidens unum pro alio.

CAPUT PRIMUM.

An à culpa excusetur minor occidens unum pro alio.

CAPUT SECUNDUM.

An à culpa excusetur Senex occidens unum pro alio.

CAPUT TERTIUM.

An à culpa excusetur Mulier occidens unum pro alio.

CAPUT QUARTUM.

An à culpa excusetur hermaphroditus occidens unum pro alio.

CAPUT QUINTUM.

An Eunuchus occidens unum pro alio à culpa excusetur.

CAPUT SEXTUM.

An morbo affectus occidens unum pro alio à culpa excusetur.

DISPUTATIO QUARTA.

Quid mereatur occidens unum pro alio.

CAPUT PRIMUM.

Occidens unum pro alio, an quià tunc illicite alium occidere voluit, licet illum non occiderit, ideò, præciso effectu præter intentionem secuto, pœnam aliquam mereatur.

CAPUT SECUNDUM.

An occidens unum pro alio, quià tunc alium occidere conatus est, licet illum non occiderit, ideò Civilem consummati homicidii pœnam mereatur.

CAPUT TERTIUM.

An occidens unum pro alio, quia tunc alium occidere conatus, ideò Canonicam homicidii pœnam ipso Jure inflictam aliquando mereatur.

CAPUT QUARTUM.

An dolosè occidere volens unum, & culpabilitèr actu occidens alium, ordinariam homicidij pœnam aliquando mereatur.

CAPUT QUINTUM.

An, qui occidit Petrum, putans eum esse Paulum, quem dolosè occidere volebat, ordinariam homicidii pœnam mereatur.

CAPUT SEXTUM.

An, qui occidit Petrum Clericum, putans eum esse Paulum Clericum, quem tunc dolosè occidere volebat, Ecclesiasticas homicidij pœnas mereatur.

CAPUT SEPTIMUM.

An volens occidere Paulum non bannitum, si occidat Petrum bannitum diffidatum, quem tamen nesciebat esse talem, pœnam, vel præmium mereatur.

CAPUT OCTAVUM.

An Clericus, qui Titium proditoriè in Ecclesia occidere volebat, sed occidit Sejum Patrem suum bannitum diffidatum, quem putabat esse Titium, pœnam, vel præmium mereatur.

CAPUT NONUM.

An mulier bannita, quæ volens per Mandatarios Liviam bannitam, ac prægnantem occidi, in mandato per errorem Juliam pariter bannitam pro Livia expressit, & Mandatarii, qui volentes, juxtà mandatum eis datum Juliam occidere, per errorem Liviam pro Julia occiderunt, pœnam, vel præmium mereantur.

DISPUTATIO QUINTA.

An occidens unum pro alio ad aliquam satisfactionem teneatur.

CAPUT PRIMUM.

Satisfactionis nomen quo in sensu hic accipiatur.

CAPUT SECUNDUM.

Occidens unum pro alio an ei, quem illicitè occidere conatus eſt, licet eum non occiderit, nec perſonam læſerit, ſatisfactionem aliquam præſtare debeat.

CAPUT TERTIUM.

Occidens culpabilitèr unum pro alio an ad reſtitutionem aliquam teneatur.

CAPUT QUARTUM.

Occidens unum pro alio ex lata culpa, an æque, ac ex dolo ad reſtitutionem teneatur.

CAPUT QUINTUM.

Occidens unum pro alio, an præcisè pro ablatæ vitæ damno quidpiam reſtituere debeat.

CAPUT SEXTUM.

Occidens culpabiliter ſe ipſum pro alio, an aliquid alicui reſtituere teneatur.

CAPUT SEPTIMUM, & ULTIMUM.

Occidens culpabiliter unum pro alio, quænam damna indè provenientia reſarcire teneatur.

DISPUTATIO PRIMA.

QUIS HIC DICATUR *OCCIDENS UNUM PRO ALIO.*

CAPUT PRIMUM.

Qualiter hic sumatur Uerbum *Occidere.*

SUMMARIUM.

Coo-

PRE-

1 PRÆMITTO primo, quod, cũ verba sint rerũ notæ, ac indices, immò veluti quædam tabella, qua res ipsæ nobis exprimuntur, ac oculis quodammodo subjiciuntur, & declarantur, cumque propterea verborum exacta cogni-
2 tio, ut in aliis scientiis, & disciplinis, ità etiam in Jurisprudentia necessariò haberi debeat, maximè cùm sæpè, ac sæpius una, & eadem vox plu-
3 res, ac diversas habeat significationes, adeò ut non modo in diversis Provinciis, & Facultatibus; sed etiam in eisdem, & nonnunquam ab eodem quoque authore alitèr, atque aliter accipiatur, ut præ cæteris egregiè tradit *Alciat. ad rubric. de verborum significat. Forcatul. de Occulta Jurisprudentia, dialog. 47. Coras. de Juris arte, part. 4. cap. 1. & tribus sequentibus, Stephan. de Federicis de Interpretat. legum,*
4 *part.* 3., ubi fusè, quænam significatio, & undè nam dicenda sit Primaria. *Nicol. Bellon. supputationum Juris lib. 2. cap.* 2. ubi plures, ac diversas unius, eiusdemq; vocis significationes ad rectam legum aliquarum notitiam necessarias affert, & indè *num.* 4. Triplicem unius vocis significationem dari posse concludit, nimirum Propriam, non Propriam, & Impropriam,
seu Abusivam. *Henric. Hahnius in Observatis ad Wesembec. in ff. lib. 1. tit. 3. num.* 8. ubi 5
propterea verbum, quod plu- 6
res habet significationes, & in ambas partes agi potest; 7
ambiguum dicit, seu quasi ambivium, eo quod in ambas vias ferat, & in bivio quodammodò ponat *Arnold. Corvin. ad tit. ff. de verbor. significat. in rubric. V. significatione*, ubi
asserit verbum aliquod qua- 8
tuor modis accipi posse, Proprie, & Improprie, ex usu loquendi, & per interpretationem, clareque singula distinguit. *Merenda Controversiar. jur. lib. 2. cap. 5. & 6.* ubi subtiliter distinguit verborum significationem in Nativam, Dativam, Propriam,
Impropriam, & Mediam, 9
nec non diligenter inquirit, undè nam significationis proprietas desumi possit, ad quod etiam multum faciunt tradita à *Stephan. de Federicis de Interpretat. legum, part.* 3. maximè *num. 60. & sequentib.* No-

vissimè verò, ac omnium clarissimè *Caramuel in Logica Morali*, *tum lib.* 1. *cap.* 1. *art.* 2. nec non *cap.* 3. *artic.* 1. & *sequentib.* precipuè verò *art.* 13. tum etiam *lib.* 2. *cap.* 1. *art.* 5.
10. ubi subtilissimè, ac luculentissimè explicat, undè prodierit, quod nomen uniùs rei assumptum fuerit ad aliam significandam, idque pluribus dilucidat exemplis, maximè autem in vocibus *Aries*, *Fingo*, & *Spado*, quas preter primariam earumdem significationem, (quam singula propemodum nomina, sive Primitiva, sive Derivativa sint, habere dicuntur) pluribus etiam aliis, vel metaphoricis, vel aliter quomodocumque figuratis significationibus propriam ipsam ampliantibus, vel restringentibus donatas fuisse ostendit; proptereà hic etiam (fortasse autem non inepte, nec inutilitèr) quærendum, ac statuendum fuit, provt optimè tradit *Samuel Pufendorf. Elementorum Jurisprudentiæ lib.* 2. *observat.* 4. §. 36. & *Matthæus de Criminibus tit.* 5. *cap.* 7. *num.* 14. *in fin.* quo in sensu verbum *Occidere*, de quo hic agitur, à nobis accipiatur, cum illud, habito respectu ad plura, & diversa,
11. quæ in occisione ipsa, vel respectu Occidentis, vel occisi, vel modi, & instrumenti, ac similium ad Occisionem concurrentium, spectari possunt, plures, ac diversas significationes, etiam in Jure ipso tàm Civili, quàm Canonico, quandoque habere videatur, ut mox videbimus.

PRemitto secundo, quod Verbum *Occidere*, spectata eiusdem Verbi Etymologia, cum à *Cadendo*, vel 12.
cæde, juxtà *textum in l. Ita vulneratus* 51. *in princip. ff. ad l. Aquil.* deductum fuerit, aliquando sic accipitur, ut idem sit, quod, adhibita corporis vi, & quasi violenta manu, efficacem mortis causam præbere, ideòque tunc sumitur, provt contradistinguitur à Verbo *Necare*, illud enim 13.
non sine vulnere, aut ictu fieri docent aliqui; istud autem veneno, aut alitèr sine vulnere, & ictu: ad quod facit *l.* 1. *ff. ad l. Cornel. de Sicar.* & *l. necare*, *ff. de liber. agnosc.* & clarè patet ex *Vendramen. in Addition. ad Repertor. Inquisitor. in V. occidere*, nec non ex *Pereyra in Elucidario Morali, ac Legali*, *lib.* 2. *elucidat.* 12. *sect.* 2. *num.* 899. ubi etiam subdit, quod eos, qui veneno perempti sunt, idcircò non occisos, 14.
sed necatos appellare solemus.

Ali-

Aliquando autem ipſummet verbum *Occidere* ſic accipitur, ut hominis omnem peremptionem, ſive gladio, telo, percuſſione, aliiſque eiuſmodi externis inſtrumentis, ſive veneno, qualibet arte, atque aliter quomodocumque facta ſit, ſub ſe comprehendat; undè tunc non ſolum non contradiſtinguitur à Verbo Necare, aut aliis eiuſmodi, ut videre eſt apud *Carer. in pract. Criminal. tit. de homicidio, in princip. num.* 2. *Muſcatel. in praxi criminal. rubric. de homicidio ſimplici, num.* 5. *& ſequent. Farinac. quæſt.* 122. *part.* 1. *nu.* 1. *& ſeq. Ciron. in* 5. *Decretal. tit.* 12. *de homicid. in princip. Corvin. in Codic. lib.* 9. *tit.* 16. *verſ. ſed & ſi*, provt idcircò nonnunquam vice verſa etiam in Jure ipſo is, qui occidit, necare dicitur, *l. ult. §. ult. ff. ad l. Pompejam de Parricid. Franc. de Petris conſ.* 12. *nu.* 1. ubi ait, Necare dicitur non tantum, qui ferro cædit, ſed etiam, qui neceſſarium denegat victum; ſed potiùs tam latè patet, ut, ſicuti nemo dicitur occiſus, cui vita à corpore naturaliter ſeparata non

15\. fuit, ſic quilibet occiſus dicatur, cui mors violenter illata

16\. eſt. Tam ſtrictè tamen aliquando Verbum ipſum *Occidere* ab aliquibus accipitur, ut non niſi, qui gladio interficit, occidere dicatur, ſicuti patet ex *Cujac.* 9. *obſervat.* 30. ad quod affert *l.* 10. *§. ſi ipſe ſervus, ff. de pecul.* Ab aliis verò prædictum Verbum ſic accipitur, ut ille ſolus propriè, ac verè *Occiſor* appelletur, qui 17.
tamquam cauſa Phyſico-Moralis immediatè, ac per ſe ipſum applicat Phyſicum Inſtrumentum ad humani compoſiti deſtructionem, ver. gr. qui impingit gladium in pectus, qui laqueo præfocat, &c. ut egregiè dixit *Graſſet. de nece proditoria, §.* 20. *num.* 94. *& ſequentib.* quod etiam anteà docuiſſe videtur *Decian. tract. Criminal. lib.* 9. *cap.* 18. *nu.* 10. *& cap.* 32. *nu.* 2. ubi, qui mandat occidi, non dicitur verè, ac propriè occidens. *Alciat. in l. ex hoc jure, num.* 9. *ff. de Juſt. & Jur.* nec non *Carpan. in Commentar. Novar. Conſtitut. Mediolanen. §. Homicida n.* 60. *& ſequentib.*, ubi, qui per ſe ipſos, & immediatè non occidunt, ii omnes non niſi fictè, ac interpretativè, ut advertit *Bertrand. conſilior. volum.* 1. *conſ.* 86. *num.* 1. occidere dicuntur, cum talem effectum phyſicè non producant, ſed eum per alios produci faciant, ideoque moraliter tantum cau-

causent effectum prædictum, undè Jure optimo alij *Azeved. in Hispaniæ Regias Constitut. lib. 8. tit. 23. ad rubric. de los*
18. *homicidas, num.* 19. Mandans dicitur homicida causalis; Mandatarius autem homicida formalis; prout etiam idipsum habetur ex *Farinac. quæst.* 119. *num.* 8. ideòque à *Puffendorf. Elementorum Jurisprudentiæ lib.* 1. *definition.* 1. §. 4.
19. Mandantes non nisi morales homicidiorum causæ vocantur. Immò, cum ii, qui occidunt, vehementer percutere soleant, indè factum est, ut,
20. qui vehementer cædit, aut mutilat, licet mortem non inferat; nihilominùs ab aliquibus per Synecdochen occidere dicatur, prout benè advertit *Vendramen. loc. citat.*, *Cardin. Alexandrin. in C. ex præmissis,* 1. *num.* 25. *distinct.* 50. ubi concludit, quod mutilatio est hominis occisio vel in toto, vel in parte. Undè mirum
21. non est, quod etiam ab aliis, non tamen propriè *Occisor* aliquando dicatur is, qui sufficientem morti causam dedit, quamvis mors subsecuta non sit, ut videre est apud *Carer. pract. criminal. §. homicidium, nu.* 17. *Theodor. Martin. jurisprudentiæ Criminal. dissertat.* 4. *cap.* 1. *sect.* 1. *num.* 9. nec non apud *Comitol. respons. moral. lib.* 4. *quæst.* 10. *num.* 21. *vers. Decimum sextum,* & *Mar. Ital. de immunitat. Eccles. lib.* 1. *cap.* 5. §. 4. *num.* 22. & *sequentib.* ubi refertur, sed reprobatur opinio eorum, à quibus is occidere dicitur, qui habet animum occidendi, ideoque vulnerat; licet mors non sequatur. Insuper ii quoque nonnunquam 22.
occidere dicuntur, qui occidenti aliqualitèr cooperantur, *Campanil. in diversor. jur. Canon. rubric.* 11. *cap.* 23. *num.* 68. & 79. ubi ait, quod, quicumque suadet, instigat, instruit, persuadet, consulit, aut alium hortatur ad homicidium, sanè dicitur homicida, & subdit, quod ideò Christus dicitur Crucifixus tum tertia, tum 23.
sexta hora, quià Judæi Christum Crucifixerunt hora tertia verbis, dicentes *Crucifige, Crucifige;* milites verò manibus hora sexta. *Emanuel. Gonzalez in Decretal. lib.* 5. *tit.* 12. *cap.* 11. *num.* 7. ubi eruditè varios cooperandi modos refert, & inter occisores eum etiam recenset, qui, cum posset occisionem prohibere, illam com- 24.
mitti permisit: nam ejusdem, inquit, culpæ reus est, qui occidit, & qui Occisum, dum potuit, non defendit: quod tamen adeò luculentèr explicat,

çat, ut, qualiter id intelligi debeat, unusquisque facilè intelligere posit. Undè generalitèr dixit *Comitol. loc. cit. nu. 20. verſ. Decimum quartum*, qui possunt, & debent ex officio resistere homicidis, & arcere è cętu hominum Sicarios, si eorum culpa fit cædes, culpam contrahunt homicidii, pluribusque Canonum Decretis id probat, ac Doctorum auctoritatibus, ex quibus etiam infert, quod dolosè tacens, cum loqui poterat, ac debebat, ut homicidium committendum impediret, homicida est; provt etiam, qui non
25. edit, ut inædia pereat, positivè se occidit, *Gomezius de Amescua, de Potestate in se ipsum, lib. 2. cap. 6.* maximè *num. 12.* immò etiam, qui se
26. non defendit, cum posit, ac proindè occiditur, sui ipsius Occisor ab aliquibus dicitur apud dictum *Gomezium de Amescua, de Potestate in se ipsum, lib. 1. cap. 17. num. 3. & sequentib.* ubi tamen explicatur, quomodo dictum illud intelligendum sit; sicuti etiam se ipsum occidere dicitur, qui alium aggreditur, eique necessariam defensionis causam
27. præbet, à quo proindè occiditur, ut benè advertit *Socin. in cap. porrò, num. 6. de Clericis pugnant. in duel.* Apertissimè verò idipsum, & alia eiusmodi dilucidantur à *Caramuele Logicæ Moralis lib. 1. cap. 3. art. 12. sect. 5. in fin.* ubi propterea 28.
Principis crimina condonantis Clementiam inclementem inclamat, cum crimina foveat impunitas, ideòque secundum homicidium à Sicario commissum, non Sicario, sed Principi imputandum 29.
esse concludit; si enim ob primum homicidium ille in Crucem actus fuisset, secundum perpetrare non potuisset: fusiùs autem, ac universalius *ibid. lib. 2. cap. 1. art. 2. sect. 1.* ubi etiam subtilitèr explicat, quo sensu non defendere censeatur aliquando esse occidere, non quidem realitèr, sed virtualitèr. Qui enim 30.
non defendit, quem defendere poterat, & debebat, occidisse censendus est, licet 31.
illum realiter non occiderit; prudentum tamen consideratione, & hypothesi ità se habuit, ac si illum realiter occidisset: non enim ab alio occisus fuisset, si ab ipso defensus fuisset, qui proindè fuit occisionis prædictę causa virtualis. Quo in sensu Patrum Vete- 32.
rum vox fuit, *si proximum non defendisti, occidisti*, undè hujusmodi occisio à *Caramuele*

muele Theolog. fundament. lib. 1.
fundament. 45. *num.* 1182.
33. vocatur Homicidium Mora-
le, sivè quis latitando neget
34. implicitè defensionem, sivè
quis præsens sit, & expressè
eam neget, quod plus est, ut
ex *Fabri* sententia contra *Go-
thofred.* rectè *Caramuel ibidem*
35. infert: Immò, qui sortilegiis
naturalem in viris, ac mulie-
ribus generandi vim impedit,
aut efficit, ne mulier conci-
pere possit, is etiam ab aliqui-
bus dicitur occidere; licet
tunc verè nemini vitam adi-
36. mat, cum nondum natus,
neque ex utero, neque in
utero, ut egregie distinguit
*Pasqualigus in Theoria, & Praxi, de his, qui in periculo
mortis constituuntur, quæst.* 20.
num. 5. ac proindè nondum
conceptus animam non ha-
beat; ita inter alios *Jodoc. in
Praxi Criminal. cap.* 73. *num.* 2.
*Carer. in pract. & tract. de ho-
micidio, §. homicidium, nu.* 106.
Solorzan. de Parricid. cap. 12.
vers. ut verò, & novissimè cum
multis *Gonzalez in cap. si ali-
quis, de homicidio, num.* 2. *&*
37. *sequentib.* Quid plura? Cum
occidere sit vitam adimere,
seu vita privare, cumque
unumquodque corpus sit, vel
38. carens vita, sensu, & ratione,
ut lapis, vel habens quidem
vitam, non autem sensum,
nec rationem, ut arbos, vel
habens vitam, & sensum, sed
non rationem, ut Elephas,
vel habens vitam, sensum, &
rationem, ut homo, quod
inter alios nuperrimè docuit
*Caramuel in suo ingeniosissimo
Leptotato, dissertat.* 3. *art.* 3.
sect. 5. *nu.* 456. *pag.* 234. proindè
ii etiam, qui plantas, aut cujus-
libet generis animalia vita 39.
privant, ab aliquibus ea occi-
dere, immò illicitè occidere
dicuntur, provt videre est
apud *Sebastian. Medic. de ve-
nation. part.* 1. *in præfat. num.* 38.
& sequentib. id autem stulte,
ac ridicule dicebant, ac do- 40.
cebant Manichæi; putabant
enim viventia omnia esse
quasdam Dei viventis parti-
culas, nec non unam, & ean-
dem esse animam in quibus-
cumque hominibus, animali-
bus, & plantis, ideòque falso
asserebant nihil ex prædictis
licitè occidi posse, ut ex *Divo
Augustino de Civit. Dei, lib.* 1.
cap. 20. *& D. Thoma* 2. 2. *qu.*
64. *art.* 1. tradunt *Less. de Just.
& Jur. lib.* 2. *cap.* 9. *dubitat.* 1.
*Salelles de materiis Tribuna-
lium S. Inquisit. tom.* 2. *lib.* 3. *cap.*
7. *num.* 220. *&* 226. *Franc. de
Magistris Sylvæ Ecclesiastic.
part.* 2. *lib.* 2. *cap.* 3. & novissimè
Gabriel. à S. Vincentio de Just.

&

& Jur. disputat. 6. qu. 6. nu. 65.
41. ubi etiam explicat, quo in-
sensu S. Franciscus cum aliis
Sanctis, irrationalia quoque
animalia Fratres, & Sorores
appellaret. Nec etiam desunt,
qui eum paritèr occisorem
vocent, qui, & si de facto ne-
minem corporalitèr occidit,
nec ullum corporis actum ad
aliquem occidendum fecit;
verè tamen habuit animum
42. occidendi, ac proindè ob tale
odium in foro animę, & quoad
Deum, occisor fuit, ut habe-
tur ex *textu, & glos. in cap. Ho-
micidiorum, & cap. homicidium,
& cap. si cui, de Pœnit. dist.* 1. &
expressè tradit *Ant. de Ballis
varior. tractat. lib. 3. cas.* 1. *n.* 1.
nec non *Gutièrez Canonicar.
quæst. lib.* 2. *cap.* 6. *num.* 74. ubi
occidens animo tantum, &
43. non facto, Mentalis homi-
cida dicitur. Dixi corporali-
tèr, quià, nedum spiritualitèr,
hoc est respectu animæ tum
44. propriè, tum alteriùs, ac pro-
indè quoad Deum, ut mox
explicabitur, sed etiam civi-
45. litèr, ac politicè, hoc est res-
pectu honoris, quem vitam
Civilem, ac Politicam esse,
46. immò apud generosos altiùs,
& grandiùs de honore, quam
de corporis salute, ac vita sen-
tiri affirmat *Reusner. Decisio-
num lib. 3. decis.* 4. *num.* 23. &
sequentib. nec non *Caramuel
Theologiæ Moralis praterinten-
tionalis cap. 3. in Præcept. 5. cas.*
20. *num.* 267. *pag. mihi* 95. secùs
dicendum erit. Indèque pa-
tet, cur in *d. cap. homicidiorum,
de Pœnit. dist.* 1. detractores
homicidæ afferantur, civilitèr 47.
enim, ac Politicè eos occi-
dunt, quos infamant. Hinc
benè dictum,

*Omnia si pereant, famam
servare memento,
Hac semel amissa, postea
nullus eris.*

Provt occiditur etiam mora- 48.
litèr, qui proscribitur, quià
privatur vita Civili, ut habe-
tur ex *Sebast. Medic. in tract.
mors omnia solvit, part.* 1. *nu.* 50.
& expressè dixit *Caramuel
Theologiæ fundamental. funda-
ment.* 45. *num.* 1032. nec non
Excommunicatio ipsa ideò
mors dicitur in *cap. absit*, 12.
*quæst. 3. & cap. per venerabilem,
§. sunt autem, Qui filii sint legi-
timi*, quià, sicut mortuus vitæ 49.
hujus fructibus caret, ità ex-
communicatus spiritualis vitę
fructibus privatus est.

PRÆMITTO tertio, quod, 50.
sicuti animatum corpus
tunc occidi dicitur, cum illud
violentèr privatur anima, quæ
prædicti corporis vita erat, ut
ex superiùs adductis abundè

constat, sic etiam anima ipsa
in homine, seù homo ipse,
quoad animam, tunc occidi
51. dicitur, quando, mortalitèr
peccando, privatur vita spiri-
tuali, seù gratia Dei, quæ est
vera ipsiùs animę vita: & sicuti
quis corporalitèr, seù quoad
corpus, occidere dicitur, cum
sibi ipse, vel alteri corporalem
mortem, aut mortis corporalis
52. causam præbet, ut jam vidi-
mus, sic etiam spiritualitèr,
seù quoad veram, & spiritua-
lem animæ vitam, quis occi-
dere dicitur, vel se ipsum, cum
mortalitèr peccat (sic enim
privat animam suam vera vita,
53. quæ est Divina Gratia) vel
alios, cum eos scandalis, aut
aliis modis ad mortalitèr pec-
candum, & sic ad prædictam
animæ occisionem allicit,
sivè inducit: Anima enim,
licet in se, & quoad naturalem
ejus vitam, nunquam moria-
tur, quià immortalis est, &
per istam vitam vivificat cor-
pus; nihilominùs quoad aliam
vitam, quæ est secundum
Deum, & spiritualis, nec non
gratiæ vocatur, tunc mori,
vel occidi dicitur, cum Dei
gratiam, ideòque salutem
æternam amittit, simulque
divinam contrahit inimici-
tiam, quæ secum animæ per-
ditionem omnem, æternam-
que mortem affert, provt do-
cte dixit *Baldel. Theologiæ Mo-
ralis lib. 2. disputat.* 32. *nu.* 14.
*Marchant. in Horto Pastorum
lib. 3. tract. 4. lect. 6. versic. vltimò.
Onuphrius de integra Sacra-
mentali Confessione, tract.* 1.
*disp. 3. qu. 5. conclus. 2. Turrecre-
mat. in can. Homicidiorum. &
cap. Noli putare, de Pœnit. dist.* 1.
immò expressè habetur ex
textu ipso *d. cap. Noli putare* 27.
de Pœnit. dist. 1. ubi D. August.
ait, *Noli putare te non esse homi-
cidam, quando fratri tuo mala* 54.
*persuades, si fratri tuo mala per-
suades, occidis*, & ex *Gloss. ibid.
in V. persuades*, dicente; *qui
enim persuadet, corrumpit*, hoc
est, se ipsum, & fratris animam
perdit, ut rectè docuit *Maran-
ta controversiar. part. 5. respons.
59. n. 39. & sequentib.* ubi etiam
addit, quod persuadere mala,
plus est, & pejus, quam facere;
idque clarè probat ex *Gloss. in
cap. deteriores 6. quæst.* 1. & ex
l. 1. *§. persuadere autem, ff. de
servo corrupto, & num.* 42. ex
Gloss. in cap. tanta nequitia 24.
*§. eos verò, dist. 86. V. excom-
municatos*, deducit, quod
quandoque perversi Consilia-
rii, seù perversum consilium
dantes, magis puniuntur,
quam facientes: dixit tamen
quandòque, nam, licet vul-
gato Juris principio dici soleat
parem

55. parem esse agentium, & consentientium, siuè juvantium pœnam; illud tamen non procedit, ubi diversa aliqua inter facientem, & consulentem qualitas est, quæ in uno potiùs, quam in altero animadversionem exacerbari suadeat, ut post *Bartol. in l. qui servo*, *§. item placuit*, *de furt.* & alios relatos à *Menoch. de Arbitrar. cas.* 351. *nu.* 20. benè monuit *Solorzan. de Parricidii crimine*, *cap.* 15. *verf. de pœna verò*. Undè Jure, ac meritò à Doctoribus communitèr homicidium distinguitur in
56. Corporale, ac Spirituale, juxtà prędictam corporis, aut animę occisionem, ut apertè videre est apud *Goffred. in rubric. decretal. de Homicidio*, *nu.* 2. *Hostiens. in summa ad rubric. de homicidio*, *num.* 2. *Præposit. in cap. ex præmissis num.* 21. *dist.* 50. *Marian. Socin. ad rubric. tit. decretal. de homicidio*, *num.* 5. *Carpan. in cap. homicida*; *Novar. Const. Mediolan. num.* 8. *Farinac.* cum multis ab ipso allegatis, de *Homicidio*, *quæst.* 119. ubi propterea benè advertit, quod, qui fratri suo indigenti denegat alimenta,
57. de quo est *cap. Pasce*, *dist.* 86. & *l. necare*, *ff. de liber. agnosc.* quandòque non modo spirituale, sed etiam corporale homicidiū committit; idemque dicendum videtur de eo, qui Christi, vel Ecclesię pecunias aufert, vel rapit, juxtà *Canon. Qui Christi pecunias*, 12. *quæst.* 2. cum proindè desit, 58.
undè famem patientibus subveniatur, & consequentèr, qui dictas pecunias abstulit, eos occidisse videatur, ut dixit *Maranta in Medulla decreti*, *litt. H. verf. Homicida paritèr*, *Uvesembec. ad ff. lib.* 48. *tit.* 8. *ad l. Cornel. de Sicar. num.* 5. & ibi *Habnius in Observat.* *V. illud Canonistæ*, ubi hanc homicidii divisionem dicit esse
non generis univoci, sed æquivoci in sua æquivocata, quod 59.
etiam anteà judicatum fuerat ab *Azevedo in Hispaniæ Regias constit. lib.* 8. *tit.* 23. *in rubr. num.* 21. nam homicidium spirituale non propriè, sed largè, ac interpretativè homicidium dicitur.

Dico verbum *occidere* hic 60.
accipi, provt idem significat, quod *Homini mortem violentam inferre*, quo in sensu accipi quoque videtur à *Marsil. in tract. Bannit. in V. mortui*, *nu.* 1. *Carpan. ad Novas Constitut. Mediolan. in cap. Homicida*, *nu.* 19. *Farinac. d. quæst.* 119. *nu.* 9. clariùs autem ab *Harprecht. ad tit. de Public. Judic. §. Item lex Cornelia*, *num.* 6. *Martin. dis-*

sertat. criminal. 4. cap. 1. sect. 1. nu. 7. & à Pereyra in Elucidario, num. 162. ubi Occisionem, mortem violentam appellat. Hæc enim prædictę occisionis definitio, seù descriptio inter alias à me visas, mihi magis ad Occisionis, de qua hic agitur, essentiam exprimendam idonea videtur, donec aptior
61. occurrat. In ea siquidem ideò dicitur *Homini*, ut sub hoc nomine uterque naturæ humanæ sexus contineatur, provt utrumque sub eodem contineri patet ex *l. hominis, ff. de verbor. & rer. significat. Rebuff. ad tit. de verbor. signif. in l.* 1. *vers. Decimo idem. Balzaran. de Feud. tit.* 27. *ad §. si quis, num.* 2.
62. Quamvis enim aliquando appellatione hominis veniat etiam fiscus, *gloss. &*
63. *Baldus in l. eos, §. super, C. de vsuris*; non dicatur autem homo, qui ratione caret, seù veriùs, qui ratione non utitur, cum potiùs bestia tunc appellandus sit, quia jumenti similitudinem gerit, ut ex *text. in Auth. de Monac. in princip.* dixit *Marian. Socin. sen. in cap. cum Christus, num.* 3. *de hæretic. Gonsel. in regul. de annali possessore, quæst.* 47. *in fin.* nec non *Maranta in Medulla Decreti, litt. H. vers. homo qui*; id tamen intelligi debet respectu morum humanæ, ideòque rationali creaturæ non convenientium, non autem quoad veram hominis naturam, quam re ipsa habet, & ad quam verè sat est, quod quis habeat corpus humanum, simulque animam rationalem; tametsi posteà recta ratione non utatur, ac proindè cum bestiis per similitudinem computetur, provt hoc ipsum pariter anteà dixerat *Bartol. in Auth. de incest. nupt. num.* 2. sicut etiam aliquando ignorantes ob id 64.
dicuntur non esse homines, sed hominum imagines, *Abb. in cap. Prudentiam, de off. delegat. & Fusc. in singular. litt. I. num.* 2. seù per similitudinem quandam lapides, provt Diogenes, cum videret quendam divitem ignorantem sedere, dixit. *Lapis super* 65.
lapidem sedet, teste *Chassen. in Catal. Gl. Mund. part.* 10. *consid.* 4. *column.* 3. *fol. mihi* 184. Immò, licet aliquando in Jure, saltem Civili, ut benè advertit *Fulgos. in l. si mulierem, num.* 1. *ff. ad l. Cornel. de Sicar.* qui est in utero, non dicatur homo, ut 66.
ex *l. fin. ff. de assign. libert. l. ult. §.* 1. *ff. de collation. bonor. & l. antiqui, ff. si pars hæredit. petat.* dixit post alios plures à *Farinac. qu.* 122. *part. 6. num.* 135. relatos *Fagnan. in cap. cum*

cun-

cunctis, *num.* 135. *de Election. Alciat. in l.* 152. *num.* 4. *de verbor. significat.* & *Mayner. in l. in obscura voluntate*, *in princip. de regul. jur.* nihilominùs vel id intelligendum videtur, itavt non dicatur homo in odiosis, secùs verò in favorabilibus eidem; si tamen is anima rationali jam tum prædítus, ideòque in utero jam natus fuerit; licet nondum ex utero natus sit, provt videre est apud eundem *Mayner. ibid.* & apud *Alciat. in l. intelligendus* 153. *num.* 1. *de verbor. significat.* ubi, qui in utero est, in sui favorem pro nato habetur, nec non apud *Franc. Ant. Costam consil.* 65. *num.* 57. & *sequentibus*, ubi filius in utero existens pro nato habetur, & verè filius est, eique legitima competit, ideòque venter in possessionem mittendus est, vel cum *Narbona de ætate*, *anno* 1. *qu.* 2. *nu.* 17. & *sequentib.* dici potest, quod fœtus anima præditus, ex quo re vera anima, & corpore, quamvis minùs perfecto, compaginatur, minùs propriè homo appelletur; propriè verò non nisi post ejus nativitatem ex utero: vel certè dicendum jura in contrarium adduci solita non esse intelligenda de fœtu intra uterum animato, sed de fœtu nondum animato; tunc enim propriè, ac verè nondum est homo, provt posteà verè, quoad veram hominis essentiam, homo est; licet adhuc in utero sit, quando ibi anima rationali præditus est, ut habetur ex *l. si quis aliquid* 38. §. *qui abortionis*, *ff. de pœnis*, ubi legislator hominem appellat fœtum efformatum, & animatum, ut eum ab informi distinguat, provt egregiè dixit *Caranza de partu*, *cap.* 1. maximè *num.* 16. & *cap.* 2. *n.* 21. cum quo concordat etiam *Fara de essentia infantis*, *cap.* 6. *num.* 2. ubi fatetur, quod Infans (& consequentèr homo) simplicitèr dicitur, qui est in utero; quidquid contradicere videatur *Narbona de Ætate*, *anno* 7. *quæst.* 1. *num.* 5. Intrepidè autem stat *Harprecht. in* §. *item lex Cornelia*, *num.* 35. & *sequentib. inst. de Publicis judiciis*, ubi innumeros congerit idipsum docentes, & adversantia quævis refellit, quibus insuper addi possunt multi alii, quos refert *Farinac. quæst.* 122. *part.* 6. *nu.* 134. & quibus adhærent etiam *Barbos. in Collectan. ad cap. in quadam* 8. *num.* 3. *de celebrat. Missar. Solorzan. de Parricidii crimine lib.* 2. *cap.* 12. *Melchior de Valentia Illustrium Juris* tra-

tractatuum, lib. 3. tract. 4. cap. 1. maximè *num. 9.* vbi rem egregie tractat. *Anton. Matthæus de Criminib. ad lib. 47. digestor. tit. 5. de extraordinariis criminib. cap. 1. de Partu abacto, num. 2. & 3. Habnius ad Vvesembec. in tit. ff. ad l. Cornel. de Sicar. & Venefic. num. 5. Theodor. Martin. in Jurisprudentia Criminali, dissertation. 4. cap. 1. sect. 1. num. 18. & sequentib.* & omnium expressissimè *Pufendorf. in Elementis Jurisprudentiæ universalis, lib. 1. definition. 3. §. 3.* ubi ait. *Aliquis verè homo dici potest, etiam si ad hunc desint illæ perfectiones, quæ non nisi post aliquem temporis tractum sequuntur, idèoque, quando vivere, & sentire incipit, & si nondum è visceribus maternis sit egressus;* cum quibus nos etiam stamus, & hominis nomen eodem sensu hic accipimus, itavt quodlibet corpus anima rationali præditum Hominis nomine veniat, sivè perfectè, sivè imperfectè organizatum, & vel in utero, vel extra uterum sit, ut fusiùs infrà suis in locis ostendemus. Quid autem in eadem Occisionis definitione per Verbum *mortem* intelligendum sit, mox aperiam. Quemadmodum enim Mors secundum aliquos di-
67. citur à Morsu primi hominis, qui per esum pomi vetiti morte incurrit, indèque mors introducta fuit, ut videre est apud *Zabarel. in Clement. 1. ut lite pendente. Balzaran. de feud. lib. 2. tit. 29. ad §. non est, nu. 5. & Paul. Rub. de validitate legal. cap. 12. nu. 68.* juxtà alios autem à Morsu venenosi serpentis, quo Adam in Paradiso interemptus fuit; tunc enim serpens morsu decepit Adam, quandò ei suasit edere illicita, ut ex *August.* docuit *Hieronym. Dandin. Ethic. Sacr. lib. 49. cap. 1. in princ.* ubi etiam tradit, mortem ab amaritudine dictam fuisse secundum aliquos, aut etiam à Marte, qui est effector mortium, ut dixit idem *Balzaran. ibid. lib. 1. tit. 9. ad text. num. 3.* sed secundum alios, ea dicitur à morsu mortis ipsiùs, quandòquidem mors omnia mordet, atque devorat, ut dixit *Jo. Gerson. in summa lib. 5. text. de morte, Sebast. Medic. in tract. mors omnia solvit, part. 1. num. 9.* ipsa verò Mors nunquam moritur, 68.
adeò ut semper occidat, & nunquam occidatur, ut dixit *Leoncill. de Privilegiis Pauperum, part. 3. cap. 2. remed. 2. n. 2.* itavt aliquando mors usurpetur pro Fine, cum Mors, & 69.
Finis in prædicto sensu in idem recidant, ut ex *Auth. de Nup.*

Nuptiis §. deinceps, docuit
Pereyra in Elucidario, *lib.* 1.
elucidat. 1. *num.* 15. & patet
exemplo litis finitæ, quæ pro-
indè dicitur extincta, seù mor-
tua; secundum verò alios
dicitur à morsu Conscientiæ,
quià Mortis consideratio,
dum Conscientiam mordet,
ac stimulat, nos retrahit à
peccatis, provt ex Sacris Lit-
teris benè didicit, ac docuit
*Guliel. de Benedict. in cap. Ray-
nutius, V. Mortuo itaque testa-
tore* 1. *num.* 4. *de testam.* juxtà
illud *memorare novissima tua,
& in æternum non peccabis*: ità
etiam Mortis nomen apud
diversos pro diversitate rerũ,
diversas habet significationes,
ac diversè accipitur. In primis
enim, ut triplex est vita, ni-
70. mirum, Corporis, Gratiæ, ac
Beatitudinis, sic triplex quo-
que mors est, alia Corporalis,
seù Corporis per separatio-
nem animæ rationalis ab illo;
alia spiritualis per amissionem
Gratiæ mortifere peccando
incursam, & alia Gehennalis
per æternam inferni pœnam,
*cap. fin. dist. ult. de Pœnit. Ma-
ranta in Medulla decreti, litt. M.
versic. Mors Gehennalis*, ubi
mors ista dicitur etiam æter-
nalis, quià est æterna perditio.
Præterea mors corporalis, alia
71. dicitur Naturalis, alia verò
Civilis: per illam privatur
homo vita ipsa corporali, quæ
ab aliquibus idcircò vita sub-
stantialis appellatur, provt
prædictę vitę privatio proinde
appellatur mors essentialis;
per mortem verò Civilem
homo privatur, non quidem
vita ipsa substantiali, sed ali-
quo alio bono prædictæ vitæ
accidentali, quod tanti prope-
modum ęstimari soleat, quanti
vita ipsa corporis, cujusmodi
est mentis, & corporis sanitas,
Libertas, Honor, Patria,
bona temporalia, & alia ejus-
modi; undè ob prædictam
similitudinem, sicuti ab ali-
quibus mors illa dicitur Phy-
sica, ista verò moralis, ut vi- 72.
dere est apud *Caramuel. Theo-
log. Moral. Fundament. lib.* 2.
fundament. 45. *num.* 2336. sic 73.
etiam à Jurisconsultis inven-
tum, ac introductum fuit
nomen Mortis Civilis, ut,
sicuti quoad substantiam, sic
etiam quoad nomen una ab
alia distinguatur; licet verè
ambæ, quoad aliquid æquipa-
rentur; & aliqua in parte sibi
assimilentur, immò utraque
ex peccato Adami provene-
rit; indè enim cum morte
naturali prodiit etiam Adami 74.
servitus, quæ Civilis mors di-
citur, ut benè docuit *Lel.
Mancin. de triplici Juris colla-*
tione,

tione, *lib.* 1. *cap.* 17. *num.* 10. nec non utraque aliquando mortis appellatione venit, ut benè distinguendo inter alios tradit *Clementin. de Patria Potestate*, *cap. ult. num.* 2. *& sequentib.* dicitur autem mors
75. Civilis, sivè quià per illam propriè, ac principalitèr ex deportatione quis desinit esse è numero Civium, & Civitate ipsa privatur, sivè quià ejusmodi mors privat hominem iis, quæ sunt Juris Civilis, sivè etiam quià tantummodò est ex fictione Juris Civilis, cum
76. pro morte habeatur, licet verè mors non sit, cum non separet animam rationalem à corpore humano, ut jam dictum fuit, & videre est apud *Menoch. lib.* 6. *præsumpt.* 4. *num.* 19. *Surd. cons.* 90. maximè *num.* 35. *De Ponte cons.* 159. *num.* 24. *vol.* 2. *Giurba in consuetud. Messanen. cap.* 7. *gl.* 5. *num.* 1. *& sequentib. Mele in addition. ad Gizarel. decis.* 79. *num.* 2. *& sequentib.* Hinc autem factum est, ut præter mortem naturalem, & civilem, inventa etiam fuerit
77. ab aliquibus ob consimilem rationem, mors quasi Civilis, cujusmodi vitam solitariam esse dixit *Brederod. in libro Sententiar. & regular. juris civilis*, *in V. Mors*, *verf. mors accusati*; ab aliis verò Mors plusquam

Civilis, ut dixit *Jo. Lopez in repetit. rubricæ de donation. inter Virum, & Uxorem*, *§*. 71. *nu*. 4. ubi mortem ipsam plusquam 78.
Civilem dividit in malam, ac bonam, seù voluntariam, ac meritoriam (sic enim istam appellat *Mele in addit. ad Gizzarel. decis.* 79. *num.* 8. *ex l. Deo nobis*, *C. de Episcop.*, *& Cler.*) & illam inquit, incurrit, qui damnatus est in metallum, cum tunc is præter amissionem bonorum, & beneficiorum Juris Civilis, cogatur etiam ferre labores, & ærumnas corporales, quibus ejusmodi damnati subiiciuntur; hanc autem, qui factus est Frater minor, quià præter prædicta Juris Civilis beneficia, & alia ejusmodi bona superiùs dicta, per Religiosam Professionem incurrit etiam propriæ voluntatis amissionem. Cum ergo mors Civilis non sit propriè, & strictè mors, prout est mors naturalis; sed impropriè tantum, latè, ac per quandam assimilationem, & aliquam participationem quorundam effectuum mortis naturalis, mors appelletur, ut expressè docent multi cum dicto *Mele in Addit. ad Gizzarel. decis.* 79. *nu.* 2. *&* 4. & cum dicto *Giurba in Consuetud. Messanens. cap.* 7. *glos.* 5. *num.* 8. ubi

79. ubi etiam proindè tradunt, quod, sivè verbum mortis proferatur à lege, sivè ab homine, regularitèr, & præcipuè in odiosis, illud intelligi debet de morte propriè, ac strictè sumpta, & consequentèr de morte naturali; non verò de Civili; nisi fortè, ut actus sustineatur, necessariò contrarium aliquandò dici debeat, vel quando essemus in Casibus à Jure expressis, & ubi mors Civilis verè operatur eundem effectum, quem Mors Naturalis; propterea, sicut aliquando etiam mors ficta æquiparatur veræ, quandò scilicet tantum operatur fictio in casu ficto, quantum veritas in casu verò, ut benè monuit *Sebast. Medic. in tract. mors omnia solvit, part.* 1. *nu.* 51.
80. ubi mortem fictam appellat id, quod verè morti simile est, & homines viventes mortuis similes reddit, seù facit, ut mortuis æquiparentur, & quodammodò pro mortuis in aliquo casu habeantur, cujusmodi sunt ex eodem *Sebast.*
81. *Medic. ibid. num.* 52. morti proximus, dormiens, ebrivs, furiosus, infirmus, iracundus, senex, absens, pauper, & amens; hi enim omnes aliquando excusantur, ac si mortui dicerentur; sic etiam idipsum propemodum de Morte Civili dici potest. Quamobrem per Verbum *Mortem* nos etiam hic naturalem tantum intelligimus. Verum, quià Naturalis ipsa, provt contradistinguitur à Civili, & Ficta, duplex etiam est, unà naturalitèr, & ab intrinseco; altera verò violentèr, & ab extrinseco proveniens, idcircò in prædicta occisionis definitione dictum fuit, non *Mortem* absolutè, sed *mortem violentam*, undè nunc videndum est, quid per Verbum illud *Violentam* hic intelligendum sit; Cum enim Violentum 83.
juxtà *Aristotel. ethic.* 3. *cap.* 1. sit id, quod fit à principio extrinseco contra naturalem inclinationem, ac positivam repugnantiam rei, in qua illud fit, seù cui est Violentum, cumque Violentum aliud sit contra inclinationem naturæ inanimatæ, provt motus sursum est violentus corpori gravi; aliud sit contra inclinationem naturæ sensitivæ, pro- 84.
vt vulneratio est violenta corpori hominis, cui vulnus infertur; aliud autem sit contra inclinationem naturæ rationalis, provt est omne id, quod est involuntarium homini, hoc est contra voluntatem hominis, ut benè advertunt

Gibalin. Scientiæ Canonic. lib.
8. cap. 2. num. 1. & sequentib. &
Fagnan. in cap. sacris, de his,
quæ met. cau. num. 6. & sequen-
tibus, ubi plura dat exempla,
& num. 23. illud dividit in vio-
85. lentum simplicitèr, quandò
scilicet coactio, vel violentia
affert, seù facit necessitatem
absolutam, provt fit, cum quis
alium corporalitèr impellit, &
omninò necessitat ad actum
involuntarium; & in violen-
tum conditionalitèr, seù vio-
lentum secundum quid, ac
proindè mixtum, quandò sci-
licet coactio, vel violentia
non affert, nec facit necessi-
tatem absolutam, sed tantum
conditionatam, provt fit in
eo, qui, ut evitet naufragium
86. imminens, & ne ipse cum mer-
cibus in eo pereat, proiicit in
mare merces; talis enim pro-
jectio mercium, licet in tali
rerum conditione, & statu,
nimirum in talibus circum-
stantiis simplicitèr voluntaria
sit proiicienti, cum ejus volun-
tas pro præsenti statu feratur
liberè in talem projectionem,
ut patet ex alibi à me traditis
in *tract. de Pollut. Ecclesiar. disp.*
5. cap. 16. num. 1. ac seq. nuper-
que benè docuit *Pufendorf.*
Elementor. jurisprud. universal.
lib. 2. observat. 2. §. 2. nihilo-
minùs eadem projectio est
etiam ipsimet proicienti invo-
luntaria secundum quid, eo
quod ille non consentit in
ejusmodi factum proiiciendi
merces in mare, nisi, attenta
tali rerum conditione, ac sta-
tu, & ex suppositione evitandi
majus malum, quod ex immi-
nenti, & verisimilitèr mox
Naufragio timet; sepositis
autem prædictis circumstan-
tiis, non consentiret in talem
projectionem, à qua nude
considerata valdè abhorreret;
undè, cum in tali projectione
sit aliquid de voluntariò, &
aliquid de involuntariò, pro-
indè talis actio dicitur mixtè
violenta, seù non absolutè, &
simplicitèr violenta, sed tan-
tum conditionatè, seù sub
conditione, quià talis actio
non fieret, si tale malum non
immineret: Si enim prædicta
actio consideretur extra præ-
dictum casum instantis peri-
culi, est agenti secundum quid
involuntaria, & consequentèr
non est, nisi secundum quid
violenta, utpotè causata à prę- 87.
dicto instantis naufragii me-
tu, qui non nisi violentiam
secundum quid, seù conditio-
nalem, & mixtam inducit, ut
habetur ex *l. 1. ff. quod met. cau.*
& fusè intèr alios prædicta tra-
dit *D. Thom. in 4. sentent. dist.*
29. quæst. 2. art. 1. in corp. Jo.
Andr.

Andr. in cap. sacris, de his, quæ vi, met. cau. num. 15. *Ant. de Butr. in d. cap. Sacris num.* 12. *& seq. Bassæus in Florib. V. Actus humanus* 2. *num.* 5. *Gibalin. d. lib.* 8. *Scientiæ Canonicæ cap.* 2. *quæst.* 1. *nu.* 19. *Fagnan. loc. cit. num.* 17. *& sequentibus*, idcirco cum *glos.* 1. *in l. nihil consensui, ff. de regul. jur.* notat, quod coactio conditionalis, quæ alias dicitur vis compulsiva, idem est, quod metus, & propterea nonnunquam ea metus nomine simpliciter appellatur, nec non bene infert *ibid. num.* 22. non nisi de metu, seu coactione conditionali intelligendum esse, quod dici-
88. tur *in cap. merito* 15. *quæst.* 1. *Coacta voluntas, voluntas est*: quod antea clarius etiam docuerat *Suarez in primam* 2. *Divi Thomæ disp.* 3. *sect.* 1. *n.* 3. ubi dixit, *quæ fiunt ex metu, esse simpliciter voluntaria*, & in hoc sensu dictum fuisse in Jure, *Coacta voluntas, voluntas est simpliciter*, ut constat etiam ex *l. similiter, §. penult. ff. de eo, quod vi, metusve causa, & cap. vides* 23. *quæst.* 6. nec non idipsum quoque breviter dixit *Jo. Honorius Van-Axel. in Decretal. lib.* 1. *tit.* 40. *num.* 2. *& seq.* maxime *nu.* 7. *&* 8. novissime autem *Fenzon. ad Statut. Urbis, cap.* 98. *num.* 43. nam alioquin voluntas in se, & quoad actus ejus internos non potest 89.
ab extrinseco agente proprie, ac stricte cogi, seu violentiam præcisam, & absolutam pati, ut ex *l. cum proponas, C. de Hæredib. Instit.* egregie tradit *Fagundez de Contractib. lib.* 1. *cap.* 5. *num.* 1. & ex *Divo Augustino, ac D. Thoma* novissime, atque clarissime tradit *Honorat. Fabr. in Summa Theolog. tract.* 2. *cap.* 2. *num.* 27. *&* 28. nec non idem *Pufendorf. Element. Jurisprud. Univers. d. lib.* 2. *observat.* 2. §. 7. unde recte ex *Bald. & Anton. de Butr. in d. cap. sacris, de his, quæ met. caus.* docuit *Bajard. ad Clar. quæst.* 60. *num.* 58. eum, qui coactus per metum a latronibus ostium pulsavit alterius, qui postea illud aperuit, debere in gravibus delictis puniri quoad culpam, quia vere aliquo modo ille consensit; unde, licet ob prædictum me- 90.
tum, qui mentem tenet, vel movet, seu impedit, & inde metus dicitur secundum aliquos, ut videre est apud *Cartagen. in Exposit. titulor. Jur. Canon. lib.* 1. *tit.* 40. *observation.* 3. *& Pereyram Elucidarii lib.* 1. *Elucid.* 6. *sect.* 4. *num.* 110. venia dignus sit ad minuendam pœnam; non tamen ad hoc, ut omnino impunitus

91. remaneat; excusat enim metus, seù conditionalis coactio à tanto, non tamen à toto, ut patet ex *gloss. in d. cap. Sacris, de his, quæ vi, metusve causa fiunt, in V. attenuet*, quod etiam clarè docet, & de communi attestatur *Covarr. in 4. Decret. 2. part. cap. 3. §. 4. num. 7.* nec non *Calderin. cons. 108. & Tusch. lit. M. V. Metus, Conclus. 215.* Cum ergò jam satis explicatum fuerit, quid, & quotuplex sit violentum, nunc omninò videndum est, quænam, & quomodo Mors dici possit Violenta, de qua hic agimus. In primis enim, cum mors ipsa nihil aliud esse
92. dicatur, quam dissolutio corporis, & animæ, ut patet ex *Gloss. in l. verum, §. fin. V. morte, ff. pro socio*, & in *l. res Vxoris, V. natura, C. de donat. int. vir.*
93. ideoque vocetur terminus vitæ, ut dicitur in *§. his omnibus, in Auth. de hæredib. & falcid.* immò, cum expresè *nihil* eam
94. esse dicat cum Seneca in Troade, *Fernandus Vasquius Controversiar. Illustr. lib. 2. cap. 55. num. 7.* cumque res, quæ non existit, violentiam, vel inferre, vel pati nequeat; *gloss. in l. cum quærebatur, in V. nec undè vi, C. undè vi. Azo in d. tit. num. 31.* proindè non satis apparet, quomodo Mors dici possit violenta. Verum, quià mors re vera est privatio vitæ, ut ex *§. deinceps, Auth. de Nuptiis* dixit *Beroi, cons. 102. num. 4. vol. 2.* privatio autem non est merum *nihil*, sed ali- 95.
quid ultrà *nihil*, & eadem suo quoque modo existit in rerum natura, & à parte rei, undè etiam est, ut à nobis cognoscatur per modum formæ positivæ, prout patet in cæcitate, quæ est privatio oculorum in animali, idemque dici potest tum de tenebris, quæ sunt privatio lucis in loco, tum de caligine, ac aliis ejusmodi, ut ingeniosissimè, ac apertissimè docuit *Caramuel. in suo verè subtilissimo Leptotato dissert. 2. part. 1. art. 1. num. 136. & sequentib.* Mors ergò, utpotè destructio compositi humani, seù vitæ hominis, licet non sit violenta respectu rei, quæ destruitur, cum pro eo instanti, in quo ea destruitur, & ampliùs non est, pati non possit violentiam, ut jam dictum est; tamen violenta esse 96.
potest respectu subiecti, in quo fit talis mutatio, ut optimè docuit *Suarez in 2. 2. Divi Thomæ, tract. 2. disp. 2. sect. 2. num. 8. 9. & 10.* ubi exemplificat in frigore, quod non est violentum calori, qui destruitur, sed ipsi subiecto connatu- 97.
rali-

ralitèr calido: idemque propterea dicendum est de morte, cum sit privatio vitæ in tali
98. subiecto contra naturalem ejusdem subiecti appetitum se conservandi in suo statu: tunc enim illud privatur forma, ad quam pro tempore immediatè antecedenti dictam privationem naturalitèr habebat inclinationem, ideòque, ut naturales subiecti illius dispositiones talem formam, ejusq; conservationem etiam pro instanti immediatè subsequenti exigebant, sic eiusdem privationi repugnabant, &, quantum poterant, resistebant, cum omnia viventia
99. vitæ suę conservationem naturalitèr appetant; maximè autem homines, quibus natura-
100. litèr nihil est vita carius, ad quod fusè plura, & plures congerit *Cened. in Collectan. ad text. in cap. interfecisti furem, de homicid. num.* 2. ideòque vim vi
101. repellere, cum moderamine tamen inculpatæ tutelæ, ab omni Jure permissum est, ut videre licet apud *Ant. de Ballis varior. tract. lib.* 3. *cas.* 1. *num.* 96. *Marant. in Medulla Decreti, V. defensio*, & alios passim. Undè, quià Violen-
102. tum, ut jam vidimus, aliquando sumitur, provt opponitur voluntariò, & tunc, quod est involuntarium, seù contrà hominis voluntatem, violentum appellatur, sivè id sit, sivè non sit, contra naturæ quoque humanæ inclinationem, ut optimè docuit *Vasq. in* 3. *part. D. Thom. disp.* 59. *cap.* 3. *nu.* 14.
& in hoc sensu mors illius, qui 103.
se ipsum spontè occidit, dicitur ab aliquibus non violenta, quià non fuit eidem involuntaria, sed volita, & ideò spontè illata à volente volenti, ut patet ex *Gomez de Amescua, de Potestate in se ipsum, lib.* 1. *cap.* 21. *num.* 15. *Bonacin. de Contract. disp.* 3. *qu.* 6. *punct.* 6. *nu.* 13. *Pasqualig. Quæstion. Moral. centur.* 1. *quæst.* 60. maximè *nu.* 4. & 6. *Gibalin. de Usuris, lib.* 5. *cap.* 2. *art.* 6. *num.* 44. *vers. Ille porrò*, provt etiam ab aliquibus 104.
mors ipsa suspensi, vel decapitati, vel alio modo ex Judicis sententia necati, dicitur esse non violenta, seù non involuntaria, quià delinquens eam voluit; dum enim voluntariè delinquere voluit, consequenter etiam delicti pœnam ipsam, tamquam delicti effectum voluit, ut videre est apud *Guazzin. in tract. ad defens. defens.* 28. *cap.* 5. *num.* 14. *Lotter de Re Beneficiaria, lib.* 3. *quæst.* 10. *num.* 32. & *sequentib.* ubi etiam præter repugnan- 105.
tiam voluntatis, & naturæ in patiente

patiente violentiam, & præter violentiam ab extrinseco illatam, dicit necessariam esse qualificationem ipsius violentiæ, ideſt, ut hæc inferatur ſine lege, ideòque ſine ratione, alioquin mors non erit ſtrictè, ac propriè violenta, & proindè infert mortem à lege inflictam verè non esse violentam. *De Luca tom.* 5. *part.* 4. *de Societat. Offic. discurſ.* 12. *nu.* 25. & noviſſimè *D. Conſil. Jo. Torre, de Pactis futuræ ſucceſſionis, lib.* 3. *cap.* 11. *num.* 142. *&* 143. *Filliuc. tract.* 38. *cap.* 5. *num.* 127. ubi mortem etiam,
106. quæ contingit in bello, ad quod quis voluntariè, & cognito moriendi periculo, proficiſcitur, dicit reputandam esse non violentam, quià voluntariè homo ſe ad illam expoſuit: dato enim voluntariò principio, quicquid indè ſe-
107. quitur, voluntarium quoque exiſtimatur, ut ex *l.* 1. *C. de natur. lib.* dicit *Bald. conſ.* 306. *in fin. verſ. Porrò non dicitur. Tiraquel. de retract. Lign. §.* 1. *gloſſ.* 14. *num,* 13. *Cabal. conſ. deciſiv. lib.* 2. *&* *Sperel. deciſ.* 99. *num.* 22. *tom.* 1. Aliquando autem violentum ſumitur, provt opponitur naturali, ac proindè, quatenùs eſt, utità dicã, innaturale, ſeù contranaturale, hoc eſt contrà naturalem inclinationem rei, cui eſt violentum, idcircò violentum hic accipitur hoc ſecundo modo mox explicato, itavt Mors violenta dicatur, ſi non ſit homini naturalis, ideòque ſit contra naturæ humanæ propenſionem, & exigentiam; licet non ſit contra morientis voluntatem: & in hoc ſenſu *Guliel. de Benedict. in cap. Raynutius, de Teſtamentis, in V. mortuo itaque Teſtatore* 1. *num.* 2. clariùs autem *Vaſquez*, ubi ſuprà *num.* 13. benè docuit 108.
mortem diſplicuiſſe Chriſto; non tamen ei violentam fuiſſe, ſi videlicet Mors comparetur cum Divina, aut humana Chriſti voluntate, quià Chriſtus moriendi neceſſitatem liberè voluit, & voluntariè ſe morti obtulit, ac ſubiecit: Si verò Mors comparetur cum natura ipſa corporis, verè fuiſſe Chriſto violentam, quià verè fuit contrà internum impetum non voluntatis, ſed naturæ, quæ in Chriſto morti repugnabat. Sed, quià mors etiam prædicta multiplicitèr adhuc conſiderari, ac violenta dici poteſt, ut mox videbimus, idcircò ſtatuendum nobis erit, quo in ſenſu mors hic violenta dicatur; cum enim mors omnis quædam vitæ deſtructio ſit, & nihil appetat

pro-

propriam destructionem, & non esse sui ipsiùs, proindè mors omnis, quatenùs est con-
109. tra hanc exigentiam conservationis, & propensionem in proprium esse viventis, dici potest violenta, ut clarè tradunt *Conimbricenses, de vita, & morte, cap. 3. vers. mortis autem, & Oviedo de Generat. & Corrupt. controv.* 3. *punct.* 6. *num.* 7. Cum autem homo per
110. mortem naturæ debitum solvere intelligatur, ut dicitur in *Extravag.* 1. *in princip. de sepultur. inter com.* provt etiam naturæ concedere, ut patet ex *l.* 1. *C. ad S.C. Tertull.* & naturæ satisfacere, idest, mori, idcircò
111. mors etiam omnis, saltem lato modo, dici potest Naturalis, ut videre est apud *Guliel. de Benedict. loc. cit. num.* 19. & *Lotter. de Re Beneficiaria, lib.* 3. *quæst.* 10. *nu.* 26. at ab aliquibus mors ea tantum naturalis dicitur, quæ caloris defectu,
112. adeòque ex senio evenit, quacumque ætate quis deficiat: nam, quicumque fuerit annorum vitæ numerus, ubi calor
113. defecerit, hominis illiùs senium est; cæteræ verò mortes omnes, saltem lato modo, violentæ dicuntur, & præter naturam, cum non ab interno prædicto, sed ab alio externo principio, & adveniente causa, & vi, oriantur, provt dixit *Dandin. Ethyca Sacra, lib.* 49. qui est *de morte, cap. 3. vers. At naturalis*, & *vers. seq.* quod etiam anteà dixerat *Plato in Tim.* non longè à fine, his verbis; *Quicquid præter naturam contingit, dolorem inducit, quod verò pro sua natura fit, jucundum est*: & juxtà hanc rationem mors, quæ per morbos, & vulnera contingit, violenta est, & dolorem inducit; quæ 114.
verò post senectam ad finem secundum naturam accedit, inter omnia mortis genera à dolore alienissima est, & magis cum voluptate fit, quam cum dolore, provt etiam docuit *Aristot. in lib. de Juventut. & Senectut. cap.* 14. nec non *Fagnan. in cap. cum sis, de Convers. Coniugat. num.* 92. quià scilicet, nulla violenta ipsis passione contingente, moriuntur, ac propterea quodammodò insensibilitèr. Ab aliis verò mors violenta, stricto modo accepta, non nisi ea 115.
dicitur, quæ causata est à nocumento extrinseco, *Guliel. de Benedict. ibid. num.* 6. & è con- 116.
trà mors naturalis ea tantum dicitur, quæ provenit ex causa morbi, seù infirmitatis intrinsecæ sine ulla adhibita occasione, ac violentia externa, ut patet ex *Rimmald. Jun. cons.*

416.

416. *nu.* 23. *Act. de Infirmitate cap.* 10. *&* *Zacchia Quæstionum Medicolegal. lib.* 1. *tit.* 3. *quæst.* 1. *num.* 41. *&* *sequentib.* ubi etiam *Rota Romana Societ. Offic. coram Cardinali Sacrato, num.* 4. apud *Zachiam de Societ. Offi-cior. decis.* 54. Undè, sicuti mortem violentam, quià hæc infertur homini quodāmodò
117. contrà naturam, & per vim extrinsecam, aliqui malam mortem appellant, provt dicunt *Addentes ad Baldum, in cap. unic. in princip. sub num.* 3. *ad fin. in V. rectè, vers. Divino Judicio, quib. mod. feud. amitt. in usib. feudor. Gulielm. de Benedict. loc. cit. num.* 20. & *Lotter. ibid. num.* 29. ità mortem naturalem, quià ex causa naturali intrinseca, atque ex ipsa na-
118. tura propria, nulla extrinseca vi adhibita, incurritur, mortem suam vocant, provt ità loquitur *gloss. in l. quæ sub conditione, §. quoties, in V. defectus, ff. de condit. Instit. Gulielm. de Benedictis ibid. num.* 21. *Onciac. Colloquior. mixtor. lib.* 2. *cap.* 10. *vers. si ab ipso ortu*, ubi proptereà infert, quod, si humidus calor, qui in hoc ocyus, in illo diutiùs protrahitur, per se utique consumptus fuit, ideòque
119. pure ob senium homo periit, tunc iste fato suo obiisse, atque ità rerum fatali ordini satisfecisse, seù fato cessisse, dicetur; sed, si propria culpa, puta ciborum ingluvie, aut eorundem inedia, ordini à natura constituto, ideòque vitæ suæ, quæ longior alioquin futura erat, 120.
vim intulit, tunc eum, non morte sua, aut fato suo, sed facto suo, & culpa propria periisse dicendum erit, nec non ante diem, non secùs, ac si ipse sibi manus intulisset, ut egregiè dixit ibid. *Onciac. cap.* 8. *in princip.* Mortis ergò violentæ nomine nos hic eam intelligimus, quæ, adhibita vi 121.
extrinseca, homini ab homine aliquo modo infertur, provt etiam clariùs ex alibi dicendis apparebit.

Colligo, quod, sicut occi- 122.
sum esse, & mortuum esse, valdè inter se differunt, cum istud, non autem illud, absque externa violentia esse possit, ut habetur ex *text. in l. proindè si occisus* 25. *ff. ad l. Aquil.* & benè notavit *Bart. in l. cum aliter, §. Occisorum, n.* 1. *ff. ad S. C. Syllanianum Decian. tract. crimin. lib.* 9. *cap.* 18. *n.* 11. *Cuiac. observat. lib.* 9. *observat.* 30. *&* *Gothofred. ad d. l. proindè si occisus*, ubi rectè infert mortuum esse, & occisum esse non converti inter se, cum, propriè loquendo, omnis occisus verè sit mortuus, sed non omnis

nis mortuus verè sit occisus, adeoque mors ad Occisionem, vtpotè ad mortem violentam, se habeat, tamquam genus ad speciem, ex *Pereyra in Elucidar. Elucid. 8. sect. 5. num. 162.* sic etiam inter homicidium, &
123. hominis occisionem magnum est discrimen. Homicidium enim ab homine factum, & propriè, & strictè sumptum semper est illicitum, ac iniustum; hominis autem Occisio, & si ab homine facta, aliquando Justa, & licita est, ideoque Homicidium semper est hominis occisio; sed hominis Occisio non semper est homicidium, cujusmodi ea est, quæ in bello justo, vel in defensionem propriam, ac justam cum moderamine inculpatæ tutelæ fit, ut post *Decian. tract. criminal. lib. 9. cap. 18. num. 6. Farinac. in Prax. Criminal. quæst. 119. nu. 4. in fin.* docuit etiam *Martin. in Jurisprudentia crimin. dissertat. 4. cap. 1. sect. 1. num. 9.* & alii, cum quibus propterea in *tract. meo de Pollut. Eccles. disp. 5. cap. 10. num. 2. & sequentib.* dixi Ho-
124. micidii nomine, quando in Jure absolutè ponitur, intelligendam esse illicitam hominis cædem contrà quintum Decalogi præceptum, ac proindè, quæ non tantum contrà Charitatem; sed etiam contrà Justitiam est.

CAPUT SECUNDUM

Quid hic significet Dictio *Unum*.

SUMMARIUM.

Unum *non uno, sed multis modis dicitur. num.* 1.

Unum *quintupliciter accipi potest. num.* 2.

Unum simpliciter, Unum secundum quid, *&* Unum per accidens *quid sint. nu.* 3.

Unum *distinguitur ab aliquibus in* Unum numero, Unum specie, Unum genere, *&* Unum Analogia. *num.* 4.

Unus *aliquando significat idem, quod primus. nu.* 5. *aliquando idem quod solus. num.* 6. *aliquando stat Arithmetice. n.* 7.

Unitas an sit Principium numeri, vel pars numeri, vel numerus. num. 8.

Unum in abstracto, *&* Unum in concreto *quid sint. nu.* 9.

Unum, *quandò nam sit divisibile, & quandò indivisibile. num.* 10.

Unum *aliquando dicitur Simplex, aliquando Multiplex, seù Collectivum. num.* 11.

Unus expedit faciliùs res, quam plures. nu. 12. *Dictum vniùs, dictum nullius. ibid.*

Unum factum reputatur, quod uno impetu, vel contextu fit. num. 13.

E *Duæ*

PRÆMITTO primo, quod *Unum*, non uno, sed multis modis passim à Doctoribus dicitur, ut videre est apud *Archidiacon. in cap. sicut viri, dist.* 40. *num.* 1. Ubi *Unum* quinque modis dici affirmat, ac eos explicat apud *Aragon. de Justitia, & Jur. quæst.* 81. *art.* 3. *in princip.* ubi triplicitèr *Unum* dici affirmat, videlicet, *Unum* per se, ac simplicitèr, *Unum* secundum quid, & *Unum* per accidens, & apud *Mandos. in Glossa facultat. §. Sitque, vers. Idem*, ubi *Unum* quadruplicitèr dici cum *Aristotele*, ac *Averroe* docet, scilicet, *Unum* numero, specie, genere, atque analogia, ideft, proportione, seù convenientia. 1. 2. 3. 4.

Præmitto secundo, quod dictio *Unus* non solum, ut vidimus, pluribus modis accipitur à Doctoribus; sed etiam quodammodò ex se ipsa, & quasi primariò, secundum aliquos plura significat, ut benè advertit *Cupers. ad cap. Oportebat, dist.* 79. *Verbo Unus, nu.* 1. *& tribus sequentib.* ubi habetur, quod dictio *Unus* aliquando idem significat, 5.
quod *Primus*, aliquando idem, quod *Solus*, aliquando illud 6.
ipsum, quod dictio ipsa *Idem*,

&

& aliquando id, quod apud
7. Arithmeticos est principium numeri, vel pars numeri, vel
8. etiam numerus; diversimodè siquidem de Unitate, quo ad numerum, sentiunt, ac loquuntur Arithmetici, ut clarè videre est apud *Caramuel. in Mathesi bicipiti, tom.* 1. *syntagmate* 1. *part.* 1. *sub num.* 8. *& sequentib.* ubi etiam sub *nu.* 11. non obscure innuitur *Unum* (quod etiam dictum sit de aliis numeris) aliquando considerari, provt significat *Unum* in abstracto, hoc est *Unum* ab omni materia præcisum; aliquando autem, provt signi-
9. ficat *Unum* in Concreto, hoc est *Unum* ad rem aliquam corpoream determinatum, & prædictam distinctionem affert, ac approbat etiam *Pariſ. Conſ.* 61. *num.* 21. *&* 22. *part.* 1.
10. ubi propterea rectè infert, quod *Unum* in abstracto semper est indivisibile, quamvis aliquando in concreto divisibile sit.

Præmitto tertio, quod *Unũ*
11. ab aliquibus dicitur etiam esse duplex; aliud enim simplex, aliud autem multiplex, seù collectivum appellatur, ut benè docuit *Maſſin. ad l. Precibus, num.* 442. *C. de impuber. & aliis ſubſtitut. Unum* simplex dicitur illud, quod unum quid tantum, & indistinctum in se continet, quo in sensu *Bart. in l. ſi plures, §. quamvis, in fin. ff. de adminiſtr. tut.* dixit, quod Unus expedit faciliùs 12.
res, quam plures, & passim dicitur ex *l. Jurisiurandi, C. de teſtibus*, quod dictum uniùs, dictum nulliùs, ut benè docuit *Scayn. deciſ.* 124. *nu.* 20. *Unum* autem multiplex, seù collectivum dicitur illud, quod continet plura realitèr inter se distincta, sed aliquo modo sic inter se unita, ut simul unum constituere videantur, undè plures possunt haberi loco Uniùs, *De Luca de pluralitate, in Exordio, num.* 9. quo etiam in sensu *Durand. in ſpeculo Juris, part.* 2. *Rubric. de Contumacia, §. Nunc dicamus* dixit 13.
unum factum reputari, quod uno impetu, vel contextu fit, provt videre est in *l. Aretuſa, ff. de ſtat. hom.* & hinc *Jaſon. in l. ſcire debemus, num.* 2. *ff. de verbor. oblig.* asserit duas causas simul complicatas haberi pro una causa, maximè, quandò respiciunt unum, eundemque effectum, juxtà regulam, quod, *Quando unum proptèr alterum, utrobique tantum unum*, provt ex *l. Julianus, ff. de condit. & demonſtrat.* docuit *Contard. de Momentan. poſſeſſ. limit.* 24. *num.* 18. multa enim reali- 14.

 tèr,

tèr, ac Phyſicè diſtincta, licet
proindè realitèr, ac Phyſicè
non ſint unum, ſed plura,
15. moralitèr tamen, ac virtuali-
tèr, hoc eſt, prudentum con-
ſideratione, & hypotheſi
poſſunt, ac ſolent haberi, ac
dici *Unum*, quià ſcilicèt tunc
plura moralitèr, ac virtualitèr
identificantur, & ità ſe ha-
bent, ac ſi eſſent *Unum*, ut
optimè dixit *Caramuel Logic.
Moral. ſeù Virtual. lib.* 2. *cap.* 1.
art. 2. *ſect.* 1. §. *Unum virtuali-
tèr*, & clarè patet ex *l. quoniam
venerabilis*, *C. de Epiſcop. &*
16. *Cleric.* ibi enim ideò quidam
Uno ore damnatus dicitur ab
omnibus, quia omnes unani-
mitèr, & Una voce in illiùs
damnationem conſenſerant:
Undè, quamvis re ipſa multa,
& invicem diſtincta ora fue-
rint, quæ illum damnarunt, &
17. quamvis re ipſa dictum Uniùs
non fuerit phyſicè, ac mate-
rialitèr dictum alteriùs, &
conſequentèr ea omnia inter
ſe numerò diſtinguerentur,
nihilominùs, quià dicta om-
nium, quoad internum animi
ſenſum, & externam verbo-
rum ſignificationem virtua-
litèr Unum dicebant, prop-
tereà ibi Unum omnium os
fuiſſe, omneſque moralitèr
uno Ore locutos eſſe dicitur,
18. provt ob eandem rationem
duo etiam ſcelera, quorum
unum alteri ſimile ſit, non
plura ſcelera, ſed Unum ſce-
lus appellantur in *cap. Achab.
de Pœnit. diſt.* 3. ut benè adver-
tit ibid. *Gloſſ. in V. Unum.*

Dico dictionem prędictam
Unum hic ſignificare non ſo- 19.
lum id, quod eſt ſimplicitèr,
& arithmeticè Unum, ac Uni-
cum (vox enim *Unicum* æqui-
valet voci *Unum* tantum) ſed
etiam id, quod eſt collectivè,
ſeù per aggregationem, ac
moralitèr, ſeù virtualitèr *Unũ*
modo jam ſuperiùs explicato,
quando enim, ut hic de Uno
fit mentio, ratione frequen-
tioris uſus fit etiam ad alium 20.
extenſio ratione uniformita-
tis, ac ſimilitudinis, ut cum
Tiraquel. de retract. tit. 1. §. 20.
gloſſ. unic. num. 6. dixit *Barboſ.
ad proœmium decretal. num.* 40.
undè, ſivè occidatur unus pro
alio, ſivè plures pro pluribus
aliis, ſi una, & eadem virtua-
litèr ubique ratio militet, una,
& eadem etiam quæſtio ſem-
per agitari videtur, provt,
cum de ſingulis ſermo erit, ſuo
loco clarè patebit.

Colligo, quod, ſicuti,
quando uniformis eſt ratio, & 21.
conditio temporis, de quoli-
bet tempore intelligitur, &
ubi ratio non diſtinguit, ne-
que nos diſtinguere debemus,
ut

ut ex *l. in venditione*, §. *de tempore*, *ff. de bon. auct. Iudic. possid.* dixit *Beroi*, *cons.* 17. *num.* 14. *vol.* 2. ac proindè jam dictum
22. fuit *Unius* nomine intelligi quoque plures, ubi ratio inter unum, & plures non distinguit; sic nomine plurium venit
23. etiam *Unus*, quandò eadem est ratio in uno, quæ in pluribus, ideòque benè docuit *Clar. in* §. *falsum*, *nu.* 7. & alii apud eum, quod, stante statu-
24. to puniente producentem falsos testes, puniri debent etiam producentes unum tantummodò falsum testem, non secùs, ac si plures produxisset, & hanc tum opinionem, tum praxim communem esse testatur. Immò aliquando plures testes habentur non pro uno teste, sed (quod multò minùs est) pro nullo teste, provt fit, cum unus testis alte-
25. ri contradicit, tunc enim regulariter neutri credi debet,
26. ideòque duo testes tunc non unum, sed nullum testem faciunt, ut est magis communis opinio, de qua testatur *Grammatic. cons.* 38. *num.* 28. & *Bonacoss. commun. opinion. criminal. part.* 2. *lit. T. vers. Testis unus, qui.*

CAPUT TERTIUM.

Quid hic significet dictio *Pro.*

SUMMARIUM.

Pro *aliquando est Interiectio, aliquando autem Præpositio. num.* 1. & 5.

Interiectio Pro *servit admirationi, vel indignationi. nu.* 2.

Antiquitus dicebatur Porrò Quirites, *posteà dictum fuit* Pro Quirites, *denique* O Quirites. *num.* 3.

Præclarus Ovium Custos quis sit. num. 4.

Præpositio Pro *diversimodè à diversis accipitur. num.* 6.

Verba Pro alio *in casu nostro ad quid referri possint. num.* 7. & 10.

Occidere pro alio *quid sit. nu.* 8.

Promittere pro *tali*, & *promittere nomine talis, an idem sint. num.* 9.

Dictio Pro *importat aliquandò causam finalem, nu.* 11. *tunc idem significat, quod* Ob, *vel* Propter. *num.* 12.

Occidere Unum potest esse Occidentis vel finis ultimus, vel medium ad finem alium. n. 13.

Datum pro *omnibus, quomodò intelligendum sit. num.* 14.

Verba Pro salute Principis *quid significent. num.* 15.

Re-

Regula, quod Nemo puniendus sit pro delicto alterius, quandonam procedat, & quando non. ibid.

Pro *aliquando est* Vicis *nota, & stat pro Vice seù loco, vel in locum. num.* 16.

Occidens unum pro alio *non occidit, quem tunc vult, sed occidit, quem tunc non vult. num.* 17.

Occidere aliquem, tamquam illum, vel tamquam alium, in quo differant. num. 18.

Aliquando in eodem opere alius est finis operantis, & alius operis ipsius. num. 19.

Mensam argento coopertam Pro solida vendi quid sit. nu. 20.

Pro tali, *&* loco talis *an idipsum significent. num.* 21.

Quid significent Verba Pro Usufructu. *num.* 22.

An aliquando singulare pro plurali sumatur. num. 23.

Pro *improprietatis, & fictionis nota est. num.* 24.

Promissio facta Monasterio pro *tali Moniali, quomodo facta dicatur ipsimet Moniali. n.* 25.

Unum pro alio, invito creditore, solvi non potest, vel à contrà peti, invita debitore. nu. 26.

1. PRÆMITTO primò,
quod dictio *Pro* ali-
quando est interie-
2. ctio exclamantis admiratio-
ni, vel indignationi serviens,
undè frequentes sunt apud
antiquos exclamandi formulæ
Pro Deum, atque hominum
fidem: Pro vestrã fidem Qui-
rites, & aliæ plures ejusmodi,
de quibus fusè agit *Brisson. de
formulis, lib.* 8. *vers. id, quod fie-
bat, & sequentib. pag. mihi* 717.
& 718. ubi etiam habetur,
quod interdum antiqui excla-
mando dicebant, non *Pro Qui-* 3.
rites, sed *Porrò Quirites*; posteà
verò viduatum cæteris sylla-
bis, & litteris processit *O* tan-
tum, dictumque fuit *O Quiri-*
tes, & à Cicerone, *O Præcla-* 4.
rum Custodem Ovium, ut ajunt,
Lupum; aliquando autem di- 5.
ctio *Pro* est Præpositio, provt
est in casu nostro. Hinc
Præmitto secundo, quod 6.
Præpositio *Pro*, ut alibi sæpè
juxtà subjectæ materiæ varie-
tatem varias induit signifi-
cationes, ideòque varie à va-
riis accipitur, provt passim
apud Auctores videre est;
copiosè autem apud *Rebuff. in
l. coniunctionem* 29. *vers. Notan-
dæ sunt, ff. de verbor. significat.
Tusch. Practic. Conclus. tom.* 2.
lit. D. conclus. 342. & *Barbos.
de Dictionibus usufrequent. dict.*
287. ità etiam hic juxtà diver-
sos respectus, quos in ea con-
siderare possumus, diversi-
modè sumi potest. Si enim 7.

dictio

dictio *Pro* in casu nostro refe-
ratur ad Occidentem, tam-
quam ad causam efficientem,
vel instrumentalem occisio-
nis prædictæ, itavt sensus ver-
borum illorum *Pro alio* con-
junctus intelligatur cum sensu
8. ipso Verbi *Occidere*, non secùs
ac si verba illa *pro alio* immo-
diatè subsequerentur verbum
ipsum *occidere*, tunc *Pro* signi-
ficare poterit idipsum, quod
Nomine, seù mandato alieno;
nam tunc occidens *pro alio*
non videtur occidere ex se, aut
ex propria persona, vel nomi-
ne proprio, seù tamquam prin-
cipalis causa efficiens; sed
potiùs tamquam Instrumen-
tum, ac veluti Minister, vel
quodammodò Procurator, aut
vices gerens alteriùs, cui in
tali occisione inservit, & quem
propterea tunc in se ipso re-
præsentat, ut benè docuit *Ro-
man. cons.* 441. *num.* 4. & *ibi ad-*
9. *dent. lit. A.* ubi Promittere *pro*
tali, & promittere nomine
talis, idem esse dicuntur, *Va-
con. lib.* 2. *declaration.* 36. *num.*
13. *& seq.* nec non *lib.* 6. *decla-
rat.* 84. *num.* 8. fuseque dixi in
Problem. legal. 7. *§.* 3. *nu.* 291.
10. *& sequentib.* sin autem dictio
eadem *Pro* referatur ad occi-
dentem, tamquam ad persó-
nam agentem propter finem,
tunc dictio *Pro* adiuncta cum
dictione *Alio* significare pote- 11.
rit causam finalem, à qua occi-
dens tunc movetur ad eum
occidendum, & tunc ipsa
dictio *Pro* idem significat,
quod dictio *Ob*, vel *Propter*, 12.
itavt tunc *Occidere Unum pro
alio* idipsum sit, quod occidere
unum, non propter illum ip-
sum, sed propter *alium*, quod
certè multipliciter contingere
potest; aliquando enim, quia
occisio unius inservire potest
occidenti, tamquam medium 13.
ad finem alium ultimum, &
principalem consequendum,
puta, ad occidendum alium,
vel ad defendendum alium,
proinde dici potest, quod non
solum is, qui, ut inimicum
suum ab amici tergo positum
occidat, amicum ipsum præ
illo stantem occidit; sed etiam
is, qui, ut Patrem, vel Patriam
defendat, Patris, vel Patriæ
invasorem occidit, nec non
quilibet alius in aliis ejusmodi
casibus verè occidit unum
pro alio, ideſt propter alium,
quia utitur occisione unius,
tamquam medio, ad occisio-
nem, vel salutem alteriùs,
tamquam finem obtinendum,
provt in prædicto sensu in
l. 1. *ff. ad l. Rhodiam, de jactu*,
Pro omnibus datum rectè 14.
dicitur, quod propter om-
nium Utilitatem datum est;
item-

itemque in *l. si calumnietur*, §.
15. 1. *ff. eod.* Vota *Pro* salute Principis suscipi dicuntur, quæ *ob* salutem Principis suscipiuntur, quo in sensu *Quesada Controversiar. Forens. cap.* 4. *nu.* 20. dixit, quod, licet pro Regula passim dicatur neminem pro delicto alteriùs, hoc est propter delictum alteriùs puniendum esse, nec filium pro Patre; tamen regulam prædictam procedere quidem in spiritualibus, sed in temporalibus aliquandò claudicare: ad quod probandum *ibid. nu.* 12. affert exempla: claudicat autem in temporalibus, quià puniri non debet unus pro alio corporalitèr; secùs autem est in infamia, vel amissione omniũ bonorum, ut dixit *Doring. in Bibliotb. Jureconsult. lit. P. V. Pro, num.* 1. *in fin.* undè *Caramuel* in sua *Grammatica audaci, num.* 138. præpositionem *Pro* inter eas enumerat, quæ causam adsignificant.

Præmitto tertio, quod eadem dictio *Pro* juncta cum
16. dictione *Alio*, accipi etiam potest tamquam vicis nota in eodem sensu, quo dicimus Unum esse Uice, aut loco, vel
17. in locum alteriùs, itavt occidens unum pro alio verè occidat non eum, quem tunc occidere vult, sed alium præter intentionem, & quem tunc occidere non vult, seù quem per errorem putat esse alium, eum videlicet, contrà quem voluntas ipsiùs occidentis tendit, undè, qui occidit unum pro alio, non occidit illum (quem scilicet re ipsa occidit) tamquam illum, sed 18.
occidit illum tamquam alium (quem scilicet occidere vult, & quem per errorem putat esse illum ipsum, quem tunc occidit) & consequentèr aliquando occidens unum pro alio occidit eodem tempore unum facto, & opere, absque animo, & intentione; alium autem animo, & intentione absque facto, & opere, quià tunc finis prædicti operis est 19.
occisio uniùs; finis autem operantis est occidere alium, quem, quoad intentionem, tunc is occidit, dum idem opere ipso alium præter intentionem occidit, provt simili modo in *l. cum ab eo, in fin. ff. de contrahend. empt.* mensam 20.
argento coopertam ignoranti emptori pro solida, hoc est, pro tota, & integra ex argento, & sic vice mensæ in totum, ac undique verè argenteæ venditam fuisse traditur, & à *Felin. in cap. cum M. Ferrariens. num. 3. de constitut.* ubi, 21.
Pro tali, & loco talis idipsum signi-

21. significare dicit, nec non à *Menoch. cons.* 352. *nu.*7. dictum fuit Verba *Pro* Usufructu
22. significare idipsum, quod loco Ususfructus, sicuti dicimus de Proconsule, qui locum, & vices Consulis obtinet, *l.* 1. *ff. de Officio Proconsul.*

Dico dictionem *Pro* hic accipi in prædicto ultimo sensu, ita vt idem significet, quod *Vice*, *loco*, vel *in locum* alterius; sensus enim iste dictionis *Pro* in prædictis verbis *occidere unum pro alio* in communi usu loquendi frequentior esse solet, & ad rem ipsam, de qua hic agitur, optimè facit, ut clarissimè patet etiam in simillimis aliis loquendi formulis; sic enim *Pro* accipitur ab *Azone in Brocardic. tit.* 17. &
23. alibi sæpissimè, dum asserit, quod singulare pro plurali quandoque accipitur, impossibile pro difficili, superlativum pro Positivo, Dominium pro Possessione ponitur, & hujusmodi quamplurima.
24. Colligo, quod hic dictio *Pro*, ut *vicis*, ità consequentèr improprietatis, ac fictionis nota est, ut benè docent *Rebuff.* tum in *l.* 29. *vers. Aliquando dictio Pro, ff. de verbor. signific.* ubi, qui *pro* mortuo habetur, non est verè, ac propriè mortuus, sed perindè, ac si mortuus esset, tum in *l.* 207. *ff. eod.* ubi, quod aliud est esse tale, aliud haberi *pro* tali, & plura similia singillatim referuntur. *Alciat. in l.* 136. *ff. eod.* ubi exemplificat in Protutore, ac Prorege, quorum Primus non est propriè tutor, nec secundus propriè Rex, sed tantummodò loco tutoris, ac loco Regis, & *Altograd. Jun. controvers.* 29. *num* 14. ubi, multis adductis idipsum tradentibus, Promissio solvendi mille facta Monasterio *Pro* tali Moniali dici- 25.
tur facta ipsimet Moniali, quià tunc *Pro* importat non veritatem ipsam, sed imaginem, & repræsentationem, ideòque improprietatem, ac similitudinem quandam tantum, cum Monasterium repræsentet quodammodò Monialem, quamvis re vera, & propriè Monasterium non sit ipsamet Monialis; quo paritèr in sensu *Alderis. de Symbolic. contractibus, tit. IV. cap.* 10. *nu.* 20. ex *l.* 2. *§.* 2. *de rebus cred. l.* 1. *ff. quibus mod. tollit. oblig.* & *l. eam, C. de solut.* dixit Unum 26.
pro alio, invito creditore, solvi non posse, nec è contrà peti, invito Debitore.

CAPUT QUARTUM.

Quid hic significet Dictio *Alio*.

SUMMARIUM.

Nihil est idem cum eo, cui est simile. num. 1.

Qui est idem, regularitèr non est alius. num. 2.

Alius *semper se refert ad aliquem à se distinctum. num.* 3.

Relatio semper versatur inter duos terminos. num. 4.

Dictio Alius *cur dicatur Relativa. num.* 5. *cur Nota Exclusionis. nu.* 6. *An aliquando sit Nota diversitatis, & Impropriationis. nu.* 7. 10. & 14.

Nominum diversitas an diversitatem rerum inducat. nu. 8.

Identitas nominis identitatem rei num indicet. num. 9.

Officium Judicis an sit actio. num. 11.

Servi Milites esse nequeunt. num. 12.

Alius *aliquando dissimilitudinem importat, & cur. nu.* 13.

Dictio Alii *quid significet, cum dicitur Crucifixus est Christus, & alii duo Latrones. num.* 14.

Dictio *Alius cur dici possit Ampliativa. num.* 15.

Quod est Aliud, esse potest vel Simile, vel Dissimile, vel etiam Contrarium iis, ad quæ se refert. num. 16.

Dictio Alius *est Repetitiva, seù Repræsentativa similium regularitèr. num.* 17. *maximè in materia strictè interpretanda. nu.* 18. *sed ratione subiectæ materiæ est etiam repræsentativa contrariorum. nu.* 19. *vel in genere, vel in specie, vel in accidentibus individualibus. num.* 20.

Alius *cur dicatur Æquivoce significare. num.* 21. *ac etiam dictio indefinita. num.* 22.

Ut res dicatur Alia, quomodo distingui debeat à re, ad quam refertur. num. 23.

Una, & eadem res quomodo dici possit alia à se ipsa. nu. 24.

Unus, & idem contractus, attento diverso respectu, dici potest valere, & non valere. ibid.

An idem, quatenus est Episcopus, dici possit alius à se ipso, quatenus est Canonicus. n. 25.

Quomodo quis possit mori testatus, & absque testamento. num. 26.

Ratione diversorum respectuum Idem esse potest non solum aliis, sed etiam se ipso Superior, & Inferior. num. 27.

Gratias, & Beneficia, quæ Superior in Inferiores diffundit, an possit etiam in se ipsum diffundere. num. 28.

Alius

Alius à Principe utrum possit causam sic committere, ut delegatus recusari non valeat. num. 29.

Nomine Alius *an aliquando Alii etiam plures intelligi possint. num.* 30. *sivè masculi, sivè fœminæ. num.* 31.

Qui dicit Alio tempore *quamnam temporis restrictionem, vel distinctionem importet. num.* 32.

1. PRÆMITTO primo, quod, quæmadmodum nihil est Idem cum eo, cui est simile, ut dixit *Zabarel. cons.* 136. *num.* 6. ad quod affert *l. Quod Nerva, ff. depositi*, & *cap. Ca-*
2. *pitulum, de rescriptis*, ità, qui est Idem, Regularitèr non est Alius, quià præter eum, qui dicitur *Alius*, debet etiam aliquis esse, ad quem *Alius*
3. ipse se referat, & quem præsupponat à se aliquomodo distinctum esse; alioquin verè dici non posset *Alius*, ut habetur ex *Menoch. cons.* 401. *num.* 71. ubi dictio *Aliis* significare dicitur non unitatem, seù indentitatem, sed diversitatem, à quo non dissentit *Rot. Romana, decis.* 35. *num.* 4. *part.* 7. *recentior.* Quando enim res aliqua non est omninò una, & eadem cum illa, de qua priùs mentio facta est, tunc res, quæ non est omninò eadem cum prædicta, rectè dici potest *Alia*, licet hæc ad illam relativè se habeat; undè, cum res illa, ad quam alia refertur, & res illa etiam, quæ dicitur *Alia*, non sint verè una, & eadem omninò res, necessariò fit illas esse plures, maximè cum una ad aliam se 4.
referat, & relatio semper versetur inter duo extrema, tamquam inter duos terminos, ut benè dixit *Pereyra in Elucidario, num.* 28. Hinc juxtà prædictum sensum dictio *Alius* passim, nec immeritò dicitur 5.
Relativa, quià Relationem habet ad id, de quo mentio in præcedentibus facta est. *Viv. decis.* 193. *num.* 1. Ab aliquibus 6.
etiam dicitur Nota exclusionis; excludit enim rem, de qua mentio facta est, & rem aliam ab illa distinctam inducit, *l. si fundum* 81. *§. si libertus, ff. de legat.* 1. *Alciat. cons.* 107. *nu.* 13. *lib.* 9. *alias respons.* 566. *Casanat. cons.* 57. *nu.* 18. & 19. ab aliis autem, nec malè 7.
dicitur Nota diversitatis, vel etiam Impropriationis, *Card. Alexandrin. in cap. Valentino, num.* 1. *dist.* 34. *Prob. in addit. ad Jo. Monach. in cap. quid ad agendum, num.* 9. *de Procurator. in* 6. *Menoch. cons.* 409. *num.* 51.

F 2 Sil-

Silvan. conf. 40. *nu.* 31. *Magon. decif. florentin.* 38. *num.* 14. quià dictio *Alius* denotat rem, quæ dicitur Alia, non esse eandem omninò cum priùs expressis, sed aliqualitèr ab illis diversam, provt jam dictum est; cum sola etiam nominum
8. diversitas diversitatem ipsam rerum inducat, *Rebuff. ad l. lege.* 130. *verf. Item diversitas*, *ff. de verborum signif.* provt Identitas nominis indicat etiã
9. identitatem rei, *Menoch. conf.* 409. *nu.* 86. quandoque autem dictio prædicta ità impropriatur, ut denotet rem habentem qualitates omninò
10. improprias, & inconvenientes rei priùs expressæ, ad quam refertur, *Azor. institut. Moral. part.* 1. *lib.* 5. *cap.* 27. *verf. Secundò quæritur*, ubi plures concordantes tèxtus affert, præcipuè verò *Authen. de mandat. Princip.* §. *oportet*, *collat.* 3. ubi dicitur, *Nulla alia actio, nisi officium Judicis*; & tamen offi-
11. cium Judicis non est actio, simulque *Authen. ut defuncti, seù funera eorum*, *collat.* 5. *in princip.* dicentem *Milites*, & *servos alios plurimos*, & tamen
12. Milites servi esse non possunt, *l. super servis*, *C. qui militare possunt, vel non possunt*, *lib.* 12. *Sanch. de Matrim. lib.* 3. *disp.* 20. *n.* 2. & 3. ubi, quod dictio *Alius* aliquando impropriè ponitur, & denotat dissimilitudinem, 13.
quandò scilicet ratio subiectæ materiæ id suadet. *Doring. in Bibliotb. Jureconsultor. lit. A. in V. alius num.* 17. & 18. ubi, adductis idipsum asserentibus, præter *Glossam in Authen. ex testamento*, *C. de Collation.* subdit exemplũ, cum dicitur 14.
Crucifixus est Christus, & *alii duo Latrones*, quibus addo etiã *Afflict. decis.* 244. *num.* 4. & *Barbos.* dicentem *d. diction.* 26. *num.* 14. id fieri ad vitandum absurda. Immò dictio prædi- 15.
cta dici quoque posset Ampliativa, cum semper importet aliquid plus, quam sint præcedentia, de quibus facta est mentio, & ad quæ refertur, ut optimè dixit *Amiden. de stylo datariæ*, *lib.* 1. *cap.* 16. §. 6. *nu.* 17. ac propterea quodammodo ampliare dicatur, ut egregie docuit *id. Prob. loc. cit.*

Præmitto secundo, quod, 16.
quamvis dictio *Alius* præcedentibus, ad quæ refertur, aliquid amplius addat, ut dictum est; nihilominùs, id, quod additur, & Aliud dicitur, esse potest præcedentibus, ad quæ se refert, vel simile, vel dissimile, vel etiam contrarium, ideòque dictio *Alius* juxtà subiectæ materiæ varietatem aliquando est Repeti- 17.
tiva,

tiva, seù meliùs Repræsentativa similium, provt regularitèr talis esse creditur, *Jo: Montaigne de Bigamia*, *qu.* 1. *nu.* 15. *Mandos. in Glos. Facultatum*, §. *& proprium*, *in V. Aliis. Rota in novis de Rescript. decis.* 1. alias 28. & ibi *Addent. lit. D.* maximè in materia strictè
18. interpretanda, *Merenda controversiar. lib.* 24. *cap.* 14. *nu.* 71. Aliquando Dissimilium, *Decian. cons.* 63. *num.* 52. *vol.* 4. & aliquando etiam contrariorũ.
19. *Gigas de Pensionibus Ecclesiast. quæst.* 28. *nu.* 4. *Veral. decis.* 295. *nu.* 3. *& sequentib. part.* 2. Immò, sicuti similia, dissimilia, & contraria considerari, ac talia dici possunt; vel in genere, vel in specie, vel in individuali aliqua proprietate, seù qualitate, vel accidenti, ut ex *Veral. ibid.* sic etiam dictio ipsa
20. *Alius*, utpotè repræsentativa eorundem, pro subiectæ materiæ diversitate, à qua dictio ipsa regulatur, *Magon. decis. Lucen.* 58. *num.* 20. repræsentare potest vel similia, vel dissimilia, vel contraria modo in genere, modo in specie, modo etiam in aliquo tantum accidenti, & propterea vel in substantia, vel in qualitatibus, ut passim videre est apud Doctores, & fusè apud *Barbos. diction.* 26. *num.* 6. *& sequentib.*

adeò ut dictio *Alius* æquivocè 21.
significare dicatur. *Vrv. dicta decis.* 193. *nu.* 4. & à nonnullis 22.
indefinita vocetur, ut patet ex *Muñoz. de Ratiociniis*, *cap.* 18. *num.* 20. *Sperel. decis.* 97. *nu.* 20.

Præmitto tertio, quod Di- 23.
ctio *Alius*, licet semper aliquid inducat ab iis distinctum, quæ priùs expressa sunt, & ad quæ refertur, ut jam diximus; attamen ea distinctio, quæ intercedere debet inter rem, quæ dicitur Alia, & rem precedentem, ad quam Alia refertur, non semper est distinctio, quæ sit inter res, quoad substantiam diversas, & realitèr, ac omninò diversas, ac separatas, cujusmodi est duarum personarum realis inter se distinctio; sed aliquando verificatur etiam in sola 24.
distinctione, ac diversitate, vel plurium affectionum, & animi passionum, quo in sensu *Cardin. Bona in manuduction. ad Cælum*, *cap.* 19. §. 11. dixit, quod vir probus semper idem, improbus semper alius est, vel plurium respectuum, cum una, & eadem res variis respectibus considerari, & à se ipsa quodammodo dividi, ac separari possit, nec non aliquando contraria operari. *Navar. Consilior. lib.* 1. *tit.* 39. *de his, quæ vi, metusve causa fiunt*

fiunt, *conf.* 1. *num.* 10. *Amaya observation. jur. lib.* 1. *cap.* 7. *num.* 15. ubi, attento diverso respectu, idem contractus dici potest valere, & non valere, prout unus, & idem homo variis quoque respectibus à se ipso dividi dicitur, dum unus, & idem, qui sit Episcopus, &
25. Canonicus, quatenùs est Episcopus, alius esse dicitur à se ipso, quatenùs est Canonicus, ut ex *cap. à collatione beneficii* 11. *in fin. de Appellation. in* 6. & *cap. cum in Ecclesia tua* 25. *de Præbend. & dignitat. in* 6. docuit *Navarra de Eleemosyna in can. quiescamus*, *distinct.* 42. *num.* 4. & comprobat *Maranta in Medulla Decreti*, *lit. V. vers. Una*, & *eadem res*, nec non idem *Amaya observation. jur. lib.* 2. *cap.* 17. *num.* 13. & *seqq.* ubi ait in filio familias milite duas personas considerari posse, unam respectu bonorum Castrensium, aliam verò respectu aliorum, ita ut, quatenùs miles, alius sit à se ipso, tamquam filio familias respectu bonorum non Castrensium, ideòque mori possit, respectu bonorum diverso-
26. rùm, testatus, & sine testamento, juxtà *l. certarum* 17. §. 1. *ff. de milit. testam.* & *l.* 1. *C. eod.* nuper autem *Del Bene de Parlamentis*, *tract.* 6. *sect.* 39. maximè *num.* 20. & *sequentib.* ubi concludit, quod potest quis in Jurisdictione voluntaria sustinere vices plurium personarum, dummodò exercitium unius actus non impediat exercitium alterius actus, ex *Abb. in cap. ex litteris*, *num.* 11. *de probat.* qui id probat ex *l. si Consul*, *ff. de adoptionib.* & *ex l. un. ff. de officio Consulis*, ubi filius familias, si Præses sit, potest se ipsum emancipare, vel in Adoptionem dare, & Consul potest apud se ipsum manumittere servum suum, & sic repræsentare plures Personas, prout etiam idcircò idem secundum diversas qualitates, & officia, ac proindè ratione diversorũ respectuum 27.
potest esse se ipso superior, & inferior, ut patet in Pontifice, qui simul est Pontifex, & Princeps sæcularis, in Rege, qui simul est Rex, & Comes coronæ subiectus, seù Vassallus; in Prælato, & Superiore, in quo, ut ità dicam, est qualitas Superioris, & qualitas personæ 28.
privatæ, undè gratias, & beneficia, quæ superior in inferiores diffundit, potest etiam in se ipsum diffundere, ac propterea secum dispensare in lege jejunii, & in aliis, in quibus potest dispensare cum subditis; immò in Christo, qui, ut homo,

homo, sibi satisfecit, ut Deo. Dico per dictionem *Alio* hic denotari alium hominem numero distinctum, ac realiter separatum à præcedenti, ad quem refertur, & de quo mentio anteà facta fuit, prout in eodem sensu *Specul. lib.* 1. *rubr. de Recusat.* §. 1. *num.* 6.
29. dixit, quod alius à Principe non potest causam sic committere, ut delegatus recusari non valeat, quod tamen sic intelligi velim, ut, quemadmodum superiùs *cap.* 2. *nu.* 20. dictum fuit, quod, quandò fit mentio de uno, ratione frequentioris usus, fit etiam extensio ad plures collectivè sumptos ratione uniformitatis, ità etiam hic idipsum locum habeat, adeò ut per
30. dictionem *Alio* non solum Unicus Alius, sed aliquando etiam alii plures intelligantur, ubi eadem ratio, quæ militat in unico Alio, militabit etiam
31. in pluribus Aliis, sivè sint masculi, sivè sint fœminæ. Quamvis enim *Alius*, vel *Alii* de sua propria significatione denotent tantum masculinum sexum, maximè in contractibus, & in odiosis; nihilominùs aliquandò ex interpretatione fœminas quoque comprehendunt, ut benè advertit *Alex. consf.* 113. *num.* 7. & 8. *lib.* 2. & *Doring. in Bibliotheca Jureconsultor. lit. A. in V. Alius, nu.* 23.

Colligo, quòd, sicuti, qui 32.
dicit Alio tempore, nullam restrictionem temporis, vel distinctionem importat, sed universalitèr se refert ad omne tempus, & sic ante litem, in lite, ac post litem, ut dixit *Garzon. de Laudo meri juris, part.* 3. §. 6. *glos.* 6. *nu.* 1. quem sequitur etiam *Doring. loc. cit. num.* 41. sic etiam, qui dicit Alium hominem, quemcumque hominem comprehendit, & neminem excludit, sivè sit Laicus, sivè Clericus, sivè Superior, sivè Inferior.

CAPUT QUINTUM.

Qualis esse debeat Animus Occidentis, ut *unum pro alio occidere dicatur.*

SUMMARIUM.

Anima Rationalis quomodo dici possit spiritus, Sensus, Animus, Mens, Ratio, Memoria, Voluntas. num. 1.

Intellectus, Voluntas, Animus, an sint tria nomina, eadem res. num. 2.

Voluntatis nomen quotupliciter accipiatur. num. 3.

Vo-

cax. num. 27.
Intentio quid sit. num. 28. varie accipitur à variis. num. 29. dicitur etiam Proæresis. n. 30. quomodo distinguatur à simplici complacentia. num. 31.
Potest homo habere simplicem complacentiam, non tamen intentionem rei impossibilis, & cur. num. 32.
Voluntas hominis est ambulatoria, & deambulatoria usque ad mortem. num. 33. & nihil ea magis liberum. num. 34.
Habere non voluntatem occidendi an sit nolle occidere. nu. 35.
Carentia *an, & quomodo distinguatur à* Negatione, Privatione, *&* Defectu, *nu. 36.*
Cessatio volitionis, seu desistentia à volendo, an sit idem cum Nolitione. num. 37.
Dormiens bene dicitur non velle, *sed non bene dicitur* Nolle. *num. 38.*
Concessio facta ad libitum, & voluntatem concedentis, an differat à concessione facta, donec revocetur. num. 39.
Ad revocationem Concessionis quid requiratur. num. 40.

PRÆMITTO primo, quod, cum supradictum sit, *cap. 3. num.* 17. & sequentibus *Occidentem Unum pro alio* non occidere eum, quem vult, sed eum, quem non vult; proindè hic videndum est, quid sibi velint verba illa, *quem vult*, & *quem non vult*, ac propterea quænam voluntas esse debeat in prædicto occidente, ut verè dici possit occidere, quem non vult, & non occidere quem vult. Sicuti enim anima rationalis secundũ diversa officia variis nuncupatur nominibus, nam dicitur anima,
dum vivificat corpus; Spiri- 1.
tus dum contemplatur; Sensus, dum sentit; Animus, dum sapit; Mens, seu Intellectus, dum intelligit; Ratio, dum discernit; Memoria, dum recordatur; Voluntas, dum vult, ut ex *Divo August. lib. de Anima, & Spiritu, cap.* 14. dixit *Petr. Vendrameli. in Addition. ad Repertor. Inquisitor. in V. Anima, lit. A. Jo. Altenstaig. in Lexic. Theologic. in V. Anima, vers. Anima cum sit. Parlador. Quotidianar. differentiar.* 25. *num.* 3. & novissimè *Caramuel in Pandect. Philosophico, dissertat. 5. part. 1. art. 1. sect. 3. sub. sect. 6. num.* 1078.
ubi concludit Intellectum, 2.
Voluntatem, Animum tria esse Nomina, eandem rem: sic etiam Voluntatis ipsiùs Nomen diversimodè accipi
solet; Aliquando enim acci- 3.
pitur pro Potentia volendi,

quæ est in anima rationali, aliquando pro actu volendi, qui est velle, & aliquando etiam pro obiecto ipso volitionis, hoc est pro re ipsa volita, quo in sensu dictū videtur Matth. cap. 26. *Non mea, sed tua voluntas fiat*, hoc est, non id, quod ego volo, sed id, quod tu vis. Undè Voluntas secundum
4. aliquos dicta videtur à Volito, quià voluntas quasi volitat ad rem Volitam, & amatam,
5. juxtà illud Catonis, ac D. Augustini, quod *Anima ibi veriùs est, ubi amat, quam ubi animat*; quod affertur, & approbatur à *Costa in Responso* ejusdem posito post *distinctionem* 8. *in tract. de Facti Scientia, & Ignorantia, nu.* 24.

Præmitto secundò, quod, ut quis verè dicatur velle occidere, opus est, ut is tunc actu velit occidere; quandò enim
6. dico *Volui, Volam, Vellem*, tunc verbis explico actum mentis, quem habeo, & actum Voluntatis, non quem habeo, sed, quem habui, quem habebo, quem haberem: Undè verè per verbum *volui* non significo, nec affirmo me velle, sed significo, & affirmo me voluisse, similique modo de prædictis aliis *Volam*, & *Vellem* ratiocinandum videtur. Undè non sufficit Velleitas;

Vellem enim (à quo Velleitas dicitur) explicat solummodò, quid vellem, si talis circunstantia poneretur, vel tolleretur, non autem, quid verè nunc actu velim, prout optimè docuit, & explicuit *Caram. in Prodromo Dialexis de non certitudine, num.* 19. *& seq.* 7.

Præmitto tertio, quod *Non velle*, & *Nolle* valdè inter se differunt (quicquid sit de Grammaticorum placitis, quę *Nicolao Bellono, Supputation. Jur. lib.* 4. *cap.* 14. *num.* 2. ac nonnullis aliis valdè placuerunt) quamvis enim *Velle*, seù *Volitio* sit actus positivus voluntatis, quo voluntas aliquid, tamquam bonum prosequitur, ac proindè sit velùti quidam primus voluntatis motus, seù progressus ad bonum sibi propositum amplectendum, pariterque *Nolle*, seù *Nolitio* sit actus positivus voluntatis, quo voluntas aliquid tamquam malum aversatur, eique repugnat, ideòque tàm *Velle*, quàm *Nolle*, prout ambo sunt actus positivi voluntatis, nequaquam diferre videantur; nihilominùs, quàndò circà unum, & idem obiectum versantur, sibi sunt invicem oppositi, itaut propterea ejusdem obiecti *Volitio*, & *Nolitio*, eodem tempore, in eodem 8. 9. 10.

subie-

subiecto simul esse nequeant, cum *Volitio*, seù *Velle* sit actus prosecutionis; *Nolitio* autem, seù *Nolle* actus detestationis, seù repugnantiæ, & fugæ circà idem obiectum, undè *Reyger. in Thesauro Juris, V: Dictiones, num.* 53. *& sequentib.* dicit, quod Nolo verbum importat contemptum expressum, & quod aliud est non velle legere, aliud autem nolle legere. Dixi autem *Nolle*, seù *Nolitionem* esse actum positivum voluntatis, quià, dum dico,
11. *Nolo audire Missam*, voluntas re verà dicit, *volo non audire Missam*, ac proindè positivè vult, ac dicit id, quod est oppositum dicenti, *Volo audire Missam*, & in hoc sensu *Volitio*, & *Nolitio* sunt quidem actus positivi, sed oppositi, respectu scilicet obiecti ejusdem à *Volitione* quidem voliti, à *Nolitione* autem Noliti, ut benè docuit *Jo: Andr. cap. Prudentiam*, §. 1. *de offic. deleg. Pereyra in Elucidario, lib.* 1. *elucidat.* 4. *num.* 64. & novissimè, ac clarissimè *Caramuel Logic. Moral. lib.* 2. *cap.* 2. *sect.* 14. *vers. secundo loco*, ubi etiam subdit, quod sic opinabatur ipsemet *Vulpianus*, *lib.* 3. *ad Sabinum*, cum dixit, *Ejus est non nolle, qui potest velle*; sicuti enim *Velle*, & *Nolle*, ut jam diximus sunt

actus positivi; sic *Non velle*, 12.
& *Non nolle*, seù *Non Volitio*, & *Non Nolitio* sunt actus negativi, cum *Non volitio* sit pura carentia volitionis, & *Non Nolitio* sit pura carentia Nolitionis, ex quo fit, ut *Non velle*,
& *Non nolle* dicantur esse quasi 13.
media inter *Velle*, & *Nolle*, quià *Non Velle*, licet neget Volitionem; non tamen affirmat *Nolitionem*; *Non nolle* autem licet neget *Nolitionem*, non tamen affirmat *Volitionem*, ut benè innuit *Gualandus de Civili facultate, lib.* 2. *cap.* 13.
circà fin. ubi ait *inter Volunta-* 14.
tem, & Noluntatem media involuntas dari videtur, ut clarè docuit ex *Bald. Bertachin. in Repertor. part.* 4. *in V. Volo in fin.* prout etiam *Magon. decis. Florentin.* 149. *num.* 12. ubi dicunt,
quod *Velle*, & *Nolle* habent 15.
Medium, scilicet *non nolle*, & quod hoc est mirabile, cum duæ negationes sæpè affirment, nec non apertè *Gloss. ipsa in l.* 1. *ff. de tributor. act. in V. Velle*, quam *ibid.* sequitur *Gothofred.* & in *Notis ad l. ejus est* 3. *ff. de regul. juris*, itemque *Brosseus in Remissionib. ad d. l.* 3. *ff. de regul. juris*, quod etiam evidentèr patet ex *Corn. cons.* 205. *lit. I. lib.* 2. ubi propterea infert aliud esse *Velle*, quod non laboretur, aliud autem

non Velle, quod laboretur, *Dec. in l. ejus est Nolle*, *num.* 6. *ff. de regul. jur.* ubi subdit, quod
16. dormiens benè dicitur non Velle, sed non benè dicitur Nolle. *Menoch. de Arbitrar. Judic. cas.* 496. *num.* 66. *ac sequentib. Pereyra d. lib.* 1. *Elucid.* 4. *sect.* 4. *num.* 64. ubi propterea docet, quod, si hæres deliberans de adeundo dicat
17. se Nolle adire, censetur repudiare, secùs verò, si dicat, se non Velle adire. *Leoncill. de Privilegiis Pauperum*, *part.* 1. *quæst.* 5. *num.* 44. *& sequentib.* ubi propterea benè infert, quod, licet non detur medium inter contradictoria, datur tamen inter contraria, ut inter *Velle*, & *Nolle*, inter *Divitem*, & *Pauperem*, inter *Placet*, & *Displicet*, & alia similia, & *Vultejus Jurisprudentiæ Romanæ lib.* 1. *cap.* 7. *vers. non volens*, ubi asserit, quod à Non Vo-
18. lente, fieri dicitur id, quod fit vel præter voluntatem facientis (quod ab aliis etiam dicitur ex non intentione, seù citrà intentionem) vel contrà voluntatem ipsius. Quæ autem de *Volente*, *Nolente*, *Non Volente*, & *Non Nolente* dicta sunt, eadem quoque non ineptè dici possunt, tum de
19. Opere Voluntariò, Involuntariò, & non Involuntariò, ut benè docuit *Cecchinel. Compendiariæ Moralis viæ*, *cap.* 19. *num.* 21. ubi asserit non Voluntarium esse medium intèr Voluntarium, & Involuntarium, sicut non videns est medium inter videntem, & cæcum, ut patet ex prædictis, ac etiam iis, quæ dixi *in tract. de Pollution. Eccles. disp.* 5. *cap.* 12. *&* 16. nec non in *Problemat. legali* 7. *§.* 3. *num.* 223. *ac sequentibus*, tum etiam de 20.
Affirmante, *Negante*, *Non Affirmnte*, & non *Negante*, atque Aliis ejusmodi, de quibus *Caramuel Logic. Moral. lib.* 2. *cap.* 2. *sect.* 14. *vers. tertio considerentur*. Undè fit, ut, qui dicit *Non nego*, nec neget, nec verè affirmet; *cap. is, qui tacet*, *de Regul. Jur. l. si putas*, *C. de petit. hæredit.* Cum non nego sit medium quoddam inter Negantem, & affirmantem. Immò subtilissimè idem *Caramuel ibid. vers.* 2. nec non in *Pandecte Philosophico*, *num.* 1086. *vers. At Ego*, ex prædictis infert, quod *Volitio*, & *Nolitio* non differunt forma- 21.
litèr, sed obiectivè, asseritque probabilitèr, quod non detur in Voluntate Nolitio, quià
Nolitio respectu voluntatis 22.
est verè actus volendi; licet, respectu obiecti, cui voluntas repugnat, dici soleat Nolitio,

quià

quià nimirum Voluntas vult illud non fieri, vel non esse; quod etiam sensisse videntur *Gerardus Oddo in lib. 3. Ethic. quæst.* 18. *& Aloys. Novarin. Axiomat. Physico Theologic. lib.*
23. 22. *axiom.* 2652. dum dixerunt *omne Nolle esse quoddam Velle*, ad quod probandum eodem pariter argumento utuntur, quià scilicet Nolens aliquid fieri, vel esse, est in veritate Volens, nam verè Vult illud non esse, vel non fieri.

24. Dico, quod occidens, ut strictè *unum pro alio occidere* dicatur, debet non solum absolutè, ac efficacitèr tunc Velle occidere certum hominem, sed etiam non velle occidere alium. Si enim Occidens habeat animum tunc occidendi tàm eum, qui tunc ab illo non occiditur, quàm eum, qui tunc ab illo occiditur, undè nam, & quomodò tunc unus verè dici posset occidi pro alio, & non potiùs unus, absque alio, cum occidens in tali casu habeat animum tunc occidendi tàm unum, quàm alium? Dixi autem *Debet*, quià in occidente unum pro alio, si strictè loquendum sit, adeò necessaria est prædicta voluntas occidendi Unum, & non Voluntas occidendi alium, ut absque ejusmodi voluntate, & non voluntate nemo unquam strictè unum pro alio occidat, vel occidere possit. Dixi etiam *absolutè*, ac *efficacitèr velle*, quià prædi- 25.
cta voluntas occidendi certum hominem, sicuti, si strictè accipiatur, debet esse talis, non secundum quid tantum, & consequentèr imperfectè tantum; sed totalitèr, ac perfectè talis, ideòque omninò pura, simplex, & sine ulla conditione: quod enim secun- 26.
dum quid tale est, absolutè tale non est, ut præter Philosophos dixit *Rota* apud *Cardin. Seraphin. decis.* 325. *nu.* 17.
in fin. sic etiam debet esse effi- 27.
cax, non ità quidem, ut semper re ipsa consequatur finem, ad quem tendit, sed ità ut sit de se sufficiens ad finem per talia media obtinendum, si non detur impedimentum aliquod extrinsecum voluntati, per quod, non autem per ipsam voluntatem stet, si non sequatur indè effectus, ut optimè advertit *Tanner. de actib. human. quæst.* 3. *dub.* 2. *num.* 25. *Gibalin. Scientiæ Canonicæ*, *lib.* 8. *cap.* 2. *princip.* 2. *quæst.* 2. *num.* 2. Hanc autem Voluntatem, seù Voluntatis 28.
actum, intentionem passim appellare videmus, quià Voluntas per talem actum, hoc est,

eſt, per intentionem, quantum eſt ex ſe, abſolutè, & efficacitèr tendit ad conſecutionem finis, & indè ad media quoque adhibenda, quæ ad finis conſecutionem neceſſaria ſunt; provt etiam ſic intentio accipitur in *l.* 14. *§. interdum, ff. de religioſis, & ſumptibus funerum*, in *l.* 10. *ff. de alim. & in l. quoniam* 15. *C. de*
29. *teſtament.* licet alibi alitèr quoque accipiatur, qua de re benè
Zaſ. Intellect. jur. varior. cap. 11. *verſ. cum in capite*. Hinc ut benè illam definit *Pufendorf. Elementor. Jurisprud. lib.* 2. *obſervat.* 2. *§.* 1. dum ait *Intentio, ſeù Proæreſis eſt actus volunta-*
30. *tis, quo illa efficacitèr tendit in finem, eumque conſequi nititur;* ità benè quoque patet, quomodo prædictus voluntatis actus, qui dicitur Intentio, diſtinguatur ab illo Volunta-
31. tis actu, qui dicitur ſimplex complacentia: iſta enim eſt voluntas conſiderandi, contemplandi, cogitandi; intentio autem eſt voluntas operandi, ac veluti effectiva ope-
32. ris, ut propterea poſſit homo habere complacentiam, non tamen intentionem rei impoſſibilis, ut optimè docuit *Caramuel Metalogicæ Scholaſticæ lib.* 8. *princip.* 12. *num.* 961. Dixi prætereà *tunc velle occidere*,

cum enim voluntas hominis 33.
ſit ambulatoria, & deambulatoria uſque ad mortem, *l. cum hic ſtatus, ff. de donat. inter Virum, & Uxorem, l.* 4. *ff. de adim.*
legat. & nihil ea magis liberum 34.
ſit, *Gloſſ. in cap. cum Marthæ* 6. *§. Si tunc igitur, in V. non valet, de celebrat. Miſſar. Bald. in d. l. cum hic, §. oratio, ff. de donat. inter Virum, & Uxorem,* & in *l. jam dubitari num.* 3. *ff. de hæredib. inſtit.* ideòque deficere, vel mutari ea poſſit, non poteſt verè dici, quod quis unum pro alio occidat, niſi occiſor, dum occidit, prædictam occidendi voluntatem habeat, nec ſufficit, quod is antea eam habuerit, vel poſteà eam ſit habiturus. An autem ad id ſufficiat ea Voluntas, quæ Virtualis, vel Habitualis dicitur, infrà ſuo loco dicemus. Dixi denique, *non velle occidere alium*, quià, ut quis dicatur occidere Unum pro alio, debet is tunc habere tum voluntatem occidendi unum, tum etiam non voluntatem occidendi alium, ideò- 35.
que tunc carere debet voluntate occidendi ullum alium, præter illum, quem tunc occidere vult. Porrò carere voluntate occidendi alium, ut ex iis, quæ jam diximus, abundè patet, non eſt nolle

occi-

occidere alium, sed tantum est non velle occidere alium; non velle autem dicit quidem absentiam volitionis, sed tamen non dicit præsentiam nolitionis in voluntate, ac proindè, qui dicit se carere voluntate occidendi alium, solummodò negat se velle, sed non proindè affirmat se positivè nolle, hoc est, se detestari, resistere, ac repugnare occisioni cujuslibet alterius extrà illum, quem tunc occi-
36. dere vult. Prædicta verò Carentia, seù absentia voluntatis, seù veriùs volitionis, an, & quando dici etiam possit negatio, vel privatio, vel defectus, ingeniosissimè, atque doctissimè traditur à *Caramuele in Leptotato, dissertat.* 2. *part.* 1. *num.* 132. ubi tres prædictas carentiæ differentias, aut species benè dilucidat, easque nos etiam ad rem nostram inferiùs opportunè afferemus.

Colligo, quod verè dicitur Non Velle tàm is, qui anteà voluit, sed nunc non amplius vult, quàm is, qui & anteà non voluit, & nunc etiam non vult; cessatio enim, seù finitio voluntatis sufficit ad hoc, ut re vera voluntas posteà non velit, non secùs ac si voluntas semper anteà non voluisset; prædicta tamen solà Volun- 37.
tatis cessatio, seù desistentia à volendo non sufficit ad hoc, ut Voluntas verè tunc dicatur positò positivè *Nolle*, quià *Nolle*, ut pluries dictum fuit, denotat expressam resistentiam, & contradictionem, seù positivam contrarietatem volitioni; cessatio verò voluntatis, seù volitionis, denotat solum extinctionem præcedentis volitionis; non autem aliquam repugnantiam contrà priorem volitionem, ut rectè docent *Decius ad l.* 3. *nu.* 6. *de regul. jur.* ubi exemplificat 38.
in dormiente, qui benè dicitur *non velle*; sed non proindè dicitur *Nolle*. *Menoch. de Arbitrar. lib.* 1. *quæst.* 69. *nu.* 3. & *sequentib. Mascard. de Probat. conclus.* 188. *num.* 21. 22. & 31. *Gonzal. sup. reg.* 8. *Cancellar. gloss.* 12. *num.* 60. Hinc etiam *Covar. variar. resolution. lib.* 3. *cap.* 15. *num.* 3. & 4. jure infert, 39.
quòd, licet precarium expressim constitutum ad libitum, & voluntatem concedentis ipsius morte finiatur, quià morte voluntas extinguitur; nihilominùs precarium expressim constitutum, donec revocatum fuerit, non expirat morte concedentis; Ad 40.
revocationem enim non sufficit prioris voluntatis extin-

ctio,

ctio, sed omninò requiritur novus, & positivus voluntatis actus ulteriori precarii durationi repugnans, & prædictam illius concessionem revocans;

CAPUT SEXTUM.

Quale debeat esse occidentis factum, ut is, eo mediante, *unum pro alio occidere dicatur*,

SUMMARIUM.

Nuda hominis Voluntas an hominem de se occidere possit. num. 1.

Facta non intellectu, sed corpore expediuntur. num. 2.

Factum quam Varie apud ipsos etiam legum Professores accipiatur, num. 3. dicitur esse genus plures sub se species continens. *ibid. quomodo bis sumatur. num. 4.*

Facere, & Agere, an distinguantur. num. 5.

Per exteriora probari dicuntur interiora. num. 6. ex facto animus. num. 7. & à facto subsequenti declaratur propositum antecedens. num. 8.

Medium quid sit. num. 9. per illud finis appropinquat agenti, vel agens fini. nu. 10. ejus aptitudo qualis esse debeat. num. 11.

Quali medio is uti debeat, qui strictè, ac propriè unum pro alio occidere dicitur. num. 12.

Circumstantiæ in Jure variant omnia. num. 13. qualibet minima circumstantia variat factum. num. 14. diligenter attendendæ sunt in factis, & faciendis. num. 15.

Factum exprimere non sufficit, nisi exprimatur etiam modus. num. 16.

Non tantum ad opera, sed etiam ad ea, quæ operibus accidunt, respiciendum est. num. 17.

Ex circumstantiis aggravantur delicta, & augentur pœnæ. num. 18. & pendet Juris definitio. num. 20.

In omnibus Contractibus, & humanarum functionum negotiis multum faciunt circumstantiæ. num. 19.

Æquitas jubet secundum circumstantias Jus summum intendi, vel remitti. num. 21.

Circumstantiæ quomodo nos ad veritatis cognitionem perducant. num. 22.

Jus cur dicatur implicitum facto. num. 23. cur dicatur esse in causa. num. 24.

Circumstantiarum tractatio an pertineat ad Jurisperitos. num. 25. earum nomine quid hic intelligatur. num. 26. ea semper aliqualiter actionem immutant. num. 27.

Actus

Actus etiam internus suas habet circumstantias. num. 28.
Finis duplex est, Operis, & Operantis. n. 29. *provt alius est finis Artificis, alius autem Artis. nu.* 30. *aliquando tamen unus, & idem est finis tàm Operantis, quam Operis. num.* 31.
Occidere unum pro alio, & occidere præter intentionem, *quomodo inter se differant. num.* 32.
Actus humani alii dicuntur ex Intentione nati; alii autem præter intentionem aborti. num. 33.

1. PRÆMITTO primo, quod, cum nuda hominis voluntas de se sola hominem occidere verè nequeat, sed omninò facto aliquo, tamquam medio ad prædictum finem obtinendum apto indigeat, ut benè, ac luculentèr explicat *Vacon. jur. civil. declarat. lib.* 2. *decla-*
2. *rat.* 24. *num.* 4. facta enim non intellectu, sed corpore expediuntur, *Valent. Illustr. Juris tract. lib.* 2. *tract.* 4. *cap.* 6. *num.* 3. proindè nunc videndum est, cujusmodi esse debeat factum illud, quo quis utitur, dum volens occidere unum, non volens eodem facto verè occidit alium.

Præmitto secundo, quod, 3.
quamvis dictio factum, nedum apud varios rerum Scriptores, sed etiam apud ipsos legum Professores varias sortiatur significationes, ut præcipuè videre est apud *Costam de facti Scientia, & Ignorantia, inspect.* 1. *num.* 7. *& sequentib:* ideòque Factum dicatur genus sub se plures continens factorum species, ut videre est apud *Anton. de Padilla in Commentariis ad l. Naturalis, ff. de præscriptis verbis*, nihilominùs 4.
hic à nobis non accipitur, nisi prout significat exteriorem aliquam hominis operationem, quam quis, exempli gratia (ne illud extrà rem nostram desumamus) edit, ut ea utatur ad finem occidendi unum, & per quam non volens verè occidit alium, quo in sensu furta, cædesque facta vocat *Claud. Saturnin. in l. aut facta, ff. de Pœnis*, & *Rebuff. in l. Verbum* 218. *vers. Itaque, de verbor. signif.* undè non male distingui videntur inter se 5.
Facere, & *Agere*, ut videre est apud *Less. de Just. & jur. lib.* 1. *cap.* 1. *dub.* 2. *nu.* 14. nec ineptè per exteriora probari dicun- 6.
tur interiora, ut ex facto Animus, juxtà *Azon. in Brocardic. tit.* 10. & *Bald. in l. Julianus,* 7.
num. 2. *ff. ad S. C. Macedonian.*

8. ubi à facto subsequenti declaratur propositum antecedens, tunc enim factum accipitur pro extrinseco actu tantum, ut in similibus dixit etiam *Costa d. Inspection. 1. num. 31.*

9. Præmitto tertio, quod, cum medium adhibeatur ab agente ad obtinendum aliquem finem, quandò voluntas motu
10. suo immediatè non potest efficere, ut finis, ad quem illa tendit, velut appropinquet agenti, vel agens fini, ut doctè, ac ingeniosè dixit *Pufendorf. Elementor. Jurisprud. universal. lib. 1. definit. 11. §. 5.* cumque in nostro casu sola voluntas occidentis, ut jam vidimus, finem immediatè suum obtinere nequeat, ideòque facto aliquo externo ad id apto uti
11. debeat, quo prædictum finem consequi valeat, proindè prædicti medii vis, & aptitudo talis esse debet, ut ad prædictum occidentis finem effectivè assequendum tunc sufficere possit.

12. Dico, quod factum illud, quo mediante, quis strictè, ac propriè unum pro alio occidere dicitur, tale debet esse, ut in iis circumstantiis, quæ tunc undique vel stant, vel stare putantur, & in quibus eo utens vult occidere unum, eidem ad illum occidendum, in aliis autem circumstantiis eidem quoque ad alium occidendum (eum scilicet, quem in prædictis aliis circumstantiis non volens occidit) sufficere possit. Dixi *in iis circumstantiis*, quia circumstantiæ adeò in Jure variant omnia, ut non- 13.
nunquã perversionem ipsam ordinis inducant, ut dixit *Jo. à Lignano in opusculo de Amicitia, tit. de subventione Paterna, & filiali, num. 10.* & quælibet 14.
minima circumstantia quodcumque variet factum; *l. si ita, §. 1. de legat. 1. l. actus legitimi de regul. jur. Monach. Decis. Lucens. 42. num. 13.* Hinc diligenter circumstantiæ atten- 15.
dendæ sunt in factis, & faciendis ex *cap. Occidit, 23. qu. 8.* ideòque non sufficit, si exprimatur factum, nisi exprimatur 16.
etiam modus, ut dixit *Gutier. Canonicarum quæst. lib. 2. cap. 15. nu. 24.* clariùs autem *Lancellot. instit. jur. canon. lib. 4. tit. 10. de Homicidio, §. 1.* ubi prop- 17.
tereà docet non ad opera tantum respiciendum esse, sed tempus, causam, voluntatem, personarum differentiam, & omnia, quę operibus accidunt, pervestiganda esse; quod quidem verum est non solum in criminibus, de quibus loquitur *l. aut facta, ff. de pœnis*, & *Matthæus de criminib. tit. de pœ-*

nis,

nis, *cap.* 4. *num.* 12. & *seq.* ubi
18. asserit, quod prædictæ circumstantiæ multum faciunt ad aggravandum delictum, &
19. augendam pœnam, verum etiam in omnibus contractibus, & humanarum functionum negotiis; *Caballin. de divid. & individ. part.* 2. *qu.* 6.
20. *principali*, *nu.* 377. ex iis etenim
21. æstimatur juris definitio, & secundum easdem æquitas jubet jus summum vel intendi, vel remitti; circumstantiæ namque ad veritatis cognitionem perducunt; *Caball. de omni genere homicidii*, *num.* 629.
22. dum ex iis apparet, quid ex re statuendum sit; *l. si ex plagis*, *§.* 2. *ff. ad l. Aquil.* ubi *gloss. in*
23. *V. causa* hanc rationem affert, quia scilicet Jus est implici-
24. tum facto, seu Jus est in causa, provt ibid. explicat *gloss. nu.* 2. Nomine autem circumstantiarum, quarum tractatio non solum ad Rhetores, & Theo-
25. logos, sed etiam ad Jurisperitos pertinet sub diversis rationibus, ut apertè docuit *Ovied. de actib. human. controv.* 3. *punct.* 5. *num.* 83. hic intelligo ea om-
26. nia, quæ circumstant, seu accidentaliter pertinent ad actū ipsum intrinsecè, vel extrinsecè, vel ad actus ipsius causas, vel denique ad ejusdem actus effectum, provt egregie inter

alios circumstantias prædictas distinguunt, ac declarant *Raynaud. moral. discipli. dist.* 4. *qu.* 3. *num.* 318. *Baldel. de human. action. lib.* 1. *disp.* 27. *Ovied. loco citato*, & *Coninck de moralit. disp.* 3. *dub.* 14. *num.* 158. & *seq.* ubi rectè infero, quod circumstantia propriè dicta ita conjungitur actioni humanæ, & aliquam habet connexionem cum ea, ut eandem actionem aliquomodo afficiat, ac sem- 27.
per aliqualitèr actionem immutet; licet non sit ejus pars essentialis, nec substantialitèr ab ea pendeat. Dixi autem *quæ tunc undique*, *vel stant*, *vel*
stare putantur, quià, cum non 28.
modò actus externus, sed etiā actus internus suas habeat circumstantias; ideòque in animo ipso facientis cōsiderandæ sint etiam circumstantiæ metus, erroris, doli, &c. de quibus in *d. l. aut facta*, *ff. de Pœnis*, propterea, si occidat quis Paulum, putans eum esse Petrum, tunc error non est in facto externo, sed in facientis animo; nam putat eum, quem tali facto occidit, esse Petrum, qui tamen re vera est Paulus; unde in tali facto ex parte objecti non stat ea circumstantia, quæ stare putabatur, ac proinde mirum non est, quod tunc non occidatur tali

factо Petrus; sed Paulus ob prædictam circumstantiarum mutationem.

29. Colligo primo, quod, licet occidens unum pro alio non consequatur finem suum, seu finem operantis, quià non occidit, quem occidere vult; consequitur tamen finem operis sui, quia tunc verè occidit eum, ad quem occidendum tunc verè in talibus circumstantiis tale factum suaptè natura ordinatum est, ut superiùs dictum fuit; Undè in tali casu alius est finis operantis; alius verò finis operis;
30. provt sæpè alius est finis artificis, alius autem finis artis,
31. licet aliquandò tàm artificis, quàm artis, & tàm operantis, quàm operis unus, & idem finis sit, provt fit, quandò quis eodem opere eum occidit, ad quem occidendum tàm operantis intentio, quàm operis ipsiùs natura de se in talibus circumstantiis dirigitur; prout benè docuit *Navar. in commentar. cap. Inter verba* 11. *qu.* 3. *concl.* 5. *num.* 22. & 29. nec non *in commentar.* (quem de *finibus humanorum actuum* inscripsit) *cap. cum minister* 23. *quæst.* 5. *nu.* 7. & 26. & *Pereyra Elucidar. lib.* 1. *Elucidat.* 1. *sect.* 2. *num.* 17. *vers. dividitur* 6.

32. Colligo secundo, quod quamvis occidens unum pro alio semper occidat præter intentionem eum, quem tunc non volens occidit; nihilominùs occidere præter intentionem aliquem non semper est occidere unum pro alio: latiùs enim patet occidere præter intentionem, quàm occidere unum pro alio; istud enim in se continet etiam intentionem tunc occidendi aliquem, licet non eum, qui tunc re ipsa occiditur; illud autem verificatur etiam in eo, qui tunc nullam habens intentionem occidendi aliquem, præter intentionem aliquem occidit. Hinc occisio uniùs pro alio necessariam habet connexionem cum intentione occidendi aliquem; occisio verò alicujus præter intentionem non est ex intentione occidendi aliquem, & omninò stare potest sine prædicta intentione, ut habetur ex *Caramuele in Synopsi Theolog. Præterintentional. sub nu.* 2011. ubi actuum humanorum classes duas affert; alii enim ex in- 33.
tentione nati, alii autem præter intentionem aborti dicuntur.

CA-

CAPUT SEPTIMUM.

Qualis esse debeat eventus, seu exitus rei, ut quis indè *Unum pro alio occidisse dicatur.*

SUMMARIUM.

Occisio unius pro alio an, & quomodo dici possit effectus ex causa, vel eventus ex casu. num. 1.

Causa, & occasio qualitèr inter se differant. num. 2.

Occisio Unius pro alio, quandò fortuita dicatur. num. 3.

Casus fortuitus apud Jurisconsultos an sit idem, quod causa, vel effectus per accidens apud Philosophos. num. 4.

Nihil est fortuitum, vel casuale apud Deum, sed apud homines. num. 5.

Casus fortuiti quinam dicantur. num. 6. *multifarii, ac propriè innumerabiles sunt. num.* 7.

Esse præter intentionem, & esse contrà intentionem valdè diversa sunt. num. 8.

Quod præter legem fit, non semper contrà legem est. num. 9.

Non semper contrà testamentum est, quod prætèr testamentum est. num. 10.

Qui occidit fortuitò eum, quem occidere quoque voluisset, si illum anteà cognovisset, an occiderit eundem ex intentione, vel sine intentione, nu. 11. *an prædicta voluntas dicenda sit absoluta, vel conditionalis. num.* 12.

Ad Voluntarium requiritur præcognitio. num. 13.

Ignorata, & quæ non sunt, cur eodem modo judicentur. n. 14.

Qualis esse debeat occisio, per quam unus tum strictè, tum latè dici possit occisus pro alio. num. 15.

Quomodo connexio faciat, ut unum connotet aliud. nu. 16.

Occiditur unus pro alio, vel ab eadem causa, & eodem medio, vel ab alia causa, & alio medio. num. 17.

Principium, & finis, quomodo inter se conjuncta dici possint. num. 18.

Connexa qualitèr pro uno reputentur. num. 19. & 21.

Ex factorum continentia, num connexitas aliqua oriatur. num. 20.

PRÆMITTO primò, quod eventus, seu exitus rei, de qua hic agitur; nimirum occisio unius pro alio, diversimodè se habere, ac pertinere potest ad factum illud, de quo jam diximus, & mediante quo quis unum pro alio occidere dicitur.

1. tur. Aliquando enim occisio prædicta se habet ad factum prædictum, tamquam effectus ad suam causam proximam, completam, ac totalitèr illius effectricem: Aliquando ad illud se habet, tamquam effectus ad suam causam remotam, incompletam, ac partialitèr tantum illius effectricem,
2. quam aliqui ob id occasionem potiùs, quam causam vocant, ut videre est apud *Felin. in cap. solitæ, num. 2. de majorit. & obedient. Jason. in Rubric. C. qui admitt. ad bonor. possess. num. 9. & Moron. respons. 71. num. 76. & 86.* Aliquando etiam ad illud se habet, non tamquam effectus ad suam causam, ex qua tamquam completa, vel incompleta proveniat; sed tamquam effectus alterius causæ à prædicto facto penitùs distinctæ, ac separatæ; & sic aliundè omninò proveniens, cujusmodi est Occisio fortuito casu eveniens eo loco, vel tempore, quo quis prædictum factum adhibuit; ut unum occideret; sed alius, & non ille, tunc fortuito casu occisus fuit. Hæc enim Occisio, licet cum prædicto facto, quoad aliquam sivè loci, sivè temporis; sivè aliam ejusmodi circumstantiam quãdam, quasi communionem; seù connexionem habere videatur, ad quod facit *Tiraquel in tract. cessante causa, cessat effectus, limit. 13. num. 6. & sequentib.* nec non *Griphiard. de insul. cap. 7. num. 4. & sequentib.* ideòque tunc etiam, ut fusiùs infrà dicemus, quodammodò unus pro alio occisus videatur (dum enim ex prædicto facto unus juxtà intentionem facientis occidendus erat, tunc alius ex fortuito casu præter ipsius facientis intentionem occiditur) nihilominùs ejusmodi 3.
occisio tamquam fortuita, non est re vera effectus ex prædicto facto prodiens; sed est quid, tum operi, tum operanti prædicto, accidentalitèr tantum, nimirum ex ignotâ tunc causa, vel ex ignoto variarum causarum cõcursu adveniens, ut colligi potest ex *Vult. Jurisprud. Romanæ lib. cap. 7. vers. Præter voluntatem*, & ex *Habnio ad Vvesembec. in tit. ff. Depositi num. 14.* Dixi autem accidentalitèr tantum adveniens, quod enim à Jurisconsultis in ordine ad homines dicitur 4.
casus fortuitus, id à Philosophis appellatur causa, seu effectus per accidens, teste *Griphiard. loc. cit.* Dixi verò in ordine ad homines, quia in ordine ad Deum, seu apud 5.
Deum, nihil est fortuitum, nihil

nihil casuale.

6. Præmitto secundo, quod, cum casus fortuiti sint inopinati rerum eventus, quibus ab homine provideri non potest, ut dixit *Sebast. Medic. de fortuit. casib. part. 1. qu. 12. nu. 2. & 7.* nec non *Scacc. de Commerc. §. 1. qu. 1. num. 134. &*
7. *seq.* iique multifarii, ac propè innumerabiles sint, *Bartol. in l. cum anterioribus, num. 4. 6. de temp. appellat. P. Gregor. Syntagm. Jur. universi lib. 21. cap. 12. num. 2. & 4.* idcircò in hac etiam materia, de qua hic agitur, fieri potest, ut is, qui pro alio occiditur, aliquando non modo sine intentione, seù præter intentionem occidentis, vel operantis, verum etiam
8. contra ejusdem intentionem occidatur, quorum unum ab alio valde diversum est, prout
9. non semper contra legem est, quod præter legem fit; nec
10. semper contrà testamentum est, quod præter testamentum fit, ut benè docuit *Mayner. in l. quo tutela, §. nec paciscendo, nu. 6. & seq. de regul. jur. Rebuf. in l. cum in testamento 211. vers. Contra Testamentum, & seq. ff. de verbor. signif. Barbos. dict. 279. num. 9.* Immo
11. Præmitto tertio, quod, etiã si à Titio volente occidere Unum occidatur inopinato alius, quem nihilominùs Titius ipse occidere voluisset, si eundem anteà cognovisset, adhuc dici non debet, quod occisio prædicta fit ex Titii intentione, seù juxtà ejus intentionem, neque etiam contrà ejusdem intentionem, sed solummodò sine illius intentione, seù præter ipsius intentionem, ac proindè, quod ea occisio non fuit Titio voluntaria, nec involuntaria, sed tantum nõ Voluntaria, simulque fortuita, vel casualis. Prædicta enim Titii voluntas (occidendi videlicet eum quoque ipsum, quem tunc fortuitò occidit, si tunc eum cognovisset) non fuit absoluta, sed tan- 12.
tum conditionalis, si nimirum Titius eum cognovisset; hæc autem conditio non nisi post fortuitam ipsam occisionem impleta, seù purificata fuit.
Cum ergo ad Voluntarium 13.
requiratur præcognitio, proindè talis occisio tunc non fuit verè, atque actualiter à Titio volita, neque Titii voluntas tunc fuit prædictæ occisionis causa, prout clarè patet ex *Thom. del Bene in tract. de Radice restitut. dub. 7. & seq. Caram. Theolog. Præterintention. num. 203. Pufendorf. Elementor. Jurisprud. universal. lib. 2. observat. 1. §. 9. & Connan. lib. 7. cap.*

cap. 7. nu. 8. ubi proindè rectè
14. statuit, quod ignorata, & quæ non sunt, eodem modo judicantur; tam enim absunt à cogitatione nostra, quæ non apparent, & nesciuntur, quam, quæ omninò in rerum natura non subsistunt.

15. Dico, quod unus pro alio occisus non dicitur, nisi talis occisio ab operę ad alium occidendum adhibito dependentiam, vel connexionem aliquam habuerit, & ab operante prædicto tunc non vo-
16. lita fuerit. Dixi *vel connexionem aliquam habuerit*, quia tunc connexio est in causa, ut unum connotet aliud; provt is, qui in tali loco atrocem iniuriam passus est, quoties per eum transit, iniuriæ prædictæ (velit, nolit) recordatur, ad quod egregie facit *Caram. Logic. Moral. lib.* 1. *cap.* 1. *art.* 1. *pag. inibi* 395. V. Huc concomitantia.

17. Colligo, quod, stricte loquendo, Unus pro alio occidi non dicitur, nisi occidatur ab illo, qui eodem facto, quo unum occidere voluit, alium occidit, quem occidere non voluit; late autem loquendo, tunc etiam unus pro alio occidi dicitur, quando vere non occiditur ab illo, quem mox dixi; Sed ab alia Causa, vel casu, ideoque tunc is, qui occiditur, vere non occiditur ab illo, qui prædicto facto usus est, ut occideret, quem occidere volebat; sed nihilominus dici quodammodo potest occisus ab illo ipso, qui alium tali facto occidere volebat, quatenus prędictum illius factum, tamquam prin- 18.
cipium aliqualiter conjunctū, seu connexum esse videtur cum illa alia causa, seu casu; tamquam fine, seu rei totius exitu, in quo alius occisus est, ideoque prædictum principium, & prædictus exitus, ut pote connexa, non immeri- 19.
to pro uno reputantur. *Sebast. Medic. de Regul. Jur. Regula* 4. *n.* 2. nec non aliquo modo ille ipse, qui tunc occiditur, dici etiam potest, ut supra innuimus, pro alio occisus; quia scilicet tunc, nimirum in ipso rei exitu, ille occisus est, quasi vice, & loco ejus, ad quem occidendum in ipso rei principio tum prædicti facti vis, tum facientis ipsius mens directa fuit; sive enim quis occidatur pro illo, quem ego ipse tunc occidere volui, sive pro illo, quem quilibet alius tunc occidere voluit, semper is, qui tunc occiditur, vere ob prædictam unius ad alium relationem, & acciden- 20.
tium,

tiūm, seu circumstantiarum connexitatem, quæ facit, ut aliquo modo simul esse intelligantur, pro alio occisus aliquo modo dici potest, ut per se patet. Quinimmò idcircò, qui prædicto facto usus est, ut unum occideret, quem non occidit, si tunc pro illo, quem occidere voluit, alius etiam fortuito casu occisus fuerit, unum pro alio occidisse non male dicitur, quia tunc prædicti facti quædam cum prædicto casu connexitas, quæ saltem ex factorum continentia oritur, satis est ad hoc, ut aliqua eorumdem Unitas arguatur. *Mynsing. centur.* 4. *observat.* 69. *Gail. lib.* 1.
31. *observat. pract. observat.* 38. *n.* 8. cum connexa, ut jam diximus, pro uno habeantur, *Angel. cons.* 326. *dub.* 4. *Cravet. cons.* 102. *num.* 1.

CAPUT OCTAVUM.

Quomodo Participium *Occidens* hic sumatur.

SUMMARIUM.

Verbum quid sit. n. 1. *ejus significatio an ab ejus tempore distinguatur. n.* 2. *Unde dictum sit. n.* 3. *non significat tempus, sed cum tempore n.* 4. *An Verbum significare possit sine tempore. n.* 5. *vel cum tempore in abstracto, n.* 6. *Participium unde, & cur sit dictum. n.* 7. *quid à Verbo, & quid à Nomine habeat. n.* 8. *significat cum eodem tempore, quo illius Verbum. n.* 9. *A Verbo deducitur, & ad Verbum refertur. n.* 10. *Participium an sit dictio media inter Nomen, & Verbum n.* 11. *Compendium esse cur dicatur. n.* 12. *quid in se contineat. n.* 13. *An verbi sui, à quo deducitur, vim retineat. num.* 14. *An in Verbis lateant Participia. n.* 15. *In Verbo* Occido *cur Participium* Occidens *latere videatur. num.* 16. Occido, *&* Occidens *est duo sunt æquivalentia, & idipsum significant. n.* 17. *Ut Verbis, sic etiam Participiis singulis suum correspondet tempus, cum quo significant. n.* 18. *Participium* Spectantia *resolvitur in Verbum, & Relativum* Quæ spectant. *n.* 19. *Verba num dari possint singulis temporum differentiis correspondentia. n.* 20. *num dentur. n.* 21. *Temporum differentia quæ sint.*

 nu.

Quæ-

Quænam dicta dicantur Æternæ, ac immensæ veritatis. num. 42.

Participium Mentiente, *quo in simili tractatu usus est Marcus Antonius Cucchus, quomodo intelligi debeat. nu. 43.*

Vulpiani dictum, Jus Naturale est, quod natura omnia animalia docuit, *quo in sensu accipiendum sit. num. 44.*

Subiectæ materiæ ratione sæpe rem significatam potius, quam vocem significantem considerare debemus. num. 45.

Nomina collectiva, & multitudinem significantia, licet voce singularia sint, sensu tamen pluralia sunt. num. 46.

Nomen pars, *licet sit numeri singularis, cur cum verbo pluralis numeri concordet. nu. 47.*

Participium portans, *an aliquando sit temporis Præteriti, vel pro participio Præteriti temporis usurpatum fuerit. num. 48.*

1\. PRÆMITTO primò, quod, cum Verbum sit vox significans cum tempore actionem, passionem, vel Neutrum, ideo-
2\. que Verbi significatio distinguatur ab ejusdem Verbi tempore, cum quo illa conjungitur, ita ut aliud sit agere de significatione Verbi *occidere* præscindendo ab omni tempore, quod ipsa verbi significatio sibi adjunctum habet; aliud autem sit agere de tempore ipso Verbi præscindendo à quacumque ejusdem verbi significatione; cumque de prædicti verbi significatione jam satis actum sit cap. 1. proindè hic de prædicto solum tempore agemus, de quo nihil ibi dictum fuit, licet ipsa occidendi actio, quæ per Verbum *Occidere* significatur, non nisi simul cum tempore aliquo significetur. Dixi *cum tempore aliquo significetur*; quia, quamvis verbum (quod à veritate dictum putat Varro, eo 3.
quod Verum nos loqui oporteat, ad quod facit etiam *Bart. in l. Gallus, §. Item credendum, ff. de liber. & posthum.*) verè 4.
non significet tempus; nihilominus significat cum tempore. Tempus enim, quod cum Voce *Occido* conjunctum est, non se tenet ex parte obiecti significati, sed ex parte actionis cum tempore significatæ, ut optimè docuit *Caram. Logic. Moral. lib. 2. cap. 2. art. 1. sect. 2. vers. Nomen est, pag. mihi 51. & Grammatic. Audac. num. 88. & seq.* ubi etiam ingenio- 5.
sissimè decidit quæstionem illam, quam difficillimam dicit; An ne detur Verbum, quod

quod ſignificet, vel ſignificare
poſſit ſine tempore? vel ſal-
6. tem ſine tempore determina-
to, & ſic cum tempore abſtra-
cto à præſenti, præterito, &
futuro, de quo inferius age-
mus; ſicuti autem Verbum,
ut vidimus, ſignificat cum
7. tempore, ſic etiam Partici-
pium ipſum (cum ficto à
8. Grammaticis nomine ideò
Participium dicatur, quia
partem capit à nomine, & par-
tem etiam à Verbo, ſignificat
enim cum tempore, quod
verbi eſt; declinatur autem
per Caſus, & numeros, quod
9. Nominis eſt) ſemper ſignifi-
cat cum ea temporis diſtin-
ctione, quam Verbum ipſum,
10. à quo Participium deducitur,
& ad quod proindè refertur,
de ſui natura ſecum habet, ut
apertè tradunt *Alciat. in rubr.*
tit. ff. soluto matrimonio, num. 8.
& Mandoſ. in Regul. 22. *Can-*
cell. Apoſtol. qu. 6. *num.* 8.

Præmitto ſecundo, quod
quemadmodum Participium
Occidens unica voce ſignifi-
cat idipſum, quod duabus hi-
ſce vocibus exprimitur *Qui*
Occidit, ut cum *Gloſſ. in Cle-*
ment. 1. *in V. ſi Dignitat. de Præ-*
bend. Bart. in l. Centurio, ff. de
vulg. & pupill. & in l. 1. *ad fin.*
ff. de condit. & demonſtr. Alex.
conſ. 7. *num.* 16. *lib.* 7. dixit *Fa-*
gnan. in cap. inter cæteras, n. 26.
de Reſcript. & Bellon. Jun. conſ.
29. *nu.* 9. ideoque Participium 11.
ab aliquibus Dictio media
inter Nomen, & Verbum; ab 12.
aliis verò Compendii cauſa
inventum dicitur, cum in ſe 13.
tum Pronomen Relativum,
tum etiam Verbum illud, à 14.
quo deſcendit, ejuſque vim
ſimul complectatur, *Ruin. conſ.*
158. *num.* 8. *vol.* 3. *Mandoſ. loco*
cit. num. 7. *Fenzon. in Statut.*
Urbis, cap. 151. *& ibi in Voto*
D. D. de Aſſetamento, inſp. 2.
part. 2. *num.* 94. ubi plures alii,
prout in Verbis quoque Parti- 15.
cipia virtualiter latere dixit
Caramuel. Logic. Moral. lib. 1.
cap. 4. *art.* 7. *verſ. alii aliter, pag.*
mihi 670. cum ex Verbis Par-
ticipia, veluti ex utero fœtus
educantur; ac proindè in Ver- 16.
bo Occido latere quodam-
modò videatur Participium
Occidens; idem enim eſt Oc-
cidit, quod Occidens eſt; & 17.
Unum æquivalet alteri, ita ut
unum in alio, & idipſum ab
alterutro ſignificetur, prout
innuit *Ruin. ibid.* ſic etiam non
ſolum unicuique verbo ſecum
correſpondet tempus, cum
quo ſingula Verba ſignificant, 18.
ut jam diximus; ſed Partici-
pia quoque verborum ſuo-
rum, ex quibus deſcendunt,
naturam ſequantur, non niſi
cum

cum eadem temporis diversitate significant, cum qua prædicta eorundem verba, ut patet ex *Natt. conf. 636. num. 36. Menoch. conf. 711. num. 4. vers. & hoc modo. Rota decis. 120.*
19. *num. 8. & seq.* ubi Participium, *Spectantia* dicitur esse præsentis temporis, quia resolvitur in Verbum cum Relativo, nimirum *Quæ spectant*, quod præsentis temporis est, cum quibus stat etiam *Mans. consult. 25. nu. 12. lib. 1. Actolin. resol. 90. nu. 104. & Hieronym. Palma Senior, cons. 30. num. 21.*
20. Immò, sicuti dari possent Verba omnibus, & singulis temporibus, eorumque differentiis correspondentia, sic etiam Participia ex verbis
21. illis; sed, ut non dantur prædicta omnia Verba prædictis omnibus temporum differentiis correspondentia, ità neque dantur, & multò minùs Participia, quæ singulis temporibus singillatim correspondeant. Dixi *dari possent Ver-*
22. *ba*, &c. quià, cum temporum differentiæ sint Præteritum, Præsens, & Futurum, sicuti Præteritum Verborum tempus aliud est Imperfectum, aliud Perfectum, & aliud Plus-
23. quam perfectum, sic etiam præsens, & futurum eorundem Verborum tempus subdividi posset in Imperfectum, Perfectum, & Plusquam perfectum, & sicuti Præteritum plusquam perfectum non male diceretur Præteritum Præteriti; sic etiam dici, darique posset Futurum Futuri; ut videre est apud *Caram. Grammat. audac. num. 165. & sequentib.* nec non in *Pandecte Philosophico, num. 416.* ubi singula ingeniosissime pro more suo exponit. Dixi verò *sic etiam Participia*, &c. quia, si 24.
darentur prædicta Verba cum prædictis temporum differentiis, & distinctionibus, dari utique etiam possent Participia ex prædictis Verbis derivantia, pariterque cum iisdem temporum distinctionibus significantia, cum quibus ipsorum Verba significarent, si ea darentur; idcircò dixi, *possent*, quià fortasse non semper darentur Participia, quæ deduci possent ex prædictis verbis, si talia verba darentur; sicuti è contrario verè nunc in Idiomate latino dantur aliquà Participia, quorum Verba vel nunquam in usu fuerunt, vel certè non amplius usurpantur, ut bene advertit *Hieronym. Palma Senior consult. 30. num. 30.* ubi ejusmodi esse dicit inter alia multa Participium *Prægnans*, quod à Verbo 25.
Præ-

Pragno derivatum creditur, ut ejusdem Participii sonus demonstrat, & prædictum Verbum à latinis Authoribus usurpatum fuisse, nunc non constat, Dixi denique, *&* *multò minùs dantur Participia*, &c. quià neque dantur tot Participia, quot deduci possent ex verbis illis, quæ re ipsa nunc etiam dantur in latina lingua; licet enim dentur in ea verba tàm activè, quàm passivè significantia, simulque tum Præsentis temporis, ut *Occido*, & *Occidor*, tum Præteriti imperfecti, ut *Occidebam*, & *Occidebar*, tum Præteriti perfecti, ut *Occidi*, & *Occisus sum*, tum præteriti plusquam perfecti, ut *Occideram*, & *Occisus fueram*, tum etiam Futuri, ut *Occidam*, & *Occidar*; nihilominùs non alia dantur indè Participia, quam duo activæ significationis, nimirum *Occidens* Præsentis temporis, & *Occisurus* futuri, totidemque Passivæ, nimirum, *Occisus* Præteriti temporis, &
26. *Occidendus* Futuri. Undè, cum sermo latinus nullum habeat Participium Præsentis temporis à Verbo Passivo, Veteres soliti sunt in eum sensum uti Participio Præteriti temporis, ut benè docuit *Alciat. in l. cum quærebatur, nu.* 4. *ff. de verbor. signif.* ad quod affert inter alia Exemplum in *l. 2. §. deindè, ff. de Incend.* ubi verba illa, *Nave expugnata*, exponuntur, dum Navis expugnatur, & præsens quoque tempus respiciunt. Nec defuerunt audaces aliqui prædictum Participiorũ defectum
supplere volentes, qui è sin- 27.
gulis Verborum temporibus singularia, & inter se distincta Participia eruere conati sunt: quemadmodum enim ex Præsentis temporis Verbo *Amant* jam deductum, usuque receptum *Amans*, *Amantis* habemus, ità illi ex Verbo *Amabant* deducunt Participium *Amabans Amabantis*, ex *Amaverunt*, *Amaverans Amaverantis*, ex *Amaverant*, *Amaverans Amaverantis*, ex *Amabunt*, *Amabuns Amabuntis*, & sic de aliis; sed hæc Ingenii fælicitas fælici eventu caruit, quià nec vulgi favorem, nec Doctorum usum obtinuit. Hinc alii faciliùs, ac fæliciùs
docuerunt, quod Participia
prædicta, quibus nunc latinus 28.
sermo caret, brevi quadam circumlocutione suppleri possunt absque ulla novorum Participiorum Introductione; si nimirum Participio Præsentis temporis, cujusmodi est *Occidens*, substantivum Verbum

sum

sum addamus, & istud ejus temporis sit, quod tunc ad rem nostram faciat. Quamvis enim *Occidens* ex se praesentis temporis esse videatur; nihilominus, si ei Verbum alterius temporis adiungatur, tunc diversimodè se habet, nam tunc significat cum eo tempore, cum quo Verbum ipsum illi adiunctum, provt habetur ex *Alciat. in d. Rubric. ff. soluto matrim. num.* 8. dum dixit Participium ex adiectione Verbi ad omnia tempora referri posse. Idemque docuit etiam *Mandos. in dicta Regul.* 22. *Cancell. Apostol. nu.* 8. & *Gratian. discept. forens. cap.* 497. *num.* 15. ubi firmat, quod

29. Participium intelligitur juxtà tempus Verbi, cui èst adiectum. Undè fit, ut, sicuti *Occidens sum* idem est ac *Occido*, & est praesentis temporis, sic *Occidens eram*, *Occidens fui*, *Occidens fueram*, *Occidens ero*, sivè *Occisurus sum* idem respectivè sint, quod *Occidebam*, *Occidi*, *Occideram*, *Occidam*, ut patet ex *Caramuel. Grammatic. Audac. num.* 134.

30. Praemitto tertio, quod, licet apud latinos non detur ullum Verbum modi Indicativi, quod non sit temporis

31. alicujus determinati, & nullum è contrario temporis abstracti, & praescissi à praeterito, & futuro, ut in singulis praedictis verbis videre est; Nihilominus, sicuti omnis vox diversimodè accipi, ac plures habere potest significationes, sic etiam tempus illud, cum quo Verba significare diximus, diversimodè sumi potest; adeoque vel indeterminatè, itavt Verbi tempus tunc accipiatur, non provt determinatè, ac limitate significat praesens tantum, vel Praeteritum tantum, vel futurum tantum, sed provt significat tempus quoddam in abstracto, & praecisum à singulis determinatis temporibus jam dictis, provt in simili jam dixit *Torin. in voto suo nu.* 4. *apud Fenzon. in statut. Urbis, cap.* 151. vel determinatè quidem, seù cum ampliatione aliqua, itavt unum Verbi tempus ad plura etiam, vel omnia praedicta Verborum tempora extendatur, ut patet non solum ex *Rebuff. in l. Verbum oportebit* 8. *ff. de verbor. signif. vers. & cum haec*, ubi hanc temporis extensionem fieri dicit, quià tempora praedicta quandam invicem inter se colligantiam, connexitatemque habent, ob quam praesens continet praeteritum, & omne praeteritum aliquando fuit futurum, ut ex *Argentin. in*

(Right-margin numbers: 32. beside "ctis verbis videre est; Nihilo-"; 33. beside "Urbis, cap. 151. vel determina-"; 34. beside "se colligantiam, connexita-")

in 2. distinct. 1. quæst. 2. art. 1. dixit *Navarr. in Appendic. ad sua Axiomata, mihi 6795.* unde Unum pro alio frequentiùs ponitur, & *Alciat. in d. l. 8. de verbor. signif. num. 7.* ubi apertè tradit, quòd, cum materiæ ratio ità suadet, præsens etiam pro futuro, & futurum pro præsenti sumitur, sed etiam ex *gloss. ipsa in Can. si Paulus, 32. quæst. 5. in V. defende,* nec non & in *V. sed & ibi quoque Addit. in margin.* ubi dicitur, quod Verbum Unius temporis sæpe pro alio ponitur, ideoque Verbum præsentis temporis pro Verbo futuri, & è Contrario Verbum futuri loco præsentis. Apertissimè autem, ac distinctissimè *ex Caram.* tum in *Grammat. Audac. num. 24. & sequentib.* tum *in Logic. Moral. lib. 1. pag. mihi 414. vers. Ampliatio extendit,* tum etiam *lib. 2. pag. mihi 43.*
35. *vers. Ampliatio est.* Quod autem de Verborum tempore diximus, idipsum quoque de Participiorum tempore dicendum est, cum ista verborum suorum vim contineant, ut mox dicebamus, & sicuti
36. Verba, sic etiam Nomina, maximè verò Participia pro subiectæ materiæ ratione amplientur, prout videre est apud *Gotbofred. in Schol. ad l. si quis ex naufragio, ff. de Incend. &c.* nec non *Kalin. in Lexic. Juridic. V. Participia*, ubi hoc summe notandum esse monet. Dixi *pro subiectæ materiæ ratione,* quià verba intelligi debent 37.
non secundum quod sonant, sed secundum naturam actus, de quo agitur, & secundum mentem, ac intentionem proferentis; cùm verba se habeant, ut corpus, ac superficies; ratio autem, ac mens, ut spiritus, & anima, quæ corpori præferri debet, immò verba nedum idcircò amplian-
tur, vel restringuntur, verum etiam impropriantur, ut ma- 38.
teriæ, de qua tunc agitur, & menti sic loquentium aptentur, ac inserviant, ut expressè docent *Dec. cons. 388. num. 4. Tiraquel. in l. si unquam, V. libertis, nu. 48. C. de revocan. donat. Surd. cons. 431. num. 35. Sim. de Pretis de Interpret. ultim. volunt. lib. 1. interpretat. 2. dub. 2. solut. 7. num. 5. & sequentib. Lotter. de Re Beneficiar. lib. 2. quæst. 34. num. 18. Pereyra in Elucidario, num. 408.* ubi verbum ejusmodi cum *Felin. in cap. ad hæc de rescript.* Subiectivum appellat, quià ita est de natura subiecti, ut in præteritum, vel in futurum exponatur, secundum quod melius convenit subiectæ materiæ,

nec

nec non *Fenzonius statut. Urbis, cap. 197. nu. 42. & sequentib.* ubi ample concludit, quod in quavis materia verba intelligi debent juxtà mentem, ac intentionem proferentis, non prout aliboquin sonant; quibus stantibus.

38. Dico, quod Participium
39. *Occidente* hic accipitur non prout ex sua quodammodò natura videtur esse præsentis tantum temporis; sed prout hic, attenta subiectæ materiæ ratione, tempus duntaxat indeterminatum, & in abstracto, vel certè unumquodque tempus determinatum in se complectitur; non secùs ac
40. si pro *De Occidente* diceretur *De eo, qui est*, vel *fuit*, vel *erit Occidens &c.* Præpositio enim *De*, licet alias in Jure multiplicem, ac diversam vim, & significationem habeat passim, ut videre est apud Doctores, præcipuè verò apud *Tusch. lit. D. concl. 261. Barbos. de Dictione De*, & *Giurb. in consuetud. messanens. cap. 7. Gloss. 8. num. 7.* nihilominùs hic materiam denotat, de qua hic agitur, prout etiam hanc eidem significationem congruere dixerunt *Bald. l. penult. C. de condit. inser. Decian. cons. 39. num. 4. in 3. Menoch. cons. 124. num. 99. Prat. de Interpret. lib. 2. dubit. 11. nu. 28. Cened. singul. 10. num. 1.* sicuti autem in Propositione ista *Deus vivit*, aut *est vivens* (nam alterum alteri æquivalet, ut jam dictum est), Verbum *vivit*, & Participium *vivens* sic ampliari debent, ut idipsum significent quod *Deus vivit, vixit, vivetque*, aut *Deus est, fuit, eritque vivens*, prout etiam eodem sensu intelligenda sunt axiomata illa, *Veritas odium parit; Obsequium Amicos conciliat; omnis homo scire desiderat; Homo est animal rationale*, & similia, quæ ideò dicuntur esse æternæ, simulque immensæ veritatis, quià quolibet tempore tum præsenti, tum præterito, tum futuro æque verificantur, ideòque nec præterito, nec præsenti, nec futuro tempore fuit, est, aut erit unquam homo, qui non sit animal rationale, sic idipsum hic dicendum est de Participio *occidente*, cum hic agatur de actu occidendi unum pro alio, vel præscindendo ab omni tempore præsenti, præterito, & futuro, quo actus ille fiat, vel includendo in tempore ipso præsenti (quod secum habet Participium *Occidente*) quodlibet aliud tempus, quo prædictus actus fiat, vel factus fuerit, vel faciendus sit pro-

41.

42.

provt juxtà prædictum sen-
43. sum sic etiam simili Participio usus est egregius *J. C. Marcus Antonius Cucchus*, dum Tractatum quendam inscripsit *De Mentiente circa Possessionem*, cum ibi paritèr de eo agatur, qui est, vel fuit, vel erit mentiens circa Possessionem. Quin etiam ipsummet *Vulpiani* dictum in *l.1. ff.*
44. *Jus Naturale, ff. de Just. & Jur. Jus Naturale est, quod natura omnia animalia docuit*, eodem quoque sensu intelligi, ac ampliari debet, itavt illius sensus sit. *Jus naturale, quod natura à Mundi initio omnia animalia semper docuit, nunc etiam docet, semperque adusque Mundi finem docebit, seù doctura est*, ut optimè docuit *Caram. ubi supra*, idemque omninò dicendum esset, si Vulpianus loco Verbi *docuit* usus fuisset Participio ejusdem Verbi, cum eadem in utroque ratio pro ampliatione prædicta militet ex jam dictis.

45. Colligo, quod pro subiectę materiæ natura, & varietate nonnunquam rem significatam potiùs, quam vocem significantem considerare debemus, ne à verò dictorum sensu, & ab ipsa loquentium intentione aberremus, provt
46. videre est tum in Nominibus Collectivis, & multitudinem significantibus, quæ, licet voce singularia sint, sensu tamen pluralia sunt, ac proindè aliquando non solum apud Græcos, sed etiam apud latinos Verbum plurale regunt. *Virgil. Æneid.* 1.

Pars in frusta secant. 47.

Et lib. 2.

Pars spoliant Aras.

tum etiam in aliis, & præcipuè in Participiis activis præsentis temporis, quæ, si eorum vox inspiciatur, non nisi præsens tempus præseferunt; Si verò res per talem vocem significata consideretur, sæpe plura, vel omnia simul tempora includit, ut supra vidimus, & clariùs etiam suprà videre est apud *Caram. in Pandecte Philosophico, dissertat.* 1. *num.* 163. *pag. mihi* 82. ubi habetur, quod Textum illum *Luc. cap.* 11. 27. quem Vulgatus Interpres sic transtulit, *Beatus venter, qui te portavit, &c. Arias Montanus* sic vertit, *Beatus uterus* 48.
portans te &c. ex quibus apparet, quod Participium *Portans*, quamvis respectu vocis videatur esse præsentis temporis, respectu tamen rei significatæ verè est temporis Præteriti, perindè ac si dictum esset, *Beatus Venter, qui fuit portans te*, vel *qui portavit te*,

cum

cum unum alteri æquivaleat, ut ex prædictis abunde liquet.

CAPUT NONUM.

Quo in sensu hic accipiatur Occidens Unum pro alio.

SUMMARIUM.

Partes integrales unde sic appellentur. num. 1.

Ex Partium Cognitione facilius habetur cognitio totius. nu. 2.

Ordo Compositorius quisnam dicatur. num. 3.

Jus, & norma loquendi penes quem sit. num. 4.

Communis loquendi usus an præferatur propriæ verborum significationi. num. 5. *quotuplex sit. num.* 6.

Significatio Figurativa an comprehendatur sub communi loquendi usu. num. 7.

Significatio Verborum an distinguatur ab Interpretatione illorum. num. 8.

Unicum Verbum an plures, easque omnes proprias habeat significationes. num. 9. *etiamsi una earum sit lata, & alia stricta. num.* 10.

An inter latam, & strictam significationem detur quædam media. num. 11.

Activa, & Passiva significatio, seu activè, & passivè significare quid sint. num. 12.

Significatio, suppositio, & Acceptio, an sint tria synonima. num. 13.

Una vox, ut ad plura quandoque refertur, ità etiam plura significat. ibid.

Eadem vox plura significans ab uno juxtà unum sensum dici, & ab alio juxtà alium sensum accipi potest. num. 14.

Quæ à Scriptoribus dextere ponuntur, à lectoribus sæpe sinistre accipiuntur. num. 15.

Significatio respicit rem, quam significat; suppositio personam loquentem, aut Scribentem, Acceptio autem Personam audientem, aut legentem. 16.

Significatio an latius pateat, quam suppositio, & Acceptio. num. 17.

Vox Spado *quid significet; quo sensu ponatur in l.* 39. ff. de Jur. dot. *& quo accipiatur à* Glossa, *& aliis. num.* 18.

Occidens unum pro alio, *an hic latè, vel strictè sumatur. num.* 19.

Qui totum dicit, nihil excludit. num. 20.

Indefinita locutio in dubio regulariter æquipollet universali. num. 21.

Indefinita Oratio quænam sit. ibid.

Fundi pars an Fundus non malè dici possit. num. 22.

PRæmitto primo, quod, cum Partes componant, ac inte-
1. grent suum totum, cujus sunt partes, ideoque integrales appellentur, ut habetur ex *Bart. in l. si Mater, §. si quis iter, ff. de except. rei judic.* prout sunt Parietes respectu domus, *l. cum qui ædes, ff. de usucap. & usuf.* cumque propterea ex partium cognitione facilius habeatur cognitio totius,
2. quod ex dictis partibus constat, ut ex *D. Bonavent. lib. 2. sent. dist. 39. qu. 2.* tradit *Novarin. Axiomat. lib. 2. Axiom.* 482. & 491. idcircò, postquam superiùs dictum fuit, quid singula verba, ex quibus propositæ quæstionis titulus coalescit, hic significare videantur, nunc à partibus juxtà compositorium ordinem ad totum deveniendo, iisque omnibus
3. in unum coactis, ac simul inspectis, statuendum videtur, quid omninò sub verbis istis *Occidens unum pro alio* hic à nobis intelligatur.

Præmitto secundo, quod, quamvis superiùs, ut videre est *cap. 5. & 6.* dictum fuerit, qualis animus, & quale factum strictè, ac propriè, nec non primariò, seù principalitèr loquendo requiratur, ut quis dici possit *Occidens unum pro*
4. *alio*, nihilominùs, tum quià communis loquendi usus, penes quem Jus, & norma lo- 5.
quendi est, aliquando propriæ verborum significationi præfertur, ut ex *l. librorum, §. quod tamen, ff. de legat. 3.* & ex aliis ejusmodi textibus benè inter alios infert *Steph. de Federic. de interpret. leg. part. 3. num. 63.* & *Pereyra in Elucidario, num.* 1719. & prædictus loquendi usus ab eod. *Federic. ibid. n. 65.* duplex esse dicitur, unus Pe- 6.
ritorum, alter autem Imperitorum, ac vulgarium homi-num, insuperque sub ipso loquendi communi usu non- 7.
nulli figurativam quoque significationem comprehendunt, cum & ipsa communis sit, ac proindè non male appellari possit usitata, prout cum *Gloss. in l. labeo, V. ex communi usu, ff. de suppell. leg.* expressè docet *Fenzon. in Statut. Urbis cap. 197. num. 26.* licet alij, ut videre est apud *Gabriel. conclus. 1. num. 3. de verbor. signif.* cum orationis sensus dilatatur, vel restringitur, aut impropriatur, 8.
non verborum significationem; sed Interpretationem appellent: tum quià nonnunquam unum verbum plures, 9.
easque omnes proprias habere significationes dicitur ab *Alderan. Mascard. de statutor. Interpretat. conclus. 4. num.* 208. etiamsi earum significationum

num una sit lata, & alia stricta, ut post *Bartol. Aretin. Dec. &* *alios* dixit *Mantic. de tacit. & ambig. lib.* 1. *tit.* 3. *num.* 6. ac
10. novissimè *Jacob. Caim. ad rubric. ff. de legat.* 1. *q.* 3. *num.* 89. *&* 93. ubi proptereà inter latam, & strictam significationem non ineptè aliam, quasi mediam agnoscit, pro qua secum plures adducit. Immò
11. nec desunt, qui non modo Activam, sed etiam Passivam significationem invexerunt, dum dicunt, quod Verba
12. significant activè, res passivè, hoc est, quod verba significant, res verò significantur, ut videre est apud *Rebuff. in rubric. ff. de verbor. signif. vers. Tertia Pars glossa*, proindè, ut clariùs procedamus, videndùm est, quo in sensu *Occidens unum pro alio* hic accipiatur.

Premitto tertiò, quod significatio, Suppositio, & Acceptio, licet tria synonima videantur, & passim in unum coincidere dicantur; attamen
13. inter se aliquo modo differunt. Una enim, eademque vox, ut ad multa, & varia quandoque refertur, ità etiam quandoque multa, & varia significat, ut jam vidimus, & patet ex *cap. ab Excommunicato*, *de rescript.* & *cap. Quoniam Abbas, de Offic. delegat.* & benè advertit *Navarr. de Eleemosina, in cap. quiescamus* 42. *distinct.* ideoque plures, ac diversos sensus habere potest: sicuti 14.
autem aliquando juxtà unum, aliquando juxtà alium sensum à loquente, vel scribente ponitur, sic etiam aliquando juxtà alium sensum ab audiente, vel legente accipitur; adeò ut interdum non male Doctores 15.
conquerantur, quod, quæ ab ipsis dexterè posita fuerunt, à lectoribus sinistre accepta fuerint, hincque fit, ut Signi- 16.
ficatio res omnes, quas designat, & pro quibus stat, vel stare potest, respicere videatur; Suppositio eum, qui loquitur, aut scribit; Acceptio verò eum, qui audit, aut legit; quià tamen significatio tàm à loquente, ac audiente, quàm à scribente, ac legente præscindit, idcircò latiùs pa- 17.
tere dicitur, quam Suppositio, & Acceptio, quamvis uniùs, ejusdemque vocis plures etiam, ac diversæ tum Suppositiones, tum Acceptiones esse possint, ideòque una pariter suppositio ab alia, itemque una Acceptio ab alia distingui debeat; provt hæc omnia clarissimè distinxit, ac disertissimè docuit, nec non pluribus exemplis ex ipso tum Canonico, tum Civili Jure desumptis mirabilitèr illustravit *Caramuel Logica Moralis lib.*

lib. 2. cap. 1. art. 5. sect. 1. pag.
mihi 39. *& sequentib.* præcipuè
verò ex *l. si servus servo* 39. *§. si*
spadoni, ff. de Jur. dot. ubi pro-
indè quæritur *primo*, quid Vox
18. *Spado* significet. 2. quo sensu
Vulpianus, ex quo lex illa
desumpta est, vocem prædi-
ctam posuerit, ac scripserit.
3. quo illam Justinianus, ac
ejus Administri acceperint.
4. quo illam Glossæ author, &
alii etiam acceperint. Quibus
stantibus, cum prædicta verba
simul unita *Occidens unum pro*
alio, plures, ac diversas tum
significationes, tum supposi-
tiones, & acceptiones habere
possint, hic firmandum puto,
quomodo hic, illa intelligi
debeant, quamvis eadem alibi
ab aliis aliter intelligantur.
19. Dico, quod, sicuti *Occidens*
unum pro alio, si universè sumatur,
simul amplectitur non
modo illum, qui presse, ac
proprie, nec non primariò,
seù principalitèr talis est; ve-
rum etiam illum, qui large, ac
impropriè, nec non secunda-
riò, seù minùs principalitèr
talis est; sic etiam ubi univer-
sim agitur, prout hic *de occi-*
dente unum pro alio, non modo
uno, sed altero quoque modo
pro subjectæ materiæ varietate
20. accipitur; qui enim totum
dicit, nihil excludit, prout est
tritum Axioma, de quo *in l.*
Julianus, ff. de legat. 1. & apud
Novarin. Axiomat. lib. 12 *axiom.*
1960. & regularitèr indefinita 21.
locutio in dubio æquipollet
universali, ut patet ex *Can. si*
non licet, §. neque enim 23. *qu.*
5. & ibi *gloss. in V. exceptus, ubi*
in fin. ait, Verbum indefinitè
prolatum generalitèr intelligen-
dum est. Bartol. in summario l.
qui ædificium 21. *ff. de servit.*
urbanor. prædior. Menocb. cons.
67. *à num.* 15. *& cons.* 173. *nu.*
16. *cum sequentib. Sebast. Medic.*
de regul. Jur. Præfat. num. 29.
& seq. ubi indefinita Oratio
dicitur, quæ non est distincta,
sed generalitèr dicta. *Tusch.*
tom. 4. *lit. I. concl.* 86. *& sequen-*
tib. Maranta in Medulla De-
creti, tit. I. V. Indefinita. Barbos.
Axiom. 123. *num.* 1.
Colligo, quod hic sub
nomine *Occidentis unum pro*
alio comprehenditur non so-
lum, qui efficacitèr volens
Occidere unum, non volens
effectivè occidit alium; ve-
rum etiam, qui ad prædictam,
vel aliam non absimilem occi-
sionem unius hominis loco
alterius aliqua ex parte pro-
ximè cooperatur, vel aliquo
modo concurrit, nam fundi
quoque pars non male dicitur
fundus, *l. plane, §. fin. ff. de* 22.
legat. 1. *Balzaran. de feud. tit.* 8.
ad §. hoc quoque num. 6.

DIS-

DISPUTATIO SECUNDA.

UNDE FIAT, QUOD QUIS OCCIDAT UNUM PRO ALIO.

CAPUT PRIMUM.

An, & quomodo ex voluntate *occidendi unum*, **fiat, ut** *occidatur alius pro illo.*

SUMMARIUM.

Occidere præter Intentionem, *&* occidere unum pro alio, *an inter se differant, ut genus, & species. num.* 1.

A specie ad genus affirmativè argumentari an liceat. nu. 2.

Causa ejus, quod præter intentionem fit, quotuplex sit. num. 3.

Causa occidendi unum pro alio *alia intrinseca, alia extrinseca ipsi occidenti. n.* 4.

Consentiens in actum censetur etiam consentire in prævisa consecutura ex eo. num. 5.

Qui Occasionem damni præstat, an damnum fecisse videatur. num. 6. *&* 11.

Voluntas occidendi unum *etiam cum electione medii ad id apti, non est verè causa* occidendi alium *indè re ipsa occisi. num.* 7.

Instrumentum adhibitum ad Occisionem unius tantum an sit etiam verè instrumentum ad occisionem alterius. num. 8.

Causa remota, & mediata quomodo attendatur, & appelletur. num. 9.

Occasio an sit inefficacior, quam causa. num. 10.

Dictum illud, Causa causæ est causa causati, *an verè sit verum. num.* 12.

Verbum Videtur, *an Veritatem, vel fictionem notet. n.* 13.

Causa *interdum pro* Occasione, *&* Occasio *pro* causa *ponitur. num.* 14.

Quandonam Causa, *&* Occasio non impares judicentur. num. 15.

***

PRÆ-

PRÆMITTO primo, quod, cũ *occidere unum pro alio* minus latè pateat, quam *occidere præter Intentionem*, ut superiùs innuimus, ita ut *occidere præter intentionem*
1. dici quodammodò possit genus; *occidere* autem *unum pro alio* species sub prædicto genere contenta, cumque à spe-
2. cie ad genus affirmativè argumentari liceat, ut patet ex *Steph. de Federicis, de Interpret. leg. part. 1. num. 21. Everard. in Topic. legal. loco à specie ad genus, num. 2. & Barbos. loc. 104. num.* 1. Proindè hic etiam, quę *de occidente præter intentionem* dici possunt, eadem quoque de *occidente unum pro alio* dici poterunt, ideòque.
3. Præmitto secundo, quod, cum causa ejus, quod fit præter facientis intentionem, sit vel in faciente ipso, vel extra ipsum, & consequentèr sit vel ipsimet intrinseca, vel eidem ipsi extrinseca, ut clarè docuit *Vultejus Jurisprud. Roman. lib. 1. cap. 7. vers. Præter voluntatem*, nec non *Hahnius ad Uvesembec. in tit. ff. deposit. num.* 14.
4. idcircò etiam causa *occidendi unum pro alio* dici potest vel ipsimet occidenti intrinseca, vel eidem extrinseca, de quibus propterea hic agendum est, ac in primis de intrinsecis, inter quas, ut occidentis voluntas primum obtinet locum, sic ab ipsa initium sumi debet.

Præmitto tertio, quod, cum voluntas ejus, qui *occidit unum pro alio*, voluerit factum illud, quo posteà *unus pro alio occisus* fuit, idcircò eadem voluntas simul etiam voluisse videtur occisionem prædictam, quæ ex prædicto facto nata est. Qui enim spontè admisit actum aliquem, censetur etiam consensisse in ea 5.
omnia, quæ ex actu illo consecutura prævidere poterat, ut apertè dixit *Pufendorf. Elementor. Jurisprud. universal. lib. 2. axiom. 1. §. 7.* Immò in *l. qui occidit 30. §. ult. ff. ad l. Aquil.* expressè dicitur, *qui occasionem* 6.
damni præstat, damnum fecisse videtur. Attamen

Dico, quod, cum in *Occidente unum pro alio* voluntas occidendi *unum*, & conse- 7.
quentèr electio facti ad prædictum finem idonei non sit verè, ac propriè causa occidendi *alium*, qui prædicto facto occiditur, idcircò verè, ac propriè ex voluntate occi-

cidendi *unum* non sit, quod quis occidat *alium*; ratio autem conclusionis est, quià *Occidens*
8. *unum pro alio* non eligit nec utitur tali facto, tamquam medio, vel instrumento ad occidendum illum, quem tamen tunc non occidit: undè voluntas *occidendi unum* tali medio, vel instrumento non est tunc vera, & propria causa *occidendi alium*, licet is alius tunc verè tali medio, quamvis non ad talem finem, & effectum adhibito occidatur, sed omninò præter ipsiùs occidentis intentionem, ut supponitur; fuisset autem vera, & propria causa occisionis, si tunc occisus verè fuisset, quem prædictus occisor prædicto facto, tamquam instrumento ad id apto, & electo, occidere volebat. Cum ergo voluntas *occidentis unum pro alio* non utatur tali facto pro instrumento ad eum occidendum, quem tunc per accidens, & non volens occidit, proindè dici nequit causa, & multò minùs causa proxima, & immediata prædictæ occisionis; sed potiùs occasionis appellatione venire, ac intelligi debet, prout etiam causa remo-
9. ta, & mediata vel non attenditur, vel non nisi occasionis nomen consequitur tàm apud Juristas, quàm apud Theologos, quæ omnia fusiùs explicata, pluriumque Doctorum authoritatibus confirmata videri possunt apud *Baldum cons. 136. lib. 2. Tiraquel. in tract. cessante causa, limit. 2. num. 1. & seq.* ac novissimè *Gabr. Alvarez de Velasco in Judice perfecto, rubric. 14. annotat. 5. à n. 5. ad 13.* ubi etiam *num. 8.* benè
idcircò infert, quod occasio 10.
longè inefficacior est, quam causa, ad quod affert *text. in cap. solitæ, de majorit. & obedient.*

Colligo, quod, quamvis aliqui, ut videre est apud *Velasc. loc. cit.* Paulum Jurisconsultum incusent, eo quod in *d. l. qui occidit, 30. §. ult. ff. ad l. Aquil.* dixerit, *Qui occasionem, &c.* cum juxta illorum opinionem dicere debuisset,
Qui causam damni præstat, 11.
damnum fecisse videtur; nec etiam desint, qui dicant dictû
illud, *Causa causæ est causa* 12.
causati, inspecta veritate, non esse verum, sed solum, inspecta Juris Interpretatione, ut videre est apud *Cepol. cons. crimin. 2. num. 16.* ubi alios ad id refert, & simul indè infert, quod in statutis, in quibus verba propriè, ac strictè intelligi debent, dictum illud non procederet; nihilominùs Paulum

lum prædictum non malè locutum fuisse putant alii, tum
13. quià Verbum *Videtur*, quo Paulus *in d. l. qui occidit* usus est, interdum non veritatem rigorosè sumptam, sed assimilationem quandam, nec non fictionem quoque denotat, ut patet ex *Rebuf. in l. Ostentum* 38. *vers. Interdum notat*, *ff. de*
14. *verbor. signif.* tum quià, sicuti aliquando causa pro occasione, sic etiam aliquando occasio pro causa ponitur, ut tradit idem *Rebuf. in l. rei appellatione* 23. *vers. Interdum etiam*, *ff. eod.* tum denique, quià, cum quæstio est de damno dato causa alicujus, provt de tali damno agitur in *d. l. qui*
15. *occidit*, tunc causa proxima, & remota, seù Causa, & Occasio ex Juris Interpretatione non impares, nec ad imparia judicantur, ut cum multis aliis rectè monuit *Tiraquel. d. limit.* 20. *num.* 12. & clariùs ex dicendis apparebit.

CAPUT SECUNDUM.

An ex dolo volentis occidere *unum*, sed actu occidentis *alium*, dolosa etiam evadat actualis occisio prædicta.

SUMMARIUM.

Doli *nomen varii varie deducunt*, *nimirum à* Dolando. *num.* 1. *à* Delendo. *num.* 2. à Dolone. *num.* 3. à Dolendo. *num.* 4. *à verbo Græco* Delo. *num.* 5. *ab alio Græco verbo* Deo. *num.* 6. *optimè à Græco* Dolos. *num.* 7.

Dolus est nomen Homonymum, seù medium, quod in bonam, & malam partem accipitur, *num.* 8. *provt etiam* Venenum, *num.* 9. Medicamentum, *ibid.* Pharmacum, *num.* 10. Ingenium. *num.* 11. Cura, & Solicitudo. *nu.* 12. Astutia. *num.* 13. Zelus. *num.* 14. Prudentia. *num.* 15. Libido. *num.* 16. Odium. *num.* 17. Simulatio, Machinatio, Deceptio. *num.* 18. Fraus. *num.* 19. Stratagemata. *num.* 20. Vindicta. *num.* 21. Fallacia. *num.* 22. Malitia, Fortuna, Sors. *num.* 23.

Dolus solitariè sumptus absque epithetis bonus, seù malus quid

quicumque ille deindè foret. num. 113.

Occisio non voluntaria non potest esse dolosa. num. 110.

Qui voluit occidere Petrum, & Paulum, sed actu occidit Petrum pro Paulo, & Paulum pro Petro, an dolosè occiderit utrumque, vel neutrum. num. 111.

Ignorantia concomitans in agente an faciat actum involuntarium, vel non voluntarium. num. 112. volens occidere unum Clericum, & per errorem actu occidens alium Clericum an incurrat excommunicationem. ibidem.

Occidens Petrum pro Paulo, an, si tunc occisurus esset ipsummet Petrum, si tunc eum, quem occidebat, cognovisset esse Petrum, dolosè Petrum tunc occidat. num. 114. & 118.

Voluntarii definitio. num. 115.

Quod agens ignorat, id ipsi agenti voluntarium esse nequit. num. 116. maximè si actionis suæ obiectum ignoret. num. 117.

Voluntas occidendi Petrum, si cognoverit talem hominem esse Petrum, est voluntas conditionata. num. 119.

Conditio actum suspendit, donec conditio impleatur. num. 120.

Præmitto primo,
quod, sicuti *doli* no- 1.
men varie à variis
deducitur, aliqui enim *Dolum*
à *Dolando* dictum putant,
cum dolare sit minuere, ac
proindè lædere; dolus autem
dolo captum quasi minuit,
ac aliquo modo lædit: Alii 2.
à *Delendo*, cum veritatem
quodammodò deleat, qui
dolo decipit: nonnulli à *Dolo-* 3.
ne, cum in Dolone (qui est
virga lignea ferreum intra se
gladium abscondens) dolus
ipse latere videatur: quidam
à *Dolendo*, cum dolus ibi sit, 4.
ubi aliquid fit, quod legi doleat:
plures à Græco verbo
Delo, quod est *Allicio*, ac ve- 5.
luti esca quadam capio, cum,
qui dolo decipiuntur, dolo
capti dicantur: multi ab alio
Græco verbo *Deo*, latine ligo, 6.
cum dolo decepti multis sæpè
ligentur obligationibus, a
quibus liberi essent, si dolus
abfuisset: plurimi denique,
ac optimè à Græco nomine
Dolos, quod læsionem secun- 7.
dum aliquos, seu deceptio-
nem significat, Dolum dedu-
ctum docent, prout hæc om-
nia videri possunt apud *Rebuf.
ad l. 69. vers. Notandum est, in
fin. ff. de verbor. signif. Vultei. de
Judiciis, lib. 1. cap. 7. nu. 599.
Bargal. de dolo, lib. 1. cap. 1. nu.*
16.

16. *& seqq. Cartagen. in exposit.*
titulor. Jur. Canon. lib. 2. tit. 14.
vers. Secunda observatio, &
novissimè apud *Matthiam*
Martinium in Lexico Philolo-
gico, in Verb. Dolus, ubi alios
etiam Ethimologicos doli
8. fontes affert; sic etiam doli
significatio, vel acceptio variè
à variis distinguitur; aliquan-
9. do enim prout *Venenum*, *ex l.*
qui Venenum 236. ff. de verbor.
signific. Medicamentum ex Ca-
talan. de Indultu, cap. 27. nu. 3.
& seq. ubi propterea infert,
quod medicamenta sunt Ve-
10. nena: *Pharmacum ex Cara-*
muel. Logic. Moral. lib. 1. cap. 3.
11. *sect. 4. vers. Sic etiam venenum.*
Ingenium ex Azon. in sum. rubr.
de dolo malo, num. 3. vers. Nam
12. *& Ingenium. Cura, Solicitudo,*
& Astutia ex Nid. in Regul.
13. *Jur. Canon. Regul. 24. num. 4.*
14. *Zelus ex gloss. in cap. 11. de Offic.*
Custod. in V. neque. Fides, ex Gu-
lielmo Marano varior. tractat.
lib. 3. ad l. 31. Bona fides, ff.
15. *depositi, versic. Ait lex. Bona*
16. *fides, Prudentia ex Dandin.*
Ethicæ sacræ lib. 7. cap. 2. vers.
sed adnotavit. Libido ex Mar-
tin. Anton. Del rio ad l. contra-
17. *ctus, 23. ff. de divers. regul. jur.*
cap. 1. num. 1. Odium ex Bargal.
18. *de Dolo lib. 1. cap. 2. num. 12.*
Simulatio, Dissimulatio, Ma-
chinatio, Deceptio ex Comitol. de
contract. univers. part. 2. cap. 7.
num. 4. Gulielb. de simulat. & dis-
simul. cap. 2. Fraus ex Decian. 19.
tractat. criminal. lib. 1. cap. 5.
nu. 14. & seq. Insidiæ, Strata- 20.
gemata ex Velas. de Judic. per-
fect. rubric. 14. annotat. 4. n. 10.
& 44. Vindicta ex Laurentii 21.
decis. Avenionen. 89. nu. 2. Fal-
lacia ex Federic. Scot. cons. 8. 22.
num. 5. lib. 3. tom. 1. Malitia ex
Vultejo de Judiciis, lib. 2. cap. 23.
7. num. 599. Fortuna, & Sors
ex Mancin. in Dialogis de An-
tecess. Jur. vel art. num. 7. plu-
raque similia modo in bonam,
modo in malam partem acci-
piuntur, ideoque media quo-
dammodò verba, & Homo-
nima vocantur, juxtà *Uve-*
sembec. ad tit. ff. de Dolo, nu. 4.
in fin. & Maran. loc. cit. ità
quoque dolus modo bonus,
modo malus appellatur, ut
patet *ex l. 1. §. non fuit.*, *ex*
gloss. ibi, V. etiam, ff. de Dolo,
& passim ex Doctoribus, quos
citat, ac sequitur *Bargal. dict.*
lib. 1. cap. 3. n. 2. & seq. Farinac.
in Prax. Criminal. qu. 88. nu 26.
Undè Dolus per epitheta præ-
dicta Bonus, vel Malus re- 24.
stringitur, si hæc illi adiician-
tur; Si verò Dolus Solitarie
ponatur, tunc etiam modo in
bonam, modo in malam par-
tem accipi potest *ex Caram.*
ibid. vers. Etiam dolus; nam
licet

licet in malam paſſim partem hodie uſurpetur, *Gonzalez in 3. Decretal. tit. 15. cap. unic. nu. 4. verſ. Dolus ergo malus* in caſu tamen dubio, non de malo, ſed de bono dolo intelligendus eſſet, ut conſulvit *Grat. conſ. 36. num.* 1. & docuit *Catalan. de Indultu, cap. 37. nu.* 8. Aliquando etiam dolus accipitur, prout eſt formalitèr in animo, ac voluntate, ideoque in corde tantum ſe tenet,
25. quem mentalem, ſeu affectivum, vel dolum conſilii tantum vocant, ex *Connan. Jur. Civil. lib. 7. cap. 4. num. 7. Mayner. in l. ſemper in dubiis, num. 5. ff. de regul. jur. Sicard. in l. poſteaquam, num. 3. C. de pactis: Matth. Sanz. de rè Criminal. controverſ. 29. num. 16.* aliquando autem dolus dicitur dictum, vel factum ipſum doloſum, quod nimirum ex dolo animi, & conſilii provenit, & cum eo conjunctum eſt, quo
26. in ſenſu dolus cordis appellatur, qui in corde tantum reſidet, dolus ſermonis, qui, nedum in corde, ſed etiam in verbis ineſt; dolus autem operis, qui non modo in corde, verum etiam in opere, ſeu facto ipſo conſiſtit, tunc enim ſimul eſſe videtur dolus, & mentis, ſeu conſilii, & eventus, ſeu operis; cumque tunc

dolus tum affectivus, tum effectivus ſit, & in ea Conſi- 27.
lium cum eventu conjungatur, proindè tunc dolus & conſilii, & eventus appellatur *à Vultejo de judiciis lib. 2. cap. 7. num. 623.* Immò præter dolum conſilii ſolius, ac dolum conſilii cum eventu conjuncti, de quibus jam dixi, alius etiam dolus quidam à multis aſſeritur, quem Dolum Reipſa, vel Reapſe, nec non dolum even- 28.
tu, ſeu per accidens, aut ſolummodò effectivum, & materialitèr tantum dolum eſſe dicunt, qui nimirum ex enormi læſione in contractu procedit, etiamſi aliquando læſio prædicta vere ex ullo conſilii dolo (qui etiam dolus ex propoſito paſſim vocari ſolet) 29.
non proveniat, ut patet ex *Erard. Uvèjgel. in Synopſ. Juriſprud. Struvianæ lib. 4. tit. 3. de dolo malo, §. 2. verſ. vel ex ipſa re. Alderiſ. de Symbolic. contractib. tit. 1. cap. 14. n. 44.* ubi prædictum dolum ex re ipſa nuncupatum, quandò eſt ex læſione ſine dolo ex propoſito (dolum enim ex propoſito 30.
ſine alterius læſione, & vicisſim læſionem ſine dolo prædicto dari manifeſte concludunt Juriſconſulti non pauci, quos citat, ac ſequitur *Fenzon. ad Statut. Roman. pag. mihi 388.*

&

31. *& seqq.*) non esse simplicitèr,
formalitèr, propriè, ac verè
dolum asserit; licet dolus
32. communitèr vocetur, eo quod
talis læsio plerumque cum
prædicto Consilii dolo simul
esse soleat, ideoque prædicti
doli quodammodo partus, vel
effectus præsumatur, adeout
Curt. Jun. cons. 141. *num.* 16.
asseruerit hanc esse communem
sententiam, & *Abbas*,
33. *cons.* 81. *num.* 49. dixerit, probata
enormissima læsione, dolum
ex proposito probatum
censeri; tunc enim ejusmodi
læsio metonymice, causa nimirum
pro effectu posita,
dolus re ipsa dici consuevit,
*Lopez Madera animadversion.
jur. civil. cap.* 17. *num.* 9. prout
34. similitèr culpæ damnum culpam
vocamus, dum culpam
præstari dicimus, licet verè
non culpa ipsa, sed culpæ
damnum præstetur, *Donel. de
jur. civ. lib.* 16. *cap.* 7. *& Hilliger.
in Notatis ad eundem ibid.
lit. S.* ubi ait, quod præstare
culpam, est ad culpæ damnum
teneri, & pro culpa stare, paritèrque
factum aliquod non
35. male justum vocatur, quamvis
illud justè factum non fuerit,
quandò scilicet factum
ipsum materialiter quidem
cum Juris norma congruit,
sed facientis intentio nequaquam
fuit, ut factum illud
cum dicta Juris forma congrueret;
ad quod egregiè
faciunt tum ea, quæ doctissimè
tradit *Pufendorf. Elementor.
Jurisprud. universal. lib.* 1.
definition. 16. §. 1. *& seq.* nec
non *Possidon. de empt. & vendit.
lib.* 1. *dub.* 12. *num.* 43. ubi ex- 36.
pressè docet, quod aliud est
facere aliquid dolosum, seù
aliquid continens in se dolum,
qui tunc dicitur dolus in re
ipsa, ut distinguatur à dolo in
corde, aliud autem est facere
aliquid dolosè, seù cum dolo
in corde, nimirum ex proposito;
tum etiam ea, quæ habentur
*ex cap. Homines, & cap.
Is autem* 22. *quæst.* 2. *& Gloss.
ibi*; nec non ex *cap. cum contingat,
de jure juran.* ubi aliud 37.
est dicere falsum, aliud autem
dicere Mendacium, seù Mentiri;
is enim dicit falsum, &
non mendacium, qui affirmat
talem rem esse veram, quæ
tamen re ipsa falsa est, licet
ipse credat eam esse veram,
vel è contrario; is autem dicit
mendacium, seù mentitur, &
non dicit falsum, qui affirmat
talem rem esse veram, prout
re ipsa vera est, licet ipse credat
eam esse falsam, vel è
contrario: mentitur enim
quis, seù mendacium dicit,
dum contrà dictamen mentis

suæ falsum dicit; non mentitur autem, nec mendacium dicit, qui dictamen suum se-
38. cutus falsum asserit: mentitur verò, simulque falsum dicit, qui aliquid falsum esse credit, prout reipsa falsum illud est, & nihilominùs illud ipsum, tamquam verum affirmat, vel è contrario, ut optimè tradit *Caram. Theolog. Regular. tom. 2. epistol.* 38. *num.* 3885. undè mirum non est, quod aliqui sine mendacio falsum dicant, multique, ubi maximè vera dicunt, mentiuntur, prout rectè infert ipsemet *Caram. de non certitudine in Proem. artic.* 1.
39. *num.* 2. *in fin.* falsitas enim opponitur veritati; mendacium verò, seù, ut aliqui dicunt, mentitio, idest actus mentiendi opponitur veracitati, *Grasset. Anatom. necis prodit.*
40. §. 16. *num.* 29. & hæc valdè differt ab illa: mentior namque dicitur à mente, undè mentiri est contrà mentem suam ire, *Connan. de jur. civil. lib.* 1. *cap.* 3. *num.* 1. quod fit, dum quis affirmat id verum esse, quod ipsemet affirmans credit esse falsum, vel è contrario. An autem ad menda-
41. cium, seù ad mentiendum semper requiratur in mentiente, seù in mendacium dicente voluntas, seù intentio fallendi, vel decipiendi alium, & quænam intentio, vel prænotio deceptionis indè in altero causabilis, seù contingibilis, & sic aliquo modo volitæ ad id sufficiat, videri possunt Doctores *in cap. Beatus, §. ille, & cap. is autem in princip.* 22. *quæst* 2. *Bargal. de dolo, lib.* 5. *cap.* 12. *num.* 14. & 15. *Fagnan. in cap. Falsidicus, num.* 84. *de crimine falsi*, nec non *Pufendorf. Elementor. Jurisprud. universal. lib.* 2. *observat.* 4. §. 24. & 35. ubi fundamen- 42.
tum veritatis moralis, seù veracitatis in eo consistere dicit, ut signa (sivè sint verba, sivè facta) commodè animi nostri conceptus repræsentent alteri, cui eos intelligendi Jus, nobis eidem illos aperiendi obligatio perfecta, aut imperfecta est. Certè linguam ream 43.
non nisi mens rea facit, ut ex *D. Augustino* dicitur in *cap.* 3. *in fin.* 22. *quæst.* 2. nec non mendacium requiritur, ut indè alter de facto verè decipiatur. Hinc *Fagnan. ibid.* non male infert, quod mendacia, 44.
si nō habent, quem decipiant, ipsa sibi mentiuntur, prout ait *Psalmista, Mentita est iniquitas sibi*, cum verè dicta fallacia tunc fit in sic fallente, licèt verè alius indè non fallatur. An verò detur medium ali- 45.
quod

quod inter mentiri, & non
mentiri, & quodnam illud sit,
tradit *Arriaga de actib. human.*
disp.22. sect. 4. num. 20. & seq.
Pro uno autem, ac eodem
superiùs accepi tùm menti-
ri, tùm mendacium dicere,
quià, licèt ea inter se distare
plures asseruerint, apud quos
mendacium dicere est falli, ac
proindè verum asserere, quod
à parte rei falsum est, vel è
47. contrario. Menda enim, seù
mendum, à quo mendacium
dicitur, idem significat, quod
error, seù erratum, mentiri
verò est fallere, atque id ve-
rum asserere, quod asserens
ipse scit esse falsum, vel è con-
trario, ut videre est apud *Gal-*
gunet. de differ. individuor. lit.
M. num. 18. nec desint, qui pu-
tent aliud esse mendacium
dicere, aliud verò mendacem
48. esse, ut patet ex *Ripa de noctur.*
temp. cap. 16. num. 34. ubi men-
dax accipitur pro mentiente,
mendacium autem pro falso,
seu re falsa, ideòque contraria
veritati, non autem veracitati;
nihilominùs apud Jurisconsul-
tos passim, ut videre est apud
Corneum cons. 324. vers. Qui au-
tem per errorem, lib. 3. ubi asse-
rit, quod non dicitur mendax,
seu mendacium dicere, qui pu-
tat se verum dicere, *Bargal. de*
dolo lib. 5. cap. 12. num. 25. ubi
concludit, quod mentiri, ac
mendacium dicere in jure
confunduntur, nec non apud
Cucchum de mentiente circà pos-
sessionem num. 86. mentiri, ac
mendacium dicere (loquen- 49.
do tamen de mendacio mali-
gnitatis, non autem de men-
dacio Jocositatis, aut officiosi-
tatis, prout ipse loquitur) Sy-
nonyma esse videntur, maxi-
mè autem apud eos, qui se 50.
subtilissimis apicibus hono-
rem tueri, & monomachiæ
præcepta tradere profitentur.
Præmitto secundo, quod,
licèt omnis dolus ex propo- 51.
sito, qui solus absolutè, pro-
prieque dolus dicitur, *Vultei.*
de Judiciis, lib. 2. cap. 7. nu. 61.
non male dici possit verus,
cum verè ejus malitia insit 52.
animo decipientis, *Rebuf. in l.*
latæ culpæ 223. verß. Dolus verè
malus, de verbor. signif. nec non 53.
dici possit præsumptus, cum
in animo solo consistat, & la-
teat in corde, *Matthæu. &*
Sanz. de Re criminali, contro-
vers. 29. num. 25. quod soli Deo
cognitum est, undè solus 54.
Deus cordium, & secretorum
omnium cognitor, & Judex
appellatur *in cap. Erubescant,*
dist. 32. cum Gloss. in cap. si om-
nia 6. quæst. 2. in V. si omnia,
prout etiam advertit *Capra in*
tractat. de Notorio, in princip.

num. 6. adeout dolus, utpotè in tenebris abſconditus, ideo que *à Ripa de nocturno tempore,*
55. *cap.* 156. *num.* 16. noctis filius appellatus nunquam directò
56. probari poſſit, prout cum multis aliis *in l. dolum, C. de dolo*, docuit *Phanuc. de jur. juran. in lit. part.* 2. *cap.* 2. *nu.* 13. & inferiùs *diviſion.* 1. *nu.* 6. ſed
57. ex actu tantum exteriori à nobis colligitur, ut bene dixit inter alios *Trentacinq. variar. reſolut. lib.* 1. *tit. de dolo, reſolut.* 2. *num.* 6. *Hilliger ad Donel. de Jur. Civil. lib.* 15. *cap.* 4. *lit. D. Ayrer de homicid. part.* 2. *n.* 110. ubi dolus dicitur eſſe intrinſeca quædam paſſio, & qualitas ſub ſenſu non cadens, & *Bocer. in Commentar. ad l. contractus* 23. *ff. de regul. jur. cap.* 3. *nu.* 3. *&* 7. quibus etiam addi poteſt *Fernand. Vaſquius controverſiar. lib.* 1. *cap.* 14. *num.* 2. *&* 3. nec non *lib.* 2. *cap.* 83. *num.* 33. ubi apertè, ac generalitèr affirmat probationem omnem in
58. Judiciis præſumptivè tantum concludere, quià, ut unus teſtis (idemque de inſtrumento, vel Confeſſione propria dicendum eſt) ità quoque duo, & tres, nec non mille teſtes mentiri poſſunt, immò dolus omnis dici etiam poſſit verus, & præſumptus ſimul, ut ex prædictis non male infert *Bocer. ibid. d. nu.* 7. nec deſint, qui dicant dolum 59.
verum eſſe illum, qui ex manifeſtis indiciis probatur; dolum verò præſumptum eſſe illum, qui ſine probatione facti, ſeù artificiali præſumitur à Jure, *Quetta conſ.* 33. *num.* 2. Alii verò doceant dolum verum tunc propriè dici, quandò eſt commiſſum delictum de Jure Gentium, vel de Jure Divino prohibitum; dolum autem præſumptum dici, quandò commiſſum eſt delictum de Jure Civili tantum prohibitum, *Jaſon. in l.* 1. *§. nunciatio ſub num.* 10. *verſ. Tu ſolve melius, ff. de novi oper. nunciat.* quem refert *Pacian. de probat. l.* 1. *cap.* 66. *num.* 183. *verſ. Alii verò dicunt.* Nec non alii quoque teneant cum *Alexand. conſ.* 103. *num.* 13. *lib.* 1. dolum verum conſiſtere in faciendo, dolum autem præſumptum in omittendo, ſeù negligendo; nihilominùs dolus paſſim à Doctoribus in verum, & præſumptum diſtingui ſolet, ut patet *ex Menoch. de præſumption. lib.* 5. *præſumpt.* 3. *num.* 5. & *Bargal. d. l.* 2. *cap.* 2. *num.* 6. ubi hanc opinionem communiorem, & veriorem dicit, *Carbon. de reſtitut. qu.* 70. *verſ. Rurſus dolus.* Quandò 60.
enim Dolus vel ex præſump-

tio-

tionibus à Jure approbatis, vel ex aliis præsumptionibus, aut indiciis infertur, quæ, si non physicè, ac naturalitèr, moralitèr saltem dolum perspicuè, manifestè, ac evidentèr quodammodò, seù indubitantèr concludunt, adeout omnem in aliam partem interpretationem penitus excludant, tunc dicitur dolus manifestus, & verus, prout apertè tradunt *Decian. de crimin. lib.* 1. *cap.* 4. *num.* 6. *Menoch. de præsumpt. lib.* 5. *præsumpt.* 3. *nu.* 44. *Sebast. Medic. de casibus fortuit. part.* 1. *quæst.* 10. *num.* 18. *Hilliger. ad Donel. lib.* 15. *cap.* 40. *lit. D.* cum
61. enim ex manifestis indiciis arguatur, proindè pro manifesto habetur, sicuti præsumpta Testatoris voluntas dicitur manifesta, *Lal. Mancin. Genial. Disquisit. centur.* 1. *cap.* 94. *nu.* 3.
62. cum etiam præsumptio verè sit vera, & propria probatio, *ex eod. ibid. num.* 1. nec non *de triplic. collat. lib.* 2. *cap.* 171. *nu.* 1. *& seqq.* ubi egregie docet verum, probumque id, de quo dubitatur, aut testibus fieri, aut Instrumentis, *cap.*
63. *forus, de verbor. signific.* sed, quià aut lex, aut Judex, priusquam id prædictò modo probetur, aliquid pro verò habet, quod præsumptum dicitur, quasi præacceptum communi sensu ex his, quæ plerumque intelliguntur, ac fiunt, proindè leges præsumptionem ipsam dixerunt esse probationem veram, evidentem, manifestam, liquidam, luce clariorem, apertissimam, indubitatam, ut *ibid.* dicitur, immò dolus tunc dicitur etiam verus, ut patet *ex Coras. Miscellan. jur. civil. lib.* 4. *cap.* 1. *num.* 2. *& Trentacinq. var. resolut. lib.* 1. *tit. de dolo, resol.* 2. *in fin.* quia dolus sic probatus habetur pro verò, & verus reputatur, cum veritas appelletur, quæ ex tali probatione, seù præsumptione elicitur, *l. fin. ad fin. ff. de probat.* prout similiter Præsumptio Juris dicitur vera, & liquidissima probatio, *Mantic. decis.* 21. *nu.* 10. *Rota decis.* 756. *num.* 4. *part.* 2. *in recentior. Oldrad. de litteris, & Mandatis Principum, prælud.* 13. *nu.* 28. *Rebuff. in l.* 123. *vers. Dolus verò malus de verbor. signific.* ubi dicit, quod si Jus præsumat dolum esse, vel fingat aliquem dolo facere, hæc fictio pro veritate habetur, *l. si is, qui pro* 64.
emptore, ff. de usucap. ideòque verus dicitur dolus, alioquin potius nominari deberet fictus, ubicumque lex fingit, 65.
pariterque sententia, quæ in judicatum transiit, pro veritate habetur, *Conrad. de Prætore,*

tore, *lib.* 1. *cap.* 9. *num.* 7. nec non eodem modo in ocultis indicia, & conjecturæ pro plenis probationibus sumuntur, teste *Ripa de nocturno tempore*,
66. *cap.*26. *num.* 16. ubi plures alii: & verisimilitudo falsi pro falsitate habetur, ut ex *text. in l. qui habebat, ff. de legat.* 3. dixit *Mattheu. & Sanz. de re Criminal. controv.* 76. *num.* 50. Quandò verò dolus ex dubiis, tantum indiciis, vel ex conjecturis, aut ex præsumptionibus dolum non omninò concludentibus arguitur, tunc dolus non manifestus, & verus, sed tantum præsumptus passim appellatur, cum iste non habeat pro se illam probationis gravitatem, vehementiam, ac violentiam, quæ ad dolum pro manifesto, atque verò satis esse videatur. Undè tunc, non nisi genericum præsumpti doli nomen sibi retinet, ut videre est apud *Pacian. de probat. lib.* 1. *cap.* 66. *num.* 163. *Menoch. de præsump. lib.* 5. *præsump.* 3. *num.* 6. *Surd. decis.* 216. *num.* 4. *Farinac. quæst.* 38. *num.* 13. *Gabriel. à Sancto Vincentio de just. & jur. disput.* 8. *quæst.* 5. *num.* 61. *Bellegrand. in Method. rer. Criminal. tract.* 4. *quæst.* 18. *num.* 1. & 8. ubi propterea bene subdit, quod dolus non desinit esse verus, quamvis per indicia sola, si tamen manifestè probetur, *Molina de just. & jur. tract.* 2. *disp.* 293. *num.* 17. ubi rectè infert *num.* 20. quod dolus præsumptus, si in re sit, qualis præsumitur, erit in se verus dolus; si verò non sit in re, qualis præsumitur, non erit dolus, 67.
& erit falsò præsumptus: cum autem prædicta doli veritas, vel falsitas à Deo solo in se ipsa cognoscatur, standum nobis est pro ea doli veritate, vel falsitate, quæ juxtà prædicta ex indiciis, & præsumptionibus infertur. Quia verò 68.
Jus non omninò declarat, quænam sint illa perspicua indicia, per quæ dolus verus sufficienter probatur, & quænam sint illa, per quæ dolus non satis probatur, sed dolus tantum præsumptus infertur, idcircò judicis arbitrio id relinquendum esse, tradit *Cunman. ebnf.* 68. *num.* 3. *Ripa de nocturno tempore, cap.* 16. *num.* 17. *Reyger. in Thesaur. Jur. V. Dolus, nu.* 97. *per text. optimum in l.* 1. *de jure delibera. & in cap. de obelsis, de offic. delegat.* Undè illud etiam Judicium firmius 69.
dicitur, quod plurium sententiis confirmatur, *Cap. Prudentiam, de Offic. delegat. Lael. Mancin. Genital. Disquisition. cap.* 273. *num.* 5.

Præmitto tertio, quod cum

cum ex prædictis habeamus dolum in animo consistere, nunc videndum est, quomodo ille in animo fiat, ac subindè, quid ille sit, & undè nam
70. modo bonus, modo malus dici soleat. Cum ergo ad dolum constituendum voluntas omninò requiratur, nec absque illa dolus esse possit, *l. si quis testamentum, ff. ad l. Aquil. Mayner. de regul. jur. l. contractus quidam, num.* 7. cumque voluntatem præcedere debeat scientia, seu cognitio: voluntas enim in incognita non fertur, idcircò utramque, nimirum scientiam, ac voluntatem expressè ad dolum requiri docuit *Vultejus in Jurisprud. Rom. lib.* 1. *cap.* 7. *vers. huic fraus inest*, nec non *Molin. de contract. tract.* 2. *disp.* 293. *n.* 19. hincque *Milleus in pract. criminal. tit. quibus mod. commit. malefic. num.* 50. & *Redoan. de Simon. Mental. part.* 2. *cap.* 1. *n.* 11. benè asseruerunt dolum, & bonam fidem esse passiones
71. animi; *Ayrer.* autem *de homicid. part.* 2. *num.* 110. benè dixit, quod dolus intrinseca quædam passio est, & qualitas, quæ in solo animo, ac intellectu consistit, nec non *Bocer. in l. contractus* 23. *ff. de regul. jur. cap.* 3. *num.* 3. rectè docuit, dolum non esse actum ipsum dolosum, sed esse quoddam animi adiunctum, internam scilicet agentis qualitatem, quæ actu aliquo externo colligitur, ad quod adducit *l. dolum, C. de dolo malo, l.* 8. *in princip. & l.* 10. *C. de rescind. vendit. & l. metum* 9. *C. de his, quæ vi, metusve causa*, cum quibus stat etiam *Tepat. variar. sentent. tit.* 154. *cap.* 2. *vers. Dolus*, ubi tradit dolum consistere in animi qualitate. Quamvis autem dolus verè, ac propriè loquendo nõ sit aliquid extrà ipsummet animum, nec gignatur, nisi in solo ipso animo, cui accidentalitèr tantum adiungitur, cum in animo tum esse, tum non esse possit, ac soleat; nihilominùs mirum esse non debet, quod à multis tum animus ipsemet dolosus, tum 72.
etiam ipsemet dolosi animi actus doli nomine appelletur; prout videre est apud *Bacbou. ad Treutler. vol.* 2. *disp.* 32. *thes.* 4. *lit. C. Labion. in homicida excusato, cap.* 7. *num.* 11. *& Ant. Matthæum de criminib. in prolegomen. cap.* 1. *num.* 5. ubi ait, quod per Dolum Jurisperiti intelligunt factum dolosum; apud eos enim nuda voluntas, 73.
hoc est intrinsecus tantum voluntatis actus delictum non est saltem in foro externo, & coram hominibus; secùs

autem coram Deo, & in foro interno, *l. cogitationis* 8. *ff. de pœn. l.* 1. *ff. quod quisque Jur. Vult. Jurisprud. Romanæ, lib.* 1. *cap.* 45. *vers. hinc cogitationis*, nec proindè est dolus, nisi tamen crimen ipsum aliquo
74. actu extrinseco inchoatum saltem fuerit, tunc enim etiam in foro externo aliquando puniri potest, §. *sed etsi credat*, *instit. de oblig. quæ ex delict. nascunt. l. si quis servo, ff. de furt. & serv. corrupt.* tunc enim simul cum voluntate adest conatus exterior, *Vultei ibid.* Hinc etiam apud *Prophet. psalm.* 35.
75. verba ipsa dolosè loquentis, dolus appellantur, dum ibi dicitur, *Verba oris eius iniquitas, & dolus*. Modo autem videndum est, quidnam hic tum scientiæ, tum voluntatis nomine, quas ad doli constitutionem necessarias diximus,
76. mus, intelligi debeat. Per scientiam enim hic intelligi debet rei cognitio, prout ità sumitur *in l.* 1. §. *scientiam, ff. de tribut. action.* ideoque ad dolum sufficit cognitio quælibet, quæ satis sit, ad hoc, ut homo non dicatur ignorare id, quod agit; Scire namque hic est verè intelligere, & cognoscere, ut benè docuit *Henric. Canis. in Regulas Jur. Can. regul.* 27. *lib.* 6. ubi ait, quod scienti, id est verè intelligenti, & consentienti non fit iniuria, neque dolus, sivè prædicta intelligentia, & cognitio sit scientifica, sivè probabilis, sivè suspicio, ut homo possit ignorantiam repellere, prout in simili docuit *Gabriel. à Sancto Vincentio de remediis ignorantiæ, disput.* 1. *dub.* 1. *num.* 1, & passim videmus, quod ignorantia, etsi crassa sit, excusat à dolo, *Less. de just. & jur. lib.* 1. *cap.* 2. *num.* 25. ideòque nemo de dolo teneri dicitur, nisi qui scienter alterum læsit, ut patet *ex Tepat. d. tit.* 154. *cap.* 1. *Iuliv. Chartar. decis. criminal.* 49. *num.* 22. *Cavalcan. de Brachio Regio, part.* 5. *num.* 64. *Coras. Miscellan. jur. lib.* 4. *cap.* 1. *num.* 9. ubi generaliter tradit, quod dolus non nisi à sciente, culpa verò, de qua capite sequenti agemus, non nisi ab insciente cōmittitur, & ex *Paul. Zacchia quæstion. Medico-legal. tom.* 1. *lib.* 6. *tit.* 1. *quæst.* 1. *n.* 12. ubi habetur, quod dolus vel 78.
manifestus, vel præsumptus
cum ignorantia stare non videtur. 79.
Per voluntatem verò hic eum voluntatis actum intelligimus, quo illa efficaciter tendit in finem absentem, eumq; consequi nititur, quem voluntatis actum Doctores 80.
passim intentionem, Aristoteles

teles propositum, Græci verò
Proæresin appellant, ut videre
est apud *Hilliger. in notis ad
Donel. lib.* 15. *cap.* 40. *sub lit.
M.* & apud *Pereyr. in Elucida-
rio, lib.* 1. *elucid.* 1. *sect.* 3. *num.*
20. *Hilliger. enim ibid. cum De-
cian. tractat. Criminal. lib.* 1. *cap.*
4. *num.* 9. ait dolum malum *in
l.* 2. *§.* 8. *de vi bonor. raptor. &
in l.* 7. *de sicar.* accipi pro certa
animi destinatione, & delin-
quendi proposito, cùm quibus
concordant *Ognat. de contra-
ctib. tom.* 1. *tract.* 5. *disput.* 15.
num. 8. ubi dicit, quod dolus
cum consilio est, data opera,
& ex ostensione, nec non *Pu-
fendorf. Elementor. Jurisprud.
universal. lib.* 1. *definitione* 18.
§. 7. *versi. & si contra*; undè re-
ctè à *Delrio ad l. contractus* 23.
81. *ff. de regul. jur. cap.* 4. circà fi-
nem dolus dicitur voluntarius,
casus involuntarius, culpa ve-
rò media inter voluntarium, &
involuntarium, seù mixta ex
voluntario, & involuntario;
dolus enim in hominis pote-
state est, ut committatur, vel
non committatur; casus extrà
hominis potestatem est, culpa
verò medio, seù mixto utrin-
que modo se habet, de qua fu-
82. sius alibi. Quoad finem autem
doli, hoc est dolosi animi, seù
prædictæ intentionis, ad quem
consequendum dolus tendit,

multiplex est, ac diversa mul-
torum opinio: multi enim do-
lum putant, seù dolosam in-
tentionem tendere ad circum-
veniendum, fallendum, vel
decipiendum alium, juxta *l.* 1.
§. dolum, ff. de dolo malo; alii ad
unum agendum, & aliud si-
mulandum, juxtà *Hopper. de
juris arte, lib.* 2. *tit. de jur. definit.*
aliqui ad relinquendum, juxtà
Decian. tract. crimin. lib. 1. *cap.*
4. *num.* 9. *Labion. in homicida ex-
cusato, cap.* 32. *num.* 9. *Ulpin.
in sucro Farinac. ad quæst.* 87.
part. 10. *inspect.* 1. *num.* 3. *& ad
quæst.* 88. *num.* 1. *&* 14. *Guaz-
zin. de pace, quæst.* 38. *num.* 3.
alii ad damnum alteri infe-
rendum, seù alteri nocendum,
ex *Azon. in summa rubric. de do-
lo malo, num.* 3. *in fin. Bald. in l.
quæ fortuitis, num.* 5. *C. de pi-
gnorat. act. Bertazzol. consil.* 44.
num. 3. *lib.* 1. *Boreri in comment.
ad l. contractus* 23. *ff. de regul. jur.
cap.* 3. *sect.* 7. *num.* 137. *Gabriel.
à Sancto Vincentio de just. &
jur. disput.* 6. *quæst.* 3. *num.* 34.
vers. differunt culpa, & dolus;
nec non *Hahnio ad Wesembec.
in tit. ff. de dolo malo, nu.* 4. *vers.
Differt dolus*; nonnulli ad rem
sibi prohibitam faciendum, ex
*Geminian. in cap. si compromis-
sarius, de election. in* 6. *Avil. de
censur. part.* 7. *disp.* 6. *sect.* 1.
dub. 11. *vers. Pro resolutione.*

Nec desunt, qui dicant, quod doli mali vox id omne significat, quod naturali Juri, & æquitati repugnat, prout benè advertit *Grotius de Jure belli, & pacis, lib. 2. cap. 10. in notis, num.* 2. Priusquam verò doli finem ex opinione nostra statuamus, advertendum puto cum *Pereyra in Elucidar. lib. 1. Elucidat. 1. sect. 2. num. 16. Honorat. Fabr. in Summula Theolog. tract. 3. cap. 5. nu. 2. Pufendorf. in Elementis Jurisprud. universal. lib. 1. definition. 11. §. 2. & Caramuel. in Dialexi de non certitudine, quæst. proœmial. art. 2. num. 3. vers. Nam*
83. *dividitur*, finem dividi in ultimum, & non ultimum, sivè proximum, sivè intermedium. Finis ultimus est, ad quem media ordinantur; ipse verò ad nihil aliud ordinatur, ut ad finem. Finis non ultimus est, qui finis simul, & medium est, nam ad eum ordinantur media, & ipsemet ad alium quoque interiorem finem dirigi-
84. tur. Voluntas enim per intentionem suam non semper fertur in ultimum finem, ut patere potest in ægro, qui vult medicinam propter sanitatem; & vult sanitatem, ut ejusdem ægri corporeæ facultates sint magis aptæ, atque compositæ ad agendum, & has vult, ut possit melius Deo famulari, & hoc vult, ut Deo tandem frui possit; in prædicto enim exemplo, quod *à D. Fabro ibidem* affertur, nec non passim ab aliis, ut videre est apud *Navar. de finib. humanor. act. num.* 37. sanitas est finis propinquus, seu proximus; frui Deo est finis ultimus, cæteri verò fines prædicti sunt intermedii, & omnes, excepto ultimo, sunt non ultimi. Quod, si æger ità sistat, & quiescat in ipsa solius adeptione sanitatis, ut hanc ulterius non ordinet, nec dirigat ad alium finem, tunc ipsamet sanitas respectu talis ægri est finis unicus, & proindè proximus simul, & ultimus. Sicuti autem dolus alius est bonus, alius est malus, sic etiam alius est finis doli boni,
alius doli mali: actus enim 85.
voluntatis ab intrinseco fine suo potissimum speciem suam ducit, ut cum aliis passim idipsum asserentibus tradit *D. Faber. d. tract. 3. cap. 4. n. 7. in fin.*
Dixi tamen *ab intrinseco fine*, 86.
quià finis intrinsecus distinguitur ab extrinseco; ille est objectum formale, quod tribuit speciem actui, iste est, in quem actus jam in sua specie constitutus dirigitur ab operante; si quis enim, exem-

pli

pli causa, eliceret actum obedientiæ ob motivo talis virtutis, & rursus talem actum dirigeret ad placendum Deo; tunc motivum obedientiæ erit finis intrinsecus; placere autem Deo erit finis extrinsecus, ut apertè tradit *Pereyra in Elucidario lib. 1. elucidat. 1.*
87. *sect. 2. num.* 71. prout etiam non leve discrimen est inter dolum, qui in contractibus, &
88. eum, qui in delictis intervenit; ille quidem definitur *in d. l. 1. ff. de dolo malo*, non tamen iste, qui nihilominus re vera dolus est, quamvis non semper in isto aliud simuletur, aliud agatur, prout egregiè advertit, ac expressè docuit *Vultejus de judiciis, lib. 2. cap. 7. num.* 61. ubi etiam *Duarenum*, *& Pacium* idipsum docentes adducit, *Bachovius ad Treutler. vol. 2. disp. 32. thes. 4. lit. C. Theodor. Martin. in jurisprud. crimin. dissertat. 4. sect. 2. nu.* 12. *& Masur. Labio. in homicida excusato, cap. 7. num.* 11. Dixi porrò, *ab intrinseco fine potissi-*
89. *mum*; licet enim actio bona sit, quæ cum lege congruit, mala verò, quæ ab eàdem discrepat; attamen, cum lex determinet vel qualitatem, seu dispositionem agentis, vel objectum, vel finem, vel denique certas circumstantias actionis, indè fit, ut actionis bonitas, vel malitia non solum à fine, sed etiam à prædictis omnibus per legem, seu normam directivam dispositis desumenda sit, ità tamen, ut actio tunc bona sit, cum se- 90.
cundum omnia requisita congruit ad legem; tunc autem mala sit, cum vel in unico ex requisitis à lege dispositis discrepat, ut optimè tradit *Pufendorf. in Element. Jurisprud. Universal. lib. 1. definition. 16. §. 1. & 2.* ex quibus, ut opinor, colligi videtur, quid sit dolus in universum sumptus, & quomodo in varias illius quasi species dividi possit. Dolus enim, si 91.
sumatur non strictè, & rigorosè, quatenus est ipsa passio, seu qualitas animi dolosi, sed latè, ac juxtà communem hominum sensum, ac loquendi usum, quatenus scilicet prædicta passio, seu qualitas sic adjuncta est animo, ut ipsemet animus, & animi actus simul cum dicta qualitate sibi adjuncta non solum fiat dolosus, sed etiam metonymicè dolus appelletur, tunc ipse universaliter, ac in genere acceptus nihil aliud esse mihi videtur, quam intentio lædendi alium, latissimè nimirum sumpto lædendi verbo, quatenus illud scilicet sub se continet omne 92.

genus offensionis tàm licitæ, quàm illicitæ; prout in prædicta significatione illud sic accipi posse inter alios expressè tradit *Martinius in suo Lexico Philologico, V. lædo*, ideòque lædere hic est, vel malum aliquod quomodocumque alteri inferre, ita ut malum tàm latè sumatur, quàm bonum ipsum, cui illud adversatur, ideòque sub se contineat omnem cujuscumque boni, sivè honesti, sivè utilis, sivè delectabilis læsionem, vel bonum aliquod alteri quomocumque auferre; quo in sensu læsio à *Gualando de Civil. facultat. lib. 4. cap. 3.*
93. *num.* 50. dicitur esse aut ablatio boni, aut allatio mali, finis etenim proprius, ac proximus, ad quem dolus omnis tendere videtur, est velle alteri aliquomodo malum aliquod inferre; sivè alteri quomodocumque nocere, prout hoc ipsum docuisse videtur *Bover. loco citato* cum cæteris *ibid.* adductis, si rectè perpendantur, quibus addi potest *Bargal. de dolo, lib. 2. cap. 2. division. 1. nu.* 24. dum *ex l. 1. C. ad l. Cornel. de Sicar.* dicit crimen contrahi, & consequenter dolum intervenire, si voluntas nocendi intercedat.
94. Hinc dolus bonus juxtà prædicta videtur esse intentio licite lædendi alium, prout hoc dolo utitur, qui pro legitimo jure suo conservando licitè alium lædit, *Sanctius à Melo de induciis debitorum, quæst. 13. n.* 4. ubi etiam allegatur *Surd. cons.* 528. *num.* 16. asserens dolum bonum tolerari etiam, quandò affert damnum tertio, dummodo, qui illum committit, eo utatur ad proprium commodum, hoc est sui juris conservandi causa: quibus addo *Masur. Labior. in homicida excusato, cap. 23. num.* 14. ubi dolum malum esse negat in eo, qui moderamine inculpatæ tutelæ utitur, licèt occidendi animo directè planè percutiat: dolus verò malus, qui doli nomine deinceps vocabitur, 95.
videtur esse intentio illicitè lædendi alium; quo in sensu passim dolus venit appellatione, seù nomine maleficii, ut 96.
bene inter alios docuit *Bald. in l. 1. §. nunc tractemus, ff. de tutela, & rationibus distrahen.* & nunc delictum, nunc crimen appellatur, *l. item exigit, ff. de dolo, l. 1. ff. de fidejuss. tut.* immò dolus dicitur esse fere causa omnium delictorum à *Bargal. de dolo lib. 2. cap. 2. §. de dolo vero, & dolo præsumpto, num.* 24. & absolutè fons omnium criminũ dicitur à *Mancin. de triplici juris collat. lib. 2. cap.* 190. *num.* 2. quia dolus ma- 97.

deficium constituit; non exi-
tus, ut doctè dixit *Masur. La-*
bion. in homicid. excusat. d. cap.
23. *num.* 24. nec delictum absq;
dolo datur; *Osasc. decis.* 109.
num. 4. *& Cyriac. controv. fo-*
98. *rens.* 132. *num.* 32. Undè pa-
tet, quod, quamvis iniuria ju-
re alteri fieri nequeat, malum
tamen; seù damnum aliquod
inferri alteri jure potest: tunc
autem dolus ille, bonus dici-
tur, nec est à jure reprobatus,
ut clare docuit idem *Sanctius*
à Melo de induciis debitor. q. 13.
num. 1. immò dolus aliquando
Sanctè adhiberi potest, prout
eo Sanctè usus est *Apostolus*,
dum 2. ad Corinth. cap. 12. in-
quit; *Ego vos non gravavi, sed,*
cum essem astutus, dolo vos ce-
pi, & plures alii Sancti viri,
ut videre est apud *Bargal. de*
dolo, lib. 1. *cap.* 3. *num.* 5. *& seq.*
undè dolus aliquando dicitur
Sanctus, ut Barlaami dolum
Sanctum dixit *Nadas. Anni*
cælestis mēse Novembris die 27.
vers. S. Iosaphat, tunc autem
nemini fit iniuria, ut patet ex
Gualand. de Civ. facultat. lib. 9.
cap. 13. *in fin. & ex Nido in cap.*
scienti in notis, num. 6. *de regul.*
99. *jur. in* 6. ubi tradit, quod, licet
iniuria non sit sine dolo; dolus
tamen esse potest sine iniuria,
ideoque in textu prædicto
dicitur scienti, & consentienti
non fit iniuria, neque dolus;
nec non ex *Caramuele Theolog.*
Fundamental. lib. 1. *fundament.*
45. *regul.* 145. *num.* 1275. ubi
ad prædictum verbum *consen-*
tienti optimè addendum pu-
tat, & *consentire potenti*; ejus 100.
enim, qui consentire non po-
test; invalidus omninò est
consensus: undè, si scientis,
& consentientis Petri uxorem
raperes, Petro iniuriam face-
res, quià ille consentire, &
adulterium permittere non
potest, sed minorem omninò,
quam si nescientis, aut contra-
dicentis uxorem abriperes, 101.
nam dolus latiùs patet, quam
iniuria, sicuti non omnis offen-
sio delictum est, sed ea tan-
tum, quæ contrà Jus infertur,
& quæ scientèr, & ex propo-
sito fit, *Vult. Jurisprud. Rom.*
lib. 1. *cap.* 45. *vers. non enim pro-*
miscue; ideò autem dolus ipse
malus latius patere videtur,
quam iniuria, quià iniuria, si
strictè, ac propriè accipiatur, 102.
semper est absque Jure, seù
contrà Jus; ut nomen ipsum
iniuria indicare videtur, ex
Vendramin. in Addition. ad Re-
pertor. Inquisitor. in V. Iniuria,
ubi subdit, quod quicquid
non Jure fit, iniuria fieri dici-
tur; dixi verò, *si iniuria strictè,*
ac propriè accipiatur, nam large 103.
sumpta significat omne deli-

ctum

ctum ex animo, & voluntate commissum, juxtà *Sabell. in summa diversor. tractat. tom. 2. §. Injuria, num. 1.* sed dolus è contrario non semper est contrà Jus, sive Justitiam strictè, ac propriè sumptam, neò semper est æque malus, sed modo major, modo minor pro diversitate personarum, objectorum, & circumstantiarum
104. illius: immò nec semper est malus, ut jam dictum est, semper tamen ipsemet etiam dolus fit in invitum, alioquin non erit dolus, ex *d. text. cap. scienti, & consentienti*; ex quibus etiam facilè deduci potest, quid sit quilibet alius dolus sub ipso dolo in genere contentus, cum multiplex à Doctoribus asseratur, ut videre est apud *Farinac. quæst. 88. num. 4. & seqq. Tusch. in lit. D. conclus. 570. &c.* ubi dolus non solum alius bonus, alius malus, & alius ex proposito, alius re ipsa, ut jam diximus; sed alius in committendo, alius in omittendo, alius apertus, alius velatus dicitur, cum in omnibus intentio semper adsit illicitè lædendi alium, præterquam in dolo re ipsa, qui verè, ac propriè dolus non est, tametsi dolus appelletur; doli scilicet nomine, non formalitèr, sed materialitèr accepto pro læsione ipsa effectivè tantum alteri illata, ac proindè absque intentione lædentis, ut superiùs explicuimus, idque factum videtur, quia tunc ex læsione alteri illata, tamquam ex malo effectu, 105.
dolus præsumi potest, qui ut plurimum ejusmodi læsionis causa esse solet. Ex his autem

Dico ex dolo volentis occidere unum, sed actu occidentis alium, dolosam non evadere actualem occisionem prædictam; ut autem pluribus exemplis conclusionem distinguamus, & clariùs explicemus, dico in primis dolum, qui est in Titio volente hic, & 106.
nunc occidere Paulum tantum, non esse in eodem Titio hic, & nunc occidente Petrum pro Paulo; cum enim absque voluntate, ut jam diximus, dolus esse nequeat, cumque voluntas occidendi Paulum tantum nullo modo se ad Petrum occidendum extendat, immò Petrum, & quemcumque alium omninò excludat, proindè dolus ille, qui est hic, & nunc in volun- 107.
tate occidendi Paulum tantum, esse nequit hic, & nunc in voluntate occidendi Petrum, cum hæc voluntas in Titio nullo modo sit, & absque voluntate maleficium

non

non fiat, ideòque prædicta Petri cædes nequaquam dolosa censeri queat, ut optimè arguit *Masur. Labio. ibid. cap.*
108. 32. per totum; prout neque tenetur iniuriarum actione, qui servum suum pugno percutere volens alium offendit, *L.4. de iniur.* Quibus non obstat, quod pravus Titii animus, dum Paulum occidere voluit, errore facti, dum pro Paulo
109. Petrum occidit, mutatus non sit, ideòque in occidendo Petrum effectus secutus fuerit determinatam, ac dolosam prædictam voluntatem occidendi Paulum, ac proindè, quod Petrus occisus fuerit ob dolum præcedentem occidendi Paulum, itaut Petrus ex prædicto dolo occisus videatur, licet Petrus non sit eadem Persona, quam Titius occidere volebat, ut ingeniosissimè arguit dictus *Labio. ibid. cap. 35. num. 9.* Responsio enim, & quidem omninò facilis indè patet, quod, licet animus occidendi Paulum mutatus non fuerit, immò perseveraverit etiam in actu ipso occidendi Petrum pro Paulo, prædictus tamen Animus occidendi Paulum nunquam directus fuit, neque tendere voluit ad occisionem Petri, ut cum multis aliis fusiùs dixi *in Tract. de Pollut. Ecclesf. disp. 5. cap. 13.* maximè *num. 4.* quæ proindè occisio, ut 110
non fuit voluntaria tunc Titio, ità neque dolosa uti talis esse potuit, sed tantummodò, & aliquomodo imprudens, & culposa; qua de re mox in sequenti capite abundè agemus.

Colligo primo, quod, etiamsi Titius anteà voluisset occidere Paulum, & Petrum; 111.
sed, cum actu, quo occidebat Petrum, certò existimasset se occidere Paulum; &, cum occidebat Paulum, certò pariter existimasset se occidere Petrum, neutra ex prædictis occisionibus externis tunc, & uti talis fuisset Titio, Petri, & Pauli occisori verè voluntaria, nec proindè tunc verè, & uti talis dolosa, quià in neutra ex illis voluntas Titii occidentis tunc verè tendebat in occisionem ejus personæ, quæ tunc occidebatur: undè, licet talis occisio non fuisset Titio involuntaria, sed fuisset volita, non fuisset tamen Ti- 112.
tio sic occidenti verè voluntaria ob ignorantiam concomitantem (tunc enim certò existimabat eum, quem occidebat esse aliam personam) quæ obiecti ignorantia in agente, quamvis non faciat invo-

involuntarium, facit tamen non voluntarium; ideòque talis occisio, cum non sit voluntaria, nequit esse dolosa, quatenus nimirum per eam occiditur nō voluntariè unus, quem occisor certò existimabat esse alium; prout ità clarissimè docuit *Thom. Del Bene in suo tractatu de radice restitutionis, dubit.9. sect. 3. nu. 3. & 4.* nec non plures alii, quos retuli, atque secutus sum *in d. meo tract. de Pollut. Eccles. disp. 5. cap. 13. num. 3. & seqq.* quibus etiam addi possunt *Cardinal. de Lugo de just. & jur. tom. 1. disp. 7. sect. 3. num. 25.* ubi secundum aliquos addit, quod, si volens occidere unum Clericum, alium Clericum per errorem occidisti eum non agnoscens, non incurristi excommunicationem, quià occisio illius Clerici non fuit tibi voluntaria, licet volueris Clericum occidere; nec non *Vericell. de Apostolic. Mission. quaest.* 309. *num.* 3. & alii, quos tacito nomine refert *Henriquez in sum. lib. 13. cap. 23. num.* aliqui pro hac nostra sententia hanc afferunt rationem; quià videlicet in prædicto casu Titius, dum occidebat Petrum exi-
113. stimans certò eum esse Paulum, tunc non intendebat occidere aliquem hominem in communi, seu in genere, quemcumque, fortè sibi obvium habuisset, neque præcisè hominem illum, quem videbat, quicumque verè ille foret (tunc enim intenderet occidere eum, quem actu occidebat) sed tunc intendebat occidere personam tantum Pauli, & non Petri, licet actu Petrum occideret, vel contrà ex errore, & per ignorantiam concomitantem: ignorabat enim, ut dixi, quod agebat, cum ignoraret eum, quem occidebat, esse Petrum, quem tunc neque in genere, neque præcisè occidere intendebat; ideoque talis ignorantia talem occisionem reddebat non voluntariam; tunc enim Voluntas Titii non tendebat ad eum occidendum, quem Titius ipse de facto tunc occidebat; *Henriquez* tamen ibidem contrariam tenuit opinionem, quam cum multis aliis ibi adductis tenuit etiam doctissimus, ac dilectissimus Amicus meus *Grassettus in sua Anatome necis proditoriæ,* §. 23. eamque pluribus argumentis probare nititur, sed ea mihi non aliud probare videntur, nisi talem occisionem tunc etiam aliqualiter, nempè conditionaliter, seu habitu volitam à Titio fuisse, seu in

abstra-

abstractò, aut tamquam hominis occisionem in genere, vel tamquam occisionem alterius personæ, quæ verè tamen tunc non occidebatur, ac proindè talem occisionem aliquomodo culpabilem esse, qua de re inferiùs agemus, ideoque talem occisionem Titio absolutè voluntariam, aut dolosam esse, ni fallor, non evincunt. Undè

Colligo secundò, quod, quamvis Titius, ut aliqui contrà nostram conclusionem opponunt, si tunc cognovisset
114. eum verè Petrum esse, quem existimabat esse Paulum, adhuc verè eum ipsum nihilominùs occidisset, ut egregie docuit ingeniosissimus *Raynaudus in sua morali disciplina, dist. 2. quæst. 1. art. 2. num. 31. & 50.* prædicta Petri occisio à Titio tunc facta, dum existimabat illum esse Paulum, verè adhuc esset Titio non voluntaria, quià neque tunc caderet in illam voluntarii definitio, quam affert *ibid. nu.*
115. *32.* ubi *Voluntarium*, inquit, *est, quod est à principio intrinseco cognoscente singula, in quibus est actus*. Titius autem, dum Petrum occidit certò existimans eum esse Paulum, tunc verè laborat ignorantia concomitante; cum tunc ignoret eum esse Petrum, quem tunc actu, & re ipsa occidere non intendit, ac proindè talis occisio Titio verè voluntaria non 116.
est, cùm id agenti voluntarium esse nequeat, quod ipsemet agens ignorat, maximè 117.
autem, cum ignorat ipsummet actionis suæ obiectum, nempè idipsum, circà quod tunc versatur, ut egregiè docuit *Raynaud. ibidem, num. 41. Pereyra in Elucidario lib. 1. Elucid. 3. sect. 1. num. 46. vers. Undè ad voluntarium. Lessius de Just. & Jur. lib. 2. cap. 7. dubit. 9. num. 46.* ubi optimè 118.
dicit, quod, etiamsi Titius æquè voluisset occidere Petrum, si scivisset eum (quem tunc Paulum existimabat) esse Petrum; nihilominùs prędicta occisio, qua Petrus tunc occisus fuit pro Paulo, non fuit Titio voluntaria, quià prædicta Titii voluntas occidendi Petrum, si scivisset eum, quem occidebat, esse Petrum, fuit voluntas condi- 119.
tionata, si videlicet scivisset, eum esse Petrum: talis autem conditio nondum erat impleta, quandò Titius nesciens eum, quem occidebat, esse Petrum, eum occidit existimans esse Paulum: undè talis voluntas conditionata tunc non fuit verè causa prædictæ

occisionis, ac proindè prædicta occisio neque tunc fuit verè voluntaria Titio, & consequentèr neque verè dolosa;
120. actus enim conditionalis, non purificata conditione, nullus, & inefficax remanet, cum hęc sit conditionis natura, ut actum suspendat, donec conditio impleatur, *Graff. de exceptionib. except. 33. num. 14.*

CAPUT TERTIUM.

An ex aliqua Occidentis culpa fiat aliquando, ut unus occidatur pro alio.

SUMMARIUM.

Culpæ nomen diversimodè à diversis accipitur. num. 1. ut plurimum triplicitèr sumitur. nu. 2. latissimè includit quemcumque actum quomodocumque reprehensibilem. num. 3.

Culpa alia est in foro interiori tantum, alia in exteriori tantum, alia in utroque. num. 4.

Culpa Theologica quid sit, & cur ità vocetur. num. 5.

Culpa Juridica vocatur etiam legalis, Civilis, & Politica, & cur. num. 6.

Culpa Theologica in sola veritate fundatur; Culpa verò legalis in præsumptione negligentiæ. num. 7.

Juridica culpa sæpè sine Theologica est, & ista sine illa. num. 8.

Culpam latam Juridicam committens potest aliquando apud Deum mereri. num. 9.

Culpa lata, seù in genere sumpta includit omnem culpam Juridicam, & excludit Theologicam. num. 10. habet sub se dolum, & culpam simplicem, seu sine dolo, tamquam duas culpæ species. num. 11. & tunc culpa in specie opponitur dolo, qui est altera species culpæ in genere sumptæ. num. 12. Item in Jure modò generalem, modò specialem significationem habet. nu. 13.

Culpa in specie non est propriè delictum. num. 14. & sub illa continentur omnes aliæ culpæ Juridicæ præter dolum. n. 15.

Culpa Juridica ità definiri, seù describi potest. Factum læsionem alicui ex mera facientis negligentia inferens. *num.* 16.

Facti nomine cur veniat etiam non factum, seù facti omissio. num. 17. Non dicere est aliquid facere. ibid.

Commissionis appellatione venit etiam omissio. num. 18.

Omissionis materia est tum id, quod fit, cum faciendum non esset.

esse lata in concreto, & è contrario. num. 46.

Culpæ gradus, qui non bene ab aliquibus species dicuntur. num. 47. Quot sint. num. 48.

Culpa summa, seù magna passim, dicitur lata; media, seù mediocris passim dicitur levis; infima verò, seù minima passim dicitur levissima. num. 49. In dubio, nisi subiecta materia aliud exigat, sub simplici culpæ nomine levis intelligitur. ibid.

Culpæ gradus cur in abstracto tres esse dicantur. num. 50.

Omnes humani actus recipere possunt per plus, & minus plures distinctos gradus, variasque differentias. num. 51.

Culpa omnis cur in unoquoque gradu modo gravior, modò levior esse possit. num. 52.

Culpa quænam contrahatur, Judex ex Personarum, negotiorum & rerum qualitate arbitrari debet. num. 53.

Quænam culpæ sub unoquoque ex tribus gradibus contineantur. num. 54.

Diligentiæ quisnam sit infimus, medius, & summus gradus. num. 55.

Quisnam negligentiæ, & culpæ gradus prædictis diligentiæ gradibus respondeat, seù opponatur. num. 56.

Quæ de causa nonnunquam in Jure culpa dicatur negligentia. num. 57.

Pro culpæ diversitate negligentia quoque modo lata, modo levis, modo levissima, alijsque culpæ epithetis appellatur. num. 58.

Culpa cur aliquando dicatur dolo proxima, dolus præsumptus, nec non simpliciter dolus. num. 59.

Culpa, propriè loquendo, nunquam verus dolus est. nu. 60.

Sub nomine casus fortuiti interdum venit culpa, & negligentia. num. 61.

Semper, dempto dolo, & casu merè fortuito, ex occidentis culpa fieri præsumendum est, ut unus occidatur pro alio. num. 62.

Ex qualitate facti culpa præsumitur. num. 63.

Occidens unum pro alio regulariter in sola culpa esse à multis Doctoribus præsumitur. n. 64.

Ad culpam Juridicam quinque omninò requiruntur, & quænam ea sint. num. 65.

PRÆMITTO primo, quod, cum jam viderimus dolum propriè non intervenire in Occidente unum pro alio, nunc videndum est an aliqua saltem culpa in occidente prædicto intervenire possit. Undè in

in primis statuendum videtur, quid, & quotuplex culpa sit, de qua hic agitur. Licet enim aliquandò culpa usurpari videatur pro mala
1. fama, pro pœna, & pro aliis ut dixit *Pereyra in Elucidario*, *lib. 1. elucidat. 8. sect. 3. nu. 147.* attámen culpa, ut plurimum,
2. tripliciter accipi solet: Primò universalitèr, ac latissimè, nimirum
3. prout includit actum quemcumque, & quomodocumque illicitum, vel reprehensibilem: *Aldetis. de Symbolic. contractib. tit. 4. cap. 2.*
4. *num.* 10. sivè in foro interiori tantum, sivè in exteriori tantum, sivè in utroque simul: tunc enim culpæ nomen amplectitur tàm culpam Theo-
5. logicam, (quæ idem est ac peccatum) sivè gravem, sivè levem, quam culpam Juridicam, sivè dolosam, sivè simplicem, & non dolosam, ut ex dicendis patebit. Illa enim, videlicet Theologica (sic autem appellatur, quià Theologi potissimum eam spectare solent) cùm sit contrà legèm Dei, Deum offendit, peccantis animam maculat, & pœnam meretur, *Fagundez de Just. & contractib. lib. 1. cap. 10. nu. 1. Molin. de just. & jur. disp.*
6. 293. *num.* 10. Culpa verò Juridica, quæ vocatur etiàm Legalis, Civilis, & Politica, cùm sit contrà Juris Civilis dispositionem, seù morem, aut consuetudinem ibi vigentem, non modo valdè differt à Theologica, ut benè advertit etiam *Capyc. Latr. consult. 151. num. 26. & seq. Guazzin. filius in tract. ad defens. animar. lib. 1. defens. 3. cap. 5. num. 2.* nec non *Megal. Institution. Peregrin. 1. 2. lib. 2. cap. 31. quæst. 2. num. 38.*
ubi rectè infert, quod Culpa 7.
Theologica in sola veritate fundatur; culpa verò legalis in præsumptione negligentiæ, de qua posteà fusiùs agetur;
sed sæpè Juridica sine Theo- 8.
logica, vicissimque Theologica sine Juridica est, nec semper una coincidit cum alia, ut patet ex *tractat. meo de Pollut. Eccles. disp. 5. cap. 8. num. 2.* & inter alios egregiè dixit *Vasquez de Restitut. cap. 2. §. 2. dub. 2. num. 15. & seq.* ubi plures alios secum concordantes affert, *Comitol. de contract. univers. part. 2. cap. 8. num. 2. vers. ex hoc discrimine*, ubi subdit, quod culpa Juridica per se non est peccatum, aut culpa Theologica, & sæpè accidere potest, ut, qui culpam latam
Juridicam committit, apud 9.
Deum valdè mereatur, *Fragos. de Regimine Reipub. Christ. part. 1. lib. 5. disp. 13. num. 339.*

Gi-

Gibalin. de univerſ. rer. huma-
nar. negotiat. tom. 2. lib. 6. cap. 2.
art. 3. num. 2. & 3. Haunold. de
jur. & juſt. tom. 1. tract. 2. cap. 2.
§. 1. num. 184. & Colleg. Inſtit.
Ingolſtadien. lib. 1. in proœmio,
10. *verſ. Ex dictis patet*, ubi hoc
ipſum pluribus illuſtrat exem-
plis. Secundò culpa generice
ſumitur, prout ſcilicet in ge-
nere ſuo includit omnem cul-
pam Juridicam, quam ſcilicet
Juriſtæ conſiderant, & in talis
Culpam omnem Theologi-
11. cam excludit. Hæc autem
Culpa Juridica in genere
ſumpta duas ſub ſe continet
ſpecies, nimirum Dolum, &
Culpam ſine dolo, ſeu culpam
in ſpecie, ut habetur ex *l. ſi*
ſervum 91. §. 1. ff. de verbor.
oblig. & apertè tradunt *Salycet.*
in l. Creditor., nu. 7. C. de pigno-
rat. act. Capra regul. 78. num. 4.
ubi dicit, quod, licet Dolus
ſit ſpecies ſeparata à culpa,
nimirum ſimplici, & non
doloſa; includitur tamen ſub
culpa in genere ſumpta, *Ab-*
ciat. in l. 223. nu. 1. ff. de verbor.
ſignif. Doltio ad l. contractus
23. ff. de regul. jur. cap. 1. verſ.
Cæterum culpæ vocabulum. De-
ciani tract. Crimin. lib. 1. cap. 6.
12. *num. 1. & ſeqq.* ubi propterea
num. 5. tradit culpam ſæpiſſimè
opponi dolo, & ad id plures
affert legum textus. *Bargal.*
de Dolo lib. 5. cap. 1. num. 3.
Mayner. in l. contractus quidam
11. ff. de regul. jur. Vultei Juriſ-
prud. Romanæ lib. 1. cap. 7. verſ.
Quæ duplex eſt, ubi propterea
dolum culpæ ſpeciem eſſe
dicit, & valdè diverſam à cul-
pa in ſpecie, quæ ſibi generis
nomen retinuit. *Coraſ. Mi-*
ſcellan. Jur. lib. 4. cap. 1. num. 9.
ubi ſubdit, quod novum non 13.
eſt in Jure noſtro ejuſdem
verbi & generalem, & ſpecia-
lem eſſe ſignificationem, ut de
adoptione legimus, *l. 2. ff. de*
adopt. & infert, quod culpa in
genere quodcumque deli-
ctum, & factum illicitum con-
tinet; culpa verò in ſpecie à 14.
dolo ſeparata eſt, nec propriè
delictum eſt quo in ſenſu
dixit *Ovid.*

A culpa facinus ſcitis abeſſe
mea;

ideſt, cum malo per impru-
dentiam commiſſo non eſſe
coniunctum dolum, crimen,
ſeu ſcelus, ut benè illum inter-
pretatus eſt *Martinius in ſuo*
Lexico Philologico, V. Culpa.
Molin. de contract. diſp. 293. nu.
11. & 12. ubi rectè infert
Dolum culpæ Juridicæ gene- 15.
raliter ſumptæ ſpeciem eſſe,
cæteras autem omnes Juridi-
cas culpas, præter dolum,
utpotè aliam prædictæ culpæ
generaliter ſumptæ ſpeciem à
dolo

dolo diversam constituentes sub simplicis culpæ Juridicæ nomine comprehendit. *Ludovic. Carbo de Restitut. quæst. 70. vers. Quod attinet*, & *vers. seq.* ubi ait culpam universè sumptam dividi in Dolum, & culpam simplicem. *Picbard. in §. Iniuria, num. 67. Institut. de lege Aquil.* prout passim alii quoque Jurisperiti eodem in sensu culpam Juridicam accipiunt, ut videre est apud *Farinac. quæst.* 88. *nu.* 3. eamque plures diversimodè definiunt, ut patet ex supradictis auctoribus, ex quorum sensu hanc prædi-
16. ctæ simplicis culpæ Juridicæ definitionem, seù descriptionem statui posse crediderim, ut dicatur esse *Factum læsionem alicui ex mera facientis negligentia inferens.* Facti autem nomine hic intelligi debet Actus exterior, per quem alicui læsio prædicta inferatur;
17. prout etiam facti nomine hic intelligo ipsummet non factū, seù facti omissionem: qui enim non facit, quod facere debet, facit aliud, quam quod debet, ideòque non faciendo, facit aliquid, ipsumque non facere facere est, *Balzaran. de feud. lib. 2. tit. 24. ad §. Præterea num. 16.* ubi perspicuè idcircò asserit, quod non dicere est aliquid facere, undè mirum non est, quod hic facti nomine contineatur etiam non factum, quod fieri debuit, *l. qui non facit, ff. de reg. jur. Rebuf. in l. 218. de verbor. signif. Alciat. in l. facere non oportere, ff. eod. Bargal. de dolo lib. 5. cap. 1. nu. 14.* ubi rectè infert, quod etiam commissionis appella- 18.
tione venit Omissio; nam Omittens committit, & pro- 19.
indè aliquid facit, prout omissionis quoque appellatione venit commissio ex *Comitol. de contract. univers. part. 2. cap. 9. num. 3. in fin.* ubi ait, quod Omissionis materia & id est, quod fit, cum faciendum non esset, & id, quod non fit, cum faciendum foret, *Vasquius controvers. lib. 1. cap. 29. num. 7. vers. Tertio intellige. Velasc. in Judice perfecto, rubric. 11. n. 20;* immò nonnulli culpam Juri- 20.
dicam, de qua hic sermo est, expresè factum esse docuerunt, etiamsi eam tum in omittendo, tum in committendo committi fateantur, ut videre est apud *Donel. de jure civili lib. 16. cap. 7. vers. Culpa est*, & *ibi Hilliger. in Notis, lit. C.* ubi subditur rationem prædictæ conclusionis esse, quià omittens facere, quod facere deberet, tunc sibi liberè imperat, ne tunc faciat illud, ac proindè ab illo faciendo se con-

continet, ac propterea se con-
tinendo, ne illud faciat, tunc
liberè aliquid facit, nec non
apud *Colleg. Institut. Ingolsta-*
21. *diens. lib. 1. tit. 26. qu. 6.* Immo
idipsum quoque patere vide-
tur ex *§. ult. Institut. de verbor.*
oblig. ubi facti nomine venit
etiam non factum; cum ibi
facta in stipulatum deduci
posse dicantur, & clare con-
stet in stipulatum deduci non
tantum, ut aliquid fiat, sed
etiam, ne quid fiat, & idcirco
Ant. Matthaeus de criminib. ad
l. Cornel. de Sicar. & Venefic.
22. *cap. 6. num. 5.* concludit, quod
facere, quod diligens non
faceret, & non facere, quod
diligens faceret, à legibus non
dissimiliter æstimari videntur,
atque ad id plures affert ea-
rum textus. Dixi *læsionem &c.*
23. *inferens*, ubi enim læsio non
est, ibi nec Juridica culpa
reperitur, quæ in Judicium
deducatur, ut bene docuit
Bargal. de dolo lib. 5. cap. 1. n. 13.
ad culpam etenim Juridicam
requiritur in primis aliquis
actus, seu actio exterior, quæ
alicui damnum, seu nocumen-
tum aliquod inferat, ac proin-
de aliquem lædat, ut patet ex
Reginald. in Praxi fori Poeni-
tential. lib. 10. tract. 2. cap. 3.
num. 17. Hilliger. ad Donell. d.
lib. 16. cap. 7. lit. A. Pufendorf.
de jur. nat. & gent. lib. 3. cap. 1.
§. 6. Decian. tract. crim. lib. 1.
cap. 6. num. 4. Colleg. Institut.
Ingolstadiens. d. lib. 1. tit. 26. qu. 6.
Immo nonnulli propterea 24.
culpam prædictam læsionis
nomine nuncuparunt, *Reyger.*
in Thesaur. Jur. V. Culpa, nu. 1.
Pufendorf. in Element. Juris-
prud. universal. lib. 1. definition.
17. §. 7. vers. Ejusmodi læsio;
semper enim Juridica culpa
læsionem aliquam secum ha-
bet; sed, an, & quomodo inter
se differant, ex infra dicendis
patebit. Dixi *alicui*, quia læsio
prædicta infertur aliquando
ex facientis negligentia ne- 25.
dum alteri, verum etiam ipsi-
met facienti; quando scilicet
culpabiliter aliquis se ipsum
lædit, nimirum in iis, quæ sub
ipsius libero dominio non
sunt, ut fuse inter alios tradit
Gomez de Amescua de potest. in
se ipsum lib. 1. cap. 1. per tot.
Dixi denique *ex mera facien-*
tis negligentia; cum enim præ-
dicta illa verba *Factum læsio-*
nem alicui inferens se se ha-
beant tamquam genus, quod 26.
sub se tam Dolum, quam
Casum fortuitum, nec non
culpam Juridicam, veluti spe-
cies continet, ideoque singu-
læ earum dici possint factum
læsionem alicui inferens, his
addi omnino debuerunt verba
illa

Ex mera facientis negligentia, quæ, cum differentiæ vim habeant, simul cum genere prædicto juncta speciem illam constituunt ab aliis omnino diversam; quam nos Juridicam culpam diximus. Læsio enim alicui illata non ex negligentia, sed ex Jure; ex quo inferenti competit recta ratione, prout fit, cum ex Justitia debita reis inferuntur pœnæ, læsio inquam ejusmodi est sine culpa, ut per se patet. Quam-
27. vis autem Negligentiæ nomen, diversimodè tum a diversis Theologis, tum à Jurisperitis accipiatur, ut patet ex *D. Antonin. in summa, part. 2. tit. 9. cap. 3. & 4. ex Homobon. de Exam. Eccles. part. 1. tract. 6. quæst. 129. Pereyra Elucidar. lib. 2. Elucidat. 4. sect. 3. num. 657. & sect. 4. num. 665.* nec non *Elucidat. 24. sect. 2. nu. 1525. Raynaud. de Virtut. & Vit. lib. 2. sect. 3. cap. 2. nu. 110. Polman. Breviar. Theologic. part. 2. in fin. num. 1157. & sequentib. Balzaran. de Feud. tit. de prohibit. feud. alienat. §. prætereà, num. 5. Connan. jur. civil. lib. 7. cap. 3. num. 7. vers. Negligentiam appello. Bernardin. Græc. in gloss. super Pragmat. de litterar. forma, num. 91. & seqq.* ex quibus habetur negligentiam aliquando sumi, prout importat defectum interioris electionis, unde negligens dicitur, quasi nec legens, seu non eligens; aliquando prout importat defectum solicitudinis in voluntate non imperante id, quod recta ratio præcipere posset, ac deberet, hoc est ea, quæ debet, vel eo modo, quo debet; aliquando autem, prout importat omissionem actus exterioris debiti: immo nonnunquam negligentia ab aliquibus æquiparatur dolo, superbiæ, atque contemptui; ab aliis vero culpæ tantum levi, & levissimæ, de quibus suo loco. Nos tamen hic negligentiam large
accipimus cum *Petro Maria* 28.
Passerino in 6. Decretal. C. Ecclesiæ 4. de supplend. neglig. Prælat. num. 9. & seqq. pro negligentia exteriori, & spectante ad forum externum, quæ proprie juxtà eundem ibidem est
effectus interioris negligen- 30.
tiæ, & idem est, quod omissio ejus, quod quis facere potest, ac debet. Sub omissionis au-
tem prædictæ nomine, sicuti 31.
ea provenit ex defectu debitæ solicitudinis in agendo, ità sub ea continetur & actus externus, & circumstantiæ ei debitæ, cum omittuntur, ut egregie docuit dictus *Passerinus ibid. num. 11.* prout negli-

gentiam ita etiam definit *Sebast. Medic. de. fortuit. casib. part.* 1. *quæst.* 9. *num.* 3. *Bartholom. Cartagena in expofit. tit. Jur. Canon. lib.* 1. *tit.* 10. *verf. Secunda observatio*, ubi ait,
32. *Nota ad negligentiam duo requiri, scilicet posse, & debere, quorum altero deficiente, non datur negligentia. Zeigler. in Notis ad Lancellot. Instit. Jur. Canon. lib.* 5. *tit.* 27. *§.* 1. ubi
33. propterea recte infert, quod non poteſt negligens dici, qui impeditur, aut qui ignorat, *Moditius in §. Principum placita, dubit.* 107. *num.* 4. *Instit. de Jur. nat. gent. & itu. Ripa de Noctur. temp. cap.* 77. *num.* 20. ubi cum multis, quos allegat, concludit, quod probare volens negligentiam, duo copulative probare debet; nimirum, quod obligatus non fecerit, & quod facere potuerit, Nec non *Jo. Honorius Vanaxel. in Decretal. lib.* 1. *tit.* 10. *n.* 1. ubi ad hoc affert plures *textus*, *& Gloss. in cap. Negligere* 2. *q.* 7. Unde *Bocer. ad l. contractus* 23. *ff. de regul. jur. cap.* 3. *num.* 10. ad culpam requirit non modo, quod ſit ex omiſſione diligentiæ, ſed etiam, quod diligentia ſit debita. Ideo autem dixi ex *mera facientis negli-*
34. *gentia*, quia negligentia ad ſimplicem culpam Juridicam requiſita, ſi non eſſet mera, & pura ab omni intentione lædendi, ſed eſſet affectata, tunc æquipararetur dolo, *D. Medic. de casib. fortuitis, part.* 1. *qu.* 9. *num.* 6. ſi vero eſſet quæſita, ſeu electa ad lædendum, tunc dolum ſecum haberet, ideoque tunc eſſet negligentia non ſimplex, & mera, ſed juncta cum dolo, ſeu doloſa: nam in ſe dolum contineret implicitum. Unde ipſummet etiam factum ex hujuſmodi doloſa negligentia proveniens dici deberet non culpoſum, ſeu culpatum, ſed doloſum, ut ex jam dictis patet.

Præmitto ſecundo culpam 35.
à nobis dictam fuiſſe *Factum &c.* nō eo quod factum ipſum prædictum vere, ac proprie idipſum omnino ſit, quod culpa ipſa; ſed eo quod hæc vel eſt quid neceſſario antecedens, vel neceſſario ſubſequens, vel neceſſario concomitans, & coniunctum cum prædicto facto, quod culpam infert, ſeu culpæ tribuitur, & facienti ad culpam imputatur, ideoque ipſummet figurate culpa dicitur, prout ali- 36.
quando in Jure culpæ nomine vocatur negligentia, ex qua culpa fit *Bocer. loc. cit. nu.* 9. & culpatam negligentiam culpam appellavit *Zaſ. Intel-lectuum*

lectuum jur. singular. cap. 3. verf. Dolum esse, pariterque *Del Rio ad d.l. contractus, ff. de regul. jur. cap. 1. verf. Culpa licet* im-
37. prudentiam, ex qua sequitur culpa; culpam nominavit. Cæterum, sicuti culpa dividitur ex prædictis in Theologicam, & in Juridicam, sic etiam Negligentia ex *Pereyra in Elucidar. lib. 2. Elucidat. 4. sect. 3. num. 657.* & clarius ex *dict. Passerin. in cap. Ecclesiæ, nu. 11. de supplend. neglig. Prælator.*
38. dividi potest tum in internam, & invisibilem, quæ Theologice consideratur, ac in ordine ad forum animæ, nec in se videri potest ab hominibus, & consequenter neque sub eorum Judicio cadit, nisi quatenus ea in externum opus erumpit, & ex tali opere cognoscitur; tum in externam, & in ordine ad forum externum, quo in sensu eam diximus esse omissionem ejus, quod fieri potuit, ac debuit: interna enim negligentia, ut jam innuimus, est tum in intel-
39. lectu, tum in voluntate, ut inter alios tradit *Gabriel. à S. Vincentio de remediis ignorantiæ disp. 1. dub. 8. num. 78.* vel in sola voluntate, ut egregie docuit *Raynaud. de virtut. & vitiis lib. 2. sect. 3. cap. 2. n. 110.* ubi concludit negligentiam esse cessationem, seu torporem voluntatis in indicenda intellectui inquisitione necessaria ad effodiendam latentem veritatem, unde existit Judicii imprudentia, & falsitas. Si ergo de negligentia 40.
interna sermo fit, tunc factum prædictum ex ea proveniens vere dicitur quid consequens, seu effectus negligentiæ, ut expresse dixit *Raynald. in Praxi fori Pœnitential. lib. 1. cap. 3. num. 17.* & consequenter illud est effectus culpæ, quæ cum negligentia semper coniungitur, ideoque in hoc sensu verum est negligentiam 41.
à culpa distingui, tamquam antecedens à consequenti, sive tamquam causam ab effectu, ut dixit *Hotoman. in §. Item is, cui res, in V. Exactam diligentiam, Instit. Quib. mod. re contrah. oblig.* Si autem sermo sit 42.
de negligentia externa, cum tunc interveniat factum aliquod vere, vel præsumptive proveniens ex interna negligentia, ideoque adsint omnia ad prædictam culpam requisita, proinde tunc ejusmodi negligentia dici potest culpa, & in hoc sensu bene *Bocer. in d. l. contractus 23. ff. de reg. jur. cap. 3. num. 8. & seqq.* dixit cul- 43.
pam idipsum esse, ac negligentiam, & negligentiam esse

prætermissionem diligentiæ
43. debitæ, ac proinde tot esse gradus negligentiæ, sive culpæ, quot sunt gradus diligentiæ, quod expresse quoque traditum fuit a *Pufendorf. de jur. natur. & gent. lib.* 1. *cap.* 7.
44. §. 16. ubi concludit, quod Jurisconsulti tres negligentiæ gradus faciunt; prout tres concipi possunt in abstracto gradus diligentiæ, cujus omissio culpa est. Dixi *in abstracto*, quia in concreto aliud omnino dicendum est, ut recte monet *Bacbou. ad Treutler. vol.* 1. *disp.* 10. *thes.* 5. *lit. C. & D.* nec non *Brunneman. ad l. Quod Nerva* 32. *num.* 5. *&*
45. 6. *ff. depositi*, ubi, qui negligentissimus est in abstracto, potest culpa carere in concreto; diligentissimus autem
46. culpam committere in concreto: prout etiam culpa levis in abstracto potest esse lata in concreto, & è contrario, quod exemplis etiam *ibid.* declaratur, & clarius ex dicendis elucescet. Quamobrem

Præmitto tertio, quod, quamvis diligentiæ, ac negligentiæ, nec non consequenter etiam culpæ gradus (quos aliqui non bene, ut advertit *Coras. Miscellan. Jur. lib.* 4. *cap.* 1. *num.* 5. *Lopez Madera, animadversion. Jur. Civil. cap.* 17. *n.* 4. *Parlador. Quotidianar. differentiar.* 132. *n.* 8. species 47.
vocant) ab aliquibus duo tantum esse dicantur ex *Del Rio, ubi supra, cap.* 1. *vers. Species sunt, Vultei. Jurisprud. Roman. lib.* 1. *cap.* 7. *n.* 73. *& Chesio Interpretat. Jur. lib.* 1. *cap.* 45. *n.* 3. nimirum Culpa *lata*, & *levis*; a pluribus plures, nimirum tres, *lata levis*, & *levissima* ex *Bald. in l. ut vim* 3. *nu.* 1. *ff. de Just. & Jur. Coras. Miscellan. Jur. Civil. lib.* 4. *cap.* 1. *n.* 11. *Pichard. in Rubr. C. de l. Aquil. n.* 8. ab aliquibus quatuor *lata*, *latior*, *levis*, & *levissima*: *Loriot. in tract. de Regul. Jur. axiom.* 138. a multis autem quinque *lata*, *latior*, *latissima*, *levis*, & *levissima*, immo ab aliis etiam sex *lata*, *latior*, *latissima*, *levis*, *levior*, & *levissima* ex *Bartol. in l. quod Nerva* 23. *ff. depositi*, *Sebast. Medic. de casib. fortuit. part.* 1. *q.* 10. *n.* 2. quod tamen stultum, nedum ridiculum esse dixit *Connan. Jur. Civil. lib.* 7. *cap.* 4. *n.* 7. Nihi- 48.
lominus, sicuti diligentia distingui potest in abstracto in tres quodammodo universales gradus, nimirum in *Summam*, *Mediam*, seu *Mediocrem*, & *infimam* diligentiam, sic etiam Negligentia, quę diligentiæ opponitur, cum sit omis-

omissio debitæ diligentiæ, &
consequenter culpa quoque
Juridica, cum ex negligentia
proveniat, distinguenda vi-
detur in *summam*, seu *ma-
gnam*, *quæ passim dicitur lata*,
49. in *mediam*, seu *mediocrem*, quę
passim dicitur *levis*, & in du-
bio, ubi secundum subiectam
materiam non sit aliud dicen-
dum, sub simplici nomine cul-
pæ venit, *ex Bocer. loc. cit. nu.*
19. ubi pro hac opinione ad-
ducitur *Bartol. Bald. Alciat.
Zas. Duaren. & Cujac.* eaque
communis dicitur; & in *infi-
mam*, seu *minimam*, quæ pas-
sim dicitur *levissima*, ut videre
est apud *Gregor. Tholosan. Syn-
tag. jur. univers. part. 3. lib. 21.
cap. 11. nu. 3. Hilliger. ad Donel.
lib. 16. cap. 7. lit. F. vers. Sed
verius*, ubi culpæ nullas spe-
cies, tres autem gradus con-
stituit ex triplici diligentiæ
gradu, nempe *summum*, *Me-
dium*, *& Infimum*, *Bocer. ad d. l.
contractus*, *num.* 10. *Gonzalez
in cap. unic. de Commodato*, *nu.*4.
50. ideo autem prædictos tres
culpæ gradus quodammodo
universales, seu in abstracto
antea vocavi, ut innuerem sub
latitudine uniuscujusque ex
tribus gradibus prædictis plu-
res, ac varios alios gradus ob
varias occurrentium casuum
qualitates subesse posse: om-
nes enim humani actus reci-
pere possunt per plus, & mi- 51.
nus plures distinctos gradus,
variasque differentias, ut dixit
Decian. d. lib. 1. cap. 6. num. 8.
egregie autem *Hilliger.* cum
multis aliis, *d. cap. 7. lit. M.* ubi 52.
ait latam, itemque levem cul-
pam non semper esse æqua-
lem; sed nunc graviorem,
nunc leviorem, idque pro re
nata ex circumstantiis, & qua-
litate facti æstimandum, *Par-
lador. Quotidianar. differentiar.*
132. *num.* 12. ubi ait id in Ju- 53.
dicis arbitrio positum esse, qui
ex personarum, negotiorum,
& rerum qualitate, atque cir-
cumstantiis diudicabit, quan-
do lata, levis, vel levissima
culpa contrahatur. Unde for-
san factum est, ut sub culpæ 54.
latæ, seu magnæ, vel summæ
gradu includantur etiam illæ,
quæ latiores, vel latissimæ ab
aliquibus appellãtur, prout in
dicta ejusdem gradus latę cul-
pę latitudine magis, vel minus
accedunt ad Dolum: sub gra-
du culpæ infimæ, seu minimæ
includantur etiam illæ, quæ
leviores, vel levissimæ vocan-
tur, prout magis, vel minus
accedunt ad casum mere for-
tuitum, qui, ut sequenti capite
videbimus, omni culpa caret;
sub gradu autem levis, seu
mediæ culpæ includantur pa-
riter

riter illæ omnes, quæ inter
gradum culpæ summæ, seu
latæ, & gradum culpæ infimæ,
seu levissimæ tamquam mediç
inter illum, & istum sunt, &
vel magis, vel minus ad sum-
mum, vel infimum culpæ
gradum accedunt; nam in
hoc etiam medio gradu plu-
res, ac inter se differentes
culpæ in individuo, ac proin-
de in concreto reperiri pos-
sunt non secus, ac in prædictis
duobus aliis gradibus. Cum
ergo minimus, seu infimus
55. diligentiæ gradus (si gradus
quilibet in universum, & in
abstracto sumatur) in eis sit,
qui minimam tantum adhi-
bent diligentiam, idest eam
tantum, quam communiter
adhibere solent homines ejus
professionis in illa re, tametsi
alioqui parum circumspecti,
seu parum diligentes sint; me-
dius in iis, qui plusquam com-
muniter diligentes sunt, licet
diligentissimi non sint; sum-
mus autem in iis, qui exactis-
simam diligentiam adhibent
(quæ omnino paucissimorum
est) ac diligentissimi appel-
56. lantur; cumque ex prædictis
diligentiæ debitæ, ac præter-
missę gradibus totidem etiam
fiant negligentiæ gradus, qui
eis opponuntur, ideoque mi-
nimæ diligentiæ gradui ex
adverso summæ, seu maximæ
negligentiæ, & consequenter
summæ, seu latę culpę gradus,
mediæ, seu mediocris diligen-
tiæ gradui mediæ, seu medio-
cris negligentiæ, & conse-
quenter levis culpæ gradus;
summæ autem, seu exactissi-
mæ diligentiæ gradui mini-
mæ negligentię, & consequen-
ter levissimæ culpæ gradus
respondeat, ut optime dixit
Bocer. loc. cit. nu. 10. *Pufendorf.*
de jur. naturæ, & gentium lib. 1.
cap. 7. §. 16. *Tamburin. in De-*
calog. lib. 8. *tr.* 3. *cap.* 2. §. 4. *n.* 2.
Gibalin. de Irregularit. cap. 4. *qu.*
2. *num.* 4. *vers. Ex his colliges*,
ubi ex diligentiæ gradibus
desumunt gradus negligentię,
nec non ipsius culpæ, quæ ex
negligentia provenit; prout
etiam fusius explicavi in *tra-*
ctatu meo de Pollut. Eccles. disp.
5. *cap.* 8. *num.* 2. idcirco, stante 57.
prædicta diligentiæ, negligen-
tiæ, atque culpæ correspon-
dentia, seu correlatione, ac
veluti dependentia, nonnun-
quam in Jure, passim vero
apud Jurisperitos, culpa per
metonymiam quandam ne-
gligentia dicitur, & pro culpæ
ipsius diversitate diversimode 58.
quoque negligentia, prout
etiam culpa dicitur modo
lata, modo latior, modo sum-
ma, modo minima, modo
mani-

manifesta, modo dissoluta, modo gravior, modo remissior, modo magna, modo mediocris, modo levis, modo minima, ut patet ex *Rebuf. ad l. lata culpa 223. ff. de verbor. signific. Bocer. ibid. num. 11. &*
59. *seqq.* immo propterea culpa quandoque dicitur dolo proxima, prope dolum, prope fraudem accedere, dolum repræsentare, dolo comparari, & interdum dolus præsumptus, nec non simpliciter dolus
60. vocatur, quamvis, proprie loquendo, nunquam culpa verus dolus sit, ut ex prædictis constat, ac inter alios aperte tradit idem *Bocer. ibid. num.* 15.
61. *&* 17. prout etiam è contrario culpa, & negligentia interdum sub casus fortuiti nomine veniunt ex *Cabal. de omni genere homicidii, num.* 196. & ex aliis ibi adductis, quando eæ casui fortuito proximæ sunt, quamuis vere, ac proprie culpa, & negligentia nunquam sint casus fortuitus, ut clarius ex sequenti capite patebit, quibus attentis,

62. Dico, quod semper, dempto dolo, & casu mere fortuito, ex occidentis culpa fieri præsumitur, ut unus occidatur pro alio; prædicta enim occisio, cum dolosa non sit, ut ex præcedenti capite liquet, neque mere fortuita, ut ex sequenti liquebit, non nisi culposa præsumi debet ex natura ipsius actus, qui contra legem est, ideoque non sine culpa, nisi aliud de illo constet; unde generaliter ex qua- 63.
litate facti culpam præsumi dixerunt cum multis aliis *Ripa de nocturno tempore cap.* 12. *num.* 2. *Sabell. in summa diversor. tractat. §. culpa, num.* 8. In specie autem, quod occidens unum pro alio regulariter in sola culpa versari præsumatur, 64.
expresse docuerunt *Cepol. consil. criminal.* 33. *num.* 3. *& seqq.* maxime vero *num.* 9. *vers. Et dico, quod non. Carer. de homicidio, §. Homicidii, num.* 59. vbi etiam plures concordantes affert, *Fagnan. in cap. Ad audientiam, num.* 62. *de homicidio, Menoch. de arbitrar. judic. lib.* 2. *cent.* 4. *cas.* 324. *num.* 11. *Thesaur. decis.* 243. *num.* 4. ubi tale homicidium non dolo, sed culpa factum asserit ex *Juliv. Chariar. decis. criminal.* 56. *nu.* 38. *& seq.* ubi fuse idipsum probat, multorumque authoritate confirmat.

Colligo ad culpam Juridicam, de qua hic agitur, quinque requiri. Primo, ut sit 65.
actio externa, nam per eam læsio inferri debet. Secundo, ut sit contra id, quod tunc fieri

fieri debuit. Tertio, ut sit actio libera. Quarto, ut ea non sit ex intentione læsionem inferendi. Quinto, ut læsio, quæ ex tali actione infertur, ab agente præcaveri potuerit, prout ex prædictis colligi potest, & expressè tradit *Reginald. in Praxi fori Pœnitential. lib. 10. tract. 1. cap. 3. num. 17. vers. Secundum.*

CAPUT QUARTUM.

An ex aliquo casu fiat aliquando, ut quis occidat unum pro alio.

SUMMARIUM.

Casus unde dicatur, & quid proprie significet. num. 1. metaphorice ad multa significanda transfertur. num. 2.

Grammatici quo in sensu casum accipiant. num. 3. cur nominativum rectum, Genitivum autem, ac alios casus obliquos vocent. num. 4. Oratores, ac Poetæ qua in significatione casum accipiant. num. 5.

Philosophi naturales quid casum appellent. num. 6. & quid Ethici. num. 7.

Theologi Scholastici quomodo casum accipiant. nu. 8. Quomodo Theologi Morales. nu. 9.

Casus conscientiæ generaliter quam varia amplectatur. num. 10. specialiter quid significet. num. 11.

Casus conscientiæ tribus modis dici solet: Proprie, Improprie, & impropriissime. num. 12.

Jurisconsulti multipliciter casum sumunt. num. 13.

Casus legis quid sit. num. 14.

Casum legis cum habemus, ulterius disputandum non est. num. 15.

Cur aliquando culpa, pariterque negligentia simpliciter appellentur casus. num. 16.

Jurisconsulti generaliter eventum quemcunque incertum sub nomine casus comprehendunt. num. 17.

Casualis conditio quænam sit. num. 18.

Casus improvisus quomodo distinguatur à casu fortuito stricte sumpto. num. 19.

Casus fortuitus late sumptus apud Jurisconsultos quisnam sit. num. 20.

Theologi quodnam homicidium dicant voluntarium, & quodnam casuale, ac fortuitum. num. 21.

Casus quinam tribuatur fortunæ, & quinam mero casui. num. 22. an in Jure promiscue positi reperiantur. num. 23.

Fortunæ nomen an vere vanum. num. 24.

Fa-

1. PRÆMITTO primo, quod nomen *casus*, ut à cadendo dicitur, ita nunc in quæstionem cadit, quonam in sensu hic accipi debeat, ideoque inprimis videndum est, quotupliciter *casus* ab auctoribus sumatur; quamvis enim secundum primam, propriam, & communem significationem *casus* pro actu cadendi à latinis usurpetur, *Rebuf. in l. silva cædua, §. glans caduca, vers. Casus actus, ff. de verbor. signif.* quo in sensu aqua pluvia dicitur aqua de Cælo cadens, *l. 1. §. 1. ff. de aqua pluvia arcenda*: metaphorice tamen *casus* ad alia multa, multumque diversa significanda transfertur. 2. Grammatici enim varias ejusdem vocabuli diversimode 3.

ſimode deſinentis formas, ſeu
ejuſdem nominis inflexiones,
quibus idem nomen in aliam,
atque aliam cadit effigiem,
4. *caſus* appellant, indeque no-
minativum rectum nomi-
nant; cæteros vero, qui ab illo
deflectunt, cum a ſuo recto
declinent, ac quodammodo à
rectitudine cadant, obliquos
vocant, *Pereyr. in Elucidar. lib.
3. elucidat. 4. ſect. 4. num.* 1621.
5. Oratores, ac Poetæ miſerias,
& calamitates, per quas quis
à ſtatu meliori, in quo antea
erat, in pejorem cadit, caſum
appellant, *Virg. Æneid.* 1. *ſed
ſi tantus amor caſus cognoſcere
noſtros*. Philoſophi naturales
6. cum *Ariſtotele* 2. *Phyſic. cap.* 4.
cauſam, ſeu effectum omnem
per accidens caſum dicunt.
Philoſophi morales caſum
7. capiunt pro eo eventu, qui ex
prudentiæ defectu provenit,
quando ſcilicet quis à pru-
dentiæ regula cadit; unde
paſſim vulgatum illud cani-
tur *Non de ponte cadit, cum
8. quo prudentia vadit*. Theologi
Scholaſtici caſum accipiunt
pro lapſu, & aberratione à
recta virtutis via, cum quis
nimirum à Divina gratia,
lethaliter delinquendo, vel à
Charitatis fervore, venialiter
peccando, cadit. Ideoque de
Angelorum, nec non de Ada-
mi caſu plura diſputant, quo
etiam in ſenſu capi debet Pro-
loquium illud, *ſepties in die
cadit Juſtus*, quod habetur *in
cap. ſepties, de Pœnit. diſt.* 2.
Theologi Morales aliquando 9.
nomen caſus generaliter acci-
piunt, ideoque omnem pror-
ſus quæſtionem circa morales
actiones incidentem, ſeu de
moribus agentem conſcien- 10.
tiæ caſum appellant, ſive ad
peccata, ſive ad cenſuras, aut
vota, ſeu Juramenta, vel quæ-
libet alia ſpectet, quæ con-
ſcientiam reſpiciant; aliquan- 11.
do autem ſpecialiter, & pec-
cata ipſa tantum caſus dicunt,
quos in reſervatos, & non
reſervatos dividunt, ac à cen-
ſuris diſtinguunt, prout eos in
prędicto ſenſu accipiunt, dum
cum *Pereyr. in Elucid. lib.* 3.
Elucidat. 4. *ſect.* 4. *num.* 1621.
verſ. Preſſe facultatem abſol-
vendi à caſibus Epiſcopo re-
ſervatis ad cenſuras non ex-
tendunt, niſi facultas cenſuras
etiam exprimat, dicendo à
caſibus, & cenſuris. Immo
aliqui cum *Comitol. Reſponſor.
Moral. lib.* 1. *quæſt.* 23. *num.* 2.
verſ. Sane mihi docent nomen 12.
caſus tribus modis uſurpari
ſolere *Proprie*, *Improprie*, *&
Impropriiſſime*, ſive ſtricte, late,
ac latiſſime, nimirum primo
pro peccato, ſecundo pro

pœna

pœna peccati, & tertio pro
voto, & aliis ejusdem generis.
13. Jurisconsulti casum diversimode sumunt; aliquãdo enim
quamlibet propositam de Jure
quæstionem, seu controversiam casum nominant, *l. neque
leges, ff. de legib.* quasi quæ acciderit, & casu contigerit; unde
in legibus interpretandis eam
facti speciem, de quo lex agit,
14. seu ad quod ea lex aptari potest, casum legis, seu casum ex
lege figuratum inscribunt;
factum enim illud (sive antea
evenerit, sive postea evenire
possit) ejusmodi legi causam,
seu occasionem dedit, ut notavit *Lucas de Penna in lib.* 10.
Codic. tit. 15. *num.* 15. & notandum dixit *Decian. ad Alberici
Dictionar. V. Casus*, & *Rebuf.
in l. sylva cædua* 30. §. *glans caduca, vers. casus pro propositione,*
15. *in fin.* unde quoque factum est,
ut, cum casum legis habemus,
ulterius disputandum non
esse passim dicatur, *l. Ancillæ,
C. de fur. Cacheran. decis.* 28.
num. 13. Aliquando etiam, sed
raro, ut ait *Bocer. in l. contractus*
23. *ff. de regul. jur. cap.* 3. *nu.* 32.
16. culpam simpliciter casum vocant: quando scilicet ex culpa
casus provenit, ac propterea
mirum non est, quod aliquando casum quoque pro negligentia sumant, *Del Rio ad l.*

contractus 23. *ff. de reg. jur. cap.*
2. *vers. casus fortuiti.* Generaliter autem eventum quemcumque incertum sub nomine
casus comprehendunt, atque
idcirco eam conditionem, quę 17.
in futurum aliquem eventum
incertum confertur, casualem 18.
dicunt, *Reyger.* cum multis,
quos adducit in *Thesaur. jur.
V. conditio, num.* 1. Dixi vero
generaliter, quia sæpe Jurisconsulti prædictum ejusmodi
eventũ varias quodammodo
in species dividunt, seu multimode distinguunt. Unde
Præmitto secundo, quod
Jurisconsulti non semper omnem incertum eventum simpliciter casum vocant, sed,
variis ei adjunctis Epithetis 19.
modo improvisum, modo fortuitum, modo etiam fortunæ
casum appellant. Improvisum enim eum esse dicunt,
qui contingere, seu evenire
solet imprudentibus, & in quo
proinde semper aliqua intervenit culpa, vel intervenire
præsumitur; quæ tali casui
causam, vel occasionem dedit,
ac præter intentionem evenit,
Ursil. ad afflict. decis. 150. *num.*
28. *Manent. decis.* 53. *num.* 14.
Fortuitum autem, stricte
loquendo, eum appellant, qui
sine culpa, & præter opinionem, propositum, seu intentionem

tionem evenit, nec ei provideri potest, *Laurent. Silvan. de feudi recognitione, quæst.* 109. *num.* 36. *Santern. de Assecurat, part.* 3. *num.* 66. *Vermigliol. consf, criminal.* 26. *num.* 19. Dixi autem *stricte loquendo*, quia Jurisconsulti latiore vocabulo, ut
20. inquit *Gibalin. de irregularit, cap.* 4. *quæst.* 1. *nu.* 3. *vers. Duobus autem modis* fortuitum appellant, quicquid à nobis non fuit intentum, licet prævisum aliqua ratione fuerit, aut prævideri potuerit, & debuerit, prout è contrario
21. Theologi, cum culpam duntaxat, ac forum internum attendant, sicut omne homicidium culpabile dicunt voluntarium, quocumque modo voluntarium sit, sic illud tantum dicunt casuale, ac fortuitum, quod culpæ omnino expers est, licet obiective, ac materialiter iniquū sit. Quia vero præter humanam prævidentiam, ac providentiam, ac proinde sine culpa dictus casus evenire potest nonnunquam ex aliqua nostra operatione, nonnunquam vero absque ulla nostra operatione, idcirco casus ille ab aliquibus
22. Fortunæ; iste autem mero casui tribuitur, ut patet ex *Jason* §. *sed iste num.* 53. *instit. de action. Hieron. Prævidel. de Peste, V. si extet etiam statutum, num.* 5. *Sebast. Medic. de fortuit. casib. part.* 1. *quæst.* 12. *num.* 12. ubi tamen recte subdit, quod 23.
in Jure unum pro alio promiscue positum reperitur, rectius autem *Ursil. loc. cit.* dixit Fortunam non esse, & *Parlador. Quotidianar. differentiar.* 132, *num.* 17. & 19. docuit Fati, 24.
seu fortunæ nomen à nobis vanum habendum esse, cum Dei nutu, ac voluntate omnia regantur, & gubernentur; rectissime vero *Caramuel in apparatu Philosophico tract.* 4. *art.* 6. *conclus.* 3. *vers. fatum*, & in *Phisico-Etico, num.* 411. *vers. Etiam in efficiendi genere* Fa- 25.
tum, Casum, & Fortunam, si accipiantur, prout ab Ethnicis exponebantur; qui quandam effectuum omnium necessitatem Fatum esse voluerunt, ideoque fortuitos casus omnes ex Fato, seu Fortuna provenire credebant, eosque modo fatalia damna, modo vim majorem appellabant, ut apud *Bocer. ad l. contractus* 23. *ff. de regul. Jur. cap.* 3. *num.* 23. videre est, deliria esse censuit.
Quamvis enim respectu ho- 26.
minum quædam non male dici possint fatalia, nam respectu hominum sunt necessaria, nec in eorum manu est illa evitare, & alterare, nihi-

lomi-

lominus ipsamet absolute Fa-
talia dici nequeunt, cum ea-
dem omnino à libera Dei
voluntate dependeant.
27. Præmitto tertio, quod casus
fortuitus facto hominis, seu
ex operatione aliqua hominis
eveniens, cum regulariter, seu
communiter eveniat ex ope-
ratione, quæ ut plurimum
non est sine aliqua negligen-
tiæ culpa, cumque à commu-
28. niter accidentibus culpa præ-
sumatur, culposus proinde,
seu culpatus præsumi debet;
unde tunc casum mere fortui-
29. tum allegans eum probare
debet; è contrario vero casus
fortuitus facto naturæ, ac sine
ulla operatione hominis eve-
niens, cum regulariter absque
hominis culpa evenire soleat,
& à communiter accidentibus
argumentari liceat, proinde
mere fortuitus, & sine culpa
præsumi debet; unde tunc
culpam allegans eam probare
tenetur, *Capra regula* 78. *n.*54.
& seqq. Bargal. de Dolo lib. 5.
*cap.*2. *num.*85. *& seqq. Gargiar.
singular. part.* 1. *singular.* 9. *num.*
24. *& seqq. Sabell. in summa
diversor. tract.* §. *Casus* 6. *nu.* 6.
& 12. ubi etiam, quinam casus
30. cum culpa, & quinam sine
culpa evenire soleant.
31. Dico, quod etiam ex casu
mere fortuito aliquando fit,
ut quis occidat unum pro alio:
Sicuti enim aliquando sine
dolo, sed non sine culpa quis
occidit unum pro alio, ut ex
præcedenti capite liquet, sic
etiam aliquando sine dolo, &
sine culpa quis occidit unum
pro alio, ut ex inferius dicen-
dis patebit; ac proinde tunc
occisio illa mere fortuita, &
simpliciter casualis vere dici 32.
potest, cum tunc non ex dolo,
non ex ulla culpa, sed ex casu
omnino fortuito accidat.
Quando enim Titius, exem-
pli causa, pro necessaria sui 33.
ipsius defensione, & cum mo-
deramine inculpatæ tutelæ
volens occidere Petrum (qui
tunc in Urbis Viculo stricto
gladio Titium ipsum occisu-
rus invadebat) ac proinde,
adhibita semper omni debita
diligentia, ne quispiam alius
inde lædatur, sclopum, quo
armatus erat, statim in inva-
sorem explodit, sed explosio-
nis ictus non Petrum (in
quem directus fuit, & qui
tunc opportune, ut ictum pre-
dictum vitaret, in terram se
projecit) sed Paulum ami-
cum suum occidit, qui tunc
forte ad quandam proximæ
domus suæ fenestram directo
contra sclopi tunc explosi re-
pentinum ictum positam ac-
cedens se se insciens obvium
ictui

ictui prædicto scopum fecit, & ab illo lethaliter vulneratus inde periit; certe prædicto in casu nemo, ni fallor, inficiabitur, quod Titius non occiderit Paulum pro Petro, ideoque unum pro alio ex mero infortunio, & vere, ac pure casualiter; hoc enim expresse tradere videntur *Del Rio ad d. l. contractus* 23. *ff. de regul. jur. cap.* 3. *vers. Casus fortuitus*, ubi
34. breviter in fine concludit, quod casus fortuitus excludit dolum, & culpam, & solummodo, quæ contra voluntatem nostram eveniunt, comprehendit, *Ayrer. de triplici genere homicidior. part.* 3. *num.* 1. *& seqq. ubi num.* 19. inter alia exemplum affert Venatoris, qui, telo in feram emisso, hominem casu interficit, *Theodor. Martin. in jurisprud. criminal. dissertat.* 4. *sect.* 2. *num.* 8. *&* 16. ubi plura simul exempla refert casualis homicidii, *Farinac. quæst.* 126. *part.* 1. *nu.* 5. 56. *& seqq. Granovius in not. ad Grot. de jure belli, & pacis lib.* 3. *cap.* 11. §. 4. *num.* 1. ubi
35. merum infortunium appellat, cui nec dolus, nec ulla culpa subest, *Gibalin. de Irregularit. cap.* 4. *quæst.* 2. *num.* 2. *Pufendorf. de jur. natur. & gent. lib.* 3.
36. *cap.* 1. §. 6. ubi casum fortuitum dicit eum esse, in quo nulla cujusvis culpa admixta est, ac exemplum affert adolescentis cujusdam, qui ensem in socium impulit, dum latronem ferire conatus est; ad quod ibidem subdit

Te servans socium verso mucrone necasti,
Purior es manibus nunc, quam prius esse solebas:

quibus etiam addi possunt ii, quos retuli, & quibus adhæsi in tractatu de *Pollut. Eccles. disp.* 5. *cap.* 13. *num.* 1. *& seqq.*

Colligo, quod, quemadmodum faciens actionem periculosam, & ex qua nonnunquam evenire solet homicidium, tenetur vel actionem illam omittere, vel eam adhibere diligentiam, qua ejusmodi periculum caveatur, & si neutrum faciat, reus est homicidii, quamvis illud præter agentis intentionem secutum fuerit, & ex lato Jurisperitorum loquendi modo casuale nuncupetur; ita debitam adhibens diligentiam in prævidendo, ac providendo, ne fortassis ex actione, quam facit, sequatur aliud homicidium, quam tunc à faciente intentum, nullius culpæ reus est respectu homicidii, quod præter intentum inde sequutum est: si vero actio prædicta ex natura sua esset ordi- 37. 38.

nata

nata ad ejusmodi homicidium non intentum, aut cum illo fere semper, atque hic, & nunc conjuncta esset, tunc illud non in se, sed in sua causa volitum, atque culpabile foret agenti, ac proinde tunc esset non omnino fortuitum, sed culpatum, & fortuitum, seu mixtum ex utroque, ut cum multis aliis, quos allegat, fuse, ac docte tradit *Gibalin. d. cap. 4. quæst. 2. num. 8. & sequentib. ubi num. 10. vers. Neque distin-*
39. *ctio illa*, concludit, quod, quando adhibita fuit diligentia prudenter in talibus circumstantiis necessaria, tunc illa moraliter periculum omne absterſit, ideoque actio illa cum tali diligentia non est amplius moraliter periculosa, itaut homicidium, quod nihilominus inde re ipsa (non enim semper fortuiti casus,
40. licet soliti ab humana providentia prævideri, aut caveri possunt, *Sebast. Medic. de casib. fortuit. part. 1. quæst. 13. nu. 9.*) secutum fuit, involuntarium, & inculpatum, ac prorsus casuale sit, cum nulla in eo cavendo negligentia, ut supponitur, commissa fuerit, & consequenter nulla etiam culpa, quæ negligentiam sequitur, tunc intervenerit, ut egregie docet *Pufendorf. in Element. Jurisprud. universal. lib. 1. definition. 17. §. 7.*

CAPUT QUINTUM.

Quænam diligentia præstari debeat ad culpam vitandam in periculo occidendi unum pro alio.

SUMMARIUM.

Periculi etbimologia quænam sit. num. 1.
Experimentum cur periculum vocetur. num. 2.
Experior unde deductum. nu. 3.
Periculi variæ descriptiones à variis afferuntur. num. 4.
Periculum est impendentia mali, quod ex re certo existente certo evenire potest, ac probabiliter eventurum est. num. 5.
Periculum duo in se complectitur, & quæ sint. num. 6.
Non omnis impendentia mali est periculum, & cur. num. 7.
Periculum incertitudinem eventus secum habet. num. 8.
Periculum mortis in quo differat ab articulo mortis. num. 9.
Quodcumque malum quomodocumque futurum cur aliquando, sed improprie, dicatur periculum. num. 10.
Periculi nomine in Jure venit aliquan-

)(§)(§)(§)(

PRÆMITTO primo, quod, cum in præcedenti capite dictum sit culpam tunc ab occidente unum pro alio evitari, quando is debitam adhibuit diligentiam in prævidendo, ac præcavendo; ne, dum unum occidere vult, alium præter intentionem occidat, proinde reliquum nunc est, ut videamus, quænam diligentia debita sit ad culpam vitandam, quando imminet periculum occidendi unum pro alio. Quoniam vero periculi notitia cæteris facem præferre potest, ab ipso ini-
1. tium sumam. *Periculum* igitur, ut aliqui à *Pereo* deductum putant, quia sæpe perire facit, *Balzaran. de feud. lib. 2. tit. 24. ad §. Præterea, num.* 10. alii autem à *Perior* verbo antiquo, cujus compositum est
2. *experior*, & hinc experimentum, quod etiam Periculum vocatur, cum raro experimentum sine periculo fiat, *Altenstaig.* & apud eum *Servius in lexic. Theologic. V. Periculum*,
3. quamvis nonnulli *Experior* à *Perio*, quo antiqui pro *Aperio* ejus composito utebantur, deductum esse dicant, Experientia enim aperit, seu docet,
4. ac Peritos facit; sic etiam *Periculum* varie à variis describitur: nam ab *Aristot. Rhetoric.* 5. dicitur esse timendæ rei appropinquatio; ab aliis apud *Poman. in Breviar. Theologic. part. 1. n. 179. & part. 3. n.* 338. Discrimen salutis, itemque Verisimilitudo mali imminentis, nec non occasio, vel proclivitas pereundi, seu moralis certitudo mali imminentis, aut Articulus, punctumque mali impendentis, prout etiam Imminentia ipsa mali Instantis, sive Probabilitas instantis mali, quemadmodum innuere videtur *Caramuel Theolog. Fundamental. lib. 1. Fundament. 17. quæst. 17. num. 637. vers. hic etiam*; Clarius autem, ut puto, sic describi potest, ut sit *Impendentia* 5.
mali, quod ex re certo existente, certo evenire potest, ac probabiliter eventurum est. Periculum 6.
enim, si stricte, ac proprie sumatur, duo in se complectitur, quæ inter se valde distinguuntur, ac bene cõsideranda sunt. Primum est certitudo existentiæ rei, ex qua malum certo sequi potest. Alterum est probabilitas futuritionis mali ex dicta re, nec unum sine altero ad periculi constitutionem sufficit, ut ex infra dicendis plane constabit. In descriptione igitur Periculi, dixi, quod illud est *Impendentia*

tia mali, quia hæc duo verba
7. stant loco generis, cætera
vero loco differentiæ; non
enim quævis impendentia,
seu imminentia mali semper
est vere, ac proprie pericu-
lum, sed ea tantum, in qua
malum impendet ex re, quæ
jam certo existit, & certo illud
inferre potest, ac probabiliter
8. inferet. Unde Impendentia
mortis ex re, quæ certo mor-
9. tem inferet, non est proprie
periculum mortis, sed articu-
lus potius, vel certa futuritio
mortis, ut patet ex *Pasqualig. de his, qui sunt in periculo, aut articulo mortis, quæst.* 1. *num.* 4.
ubi multos affert idipsum asse-
rentes, nam periculum sem-
per incertitudinem eventus,
ac proinde probabilitatem,
quod eventus futurus, & non
futurus sit, secum habet, nec
absque prædicta eventus in-
certitudine, ac probabilitate
stare potest; quamvis impro-
10. prie quodcumque malum
quomodocumque, ac etiam
certo futurum nonnunquam
periculum dicatur, tunc enim
etiam malum illud, quod cer-
to eveniet, cum nondum
actu eveniret, quodammodo
imminere, ac pendere, ideó-
que aliqualiter periculum dici
posse videtur; ad quod etiam
faciunt, quæ dixi in *tractat. de*
Pollut. Eccles. disp. 5. *cap.* 19.
num. 4. & eo in sensu *Remig. à S. Catharina in extract. morali, tract.* 2. *nu.* 1. bene dixit, quod,
licet Articulus mortis conti-
neat periculum; non tamen
omne periculum est articulus
mortis. Quin immo inde 11.
quoque factum creditur, ut
nonnunquam in Jure quodli-
bet nocumentum, seu dam-
num, vel incommodum, nec
non aliquando casus ipse for-
tuitus periculi nomine voce-
tur, cujusmodi est homini
mors, vulnus, depravatio,
agro chasma, alluvio, vino
acor, aut mucor, *Cujac. in Paratit. ad tit. C. de pericul. & commod. rei vendit. Gothofred. ad eundem titulum, Bocer. ad l. contractus* 23. *ff. regul. jur. cap.* 3.
num. 34. & *Santerna de assecurat. part.* 4. *num.* 3. & 4. ubi 12.
propterea subdit, periculum
proprie sumi pro periculo per-
sonarum, improprie pro peri-
culo rerum, cum illud propter
aliquam culpam provenit,
impropriissime vero pro casu
fortuito. Unde neque mirum
est, quod periculum quando- 13.
que sumatur pro culpa ipsa,
quæ in periculo prævidendo,
ac præcavendo committitur,
nec non pro suspicione aliqua
periculi, ut in *l. actus, §. imbar, ff. de aqua pluvia arcen.* & pro

solicitudine, quæ coniuncta cum periculo esse solet, *Pereyra in Elucidar. lib.* 1. *elucidat.* 8. *sect.* 6. *num.* 172. nec non pro re periculosa, seu periculum afferente, quo in sensu dicimus periculum propul-
13 sare, *Martin. in Lexic. Philologic. V. Periculum, nu.* 3. Immo
14. nec desunt, qui periculi nomine appellari velint libellum, seu tabellam, ex qua, tamquam ex scripto breviculo promitur, seu recitatur Judicis sententia, vel id, quod ibi scriptum reperitur, & in hoc sensu dictum fuisse in *l.* 2. *C. de sentent. ex pericul. recitan.* sententiam ex periculo promi debere; qua de re videndus *Donell. Enucleat. lib.* 28. *cap.* 3. & ibi notata *lit. b.* licet aliqui non *ex periculo*, sed *ex breviculo* legendum putent; alii autem *ex Pariculo*, ut videre est apud *Beleynian. instit. jur. canon. lib.*
15. 4. *tit.* 3. §. 9. *in fine*, ubi Breviculum à brevi forma deductum putat, & breviculi nomine brevem schedulam significari, *Amaj. in Cod. lib.* 10. *tit.* 31. *cap.* 2. *num.* 12. & *Herald. in observat. ad Jus Atticum, & Roman. lib.* 2. *cap.* 7. *num.* 8. & 9. ubi Pariculum à Pari deductum fuisse putat, & in *d. tit. C.* antiquitus scriptum fuisse *ex Pariculo*, licet ibi postea descriptum, ac pronuntiatum fuerit *ex Periculo*, mutata vocali A in E, ut frequentissime fieri consuevit, & clare patet in verbis *Properare*, *Progredi*, & aliis, quæ videri possunt apud *Passerat. in libello de litterarum inter se cognatione, ac permutatione.*

Periculum igitur, quamvis 16.
nomen anceps, ac medium, seu commune dici possit ex *Gellio lib.* 12. *cap.* 9. & *Passeratio in addit. ad Ambrosii Calepini dictionar. V. Periculum*; nihilominus hic à nobis non nisi proprie accipitur, ideoque dicitur esse non malum ipsum, quod certo sequi potest, neque res ipsa, ex qua illud impendet; sed ipsamet impendentia mali probabiliter ex ea re secuturi, prout jam dictum est.

Præmitto secundo, quod, cum prædicta impendentia mali pro multiplici, ac varia in unoquoque casu rerum, ac circumstantiarum diversitate multiplex, ac varia esse soleat, proinde ipsum etiam periculum multiplices, ac varias inde sumit denominationes, de quibus infra. Nam, quando *Pasqualigus loc. cit. quæst.* 4. *n.* 3. periculum imminens à præ-
senti non distinxit, tunc peri- 17.
culi effectum figurate pericu-

lum

lum appellavit; unde postea dixit mortis periculum tunc adesse, quando mors proxima instat, quia tunc mortis periculum imminet, quamvis mors tunc præsens non sit;
18. aliud enim est adesse periculum mali, hoc est, jam certe existere rem, ex qua certo malum sequi possit, ac probabiliter secuturum sit; aliud autem adesse malum periculi, hoc est jam adesse malum ipsum, quod antea ex re illa probabiliter secuturum fuit;
19. prout etiam aliud est, quod malum ex periculo probabiliter eventurum impendeat, vel immineat, seu instans sit, aliud autem, quod illud malum sit præsens; latius enim patet instans, quam præsens, *Borell. in summa decision. tom. 3. tit. 1. num. 609. & seqq.* sicuti adesse valde differt ab impendere, ut patet ex *Cicerone epistol.* 58. ubi ait, *ut ea, quæ partim adsunt, partim impendent, moderate feramus*, & ad *Attic.* 37. *ea contentio, quæ impendet;* idest futura est, sic enim explicat *Nizolius* eum Ciceronis locum in suo *Thesauro Ciceroniano, V. Impendeo.*
20. Quamvis autem prædicta vera sint; nihilominus aliquando ipsum etiam periculi malum, quod nondum secutum est, sed de proximo secuturum est, pro præsenti habetur, & quodammodo præsens dicitur, prout etiam de proximo accingendus, habetur pro accincto, & parum distans, 21. nihil moraliter distare dicitur, *Medic. in tract. mors omnia solvit, part. 1. nu.* 14. sed proprie, ac vere loquendo, ut periculi malum, antequam eveniat, dici non potest præsens, sed impendens; ita, postquam actu evenit, dici nequit impendens, nec probabiliter futurum, ut antea; immo juxta prædictum sensum tunc malum, quod ex periculo jam secutum est, vere non est amplius periculi malum, quia 22. periculum ipsum prædicti mali non est amplius, sed antea fuit talis mali periculum, & idcirco prædictum malum non est amplius periculi, quod antea fuit, obiectum, sed est effectus, quem alii periculi exitum, seu periculi terminum vocant; prædictum enim malum, ut, stante periculo, absens erat, ac solummodo impendebat, ita post periculi effectum, præsens efficitur, nec amplius impendet, ut patet ex *Caram. Theolog. Regul. disp.* 70. *num.* 1056. *& seqq.*

Præmitto tertio, quod in peri-

periculi descriptione ideo dixi, *quod ex re certo existente certo evenire potest*, *ac probabiliter eventurum est*, quia, nisi
23. adsit tum certitudo vel Physica, vel moralis, quod existat res, ex qua certo sequi possit malum, tum probabilitas, quod prædictum malum ex prædicta re secuturum sit, nunquam aderit periculum proprie acceptum, de quo hic agitur, cum, ut jam vidimus, ad illius essentiam, & existentiam tam certitudo, quam probabilitas prædicta necessario requiratur; idcirco vero utraque simul ad veri periculi constitutionem necessaria est, quia, si non certum, sed pro-
24. babile tantum sit, quod existat res, vel quod ex ea malum non nisi probabiliter evenire possit, tunc, cum probabile quoque sit, quod non existat res, vel quod ex ea malum evenire non possit, cumque in tali casu cuivis hanc secundam probabilitatis partem amplecti certo liceat, proinde nullum probabiliter periculum adesse dicendum erit cum *Caram. d. disp. 70. n. 1058.* si vero non certum, sed probabile tantum sit, quod exinde malum eveniat, tunc, si adsit antedicta certitudo ad periculum necessaria, vere, ac integre periculum adesse certo dicendum erit, cum tunc omnes periculi partes adsint, quæ illud complent; licet ipse periculi effectus certus non sit, ut jam dictum est; quia vero in periculo præter ejus existentiam considerari quoque debet ipsius quantitas, & qualitas, quæ ex ejus- 25.
dem circumstantiis colligitur, ut optime docuit *Caramuel. Theolog. fundamental. lib. 1. fundament. 11. num. 535. vers. Igitur*; idcirco Periculum 26.
aliud Physicum dicitur, aliud morale, aliquando leve, aliquando grave, intrinsecum, vel extrinsecum, aliud evidens, aliud probabile, proximum, vel remotum, aliud voluntarium, aliud non voluntarium, aliud absolutum, aliud respectivum, & aliud magis, aliud minus probabile, prout ex substantialibus uniuscujusque periculi circumstantiis, & ipsamet experientia, vel propria, vel aliena diligenter inspecta prudenter elici potest; maxime autem id omne bene perpendi, ac observari debet in periculo peccandi, seu delinquendi, quod proinde semper vel physice, vel moraliter saltem, cum 27.
physice non possumus, vitare debemus juxta illud *Ecclesia-*

stic.

stic. cap. 3. *Qui amat periculum, peribit in illo*: probabilitatis autem prædictæ gradus omnes *Caramuel* loco nuper allegato, *num.* 537. *ac duobus sequentib.* ita proponit, ac exponit, ut nil clarius, vel melius addi posse crediderim. Quo ad cætera vero videri potest *Santerna de Assecurat. part.* 4. *Sebast. Medic. de fortuit. casibus, part.* 1. *quæst.* 11. *Vital. Camban. de clausul. Rubric. de metu Carceris, vers. restat videre, num.* 7. *De Ponte consf.* 44. *num.* 12. *Del Rius ad l. contractus* 23. *de regul. jur. cap.* 21. *Rebuf. ad l.* 71. *de verbor. signif. vers. Usque ad summum pericu-*
28. *lum*; ubi summi periculi nomine mortem appellat, *Bachov. ad Treutler. part.* 1. *disp.* 24. *thes.* 3. *Albertus de Albertis in Paradox. moralib. de ornatu Mulier. disp.* 1. *cap.* 5. §. 10. *num.* 152. *& seqq.* ubi asserit, quod ex occasione periculum delinquendi existit, & inde
29. recte inferri potest, quod occasio vere, ac proprie non est idem, ac periculum, nam ea est quid antecedens ad periculum, & hoc ex illa sequitur; illa enim, ut egregie tradit *Pufendorf. elementor. jurisprud. general. lib.* 1. *definit.* 11. §. 3.
30. habet se ad suscipiendas actiones tam bonas, quam malas efficacissimi instar stimuli, ut nimis quam vere vulgo jactetur, occasionem facere furem; periculum vero non habet se, nisi ad malum, quod inde sequi potest, ac forsitan sequetur, ac propterea periculum omne ex se non nisi malum esse videtur, cum bonum non 31.
solum sit carere malis, sed etiam carere periculis, ideoque leges publicæ non solum 32.
damna, sed etiam pericula caveant, cum esse actu in periculo probabili malum certum, & actuale sit ex *Caramuele Theolog. fundamental. lib.* 1. *fundament.* 17. *nu.* 637. *vers. hic etiam advertendum*; tutius enim est, inquit *Divus Hieronym. epistol.* 47. perire non posse, quam juxta periculum non periisse, unde nemo præsumitur se velle periculo ex- 33.
ponere, *Tusch. lit. P. conclus.* 281. *& seqq. Sabell. in summa, §. Periculum, nu.* 16. à multis tamen tam occasio delinquendi, quam periculum ex ea proveniens ita quodammodo confunduntur, ut ambo vel pro iisdem, vel pro uniformibus accipi videantur, ut videre est apud *Gabriel. à S. Vincent. de remediis ignorantiæ disp.* 13. *dub.* 13. *num.* 102. ubi ait, *Nota ex communi Theologo-* 34.
rum consensu, quod tenetur quili-

bet

bet homo vitare proximum graviter peccandi periculum, seu proximam occasionem, alias censebitur amare, seu velle tale periculum, simulque malum ex eo probabiliter secuturum, ac proinde graviter peccabit, Fagnan. in cap. innitaris, de constitut. nu. 207. ubi ex *Divo Thoma*, &
35. aliis infert, quod periculo peccati mortalis se exponere peccatum mortale est, cùm in moralibus ejusdem malitiæ sit constituere se in morali periculo admittendi criminis, atque illud admittere, ita *Villalobos, Megal. Jo. de la Cruz, & alii cum Mazuchel. de casib. reservat. disp. 2. cap. 4. difficult. 1. nu. 79. & 80. Nidus ad regul. jur. in 6. regul. 5. nu. 25. Fagnan. in cap. Ne innitaris, de constitut. num.* 206. ubi ait, quod Jure naturali, & divino prohibentur omnes exponere se periculo divinæ offensæ, seu propriæ salutis; eodem enim præcepto, quo quis crimen vitare tenetur, obligatur quoque ad proximum illius periculum vitandum ob connexionem quandam moralem, quam periculum habet cum eo crimine, unde volens periculum censetur etiam simul velle crimen ipsum, cum quo nectitur ejusdem criminis periculum; nemo autem ob ullam rem potest se proximo, seu formali peccandi periculo exponere, ut post *Lessium de just. & jur. lib. 4. cap. 3. dub. 14. num. 98. vers. Hoc tamen intelligendum*, & alios passim rectè tradit *d. Gabriel, ubi supra, num. 110. in fin. & Florentin. in Theatro contra Theatrum, class. 3. discurs. 7. num. 410. & seqq.* ubi distin- 36.
guit periculum leve à probabili, & à certo, seu evidenti, quod etiam dicitur proximum, & concludit tunc periculum moraliter certum esse, quando est coniunctum certitudine morali cum futuritione ejus mali, cujus est periculum, & *Saccus in fascicul. florum, lib. 1. tract. 3. cap. 3. num.*
29. & 30. ubi dicit, quod con- 37.
stituens se in proximo graviter peccandi periculo, ideo graviter peccat, quia salutem spiritualem contemnere convincitur, qui se probabili ejus amittendæ periculo exponit, ad quod *Suarez, Cajetan. Castro, Navar. Sanchez & Merollam* affert, & asserit, quod 38.
moralis proxima peccandi occasio, vel morale proximum periculum tunc adesse dicitur, quando occasio, vel periculum ex suo genere ejusmodi est, ut frequenter homines similis conditionis ad graviter pec-

peccandum inducat, vel experimento constet in hoc homine talem effectum evenire, pro qua doctrina inter alios adducit *Cordub. in summa, q.* 4. prædictam autem occasionem, seu periculum *Cardinalis de Lugo de Sacramento Pœnit. disp.* 14. *sect.* 10. *num.* 159.
39. appellat proximam, vel proximum; remotam vero, seu remotum, quæ, vel quod ejusmodi non est: rationem autem, cur ita vocentur, hanc adducit, quia in occasione (idemque dicendum de periculo) proxima nihil inter illam, & peccatum mediare videtur propter coniunctionem quandam moraliter necessariam, quam occasio proxima cum peccato probabiliter inde secuturo habere videtur; occasio vero remota non tam coniuncta esse videtur cum peccato, quia mediat inter illam, & peccatum major libertas hominis, per quam peccati futuritio evadit minus verisimilis, ideoque minus propinqua existentiæ actuali: sicuti autem periculum remotum fieri potest ex circum-
40. stantiarum mutatione proximum, sic etiam proximum fieri potest remotum, *Lumbier. observat.* 16. §. 3. *num.* 606. ubi recte concludit periculum, quod in talibus circumstantiis reputatur proximum, si circumstantiæ mutentur, fieri posse remotum, cum diversæ circumstantiæ ad diversum judicium de periculi tum gravitate, seu proximitate, tum levitate, seu remotione prudenter formandum sufficere possint; semper ta- 41.
men exponere se peccandi periculo pertinet ad eandem peccati speciem, ad quam peccatum ipsum, cujus periculo exponitur, prout tradit *d. De Lugo, ubi supra, disp.* 16. *sect.* 12. *num.* 511. eadem enim lex ex *Ovied. de vitiis, ac peccatis, controv.* 3. *punct.* 9. *n.* 145.
quæ directe, primario, & ex- 42.
presse tale malum prohibet, indirecte, secundario, & interpretative prohibet etiam, ne quis se talis mali committendi periculo exponat: unde, licet probabile sit, quod Titius non committat malum illud, cujus committendi periculo se exposuit; non est tamen jam probabile, sed certum, quod, dum ejus mali committendi periculo exponere se voluit, hac ipsa volitione peccavit, prout etiam *d. Ovied. ibid. nu.* 146. *& seqq.* recte subdit periculum proximum illud esse, quod plerumque coniungitur cum effectu illi malo, respectu

S cujus

cujus dicitur periculum, prædictumque periculum deinde optimè distinguit in absolutum, & respectinum, nec non in intrinsece malum, & in extrinsece malum, prout ibi sic ea dicuntur, & explicantur. Sicuti ergo certum est, quod
43. omnibus certo libere liceat sequi alterutram ex opinionibus probabilibus, & juxtà illam operari, quando probabilitas versatur circa materiam legis, vel præcepti, tamquam circa objectum materiale ipsius actionis, quia tunc possum alterutri parti certum assensum præbere, & juxtà illum operari, cum tunc nullum ibi peccandi periculum adesse prudenter opinari valeam, sic etiam certum est, quod, quando probabilitas versatur circa formalem operationis ipsius honestatem, seu bonitatem, tamquam circa objectum, quod probabilitas ipsa tunc respicit, vel afficit, ut alii dicunt, tunc, cum huic probabilitati certum assensum, qui ad honeste, ac bene operandum necessario prærequiritur, præbere nequeam, idcirco neque juxta ejusmodi probabilitatem honeste, ac bene operari possum, quia tunc per certum assensum, ac judicium prædictum auferre, ac tollere peccandi periculum non possum, & cum hoc periculo, seu dubio, nisi prius deponatur, nemo 44.
licite operari potest, *Fagnan. ad cap. Ne Innitaris, de constitution.* nam unusquisque conscientiam suam securam reddere tenetur, ac propterea elicere debet actus non solum dubie, seu probabiliter licitos, sed certo licitos; nec ulla proinde causa, vel lex præcipit, aut præcipere potest, ut se quis 45.
exponat proximo peccandi periculo; quando enim causa, vel lex instat, ut talem actio- 46.
nem facias, quæ annexum habet proximum peccandi periculum, tunc, quia efficere potes, quod tale periculum proximum, mutatis circumstantiis, fiat remotum, addito nimirum novo, vel certo intensiore proposito non peccandi, aut etiam adhibitis aliis modis, per quos periculum proximum tollas, teneris tum actionem illam facere, tum periculum proximum tollere, ut sic utrique obligationi tuæ satisfacias, nec te unquam proximo peccandi periculo exponas; prout passim Doctores, sed præcipue, ac omnium, quos vidi, præstantissime tradit *Caramuel* tum in *Theolog. Fundamental. fundament.*

ment. 11. *à num.* 518. *usque ad num.* 520. tum in *Theolog. Regular. disp.* 70. *num.* 1056. *& seqq.* tum in *Theologia Præterintent. à num.* 3176. usque ad *nu.* 3200. tum etiam in *Dialexi de non certitud. quæst.* 2. *vers. A. P. Joanne monitus.* Quibus habitis,

47. Dico, quod ad culpam gravem vitandam in periculo occidendi unum pro alio præstari debet ea diligentia, per quam tale periculum fiat non proximum, cum enim tota ratio peccati, seu culpæ in non cavendo periculum ex periculo ipso consurgat, ideoque pro ratione periculi necessaria cautio sit, ac diligentia, *Bassæus* cum multis, quos allegat *in Floribus*, *V. Peccatum* 1. *num.* 12. *vers. Quinto, & Gibalin. de Irregularit. cap.* 4. *consectar.* 12. *nu.* 28. *vers. Primo igitur*, cumque tam multiplex, ac varia sit uniuscujusque periculi ratio, ut difficile sit, ne dicam impossibile, culpas omnes vel Civiles, vel Morales, seu Theologicas, quæ in tot, ac tam diversis periculis non bene cavendis committi possunt, invicem distinguere, ut bene advertit *d. Gibalin. scientiæ Canonicæ lib.* 8. *Principio* 7. *num.* 25. *in fin.* idcirco, ut mihi videtur, generaliter loquendo, non nisi generalis conclusio prædicta tradi potest, ita ut, sicut ex rerum, ac personarum natura, & circumstantiis, & experientia gravitatem, aut levitatem periculi metimur, sic etiam ex periculi gravitate, aut levitate ipsam culpæ aut veræ, aut præsumptæ, quæ in non bene cavendo periculum committitur, gravitatem, aut levitatem metiri debeamus; ubi enim est majus periculum, ibi cautius agendum est, *Vela dissertat.* 36. *nu.* 55. *Castejon. in V. Periculum*, *Sabell. in summa*, §. *Periculum*, *n.* 16. Dixi *generaliter loquendo*, quia, cum inferius de particularibus periculis, & culpis singillatim agemus, tunc particularem quoque multiplicis periculi, & culpæ gravitatem, aut levitatem singillatim exponere conabimur. Dixi autem *culpæ aut veræ*, *aut præsumptæ*, quia, licet ignorantia periculi homicidii, quando ea est invincibilis, semper excuset à culpa vera in foro interno, non semper tamen excusat à culpa præsumpta in foro externo, in quo, ut aliquando ex præsumptionibus agitur, ita nonnunquam fit, ut culpæ reus præsumatur in foro fori; qui re vera culpæ reus non est in foro Poli, ut clare inter alios

48.

49.

50.

tradit *Gibalin. de Irregularit. cap. 4. quæst. 2. num. 5. verf.*
51. *Quarto fieri poterit*, unde mirum non eſt, quod etiam lex ipſa, quæ in præſumptione fundatur, ſi præſumptio ceſſet, nequaquam in foro interiori obligare cenſeatur, ut ex *Navar. in Manuali, cap. 23. num. 62.* tradit *Caſtejon. V. Præſumptio, num. 46.* Nec prædictis obſtat, quod is, qui eſt in periculo occidendi unum pro alio, diligentiam ad illud vitandum neceſſariam ſcire, ac adhibere debeat, ac proinde,
52. quod ignorantia illum nequaquam excuſare videatur, cum ſcire, ac ſcire debere paria ſint, *l. quod te mihi, ff. de reb. credit. & cap. ſi culpa, de iniuriis*, ubi *Gregor. IX.* expreſſe ait; *Nec ignorantia te excuſat, ſi ſcire debuiſti ex facto tuo iniuriam veriſimiliter poſſe contingere*: ſicuti pariter imperitia ad proprium munus pertinens nõ excuſat. *Inſtit. de lege Aquil.* Hoc inquam non obſtat, nemo enim ſcire debet, aut habet obligationem ſciendi, vel certe ex ea non tenetur, niſi quando adeſt in eo aliqua advertentia, vel ſcrupulus, aut dubitatio de tali obligatione, nam tunc, cum ſit in poteſtate proxima voluntatis eam pellere ignorantiam, & ſufficientem ad id adhibere diligentiam, ut periculum vitet, tunc inquam vere is ſcire debet; 53.
quia tunc, ſi velit, ſcire poteſt, ideoque tunc eum non excuſat ignorantia, cum hæc tunc non invincibilis, ſed vincibilis ſit, *Raynaud. Moral. diſcipl. diſtinct. 4. quæſt. 3. artic. 6. num. 390. verſ. Nulla igitur*, prout ignorantia eum à culpa excuſat, quando vere invincibilis eſt, quo in ſenſu ignorans dici non poteſt negligens, cum negligentia non cadat, ubi eſt impoſſibilitas, *Medic. de fortuit. caſib. part. 1. cap. 9. nu. 19. & 20.* nimirum, quando vere nulla in eo adeſt advertentia, vel ſcrupulus, aut dubitatio circa id, quod tunc ſcire debet, aut tunc facere tenetur, ut ſciat, prout ita inter alios egregie diſtinguit, ac obiectioni reſpondet *Gibalin. ſcientiæ Canonicæ lib. 8. princip. 12. num. 15. verſ. Reſpondeo*, & *num. ſeq.* ad quod facit etiam *Petrus Barboſ. in tit. Codicis de Præſcription. ad Rubric. nu. 300. & ſeqq.* dum exponit, quænam concurrere debeant ad hoc, ut quis in periculo peccandi à peccato excuſetur.

Colligo primo, quod, quando periculum eſt remotum, ſive tale antea fuerit, 54.
ſive tale poſtea factum ſit (peri-

(periculum enim remotum non nisi leve periculum est,
54. ut infra videbimus) tunc etiam si malum, cujus periculum remotum est, grave sit, nihilominus nemo illud sub gravi vitare tenetur, & hanc regulam sane certam, extraque omnem controversiam esse tradit *Caspens. de Pœniten. disp.* 4. *sect.* 23. *num.* 195. & *Albertus de Albertis, de ornatu mulier. disp.* 1. *cap.* 5. *§.* 11. *nu.* 71. ubi *Navarrum, Tanner. Lopez.* & multos alios allegat omnino concordantes, & inde recte subdit, quod alioqui de hoc mundo exire deberemus, si remota peccandi pericula ne-
55. cessario vitare teneremur, ut ait *Paulus* 1. *ad Corinth.* 5. cum Mundus innumeris plenus sit periculis, & quicquid fere in Mundo est, peccandi
56. periculum esse possit. Quod autem remotum periculum, etiamsi gravis mali sit, non nisi leve censeri debeat, prout proximum levis mali periculum semper non nisi leve periculum est, clare patet ex *Caramuel Theolog. Regul. tom.* 1. *disp.* 70. *num.* 1056. *vers. Ut id melius*, & *vers. Materia*: in periculo enim remoto futuritio mali ex eo non est, nisi leviter probabilis, nec habet tantam connexionem, ac dependentiam ab existentia periculi ob majorem hominis libertatem ad tale periculum vitandum, seu ad talis periculi effectum realiter, vel moraliter impediendum, quantam habet periculum proximum, ut supra dictum est, ideoque futuritio mali ex periculo remoto, cum sit leviter tantum probabilis, ac minus verisimiliter secutura, quam futuritio mali ex periculo proximo, æquiparari potest levi malo periculi, seu levi periculi materie, quæ nunquam volun- 57.
tati ita tyrannice prædominatur, ut materia gravis; ideoque fur facilius abstinebit à furto unius quadrantis, quam à furto millium aureorum, ut habetur etiam ex *Basseo*, *V. Peccatum.* 1. *num.* 7. *vers. sane*, & ex *Alberto de Albertis, loc. cit. §.* 12. *num.* 194. *vers. At contra*;
ibi enim idcirco infert, quod 58.
periculum proximum venialiter peccandi non solum non est necessario vitandum sub mortali, sed neque sub veniali peccato, tum quia talia pericula, cum sint innumera, non sine gravi incommodo sunt inevitabilia, tum quia non tanti refert peccatum leve, ut etiam ejus periculum sub peccati obligatione vitare teneamur.

Col-

Colligo secundo, quod, cum omissio diligentiæ ad periculum cavendum debitæ passim negligentia, seu indiligentia dici soleat, proinde

59. videndum est, quid hic negligentiæ nomine veniat, cum dicitur *negligenti recte imputari, quicquid ex ejus negligentia evenit*, ut cum *Rota part. 9. recentior. decis. 184. num. 36.* & aliis dixit *Mascar. de sentent. & eius honorar. lib. 1. cap. 5. num. 28.* licet enim negligentia stricte sit defectus voluntatis circa internum actum, qui est electio, cum negligens dicatur

60. quasi non eligens, ut alibi etiam dictum fuit, ideoque differat à pigritia, quæ est circa operis exterioris executionem, à desidia, quæ est circa boni operis continuationem, quasi desistentia, à torpore, qui est circa fervorem executionis, dum bonum opus fit, ab inconstantia, quę est circa stabilitatem voluntatis, & ab omissione, quæ est circa actum ipsum in se consideratum, ut bene docuit *Zecch. in summa, part. 2. cap. 8. num. 1.* nihilominus hic large accipitur pro quacumque omissione cujusvis actus, qui ad periculum vitandum fieri potuit, ac debuit.

CAPUT SEXTUM.

Quandonam culpabiliter quis cooperetur alteri ad non cavendum periculum occidendi unum pro alio.

SUMMARIUM.

Cooperatio quid sit. num. 1. Ea esse potest ad bonum, & ad malum. ibid.

Cooperationem quam varii varie accipiant. num. 2.

Quo in sensu consentiens delinquenti negligendo dicatur malus, consulendo pejor, cooperando pessimus, auctoritate autem plusquam pessimus. num. 3.

Cooperationis nomen modo stricte, modo late accipi potest. num. 4. quomodo hic accipiatur. ibid.

Cooperationis species, seu modi ad novem passim reducuntur. num. 5.

Quinam positive, & quinam negative, seu privative cooperari dicantur. num. 6.

Cooperantes ab aliquibus etiam vocantur concausæ, nec non consortes delicti. num. 7.

Cooperatio ad malum cur aliquando crimen, seu delictum alienum vocetur. num. 8.

Cooperatio ad non cavendum peri-

est. num. 29.

Undenam colligi possit, an, & quando is ad aliquam vel pœnam, vel restitutionem teneatur. ibid.

Quo in sensu vere dicatur, quod cooperans peccanti peccat. num. 30.

An quis teneatur impedire alterius damnum minus cum suo majori, vel æquali. num. 31.

Difficultas impediendi malum alterius pensari debet cum gravitate obligationis illud impediendi, & videndum, quænam præponderet. nu. 32.

Actionis indifferentia, seu bonitas, aut malitia unde sumi debeat. num. 33.

PRÆMITTO primo, quod, licet in præcedenti capite generaliter actum sit de culpa non caventium periculum occidendi unum pro alio; nihilominus hic seorsim de aliorum ad id cooperantium culpa, quæ peculiarem exigit doctrinam, & regulam, specialiter agendum videtur; Coopera-
1. tio igitur ex *Pereyra in Elucidario lib.* 2. *Elucidat.* 10. *sect.* 7. *num.* 931. est *concursus, seu influxus, vel operatio simultanea*, quæ cum esse possit vel ad bonum, vel ad malũ peragendũ, juxta communem Doctorum sententiam ex *Cassian. à S. Elia in Arbore opinion. moral. V. Adiuvo, num.* 1. *& V. Cooperor, in princip.* hic accipitur 2.
prout ad malum est. Quamvis autem hanc ipsam alii aliter sumant, ut videre est tum apud *Navar. consilior. lib.* 5. *consil.* 54. *num.* 2. ubi delinquenti quis dicitur consentire tribus modis, videlicet primo cooperando, secundo non corrigendo, & tertio auctoritatem præstando, tum apud *Gloss. in cap.* 1. *de offic. deleg. in V. Pœna*, ubi quadrupliciter quis delinquenti consentire, seu favere dicitur, scilicet negligentia, consilio, cooperatione, & auctoritate, seu defensione, ac proinde ibidem additur versus,

Consensus spernit, suadet, juvat, atque tuetur,

in quo prædicti quatuor modi cõsentiendi delinquenti comprehenduntur, nec non apud *Paul. Grilland. de pœnis omnifariam coit. quæst.* 10. *num.* 7. *& sequent. Stephan. de Federicis de interpret. leg. part.* 4. *num.* 45. *& Paul. Comitol. Responsor. moral. lib.* 5. *quæst.* 8. *num.* 4. *Naldum in summa, V. consensus, num.* 1. qui alios multos allegant, & cum *Glossa* prædicta concludunt, ac explicant, 3.
quo in sensu vere dici possit, quod

quod consentiens delinquenti negligendo malus est, consentiens consulendo pejor, consentiens cooperando pessimus, consentiens autem auctoritate plusquam pessimus;

4. Unde clare patet, quod ab iis omnibus cooperationis nomen non nisi presse, ac stricte sumitur pro eo tantum cooperationis modo, quo quis positive ministerii, & adiutorii opem corporaliter præstat delinquenti; à nobis tamen cooperationis nomen hic late, ac ample accipitur, prout quoscumque modos complectitur, quibus ad alterius delictum aliquis minus principaliter, sive positive, sive privative

5. concurrit, quo in sensu passim à Doctoribus prædicti modi ad novem reducuntur, & his versibus continentur,

Jussio, *Consilium*, *Consensus*, *Palpo*, *Recursus*,
Participans, *Mutus*, *non obstans*, *non manifestans*.

6. Quorum sex priores modi positive cooperantur; alii vero tres posteriores privative, seu negative, ut ex *D. Thoma* 2. 2. *quæst.* 62. *art.* 7. *Covar. ad Regulam Peccatum* 2. *part.* §. 12. *Jo: Medin. C. de restitut. quæst.* 7. *&* 8. *Navarr. in Manual. cap.* 17. *num.* 17. *& seqq.* fuse tradunt inter alios *Less. de just. & jur. lib.* 2. *cap.* 13. *Megal. institut. peregrin.* 2. 2. *lib.* 2. *cap. quæst.* 1. *Th. del bene de immunit. & jurisdict. Eccles. part.* 1. *cap.* 2. *dub.* 8. *sect.* 13. & de *Parlament. cap.* 3. *dub.* 1. *Carbo de Restitut. qu.* 65. *Coton. controversiar. lib.* 2. *controvers.* 9. *cap.* 2. ubi *num.* 4. prædictos 7.

novem cooperationis modos concausas appellat, *Azor. institut. moral. part.* 3. *lib.* 4. *cap. X. Gabr. à S. Vincent. de just. & jur. disp.* 6. *quæst.* 17. *Franciscus de Magistris Sylvæ Ecclesiast. part.* 2. *lib.* 2. *cap.* 5. ubi *num.* 6. cooperatores omnes vocat consortes delicti, nec non *Haunold. de jur. & just. tom.* 1. *tr.* 2. *cap.* 3. *controvers.* 7. ubi singillatim explicat, quinam nomine cooperantium prædictorum veniant. Hæc autem cooperatio ad malum, quia non fit à principali delinquen- 8.

te, sed ab aliis ipsum adiuvantibus, ab aliquibus crimen, seu delictum alienum non male appellatur, ut patet ex *Dambouderio in praxi criminal. cap.* 133. *in princip. & num.* 1. ubi proinde peccata prædicta cooperantium, quæ aliena vocant, novem in species ipse quoque distinguit, de quibus supra diximus. In primis ergo ad casum nostrum adverti debet, quod cooperatio ad

alienum periculum occidendi unum pro alio, ficuti plures fecum effectus, fic etiam plures malitias habere poteft, feu cooperantium culpas; alteri enim cooperari quis poteft ad non cavendum periculum occidendi unum pro alio vel in ordine tantum ad ipfum periculum mali prædicti, & fic ad hunc finem folum, &
10. effectum, ut alter culpabiliter fubeat periculum prędictum, vel in ordine ad malum ipfum prædicti periculi, & fic ad hunc finem folum, & effectum, ut prædictum malum periculi eveniat, & inde aliquis occidatur; vel etiam in ordine ad utrumque prædictum finem, & effectum, prout colligi poteft ex *Boer. decif.* 262. *nu.* 6. ubi propterea ex *Ancharan. Felin.* & aliis
11. fubdit, quod male confulens tenetur de omni eo, quod alius ultra confilium delinquit; ficuti negligenti omne
12. id imputatur, quod ex ejus negligentia contingit, ut patet ex late congeftis in *Decif.* 284. *num.* 36. *part.* 9. *recentior.* & *ex Pereg. Mafer. de fententiis, & earum honorariis, cap.* 28. §. 2. *num.* 33. & *feqq.* cum juxta Philofophicum axioma, quod reaffumunt Jurifperiti in *l. manumiffione, ff. de Juft. & Jur.* quicquid eft caufa caufæ, fit etiam caufa caufati, cum quibus ftat etiam *Farinac. quæft.* 13.
129. *num.* 99. *in fin.* & alii apud ipfum ibidem allegati. Immò nonnunquam fieri poteft, ut cooperator puniri debeat; 14.
non autem delinquens principalis, ut videre eft apud *Raynald. in fyntaxi rer. criminal. cap.* 3. §. 10. *num.* 39. nonnunquam autem minus, quam principalis, *Nald. V. adiuvare, num.* 2. *Lazar. de monitor. fect.* 3. *quæft.* 8. *Caffian. à S. Elia, V. Auxiliator,* §. 1. *num.* 8. Unde 15.
nonnunquam maiori pœna punitur mandans delictum, quam mandatarius, ut juxta *l.* 169. *ff. de regul. jur.* bene docuit *Herold.* cum aliis, quos allegat, *de Ratificatione, part.* 2. *tit. de obligat. ex delicto, nu.* 6. & gravius confulens, quam faciens, *Gail.* pluribus relatis, *lib.* 1. *de Pace publica, cap.* 1. *num.* 47. & *Nidus de regul. jur. in* 6. *reg.* 62. *num.* 38.

Præmitto fecundo, quod 16.
cooperatio ad delictum, ficuti culpabilis effe poteft vel in foro interno tantum, vel in externo tantum, vel in utroque fimul, ut patet ex *Molin. de juft. & jur. difp.* 728. *num.* 3. *Thom. del bene de Parlament. cap.* 3. *dubit.* 2. *num.* 12. *Gibalin. de irregularit. cap.* 4. *num.* 5. *verf.*

Quarto

Quarto fieri poterit, Anton. Volpi resolution. 28. *num.* 34. *& seqq. Daniel. de Nobilibus disp.* 70. *num.* 2. *& seq.* & ex aliis apud prædictos; sic etiam esse po-
17. test aliquando punibilis pœnis vel latæ sententiæ tantum, vel ferendæ sententiæ tantum, vel utriusque simul, ut egregie observat, easque diligenter explicat *Carol. Anton. Thesaur. de pœnis Ecclesiastic. part.* 1. *cap.* 10. *per tot.* ubi *vers. Amplia*,
18. loquendo de mediatore, seu proxeneta, subdit, quod etiamsi quoad pœnas ferendæ sententiæ dicatur ipse quoque facere, seu committere delictum, ad quod mediator extitit; tamen secus est quoad pœnas latæ sententiæ, subiungitque differentiæ rationem esse, quia in pœnis latæ sen-
19. tentiæ strictissima fit interpretatio, ut non fiat extensio etiam ex identitate rationis, prout antea quoque dixerat cum multis dicta *part.* 1. *cap.* 9. immo *Raynaldus in Praxi rer. crimin. cap.* 7. §. 1. *num.* 163. *&*
20. *seqq.* recte infert, quod auxiliatores, consultores, &c. cum vere, ac proprie non comprehendantur sub nomine, ac dispositione assassinii, licet in tribunalibus sæcularibus puniantur, tamquam assassini, in tribunalibus tamen Ecclesiasticis non possunt declarari, & dici tales, quoad effectum, ut priventur immunitate Ecclesiastica, ad quod allegat plurimos idipsum docentes, ex eo quod Bulla Gregoriana privans Immunitate Ecclesiastica assassinos, & nihil dicens de cooperantibus, qui rigorose assassini non sunt, ad hos extendi non debet, cum sit pœnalis, ac odiosa, ac proinde restringenda juxta regulas, quod odia restringi, & 21.
favores convenit ampliari, & quod in pœnis benignior interpretatio facienda est, quas fuse declarat inter plurimos alios, quos adducit, *Nidus in suis Commentar. de regul. jur. in* 6. *regul.* 15. *&* 39. ex quibus constat, quod benignior interpretatio pœnæ restrictionem, non extensionem petit.

Præmitto tertio, quod cooperatio ad malum, ut inter 22.
alios fusè, ac egregie tradit *Verricel. de Apostolic. missionib. tit.* 1. *quæst.* 33. *num.* 1. *& duobus sequentibus* duplex est, alia directa, alia indirecta; cooperatur directe ad malum, qui ea agit, quæ suapte natura ad malum ordinantur, vel, qui est pars, & socius in male agendo, cujusmodi est præcipere, consulere, stabilire, defendere malum, aut subministrare

nistrare materiam mali, quæ nullum usum, præterquam malum, habeat; cooperatio vero indirecta rursus duplex est, alia enim sequitur ad omissionem actus, quando scilicet quis non agit, seu non impedit proximi malum, quod impedire potest, ac debet; alia vero
23. dicitur materialis tantum, quando scilicet quis prævidens malum proximi agit aliquid, quod vere non est ex natura sua ordinatum ad proximi malum, prout est in cooperatione directa; sed illud tamen ejusmodi est, ut alius ex malitia sua illud ordinare possit ad malum usum, quamvis illud, tamquam ex se moraliter bonũ, vel saltem indifferens, ordinari etiam posit ad bonum usum; quælibet
24. autem indirecta cooperatio, ut mala sit, tria requirit; primo, quod cooperans futurum proximi malum prævideat, secundo, quod malum illud impedire possit omittendo actionem illam indifferentem, & tertio, quod teneatur illud proximi malum impe-
25. dire. Quoniam vero fieri potest, quod quis aliquando justam habeat causam non impediendi prædictum proximi malum, ideoque tunc illud impedire non teneatur, ut patet ex *Lessio de just. & jur. lib.* 2. *cap.* 13. *dubit.* 10. *num.* 70. & *Ovied. de vitiis, ac peccatis, controversi.* 2. *punct.* 5. *num.* 67. idcirco ad prędictę causæ justę cognitionem valde difficilem 26.
clare habendam sex juxta prædictos, & clarius ex *Verricel. loc. cit.* potissimum circumstantiæ bene considerandæ, ac invicem conferendæ sunt. Prima est, an cooperatio indirecta ad proximi malum pro- 27.
xima sit, vel remota: secunda est, an virtus me tunc obligans ad impediendum proximi malum sit Charitas, vel Justitia, vel Fides; Justitia enim strictius obligat, quàm Cha- 28.
ritas; fides autem strictius quam charitas, & Justitia; tertia est, an proximus actu meo positivo, aut negativo, tamquam oblata ei occasione, usurus sit ad malum ex fragilitate, vel potius ex malitia, idest ex pravo habitu, & ex animo jam ad illud malum parato, ac prompto; quarta, an, me non cooperante, nihilominus illud proximi malum secuturum sit, vel secuturum non sit. Quinta, an proximi malum sit spirituale, vel temporale: si spirituale, an facile, vel difficulter reparabile, vel omnino irreparabile; si vero temporale, an in vita,

an in honore, an in bonis, nec non, an damnum passurus sit homo particularis, vel tota Communitas, vel Respublica, & in quibus bonis; sexta, an damnum, quod incurrerem non impediendo proximi malum sit spirituale, vel temporale, & cujus valoris, ac momenti.

29. Dico, quod directe cooperans alteri ad non cavendum periculum occidendi unum pro alio semper culpabiliter cooperatur; indirecte vero cooperans non semper culpabiliter cooperatur; sed tunc tantum, quando prævidet futurũ malum alterius, illudque impedire potest, ac debet, *Verricel. loc. cit. num.* 2. ubi subdit, quod ita sentiunt *D. Thom.* & ejus Interpres, 1. 2. *quæst.* 6. *art.* 3. nec non post *Cajetan. & Navar. ibid.* allegatos *Salas* 1. 2. *tom.* 1. *tract.* 3. *disp.* 3. *sect.* 4.

30. quo in sensu verum est axioma, quod cooperans peccanti peccat, ut dixit *Emeric. à Rosbac. in pract. cameral. tit.* 1. *cap.* 13. *notabil.* 1. *num.* 8.

Colligo, quod indirecte cooperans alteri ad non cavendum periculum occidendi unum pro alio non tenetur abstinere, & sic impedire alterius malum inde secuturum,

31. quando proprium, seu ipsius malum, seu damnum præponderat curæ, quam habere debet de impediendo malum, seu damnum proximi sui; tunc enim non tenetur impedire damnum minus cum suo majori, vel æquali, ut expresse docuit *Less. ibid.* ad quod facit etiam *Haunold. de jur. & just. tom.* 1. *tract.* 2. *cap.* 3. *controvers.* 7. *num.* 379. ubi ait concurrentes negative ad iniustam læsionem alterius excusari aliquando posse ob difficultatem impediendi malum, quæ pensari debet cum gravitate obligationis, quam habent: 32.
prædictæ autem præponderantiæ cognitio sumi debet ex prædictis, aliisque uniuscujusque casus circumstantiis, ex quibus illa pendet: actionis enim indifferentia, vel bonitas, seu 33.
malitia non debet unice sumi ex entitativo, & physico, sed etiam ex ipsius esse morali, quod à circumstantiis actionem concomitantibus formatur, ut bene docuit *Lumbier. in suis observat. moralib. observat.* 13. §. 2. *num.* 461. ex quibus etiam colligi facile potest, an, & quandonam cooperans ad prædictam occisionem unius pro alio ad aliquam inde vel pœnam, vel damnosam restitutionem teneatur, de quibus inferius agendũ erit.

DIS-

DISPUTATIO TERTIA.

QUAM DIVERSIMODE A CULPA EXCUSETUR OCCIDENS UNUM PRO ALIO.

CAPUT PRIMUM.

An à culpa excuſetur Minor occidens unum pro alio.

SUMMARIUM.

Oppoſita juxta ſe poſita clarius eluceſcunt. num. 1.
Pericula occidendi culpabiliter unum pro alio quam multiplicia ſint. num. 2.
Pericula alia ex Perſonarum, alia ex rerum qualitatibus, & circumſtantiis oriuntur. ibid.
Perſonarum conſideratio in omni actu prima eſſe debet. num. 3.
Ætas, & æternus unde dicantur. num. 4. *quid ſit. num.* 7.
Ævum quid ſignificet. num. 5. *in quo differat ab ætate. ibid.*
Ætates Mundi quot ſint. nu. 6.
Fœtus in utero matris an, & quomodo dici poſſit homo. n. 8.
Hominis ætas an incipiat ab Animatione in utero, vel ab illius nativitate, aut etiam editione, ſecto matris utero. num. 9.
Annorum computatio in Ordinando an à die nativitatis, vel baptiſmi fieri debeat. num. 10.
Dies nativitatis an incipiat à media nocte, vel ab ortu ſolis. num. 11.
Dies noctidialis quiſnam ab antiquis diceretur. num. 12.
Quomodo diſtinguatur dies naturalis ab artificiali, ſeu civili. num. 13.
Dies cœptus quandonam haberi debeat pro completo. nu. 14.
Ætas omnis quo in ſenſu dici poſſit minor. num. 15.
Minor large dici poteſt, quicumque minorum privilegio potitur. num. 16. *quiſnam regulariter in Jure dicatur minor, ſeu in minori ætate. ibidem.*
Ætas ante 25. *annum completum cur minor appelletur. num.*

foro externo excusetur. nu.68.

Quoad forum internum, quæ militant contra infantes, multo magis militare debent contra pueros, & puberes omnes. num. 69.

Ubi malitia supplet ætatem, ætatis completio non spectatur; sed non proinde culpa sic augetur, ut pœnam ordinariam in foro externo mereatur. num. 70.

Ut nec dolus, nec culpa præsumitur, nisi probetur, sic eâ ratione removetur præsumptio culpæ, quâ removetur præsumptio doli. ibid.

PRÆMITTO primo, quod, cum superius dictum sit, quomodo culpam admittat occidens unum pro alio; nunc è contrario videndum est, quomodo vel omnino, vel in parte à culpa excusetur occidens unum pro alio: nam opposita
1. juxta se posita magis elucescunt, ac è luce de tenebris rectius judicari potest, ut dixit *Conrad. Zabn. de mendaciis lib. 1. cap. 1. in princip.* sicuti autem
2. casus culpabiliter occidendi unum pro alio tam multiplices, ac varii sunt, ut pro diversitate factorum nec universim, nec singillatim omnes comprehendi, vel definiri, aut describi possint, prout nec leges, aut Senatusconsulta ita conscribi queunt, ut casus omnes incidentes comprehendant, *l. 10. & ibi Zasius, ff. de legibus*, sed in illis sufficit ea, quæ plerumque accidunt, contineri, *l. 3. ff. eodem*, sic idipsum hic propemodum asserendum videtur de casibus inculpabiliter occidendi unũ pro alio, ut colligi potest ex *Crusio de indiciis delictorum, part. 2. cap. 24. num. 2. & seqq.* ac inferius ex dicendis apparebit, unde quoque patere poterit, quam innumerus sit tam variorum periculorum numerus. Sicuti autem occidens unum pro alio occisionis prædictæ periculum non prævidendo, vel non præcavendo, cum potuit, culpæ reus est, ut jam dictum fuit *disp. præced. cap. 3.* ita, cum periculum vel prævidere, vel præcavere non potuit, a culpa liber est: Cum autem ejusmodi prævidentiam, vel præcautionem in occidente unum pro alio multa, & varia vel penitus impedire, vel aliquatenus imminuere, ideoque culpam simul vel omnino excludere, vel leviorem reddere valeant, proinde nunc de iis breviter agemus, ut quando, quomodo, & quantum singula

 gula

gula occidentem prædictum
à culpa excusent, clarius pa-
tère possit. Quoniam vero,
quæ prædictam facultatem
periculum prævidendi, ac præ-
cavendi vel omnino tollere,
vel saltem diminuere possunt,
alia ex persona ipsius occiden-
tis unum pro alio, alia ex aliis
vel personarum, vel rerum
qualitatibus, & circumstan-
tiis evenire solent, idcirco ab
iis, quæ ad ipsius occidentis
personam spectant, initium
3. sumemus, cum personarum
consideratio in omni actu pri-
ma esse debeat, *Seiser. de ju-
rament. lib. 1. cap. 4. num. 1.* ea-
rumque causa jus omne con-
stitutum sit, *l. 2. ff. de jur. per-
sonar.* Cum autem inter prædi-
cta, quę ad personam spectant,
omnium primum, ac potissi-
mum esse videatur, quod cum
persona ipsa oritur, ac proinde
innatam illi, vel saltem pri-
mam ejusdem ætatem comi-
tari solet, idcirco in primis de
minoris ætatis effectu, seu
defectu ad rem nostram disse-
rendum est; sicuti enim ætas,
4. & æternus ab ævo dicuntur,
& contracte idem sunt, ac ævi-
tas, & æviternus, *Balzaran. de
feud. lib. 2. tit. 14. ad rubr. nu. 1.
Martini in Lexico Phylologico,
V. ætas, & ævitas, Laurent. in
Amalthea Onomastica, V. Ævi-*
*tas, & Pereyra Elucidar. lib. 2.
elucidat. 16. sect. 5. num. 1164.*
Ævum autem significat tem- 5.
pus perpetuum, seu duratio-
nem infinitam à parte post,
*Cassian. à S. Elia in arbor. opi-
nion. Moral. V. Ætas, §. 1. n. 1.*
sic etiam ætas generaliter ac-
cepta durationem longam,
nec non quamlibet durationis
ipsius partem importat, & non
solum ad personas, & res quo-
modolibet animatas, verum
etiam ad res alias inanimatas
pertinet, ut ex *l. si quando, C.
de oper. publ.* dixit *Pereyra loc.
cit.* adeout ætas interdum pro
tempore ponatur, *Zacchias
Quæstion. Medicolegal. lib. 1. tit.
1. quæst. 1. num. 4.* unde non
solum fructus, sed etiam vina
ætatem ferre dicuntur, cum
durant, ideoque Festus dixit;
quod ætas vino accedit, cum
illud veterascit; prout etiam
Chronologi sex mundi ætates 6.
constituere consueverunt us-
que ad Christi adventum, ut
videre est apud *Azor. part. 1.
lib. 6. cap. 55. quæst. 1.* Quia
vero nos hic de hominis ætate
specialiter agimus, idcirco,
quid, & quotuplex ea sit, in-
quirendum est, ut quænam,
& qualis hic minor vocetur,
distincte cognoscatur. Æta-
tem enim tam Jurisperiti,
quam Medici diversimode
acci-

accipiunt, ac varie definiunt,
ut videre est apud *Zacchiam*
ibid. num. 2. & seqq. Alii nam-
que ex Jurisperitis, cum qui-
bus hic tantum agitur, cum
Bald. conf. 19. num. 3. lib. 5. &
Mascard. de probat. conclus.
7. 1054. *num.* 58. dicunt ætatem
esse quandam temporis men-
suram decurrentem à nativi-
tate usque ad obitum: alii
brevius ajunt ætatem esse
tempus illud, quo homo vivit,
ut patet ex *eod. Zacchia ibid.*
num. 2. alii autem exactius, ni
fallor, ætatem asserunt esse
durationem existentiæ in vita
humana, ut bene docuit *Pu-*
fendorf. elementor. jurisprud.
universal. lib. 1. *definition.* 3.
8. §. 12. quandiu enim fœtus,
licet animatus sit, in utero
matris est, vere, ac proprie
homo non est in re, sed in spe
tantum, cum tunc nondum
existat in vita humana, quam-
vis in ei favorabilibus pro
homine habeatur, *Menoch. de*
arbitrar. lib. 2. centur. 4. cas. 357.
num. 7. & Thesaur. decis. 12.
num. 7. ubi hoc pluribus ratio-
nibus, & auctoritatibus con-
firmant, nec non doctissimus
Florentin. de Baptismo aborti-
vor. disp. 1. sect. 5. num. 3. proin-
9. deque hominis ætas non ab
ipsa fœtus animatione in ute-
ro, sed ab illius nativitate, à

qua incæpit existere in vita
humana, computanda est: &
idipsum dicendum est de iis,
qui, secto matris utero, editi
sunt, *Tiraquel. in l. si unquam,*
in V. susceperit liberos, vers.
Quæro item, quod si, num. 139.
ubi pro hac sententia plura
jura, & Doctores adducit,
Mandos. de ætat. minor. cap. 1.
num. 1. & 25. ac seq. Molin. de
just. & jur. tom. 2. disp. 573. circa
princip. Fagnan. in cap. cum in
cunctis, num. 134. & seq. de Ele-
ction. ubi etiam à S. Congrega- 10.
tione Concilii declaratum
fuisse testatur, quod compu-
tatio annorum in ordinando
fieri debet à die nativitatis,
non autem à die Baptismi.
Immo *Zacch. Quæstion. Medi-*
colegal. part. 1. lib. 1. tit. 1. quæst.
3. num. 5. & seqq. proinde con-
cludit nativitatis diem esse
primum infantiæ terminum; 11.
ideoque in eo, qui nocturno
tempore natus est, incipere à
media nocte præcedenti, ac
durare usque ad mediam sub-
sequentem, itaut dies integer
sit spatium 24. horarum, &
noctem, ac diem comprehen-
dat: unde ab aliquibus ex anti- 12.
quis Noctidialis appellaba-
tur; licet alioqui dies pro eo
spatio accipiatur, quo sol lucet
super terram, ut patet ex *Poly-*
dor. Ripa de nocturno tempore

13. *cap. 3. num. 27.* & tunc dicitur dies naturalis, & distinguitur à nocte, nec non à die, quem artificialem, seu civilem passim vocant, ut patet ex *Habnnio ad Uvesembec. in lib. ff. lib. 4. tit. 4. ad num. 3, vers. Proba-*
14. *bilior est distinctio*, ubi etiam habetur, quandonam dies cœptus haberi debeat pro completo, & quando non: rejecta enim distinctione inter res favorabiles, ac odiosas, putat in iis, quæ sunt Juris Civilis, diem cœptum haberi pro completo, non autem in iis, quæ sunt juris naturalis. Ut autem sciamus, quænam hominis ætas à nobis hic minor appelletur, sciendum an-
15. tea est, quod, quamvis ætas omnis, habito respectu ad aliam majorem, vocari possit minor, ac proinde dicatur minor secundum subiectam materiam, & Jurium diversitatem, *Balzaran. de feud. lib. 2. tit. 3. ad Textum, num. 4.* unde, qui ætatem ad aliquid à Jure requisitum non adimplevit, vere minor, seu in minori ætate tunc esse dicitur, *Narbon. de ætate annor. 25. qu. 2. n. 1.* Immo, ut notat *Tusch. in V. minor, conclus. 41. & Baron. de effect. minor. ætat. in prælud. n. 17.*
16. omnes illi, qui minorum privilegiis potiuntur, minores, large sumpto vocabulo, dici possint, prout sunt omnia Collegia licita, & pia, Universitates Mercatorum, Ecclesia, Conventus, seu Monasteria Religiosorum, Pauperes in genere, societas Loci Pii, Hospitale, & Pauperes in eo degentes, Civitas, Respublica, Castrum, Villa, Fiscus, & pia causa, nihilominus in Jure regulariter minor, seu in minori ætate is esse dicitur, qui non habet ætatem requisitam ad negotia quædam pertractanda, pro quibus ei tutor, vel curator idcirco dari solet, *Rebel. de oblig. just. lib. 1. quæst. 8. sect. 1. num. 15.* quænam autem 17.
ætas, seu potius qui ætatis gradus ad prædicta communiter non sufficiat, ac proinde minor appelletur, satis apertum est ex *l. 3. §. minorem, ff. de minorib. l. si maritus, 15. §. minor viginti, & quinque, ff. ad l. Juliam de adulteriis, §. nunc admonendi, instit. quib. alienar. licet, vel non*, & ex innumeris Doctoribus, quos refert, ac sequitur *Narbona ibid. num. 2. 4. & 5.* ubi concludit certum esse, quod tam fœminæ, quam 18.
masculi ante completum annum vigesimum quintum, qui de momento in momentum computari debet, minores appellantur, licet à multis mi-

minores non dicantur, nisi à principio pubertatis usque ad annum 25. completum, ut videre est apud *Sanchez in summa, tom. 2. lib. 4. cap. 35. nu. 3.* & *Sfortiam Odd. de restitution. in integr. part. 1. quæst. 2. art. 5.* ubi prædictas opiniones ad concordiam reducere nititur, dum minorem tum in genere, tum in specie considerans ait in genere minorem
19. dici ab exordio pueritiæ; in specie vero ab initio pubertatis. Sicuti autem varii varie
20. varias ætatis humanæ partiones faciunt, cum aliqui juxta *Leonell. de bonin. præced. quæst. 5. art. 3.* in duas tantum partes, seu gradus eam dividant, nempe in Juventutem, & Senectutem; alii in Juniores ab anno 17. usque ad 46. & in Majores ab anno 46. usque ad vitæ finem ex *Gellio lib. 10. cap. 28.* alii cum *Aristotele in lib. de Juventut. & senectut. cap. 14.* in tres partes, scilicet in Juventutem, Vigorem, & Senectutem; alii in quatuor, nimirum in Pueritiam, seu Impubertatem, in Adolescentiam, in Juventutem, & in Senium ex *gloss. in l. hæreditatū computationi ff. ad l. falcidiā*, alii cum *Bellon. in §. Is quoque, in institut. part. 2. num. 24.* In quinque, hoc est, Infantiam, Pueritiam, Adolescentiam, Juventutem, & Senectutem; Juvenes autem
21. ex *Varrone* inde appellabātur, quod in bellicis usibus Reipub. adiumento forent, & ideo ex Catalogo esse dicebantur; Senes autem ultra Catalogum, quia militiæ tunc inepti habebantur; alii cum *Menoch. de arbitrar. judic. lib. 2. centur. 1. cas. 57. num. 1.* in sex, nimirum Infantiam, Pueritiam, Adolescentiam, Juventutem, seu virilem ætatem, Senectutem, & Decrepitatem, seu Senium. Alii cum *Mandos. de ætate minori cap. 1. num. 27. & Zacch. d. lib. 1. tit. 1. quæst. 2. num. 17.* ubi talem divisionem legibus, & legum peritis magis consonam appellat, in septem, videlicet, in Infantiam, usque ad septimum annum completum, Pueritiam inde usque ad decimum quartum perfectum in masculis, in fœminis vero usque ad duodecimum completum, Adolescentiam usque ad vigesimum quintum, Virilitatem usque ad quadragesimum octavum, Senectutem, usque ad quinquagesimum sextum, & Decrepitatem usque ad ultimum vitæ humanæ, licet non defuerint, teste ipso *Zacchia ibid. num. 7. ac 10.* qui ætatem in novem, ac etiam in duodecim partes distri-

diſtribuerint, quinimmo in plures, itaut *Valleſ. Controverſiar. Philoſoph. & Medic. lib.* 1.
22. *cap.* 8. dixerit Ætatum tot eſſe partitiones, quot ſcriptores; ſic etiam multi diverſimode ætatem partiuntur; quamvis enim aliqui cum *Odd.* mox allegato minorem ætatem in duas tantum partes dividant, itaut in ſpecie pubertatem tantum, in genere autem pueritiam quoque comprehendat, prout *Vultejus* quoque *Juriſprud. Rom. lib.* 1. *cap.* 4. minorem ætatem diſtinguit in primam, quam Pueritiam vocat, & in ſecundam, quam Adoleſcentiam appellat; nihilominus communiter minor ætas tripliciter intelligitur, Primo, quando ætas eſt minor 25. annis, & major quatuordecim; ſecundo, quando eſt minor quatuordecim, ſed major ſeptem, & tertio, quando eſt minor ſeptem annis, ac proinde in infantili ætate, ut videre eſt apud *Scappum de jure non ſcripto, lib.* 5. *rubric.* 6. *num.* 19. *Baron. de effectib. minor. ætat. in præludſub num.* 6. & *Molin. de juſt. & jur. tom.* 4. *tract.* 3. *diſp.*
23. 3. *num.* 1. & *ſeqq.* prædictas autem minoris ætatis partes, ſeu gradus multipliciter multi etiam ſubdividunt, nam Infantilem ætatem, quam *Juſtinianus in l. cum non ſolum* 8. §. *ubi autem*, *C. de bonis, quæ liberis*, primam ætatem appellat, primam nimirum à nativitate, non autem ab uſu rationis, quo in ſenſu locutus videtur *Modeſtinus l. in ſponſalibus* 14. *ff. de ſponſalib.* dum ætatis exordium à ſeptennio completo dinumerat, à quo tempore ſponſalia contrahi poſſunt, prout bene *Modeſtinum* explicat *Narbona de ætate, ann.* 7. *quæſt.* 2. *num.* 3. & *ſeqq.* nonnulli partiuntur in infantiam 24.
in genere, & in infantiam in ſpecie, ut videre eſt apud *Faram de infantia, cap.* 3. *num.* 2. ubi infans in genere dicitur, qui minor eſt ſeptem annis; infans vero in ſpecie, qui adhuc lactat, aut paulo major eſt; unde infantia in ſpecie, cum duret per unum, aut duos annos ex *d. Fara ibid. cap.* 7. *num.* 7. comprehenditur ſub infantia in genere, quæ durat per ſeptem primos humanæ vitæ annos tam in viris, quam in fœminis juxta communem ſcribentium ſcholam; ut cum plurimis aliis aſſerit *Narbona d. anno* 7. *quæſt.* 5. *num.* 13. Alii, ut cum *Fara in d. tract. de infantia, cap.* 1. *num.* 7. & *cap.* 6. *num.* 5. *verſ. Sed contra* dupli- 25.
cem infantis Etymologiam ſtatuunt; dicunt enim, quod parti-

particula *In* aliquando in compositione ſtat negative, aliquando autem affirmative, ſeu augmentative, prout apud *Paſſeratium in ſuo Calepino*, & *Martinium in ſuo Lexico Philologico* videre eſt in verbis *incertus*, ideſt *non certus*, *inhumanus*, ideſt *non humanus*, & in verbis, *incanus*, ideſt *valde Canus*, *Incurvus*, *valde curvus*, ita duplicem etiam infantiæ gradum eſſe putant, primum ſcilicet quando Infans eſt vere non fans, ſeu non loquens, eo quod fari, ſeu loqui nondum poſſit, vel neſciat: ſecundum vero, quando infans eſt valde fans, ſeu valde loquax, & admodum verboſus; ideoque infantiam primam mox expli-
26. catam fœtui etiam nondum in lucem edito, & adhuc matris in utero latenti, nedum ipſi jam nato uſque ad quartum, ſeu quintum vitæ annum, quo tempore fari, ſeu loqui poſſe, ac ſcire præſumitur; ſubſequentem autem infantiam uſque ad ſeptennii complementum ſecundo tantum infantiæ gradui convenire affirmant. Aliqui etiam juxta infantilium operarum diverſitatem, cum aliquæ nullius, aliquæ vero alicujus ſint valoris, diverſos quoque infantiæ limites conſtituunt; ideoque primam infantiam, cujus operas nullius eſſe valoris autumant, non niſi ad primos quinque à nativitate annos extendunt; reliquum vero tempus ſecundam, & quodammodo diverſam infantiam eſſe putant, ut habetur ex eodem *Fara cap.* 2. *num.* 11. & ex *Narbona de ætate*, *anno* 5. *quæſt.* 3. ubi propterea *num.* 11.
omne tempus ante quin- 27.
quennium infantiam inhabilem; reliquum autem tempus uſque ad ſeptennium infantiam non inhabilem vocat. Multi quoque in ſtatuendo ultimo infantiæ termino varias abierunt in ſententias juxta variam infantiæ acceptionem; quidam enim ulti-
mum infantiæ terminum non 28.
ex ſeptennio, ſed ex ipſa expedite fandi, ſeu loquendi facultate deſumendum eſſe contendunt; quidam vero non ex prædicto tempore, ſed ex eo, quo infans ſomniare incipit; plures etiam ex rationis, ac diſcretionis adventu, ſeu earum capacitate, ac uſu finem infantiæ dimetiendum putant, ut videre eſt apud *Mandoſ. de minori ætate*, *cap.* 3.
Unde infantiæ finem diſtin- 29.
guunt in præſumptum à Jure, & in verum de facto, ideoque juxta fori externi, & in-

terni

terni diversitatem diversum
pariter infantiæ terminum
statuunt: in foro enim fori,
seu externo ideo cum septen-
nio infantiam expleri, seu ex-
pirare præsumunt, quia regu-
lariter tunc infantiles defe-
ctus, seu infantiæ ipsius effe-
ctus cum septennii fine finem
habere præsumuntur etiam
coram Judice Ecclesiastico ex
Mandos. ibid. cap. 3. num. 11. nisi
contrarium probetur, sed in
foro Poli, seu interno infantia
tunc vere finem habet, cum
vere humana ratio se se diluci-
dius exerit, ejusque usus cla-
rius elucere incipit, sive hoc
30. ante, sive post septennium fiat;
prout in aliquibus fit, in qui-
bus malitia, ut vulgo dicitur,
etiam ante septennium sup-
plet, vel superat, sive antece-
dit ætatem, seu verius discre-
tio prævenit ætatem, & ante-
cedit septennium, prout vi-
dere est apud *Zambran. in De-
cisionib. casuum cap. 4. dub. 3.
num. 3. & seqq.* ubi supponit,
quod nunc, sicuti vita est bre-
vior, ita usus rationis accele-
retur, maxime in bene educa-
tis, & instructis, quales esse
solent nobiles, & habitantes
in insignibus civitatibus, & *num.* 14. subdit, cur aliquis
nonnunquam judicio careat
quoad aliqua, non autem
quoad alia, nec nō apud *Nar-
bonam de ætate, anno 7. quæst. 2.
num. 9. & seqq.* ubi etiam signa
referuntur, ex quibus manife-
ste deprehendi possit, an quis,
sive completo, sive incom-
pleto ætatis primæ septennio,
debitum rationalitatis usum,
& exercitium sortitus sit; in-
super in foro Poli, seu interno,
ac proinde quo ad Deum non
dicta præsumptio, sed sola
veritas attenditur, ut egregie
tradit *Petrus Maria Passerinus
in cap. si infantis, nu. 5. & seqq.
de desponsat. impuberum*, ubi
propterea cum pluribus aliis
ibid. allegatis recte infert,
quod, sicuti sponsalia, etiam 31.
non expleto ætatis septennio,
vere sunt valida, si discretio,
& rationis usus illud antece-
dat, quamvis invalida in foro
externo præsumantur, nisi
antecessio prædicta manifeste
appareat, sic etiam post sep-
tennium vere invalida sunt, si
discretio, & rationis usus non-
dum adsint, quamvis valida
præsumi debeant in foro ex-
terno, nisi oppositum probe-
tur; Septennium autem præ-
dictum debet esse de momen-
to ad momentum, ac meta-
physice completum, ubi dis-
cretio evidenter illud non
suppleat; quo in sensu intel-
ligi debent ii, qui admittunt
spon-

sponsalia valere, si celebrata sint circa quinquennium, vel per aliquot dies ante. Jura
32. enim ex eodem *num.7.* Septennium completum exigunt. Quin etiam, ut aliqui ad ætatis annum decimum cum
33. dimidio in masculis, & nonum cum dimidio in fœminis infantiam protrahunt, ideoque impuberes infantiæ proximos
34. ipsimet infantium nomine appellant, ut patet ex *Fragos. in Regim. Reipub. Christian. part. 1. lib. 5. disp. 12. §. 14. num. 89. vers. Quid si infantes*, & *vers. Nihilominus*, ubi cum multis ibi adductis ait prædictæ sententiæ non obstare *tex. in cap. 1. de delictis*, quia textus ille non loquitur de infantibus infantiæ primi generis proximis, sed de proximis pubertati, nec non ex *Montan. de tutel. cap. 5. num. 53.* ubi ex *Zas. in l. Possessio, §. adipiscimur, ff. de acquir. vel amitt. possess.* infantiæ proximos vocat infantes secundi generis, hoc est linguæ gnaros, sed rerum ignaros, nec desunt, qui ex jure Longobardorum infantiam usque ad 18. annos extendunt, ut videre est apud *Balzaran. de feud. lib. 2. tit. 16. ad §. si minori, num. 1.* sic etiam multi eum, qui cogitata, conceptusque suos effari, vel eloqui nequit, cujuscumque sit ætatis, 35.
translate infantem dicunt cum *Bonifacio de furtis, §. Animo lucrifaciendi, num. 106.* ubi etiam jejunitas, ac inopia orationis infantia dicitur, & quod inenarrabile est, verbisque explicari aut non potest, aut non debet, infandum appellatur, nec non ex *Cartagena in exposit. titul. jur. canon. lib. 5. tit. 11. vers. Secunda observatio*, cum is non ætatis, sed cognitionis ratione, ac proinde non corpore, sed animo infans esse videatur, & idcirco multoties quoque apud *Homerum* infantis nomen pro insipiente accipitur, ut dixit *Zacchias Quæstion. Medicolegal. lib. 1. tit. 1. quæst. 3. sub num. 26.* & *Narbona ipse de ætate, anno 7. quæst. 1. num. 29.* non diffitetur infantes aliquando etiam dici, qui septimum, & deinceps annum excesserunt; ad quod multos adducit concordantes, ac proinde postea subdit, quod sæpe quoque infans pro inculpabili, & innocente sumitur, ideoque adulti noviter baptizati infantes dici consueverunt; prout etiam infans 36.
dicitur, quicunq; fandi copiam nõ habet in cura administrãda, cum sua non referat, & quasi pupillus, vel infans sub cura Tutoris sit, ut patet ex *Faria*

de Infantia, cap. 2. num. 13. & *Scacc. de judiciis lib. 2. cap. 7. num.* 717. ubi habetur, quod apud Hispanos, & Germanos filii Regum, vivente, ac regente Patre, vel Fratre natu majore, Infantes vulgariter appellantur, cum administratione careant, nec quoad regendum quodammodo vocem habeant, vel quia ii majoribus subditi sunt, uti naturaliter viris infantes subduntur, quod videtur esse juxta mentem *D. Thomæ lib. 3. de regimine Principis, cap. final.* itaut dicti filii coram primogenito fari quasi prohibiti censeantur, & eorum sermo parum attendatur, ut dixit *Mandos. in Commissionum Praxi, commission. 4. in V. minores existant,* &
37. *Bonifac. d. num.* 106. ubi subdit, quod pari modo etiam Cardinales, dum os habent à Summo Pontifice clausum, antequam illis aperiatur, fandique facultas concedatur, Infantes dici possunt; prout etiam idcirco idiomate He-
38. bræorum omnis filius, cujuscumque ætatis, aut sexus esset, ad comparationem patris vocatur infans, ut ex *Divo Hieronymo* tradit *Vendramen. in addit. ad Repertor. Inquisitor. V. Infans, in fine,* quod item apud Romanos in usu fuisse dixit *Narbona, ubi sup. ann. 7. quæst. 1. num.* 42.

Præmitto secundo, quod secundum etiam minoris ætatis partem, hoc est pueritiam diversi quoque diversimodè eam accipiunt, & extendunt; nec non multipliciter nominant, ac distinguunt. Pueri 39.
namque nomen, à quo Pueritia fit, tres habet significationes ex *textu ipso in l. pueri* 204. *ff. de verbor. signif.* Prima est, cum servos omnes domesticos, cujuscumque ætatis sint, pueros appellamus, quo sensu non tam ætatem, quam subiectionis conditionem exprimimus, ut dixit *Narbon. ann. 18. quæst. 3. num.* 6. Secunda, cum 40.
puerum dicimus ad differentiam puellæ, licet pueri appellatione puella quoque alias contineatur, *l. servis, §. sed pueris, de legatis* 3. Tertia vero, cum specificam hominis ætatem indicamus; tribus autem prædictis quartam addit significationem *Balzaran. ad lib. 2. de feudis, tit. 26. ad §. si minori, num.* 1. nam fideles, inquit, pueri quandoque dicuntur ex *Gloss. fin. in cap. hoc est, de consecratione, dist. 2. Lælius Bisciola borar. subcisivar. lib. 2. cap. 17. in fin.* latiorem aliam attulit significationem, dum dixit, quod antiquitus filii omnes pue-

puerorum nomine vocabantur; *Alciatus* autem omnium latissimam adduxit ad dictam
41. *l. 204. de verbor. signif.* ubi Puer aliquando dicitur, cujuslibet ætatis sit, qui puerum se moribus exhibet, prout exprefse Puer centum annorum dicitur in *cap. Paulus 2. quæst. 7.* & idipsum quoque tradit *Alberic. in Dictionar. V. puer aliquando*, cum enim puer à puri-
42. tate dicatur, quasi purus aer ex *Archidiacon. de Cleric. ægrot. cap. 1. lib. 6.* proinde factum videtur, ut quilibet non propter ætatem, sed puritatem, vel aliam qualitatem pueris similem puer vocari possit; immo nedum infantes, atque majores omnes 25. annis, sed etiam fœtus ipse post completam formationem sæpe puerorum nomine veniant, ut videre est apud *Zacchiam Quæstion. Medicolegal. part. 1. lib. 1. tit. 1. qu. 4. num. 6. & Narbona ann. 7.*
43. *quæst. 1. num. 44.* ubi puer pro immaculato, & innocente accipitur, prout etiam in ordine ad varios effectus pueritia varios habere terminos videtur; habito enim respectu ad specialem postulationis rationem, à nonnullis pueritia ad annum decimum septimum extenditur, ut patet ex *Rebuf. in d. l. pueri 204. ff. de verbor. signif.* ubi sic interpretatur *l. 1. §. pueritiam, ff. de postulando*, & ex *Reyger. in thesauro juris, V. minor, nu.* 15. ab aliis autem eadem ob alios item respectus modo ad 15. modo ad 16. modo etiam quoad alimenta ad decimū octavum extenditur *cum Gloss. in cap. in veteri, dist. 77.* & *Alberic. in dictionar. V. Puer*, ubi allegat *l. mela, ff. de aliment. & cibar. leg.* nec non ab aliquibus ad 25. ut patet ex eodem *Alciat.* ubi supra *num. 3. & seqq.* & ex *Zacch. ibid. num. 3. 10. & 11.* quibus addo *Pereyr. Elucidar. lib. 2. elucidat. 6. sect. 5. num. 785.* ubi ait, quod 44.
pueri ingenui apud Romanos prætexta utebantur usque ad annum 18. & post virilem togam sumebant, quæ & Libera dicebatur. Cum ergo Puer parvus dicatur Pupus, & puella parva vocetur Pupa, *Bonifac. de furtis, d. §. Animo lucrifaciendi, num. 107.* ubi etiam infert, quod hinc nequaquam illepide Pupæ dictæ fuerunt imagunculæ illæ, quas puellæ conficiebant, quibusque lusitare solebant; cumque à Pupo diminute fiat Pupulus, ac Pupillus, ut patet ex *Rebuf. ad l. Pupillus 239. vers. Inde pupillus, ff. de verbor. signif. & V. pupillus*; & pupillus vocetur etiam Impubes, nec

non Orphanus à Græcis, teste *d. Rebuf. ubi sup. vers. secundo*;
45. quamvis inde factum videtur, ut aliquando tam puer, seu impubes, quam pupillus, & orphanus pro eodem usurpentur, licet vere juxta communem Jurisperitorum sententiam, & praxim non parum inter se differant, cum proprie accipiuntur; licet enim non solum Impubes, sed etiam Pupillus, & Orphanus juxta propriam illorum significationem definant esse tales, cum incipiunt esse puberes, ac proinde quilibet eorum ante pubertatem vere puer, ac impubes dici possit; dici tamen nequit Pupillus, nisi Impubes sit, ac extra patriam potestatem; prout nec Orphanus dici potest, nisi & Impubes, & Parentibus orbatus sit, ut clare patet ex *Fagnan. in cap. significantibus, num. 29 de Offic. deleg.* ubi post *Menoch. de Arbitrar. in addit. ad lib. 2. cas. 66. num. 7.* ac alios multos, quos allegat, prædictam differentiam egregie probat. Sicuti autem Pueritia inter infantiam, & Pubertatem media est, sic etiam ipsamet à multis in medio quodammodo dividitur, priorque illius medietas vocatur pueritia infantiæ proxima, quia minus distat ab infantia, quam à pubertate, posterior vero pubertati proxima, ideoque masculus dicitur infantiæ proximus ab anno septimo usque ad decimum cum dimidio, & fœmina infantiæ proxima ab anno septimo usque ad nonum cum dimidio; postea vero masculus usque ad totum annum Decimum quartum dicitur pubertati proximus; fœmina vero usque ad duodecimum expletum pubertati proxima, ut patet ex *Gloss. in §. Pupillus omne, V. infantiæ proximus, instit. de inutil. stipul.* quam *Glossæ* opinionem secuti sunt *Bald. in l. non tantum, ff. de excusat. tutor. Bartol. in l. 1. num. 6. ff. de novat.* eamque communem dicit *Caval. in specul. opinion. commun. contra commun. quæst. 292. in princip.* & *Zacch. ubi supra, lib. 1. tit. 1. quæst. 5. num. 11.* Ab aliis pueri tunc tantum dicuntur pubertati proximi, quando à pubertate distant per annum tantum; ab aliquibus etiam, quando ab ea distant solummodo per sex menses; à nonnullis quoque, cum à pubertate non nisi per mensem distant: immo quidam pueros pubertati proximos esse negant, nisi à pubertate per tres tantum dies distent, ut fuse tradunt *Menoch. de arbitrar.*

trar. lib. 2. cent. 1. cas. 57. Farinac. part. 3. prax. crimin. quæst. 92. num. 9. & seqq. Zacch. d. lib. 1. tit. 1. quæst. 5. num. 12. & seqq. Narbona ibid. anno decimo cum dimidio, quæst. 2. Calvin de Æquitate, lib. 3. cap. 251. per totum, nec non *Sanchez de Matrim. lib. 7. disp. 104. nu. 37. & seqq.* ubi tamen *num. 40.* cum pluribus aliis jure optimo

47. concludit, quod in hoc tot opinionum, ac sententiarum conflictu verior est sententia eorum, qui Judicis arbitrio relinquunt, qua ætate masculus, & fœmina impuberes dici debeant infantiæ, aut pubertati proximi, id enim, cum à Jure præscriptum non fit, merito Judicis arbitrio relinquitur juxtà *l. 1. ff. de jur. deliber.* qui non tam annorum numerum, quam impuberum malitiam, seu discretionem, ac regionis qualitatem, cæterasque facti, ac personarum circumstantias diligenter inspiciat, ac perpendat; indéque rem ipsam æstimet; prout etiam præter *Menoch. de arbitrar. lib. 2. centur. 1. cas. 57. nu. 44. ac seqq.* nec non alios, quos allegat *Sanchez*, ubi supra, hanc eandem sententiam tenent, ac veriorem esse tradunt *Maynen. de regul. jur. in l. Pupillum num. 4. Coras. Miscellaneor. jur. civil. lib. 6. cap. 23. num. 8.* ubi ex *Jo. Fabro* idcirco subdit, quod plerique maioris industriæ, malitiæque in decimo anno visuntur, quam sint alii in quartodecimo, *Covarruvias in Epitom. ad 4. lib. Decretal. part. 2. cap. 5. Franc. Vivius commun. opinion. 676. num. 2. cap. 251. Jo. Harpprecht. in §. in summa sciendum 18. num. 4. instit. de oblig. quæ ex delicto nascunt. Barbos. ad cap. continebatur, nu. 6. de desponsat. impuber.* ubi plurimos alios secum affert, *Carleval. de judiciis, lib. 1. tit. 3. disp. 7. num. 34. Scacc. de judiciis, lib. 2. cap. 7. nu. 72 1. & seqq. Carpzov. rer. criminal. part. 3. quæst. 143. num. 33. Antonel. de tempore legal. lib. 2. cap. 1. num. 9. Aylon. ad Gomez resolution. de delictis, cap. 1. nu. 57.* ubi approbat sententiam *Pichardi in §. in summa instit. de oblig. quæ ex delicto nascunt. nu. 5.* docentis Judicis arbitrio relinqui, quando dicatur puer pubertati proximus; *Zacchias d. lib. 1. tit. 1. quæst. 5. num. 24. & seqq.* ubi egregie infert, quod, cum temperaturæ, regionis, morum, victus, & institutionis varietas in particularibus personis pubescentiam, simulque pubescentiæ proximitatem & retardare, & accelerare possit, Judex in 48.
arbi-

arbitrando, an quis pubertati proximus sit, medicos simul adhibere debet, ut bene sibi caveat, cum quo stat etiam *Narbona d. anno decimo cum dimidio, quæst. 2. num. 9. & seqq.* ubi hanc sententiam dicit esse innumerorum scribentium, & eorum, qui rem aptius pensitant, prædictamque sententiam novissime quoque amplexus est *Vulpin. in succo Farinacii, part. 10. quæst. 92. nu. 5.* cum sibi placere dicat, quod in hoc attendi debeat natura, & vivacitas impuberis illius, de quo tunc agitur, nec non *Setser. de jurament. lib. 4. cap. 2. num. 13. vers. Pubertati proximum*, ubi sibi rectius, ac verius videri ait, quod prædictæ controversiæ decisio judicis arbitrio relinquatur, cum ad generalem regulam trahi nequeat, nec expressa lege definiatur.

Præmitto tertio, quod tertia, & ultima minoris ætatis pars, seu tertius minoris ætatis gradus diversimode quoque appellatur, & exponitur; sicuti enim tam, qui septem annis minor, ac proinde infans est, quam, qui infante major est, sed intra decimum quartum annum, si mas sit, vel infra duodecimum, si fœmina sit,
49. impubes generaliter loquendo dici potest, seu non pubes, ut patet ex *Vultejo jurisprud. Roman. lib. 1. cap. 4. num. 23. & seqq.* quia tam ille, quam ista infra prædictos annos pube, seu barba, vel pilorum veste tam superiori, quam inferiori caret, ideoque non modo impubes, sed imberbis etiam, ac investis, & investiceps vocatur ex *Bonifac. loc. cit. & Montan. de tutelis cap. 5. num. 122. & seqq.* ubi è contrario Vesticeps dicitur, qui Pubertate vestitus est; specialiter autem, ac proprie loquendo, ut habetur ex *Zacch. quæstion. Medico-legal. lib. 1. tit. 1. quæst. 5. num. 5.* is tantummodo impubes vocatur, qui est inter infantiam, & pubertatem, quia tunc non modo pubes non est; prout etiam pubes non est infans ipse; sed insuper pubertati proximus est, quod ad puberem proprie dictum requiritur; sic ex adverso Puberum ætas, quæ pubertas appellatur, cum tunc pubes, seu lanugo prædicta in pudendis, aliisque corporis partibus primo erumpat, ac emitti, vel oriri soleat, ut ait *Bonifac. de Furtis*, ubi supra, *num. 108.* quæ maturitatis signum ex *Altenstig. in Lexico Theologico, V. Pubes*, 50.
atque ex *Basset. in Institut. Justinian. tit. quib. mod. tutela finiatur, vers. Dicebatur*; & ex Impube-

pubere puberem, & secundum aliquos adolescentem facit, licet à multis multipliciter dividi soleat, ut videre est apud *Sabell. in summa diversor. tractat.* §. *Pubertas* 58. *nu.* 2. ubi ea dividitur in plenam, pleniorem, & plenissimam; regulariter tamen cum *Vul-*
51. *tejo, loc. cit.* Pubertas duplex tantum est; ideoque alia plena nuncupatur; alia vero dicitur non plena, seu non prorsus plena, vel simplex, seu prima pubertas, quod placuit etiam *Narbon. ibid. ann.* 18.
52. *quæst.* 1. *nu.* 2. ubi subdit, quod plena in masculis, ineunte anno 18. in fœminis vero 14. exorditur, & cum 25. finitur; non plena vero incipit à pueritiæ fine usque ad prædictum plenæ initium; ideo autem tunc temporis plena dicitur, ut illi, qui lentius, seu tardius pubescunt, tanto tempore ad pubertatis habitudinem deveniant, prout post *Costam selectar. interpretat. lib.* 2. *cap.* 12. dixit *Corduba de Lara in l. si quis à liberis*, §. *utrum*, *num.* 7. *ff. de liber. agnoscen.* Certum enim est, quod secundum naturæ regulas alii tardius, alii citius pubescere incipiunt; licet secundum jus commune ad sedandas lites, quæ ex incertitudine oriebantur, masculi, & fœminæ prædictis respective annis pubescere præsumantur, nisi oppositum probetur, ut patet ex *Zacch. d. lib.* 1. *tit.* 1. *quæst.* 6. *num.* 68. & 75. nec non ex *Narbon. ibid. anno* 18. *quæst.* 1. *num.* 3. Cur vero 53.
fœminæ citius, quam masculi pubescant, vel pubescere præsumantur tam quoad animi, quã quoad corporis perfectionem (dum ratio contrarium suadere videbatur, ut longius fœminis, tamquam levioris judicii, & prudentiæ tempus poneretur, ut bene advertit *Campanil. in diversorio jur. canon. rubr.* 11. *cap.* 19. *num.* 41.) plures à pluribus afferuntur rationes: multi enim cum *Crusio de indiciis, part.* 1. *cap.* 97. *num.* 15. hoc naturæ vitio, non virtuti adscribunt, fructus namque, quo excelsioris sunt naturæ, serius maturescunt, *Soto de just. & jur. lib.* 7. *quæst.* 3. *art.* 2. *part.* 4. *conclus.* *Quod citius crescit, citius finitur*, *Bald. in l.* 2. *C. de his, qui veniam ætat. impetr.* Quæ à natura parum curantur, cito augescunt, *Arnis. de jur. connubial. cap.* 2. *sect.* 2. *num.* 22. Parva, & molliora poma citius matura fiunt, quàm robusta: plantæ, quæ cito crescunt, cito deficiunt; firmiora diutius, infirmiora celerius perficiuntur

tur: quod cito fit, cito perit, *Macrob. Saturnal. lib. 7. cap. 7.* & mala herba citius crescit, ut facete dixit *Accurs. ad princip. instit. de nupt. Scalona de testamentis lib. 1. cap. 5. §. 1. num. 25. & seqq.* nec non *Dauth. de testament. sub num. 146. vers. ergo in masculis*, ubi subdit etiam, quod prædictum pubertatis
54. discrimen inde fit, quia ætatis mutatio in fœminis per sexennium, in masculis per septennium fit, quod etiam valde placuit *Narbonæ de ætate, anno 17. quæst. 1. num. 13.* & secum affert *Cujac. ad l. 5. ff. qui testam. fac. poss.* nec non *Borchol. in princip. instit. quib. mod. tutela finitur, n. 2.* & alii cum *Jo. Andr. in cap. litteras de desponsat. impuber. & Mayner. in l. omnis definitio num. 12. de regul. jur.* dicunt, quod mulier citius maturescit, quia citius senescit, & citius moritur. Sed vera, & legitima ratio, ut egregie cum *Soto loc. cit.* tradit *Gutierr. in Repetit. Authent. Sacramenta Puberum, C. si adversus venditionem, num. 2. Dauth. de testament. sub dict. num. 146. vers. ergo in masculis, Pichard. instit. lib. 2. tit. 12. §. Præterea 5. num. 11. Zacch.* ubi supra, *num. 52. Narbona loc. cit. ann. 14. quæst. 5. num. 10. & seqq.* & novissime *Christophorus Chlingensperger in Collegio instit. lib. 1. tit. 22. quæst. 3.* videtur esse, quia fœminæ illam animi, & 55.
corporis perfectionem, qualis qualis illa sit, quæ fœmineo sexui congruit, & illis in suo genere contingere solet, cum sit minor perfectione masculorum, citius acquirunt, quam masculi in suo genere suam, quæ, cum fœminarum perfectione major sit, majus etiam temporis spatium requirit, ut ab istis acquiri possit: unde fœminæ, habita sui sexus ratione, eam perfectionem in duodecimo ætatis anno habere putantur, quæ in eis satis esse creditur; sed masculi, licet eandem in eodem anno perfectionem habeant; eam tamen nondum habent, quæ legitime in ipsis requiritur, ac præstantior, quam in fœminis esse debet, cum masculi fœminis præesse, fœminæ vero masculis subesse debeant, & major perfectio ad gubernandum, quam ad obediendum, majorque virtus ad agendum, quam ad patiendum exigatur, ut ex se, ne dum ex auctoribus prædictis patet. Quamvis autem fœminæ citius; masculi vero tardius pubescere incipiant, ut jam dictum est; pubertas tamen æque in fœminis, ac in masculis usque ad vigesimum

quin-

quintum annum expletum
perdurat, *l. cum filio* 50. *ff. de*
legat. 3. *Gutier. loc. cit. num.* 3.
56. ubi ait inter masculos, & fœ-
minas quoad pubertatis exi-
tum nullam esse differentiam,
quia utrique per 25. annum
egrediuntur ex minori ætate,
ac majorem ingrediuntur,
Narbona cum multis *ibid. num.*
17. *& anno* 25. *quæst.* 1. *num.* 12.
57. *& seqq.* ubi ætatem 25. anno-
rum legitimam vocat, nec non
perfectam, plenam, integram,
ac majorem. Quæ tamen epi-
theta, nec non alia ejusmodi
non semper 25. annum com-
pletum significant, sed solum,
quando subiecta materia id
patitur; nam pro subiectæ
materiæ varietate diversimo-
de illa sumuntur, ac decla-
rantur, ut clare demonstrat
Mandos. de ætate minori cap. 5.
58. *num.* 115. prout etiam aliquan-
do juxta subiectam materjam
in favorabilibus fieri solet,
quod annus 25. cæptus habe-
tur pro completo ex *eodem*,
ibid. Quibus stantibus,
59. Dico primo, quod infans
ante completum septennium
occidens unum pro alio à cul-
pa in foro externo in totum
excusatur: quilibet enim in
dicta ætate præsumptione
Juris, & de Jure carere cen-
setur rationis usu ad culpam

in delictis admittendam ne-
cessario, Textus est expressus
in l. infans 12. *ff. ad l. Cornel.*
de sicar. & est communis Do-
ctorum sententia, ut patet ex
Petro à Placha in Epitom. De-
lictor. lib. 1. *cap.* 32. *num.* 1. *&* 2.
Clar. Criminal. quæst. 60. *nu.* 2.
Bajard. in addition. ad d. quæst.
60. *nu.* 8. *Gomez. variar. resolut.*
tom. 3. *cap.* 1. *num.* 57. *vers. Qui-*
bus sic visis, *Mandos. de ætate*
minor. cap. 3. *num.* 11. *Centulin.*
cum multis ab eo adductis in
addition. ad Farinac. consilior.
lib. 1. *cons.* 1. *§. Levis Pecunia-*
ria, *vers. Infantes autem*, *Me-*
noch. de arbitrar. lib. 2. *cas.* 329.
num. 1. *Barbos. in cap.* 1. *num.* 2.
de delictis Puerorum, *Layman*
lib. 1. *tract. de legib. cap.* 10. *nu.* 5.
Cabal. de omni genere homicidii,
num. 179. *& seqq. Farinac. in*
Praxi criminal. quæst. 92. *nu.* 46
& 50. ubi longum concordan-
tium agmen allegat, *Carpzov.*
rer. crimin. part. 3. *quæst.* 143.
num. 10. *& seqq. Joseph Ricc. de*
public. judiciis in genere, *quæst.*
38. *num.* 2. ubi plures alios alle-
gat, *Reyger. in Thesauro Jur.*
V. infans, *num.* 3. *Setser. de ju-*
rament. lib. 4. *cap.* 2. *ubi num.* 9.
ait infantem homicidam in-
nocentia consilii excusari,
cum in Parvulis, ut dixit *Mar-*
cian. in l. sed, & si 55. *in fin. de*
fideicommissar. libertat. nulla

deprehendatur culpa, *Haunold. de jur. & justit. tom. 6. tract. 3. cap. 10. controvers. 2. nu.* 519.
60. ubi subdit, quod infantes à parentibus, aut instructoribus non puniuntur in pœnam culpæ, quæ in eos nõ cadit; sed eo fine, quo equus calcaribus, & canis flagellis castigantur, ut scilicet afflictionis apprehensione faciant, quod exigitur, vel intermittant, quod improbatur.
61. Dico secundo, quod etiam puer infantiæ proximus occidens unum pro alio in foro externo à culpa in totum excusatur, cum enim tunc etiam præsumatur non consentire, juridicam proinde tunc nullo modo culpam admittere, neque tunc in foro externo ex delicto obligari censetur. Dixi autem tam in præcedenti, quam in præsenti conclu-
62. sione *in foro externo*; forum enim (quod non à fando, neque à Foroneo Rege, qui primus Græcis legem dedit, ac judicia instituit, ut dixit etiam *Ageta de foro feudali, assertione* 1. sed inde appellatum docuit *Alciatus lib. 2. dispunct. cap.* 24. quia, ut à negotiatoribus res venales, sic à litigantibus controversiæ illuc feruntur) aliud est externum, seu contentiosum, & humanum, vel coram hominibus, quod etiam forum fori appellatur, & in Ecclesiasticum, ac sæculare dividitur; aliud autem est internum, seu divinum, vel coram Deo, quod etiam forum Poli, vel Cælicum, seu animæ, vel conscientiæ vocatur; & eorum alterum valde ab altero differt, licet in aliquibus casibus utrumque simul conveniat, 63
ut videre est apud *Parlador. quotidian. different. cap.* 12. §. 1. sicut corpus, & anima magnam inter se habent coniunctionem, & affinitatem. Cum ergo forum externum sit Judicium, in quo tractantur causæ in ordine ad externam Reipublicæ, sive Ecclesiasticæ, sive Laicæ administrationem; forum vero internum sit Judicium, quod intus in mente hominis, ubi conscientia residet, exercetur, ut optime tradit *Pereyra Elucidarii lib. 2. Elucidat. 17. sect. 8. num.* 1215. inde fit, ut forum externum nedum sit diversum ab interno, sed etiam diverso modo procedat, nam forum externum sequitur præsumptiones, & iis innititur in ferendo sententiam, ut communiter tradunt Doctores ad *l. fin. C. quod met. caus. l. si extraneus, ff de condict. cav. dat. & cap. quia verisimile*,

mile, de præsumpt. Forum vero internum inhæret nudæ, ac puræ veritati, ac proinde in eo locum non habent præsumptiones, neque leges, quæ in præsumptione fundantur, ut etiam communiter docent *Gutierrez Canonic. quæstion. lib. 2. cap. 18. num. 66. Menoch. lib. 1. præsumpt. 80. num. 1. Gratian. discept. forens. cap. 33. num. 25. Moneta de commutat. ultim. volunt. cap. 5. num. 248. Mancin. Genial. disquisit. cap. 127. num. 2.* & plures alii cum *Pasqualig. de his, qui sunt in peric. mortis, qu. 108. num. 7.* Quamvis igitur nedum puer infantiæ proximus, verum etiam infans aliquando ante septennium in rei veritate aliquem usum rationis habeant, ac proinde tunc in foro interno, seu conscientiæ, atque coram Deo vere peccare possint; nihilominus in foro externo ob teneram eorum ætatem à culpa excusantur, quamvis doli capaces sint; tunc enim nedum ipsimet infantes, sed simul etiam infantiæ proximi, (prout proxime accingendus habetur pro accincto, *l. penult. de testam. milit.*) in Jure censentur adhuc eo rationis usu carere, quæ ad culpam in deli-
64. ctis admittendam pro foro externo leges requirunt, ideoque pro infantibus reputantur, ita *textus in §. Pupillus, vers. 1. Instit. de inutil. stipul. & in §. penult. Instit. de oblig. quæ ex delict. Gloss. in l. Pupillus in princip. 21. ff. ad l. falcid. Dec. in l. si pupillus 149. ff. de regul. jur. Gomez variar. resolut. tom. 3. de delictis, cap. 1. num. 57. vers. & idem est, Mauritius de restitut. in integr. cap. 161. Farinac. criminal. part. 3. quæst. 92. num. 54. Ayllon. in addit. ad d. Gomez tom. 3. cap. 1. num. 57.* ubi multos idipsum tradentes adducit, *Thesaur. de pœnis Ecclesiast. part. 1. cap. 17. in princip. Fragos. in Regimine Reipub. Christianæ. part. 1. lib. 5. disp. 12. §. 14. nu. 90. vers. Nihilominus*, ubi concludit, quod in infantibus, & infantiæ proximis non datur, vel saltem nullus consideratur dolus, & ad opposita bene respondet, *Ognat. de contract. tom. 1. disp. 4. sect. 3. num. 45. cum pluribus ibid. allegat.* quibus addi possunt *Bacchovius*, atque *Habnius ad Uvesembec.* quos adducit *Masur. Labio in homicida excusato, cap. 40. num. 14.* ubi concedunt infantiæ proximos infantium privilegio gaudere, idque omnino justum esse dicunt.

Dico tertio, quod tum puer pubertati proximus, 65.
tum puer adhuc minor occi-

dens unum pro alio in foro externo regulariter non excusatur in totum à culpa, sed tunc ob minorem ætatem culpa etiam minor esse censetur, quod enim in ea ætate committitur, ætatis vitio magis, quam malitiæ, ac improbitati adscribendum videtur, cum ejusmodi ætas nondum
65. habeat plenum rationis Judicium, neque Consilium ex *Aristotele Politic. lib.* 1. *cap. ult.* ad quod etiam facit *textus ipse in l.* 1. *ff. de minorib.* & id aperte docent *Clar. d. quæst.* 60. *nu.* 3. *Gomez. dict. lib.* 3. *variar. resolut. cap.* 1. *num.* 58. 59. *&* 62. *Farinac. d. quæst.* 92. *nu.* 171. *Tiraq. de pœn. temper. caus.* 7. *num.* 1. *&* 8. *Menoch. de Arbitrar. lib.* 2. *cas.* 329. *num.* 2. 6. 7. *&* 19. *Thesaur. decis. Pedemont.* 161. *per tot. & ibi addentes circa medium*, nec non *Carol. Anton. Thesaur. ejus nepos de pœnis Ecclesiastic. part.* 1. *cap.* 17. *vers. Respondeo* 11. ubi ait, quod tenera minorum ætas culpam etiam minuit, quibus aheret *Conciol. in resolution. criminal. §. minor, Resolution.* 1. *num.* 1. *& seqq*; ubi hanc opinionem esse veriorem, & magis communem, immo communissimam asserit, & *Fulvius Majoran. in Opopraxi crimin. lib.* 1.
67. *cap.* 14. *num.* 41. ubi subdit, quod minor ætas intrinsece minuit delictum. Dixi autem *regulariter non excusatur in totum*, aliquando enim fieri potest, ut, peculiaribus facti, personarum, & circumstantiarum qualitatibus bene consideratis, quis in prædicta 68.
etiam ætate à culpa in foro externo in totum excusetur, ut tum ex prædictis, tum ex inferius dicendis aperte constabit.

Colligo primo, quod, quæ 69.
superius dicta sunt quoad forum internum de infantibus, & infantiæ proximis, eadem etiam, multoque magis in pubertati proximis, & puberibus ipsis, ac minoribus ipsis locum habere debent.

Colligo secundo, quod, 70.
quamvis aliquando malitia suppleat ætatem, ac ætatis completio tunc non spectetur, *Mendran. de consensu connubial. cap.* 7. *num.* 2. *Narbona ubi supra, anno* 15. *quæst.* 9. *nu.* 12. nihilominus nunquam in minori ætate sic augetur ob id delinquentis culpa in foro externo, ut ordinaria delicti pœna is puniri debeat: semper enim in ea ætate ob animi levitatem, ac mentis inconstantiam fragile, ac infirmum est consilium, ut innuitur *psal.* 24. *Delicta juventutis meæ, &*

igno-

ignorantias meas ne memineris. Sicuti autem nec dolus, nec culpa præsumitur, nisi probetur, sic ea ratione, qua removetur præsumptio doli, eàdem ratione removetur etiam præsumptio culpæ, ut bene tradunt *Ubertus de Cremona, & Ziliolus inter consilia criminalia Diverſ. tom. 1. conſ. 11. num. 4. & 5.*

CAPUT SECUNDUM.

An à culpa excusetur senex occidens unum pro alio.

SUMMARIUM.

Senex dicitur, quasi se nesciens. num. 1. seu quasi seminex, hoc est semimortuus, ibid. secundum aliquos deducitur à sensu. num. 5. & secundum alios à sex. num. 6. ut juvenis cito mori potest, ita senex diu vivere nequit. num. 1. æquiparatur infirmo, nec non mortuo. num. 2.

Senectus est Morbus naturalis, qui caret medicina, semper fit major, semperque periculosior. num. 3.

Senex cur dicatur homo, & non homo, aut etiam semihomo. num. 4. nemo ita senex est, qui adhuc per quinquennium, vel saltem per annum vivere non speret. ibid. senex cur bis puer vocetur. num. 7. & 12.

Senectutis mala solita. num. 8.

Senes quomodo ad finem properent, simulque ad initium reverti videantur. num. 9. cur pueris mire delectentur. n. 10. an pares pueris. num. 12.

Parium idem est judicium. n. 11.

Animi vires, ac virtutes cum ætate crescere præsumuntur. num. 13.

Senis umbra cur plus valere dicatur, quam juvenis gladius, vel eloquentia. num. 14.

Senes cur Præsbiteri nominentur. ibid.

Nomen Seigneur, Segnor, aut Signor an ductum sit à nomine Senior. ibid.

Senior cur Deo similior dicatur. ibid.

Senator à Senectute derivatus. ibid.

Seniores cur minus, quam juniores in delictis à culpa excusandi videantur. num. 15.

Senectus præsumptionem bonitatis tribuit. ibid. multiplex esse dicitur. num. 16. quid sit. num. 17. aliter consideratur quoad singulares personas, & aliter quoad humanam speciem in universum. nu. 18.

Undenam ea tum acceleretur, tum retardetur. num. 19.

Qui-

†

PRÆ-

1. PRÆMITTO primo, quod, ſive ſenex dicatur quaſi ſe neſciens, ex *Tiraquel. de pœnis temperand. cap. 8. num. 6. Conr. Zabn. de mendac. lib. 3. cap. 8. num. 108.* ſive quaſi ſeminex, hoc eſt ſemimortuus (nex enim mortem ſignificat) cum omnes fere vires in ſene intermortuæ ſint, ut ex *Ludov. Gomeſ. in Regul. Cancellar. de Infirm. Reſign. quæſt. 7. verſ. nam ut bone, Prukman. conſ. 19. nu. 5. & 6. vol. 1. Paul. Rub. de teſtament. in prælud. num. 353.* vel eo quod, exacta majore ætatis ſuæ parte, jam morti propinquior, ac prope interitum ſit, *Scoppa ad Gratian. Deciſ. obſervat. 199. num. 7. & ſeqq.* ubi *num. 13.* ſubdit, quod juvenis cito mori poteſt, & ſenex diù vivere nequit; immo æquiparetur nedum infirmo
2. ex *Scanarol. de viſitat. Carcerator. lib. 3. cap. 8. num. 28.* cum
3. ſenectus ipſa ſit morbus naturalis, qui caret medicina, & ſemper ſit major, ſemperque periculoſior, *Caram. Theolog. regular. diſp. 36. concluſ. 2. num. 402.* ſed etiam mortuo, ideoque dicatur homo, & non homo, quia, cum ſit ſemimor-
4. tuus, & homo mortuus non ſit homo, conſequenter eſt homo, & non homo, aut etiam Semihomo, *Paul. Rub. ibid. num. 354. & 356.* licet nemo ità ſenex ſit, qui quinquennalis vitæ ſpem ex Juris præſumptione ſibi non polliceatur, vel ſaltem ſperet adhuc per annum vivere, *Giurba* cum multis, quos refert, *in conſuetud. meſſan. cap. 2. Gloſſ. 14. nu. 3.* ſive deducatur ſenex 5.
à ſenſu, cum in ſenibus ſenſus diminuatur, ac præ veſtutate deſipiant ex *Scacc. de judiciis, lib. 2. cap. 8. num. 236.* ſive à ſex, 6.
unde ſenis, & ſenarius numerus, cum ſenectus ſexta ſit hominum ætas ex *Martinio in Lexico Philologico, V. ſenium*: certe ſenex ob magnam ſenſuum, ac Judicii diminutionem, quam ætas illa ut plurimum patitur, à multis nec ſentire, nec ſapere, ſed potius deſipere, ac repueraſcere cen- 7.
ſetur, ideoque bis puer appellatur, ut patet ex *Rebuff. in l. 101. ff. verum eſt, verſ. morbus ergo, ff. de verbor. ſignif. Cruſ. de indiciis delictor. part. 1. cap. 27. num. 19. & ſeqq. Mancin. de triplici juris collat. lib. 2. cap. 191. Ricc. de public. judiciis, qu. 38. num. 20.* & paſſim ex pluri- 8.
bus aliis concorditer aſſerentibus, quod in ſenibus non ſolum cadunt capilli, defluunt dentes, caligant oculi, obturantur aures, incurvatur dor-

dorsum, trepidant genua, palescit facies, cutis arescit, corpus decrescit, vires cum vita sensim expirant, ideoque sensus omnes habescunt, sed obscuratur etiam intellectus, deperditur memoria, deficit Judicium, singulæque corporis, ac animi functiones ita debilitantur, ut rursus ad in-
9. fantiam revolvi, ac iterum ad initium reverti videantur; quamvis ad finem properent; unde *Scacc. de judiciis lib.2.cap.*
10. 8. *num.* 248. dixit, quod pueris senes ideo mire delectantur, quia similes, plenum siquidem consilium, ac Judicium, quod pueri nondum habuerunt, jam senes sensim amiserunt, ut optime docuit *Fragos. de Regim. Reipub. Christian. part.* 1. *lib.* 5. *disp.* 12. *num.* 94. hincque tam senum, quam puerorum ætatem convenire sentiunt etiam Philosophi, ac Physici, ut ex *Archidiacon. in cap. tanta*, *nu.* 4. *dist.* 86. refert *Scaccia dict. cap.* 8. *num.* 236.
11. *&* 248. ac propterea senes, ac pueros, cum parium idem sit Judicium, *l. si socer*, *ff. solut. matrim. Bald. in l. Conventicula*, *C. de Episcop. & Cler.* omnino æquiparandos, ac in delictis à culpa eodem modo excusandos esse multi censuerunt, quos refert *Narbon. de ætate*, *ann.* 70. *quæst.* 11. *num.* 1. *& duob. seqq.* unde *Regger. in Thesaur. jur. V. Senectus* infert, 12.
quod senectus est altera Pueritia.

Præmitto secundo, quod ex adverso multi quoque censent senes minus, quam pueros à culpa in delictis excusandos esse. Senectus enim, ut ex *Divo Hieronymo ad Nepotianum de vita Clericor.* & ex pluribus aliis fuse tradit *Tiraquel. de jur. primogenior. in Præfat. num.* 85. *& seqq.* *Melch. Phoeb. Lusitan. decis.* 66. *nu.* 6. *&* 7. & *Barbos. in cap. dudum num.* 5. *de Electione*, *& Elect. potest.* ætate fit doctior, usu 13.
cautior, processu temporis sapientior, & in universum animi virtutes, ac vires cum ætate crescere præsumuntur, itaut, quo quisque senior est, eo prudentior habeatur, eique idcirco magis credendum sit, ut patet ex *Jo. Le Cirier. de Primogenitura*, *lib.* 2. *quæst.* 3. *nu.* 38. cum plus valere credatur senis 14.
umbra, quam juvenis gladius, vel eloquentia, ut videre est apud *Jo. Torre* in præclarissimo illius tractatu de *successione in Maioratibus*, *& Primogenituris Italiæ*, *part.* 3. *decis.* 5. *num.* 35. nam juxta Socratis sententiam ab *Alcibiade in Platonis Sympofio* relatam tunc

tunc mentis oculus acute cernere incipit, cum primum Corporis oculus deflorefcit, ideoque fenes, in quibus ob multam, longamque rerum experientiam cum ætate crefcit etiam intellectus, fapientia, & prudentia, ut dixit *Fara de effentia infantis*, *cap.* 30. *nu.* 13. non immerito prudentiores, aftutiores, callidiores, cautiorefque redduntur, ideoque Præsbiteri, hoc eft, feniores nominantur non tantum propter fenilem ætatem, fed potius propter fapientiam, & bonitatem, cujus præfumptionem tribuit fenectus, ut videre eft apud *Maranta in d. Medulla decreti*, *lit. S. verf. fenes Præsbiteri*, *& verf. fenectus Præfumptionem*; & apud *Gibalin. de ufur. lib.* 4. *cap.* 3. *art.* 2. *num.* 6. nec non apud *Raynaud. de virtut. & vitiis lib.* 4. *fect.* 3. *cap.* 8. *num.* 429. *& feqq.* ubi propterea tradit, cur homo, quo fenior eft, eo fimilior Deo fit, & fubdit improbandum non effe, quod *Bodinus lib.* 3. *de Republ. cap.* 1. afferit, Gallicum fcilicet Domini nomen *Seigneur* à feniore ductum fuiffe ad fignificandam authoritatem, ac veluti poteftatem fenum, à quibus Dominorum nomen prifci Galli dictum voluerunt, & cum *Bodino*, *& Maranta* concordat etiam *Gibalin. ibid.* dum cum *Hotoman. difput. de feud. cap.* 3. dicit, quod vox *Segnor*, aut *Signor*, quafi fenior Dominum fignificat ex nativa earum gentium lingua, a quibus feuda inftituta fuere; ficut etiam Senatoris nomen *Feftus*, & alii à Senectute 15.
derivant, unde fenes, cum plus cognofcant, & melius fciant, ac propterea minus delinquere debeant, confequenter etiam à culpa tunc in delictis minus excufandi videntur, cum tunc excufationis ratio ceffare videatur, ut patet ex *Luc. de Penn. in l.* 1. *C. de Conful. lib.* 12. *Chaffen. in Catalog. glor. Mundi part.* 10. *confideration.* 29. *Sforz. Odd. de reftit. in integrum*, *part.* 2. *quæft.* 80. *nu.* 16. *Carpzou. rer. crimin. part.* 3. *quæft.* 144. *num.* 7.

Præmitto tertio, quod, 16.
quamvis Senectus ab aliquibus cum *Cardin. Jacobat. de Concil. lib.* 1. *art.* 2. *num.* 20. & *Maranta in Medulla Decreti lit. S. V. fenectus alia* multiplex effe dicatur, fcilicet Naturæ, gratiæ, culpæ, & æternæ gloriæ; hic tamen accipitur, quatenus ex Medicorum fententia, ut videre eft apud *Zacchiam Quæftion. Medicolegal. lib.* 1. *tit.* 1. *quæft.* 9. *num.* 13. *&*

Fagnan. ad cap. cum sis, nu. 11.
17. *de convers. coniugat.* est frigidum, & siccum corporis temperamentum ex annorum multitudine proveniens; quia vero prædictum senectutis temperamentum quoad singulares personas, de quarum senectute in individuo agitur,
18. & à curis, & morbis, & à victus ratione, & à laboribus, & à Parentum origine, aliisque hujusmodi causis, & dif-
19. ferentiis tum accelerari, tum retardari potest; aliquando enim quis in quinquagesimo anno senior est, quam alius in sexagesimo propter diversas corporis affectiones, ut bene advertit *Panormit. in cap. Quoniam frequenter, num.* 18. *Ut lite non contestata*. *Leo in Praxi Pœnitentiariæ, part.* 1. *in Commutatione voti sepulchri Dominici, V. propter ætatem, vers. igitur sequuti*; & *Homoboni de humanæ vitæ statibus part.* 1. *cap.* 3. *vers. quoad senectutis statum*, prout etiam aliqui ante justos annos cani sunt, & ideo Præcani appellantur, alii autem in senectute ipsa nondum cani sunt; immo aliquando pro rerum agendarum diver-
20. sitate idem homo uno, eodemque tempore in una, eademque ætate & senex, & non senex judicatur, teste *Zacch. d. lib.* 1. *tit.* 1. *quæst.* 9. *num.* 37. proinde in singulari- 21.
bus personis quandonam senectus incipiat, certa omnino regula præscribi nequit, sed Judicis arbitrio standum est, ubi nihil à Jure cautum fuit, *Innocent.* & cum eo communis opinio *in d. cap. Quoniam frequenter num.* 3. *Ut lite non contestata*; loquendo autem in uni- 22.
versum quoad humanam speciem, & de personis in genere, senectutis initium tum à Jure pro varietate respectuum ad varios effectus, tum ab auctoribus quoad omnia 23.
in genere diversimode constituitur: nam in Jure, quia diversi effectus diversam expetunt ætatem, *Oinotom. in §. item major, num.* 6. *instit. de excusat. tutor.* respectu munerum publicorum personalium, in quibus corpus ipsum, & labor ejus versatur, senex judicatur, nec invitus ad ea trahi potest, qui est major 55. annis; respectu vero tutelæ, seu curæ pupillorum ille solum dicitur senex, qui est major 70. annis, & sic de similibus aliis, ut videre est apud *Hojedam de Beneficior. incompatibilitate, part.* 1. *cap.* 17. *num.* 18. & patet ex *textibus*, qui ad id probandum *ibid.* adducuntur; ab auctori- 24.
bus autem de senectutis initio

in

in universum, & respectu cujusvis effectus in genere loquentibus diversum quoque senectutis initium juxta diversas ipsorum opiniones assignatur; aliqui enim cum *Hyppocrate* dicunt senectutem incipere ab ætatis humanæ anno quadragesimo completo; alii à quadragesimo quinto cum *Varrone*; alii à quadragesimo sexto cum *Servio Tullio*; alii à quinquagesimo cum *Galeno*, tunc enim dimidia hominum ætas est ex *Bartolo*, cum centum an-
25. nos vivere præsumantur; alii à sexagesimo cum communi sententia; alii autem à septuagesimo cum *Accursio*, ut refert *Scaccia de judiciis*, *lib.* 2. *cap.* 8. *num.* 235. *& seqq. Narbona de ætate*, *ann.* 50. *quæst.* 2. *Fermosin. ad text. in cap. fin. Ut lite non contestata*, *quæst.* 2. *num.* 1. *& seqq.* Porro in non levi hoc tot opinionum conflictu id non levis est momenti pro earum concordia, quod non solum à multis traditur, sed etiam communiter approbatur, & in ipsa senectutis partitione consistit: passim enim, ut videre est apud *Menoch. de arbitrar. lib.* 2. *cas.* 59. *Zacch. quæstion. Medicolegal. lib.* 1. *tit.* 1. *quæst.* 9. *num.* 21. *& seqq. Tusch. lit. S. conclus.* 103. *nu.* 3.

& seqq. Fagnan. loc. citat. num. 13. & *Sabell. in summa divers. tract.* §. *senectus*, *nu.* 2. nec non apud alios ab ipsis allega- 26.
tos senectus tres in partes dividi solet, in Primam, Mediam, & infimam (sic enim eas nominat *Narbona d. ann.* 50. *quæst.* 2. *num.* 11.) Prima est (loquendo de viris; mulieres enim decennio antequam viri senescunt juxta *Narbonam*, ubi supra, *ann.* 50. *qu.* 2. *nu.* 15. ac proinde senectus in mulieribus incipit ab anno quadragesimo) ab anno 50. ad 60. & hæc viridis, alias cruda senectus appellatur. Media, seu secunda est à 60. anno ad 70. quæ proprie senectutis nomen habet. Infima vero, seu tertia est ab anno 70. ad extremum vitæ terminum, quæ ultima, 27.
decrepita, deplorata, ac præcipitata ætas, ac senium passim vocatur, eamque *Fagnan. ubi supra*, *num.* 14. *à Jo. Andr.* quiescientium ætatem nuncu- 28.
pari affirmat, cum ejusmodi ætas eos, ut plurimum ab omnibus, & quibuscumque muneribus civilibus, atque personalibus liberos, & immunes reddat, *Narbon. d. ann.* 50. *quæst.* 2. *nu.* 14. licet aliqui, ut refert *ibid. Zacch. num.* 26. Senectutem in duas tantum partes dividendam esse cen-

fuerint, quarum prior à quadragesimo anno incipiat, & ad 60. extendatur; Posterior autem à 60. ad vitæ finem perveniat: alii vero priorem partem à 50. inchoandam, & in 60. vel 65. terminandam, reliquum autem tempus vitæ posteriori parti concedendum esse putaverint. Quibus præmissis,

29. Dico primo, quod propter senilem ætatem regulariter in foro externo à culpa in totum non excusatur occidens unum pro alio, ratio autem est, quia

30. senex, prout etiam quilibet homo in dubio præsumitur sanæ mentis esse, *Bruneman. in l. senium 3. num. 2. C. qui testament. facere poss.* ubi ad hoc allegat *Struv. syntag. jur. civil. exerc. 32. th. 6. Manticam de coniectur. ultim. volunt. lib. 2. tit. 5. num. 3. Reusn. de testam. part. 2. cap. 15. nu. 16. Barry de success. lib. 1. tit. 7. num. 4.* quibus addo *Paul. Rub. de testament. cap. 13. num. 90. & seqq.* ubi cum *Bald. Sallicet. & Castrens.* subdit, quod præsumptio sanæ mentis militat in quantæcumque ætatis sene, etiamsi esset 100. annorum, & quod *Rota Romana* prædictos sequuta est etiam pluries, ut patet ex *Burat. decis. 256. num. 2. vers. præsumptio sanæ mentis*, ac proinde, cum in sene regulariter cesset excusationis causa, mentis videlicet infirmitas, consequenter cessat etiam in illo effectus, scilicet excusatio illius à delicti culpa, prout clare dixit *Clar. §. fin. quæst. 60. num. 6. Bonacos. commun. opinion. crimin. part. 1. V. senectus non excusat. Gomez. de delictis, cap. 1. num. 68.* ubi resolutive dicit, quod senex 31.

potest delinquere, ac tenetur ex delicto, quia, licet ei deficiant corporis vires, non tamen ei deficit mens, & Judicium, *Farinac. in praxi crimin. quæst. 92. num. 35. in fin.* concludens, quod senes, nisi deliri sint, ac mente careant, propter senium excusari minime debeant, *Molin. de just. & jur. tom. 4. disp. 37.* ubi, *num. 2.* statuit circumstantiam senectutis non minuere in sene 32.

culpam delicti, *Carpzov. rer. criminal. part. 3. quæst. 144. num. 12.* ubi format, ac firmat hanc regulam, quod senectus regulariter neminem excusat, & *num. 36.* subdit, quod senes, & si mitius, puniantur, non 33.

tamen in totum excusari debent, cum in casibus tantum à Jure expressis privilegiati sint; *Giurb. in consuetud. Messan. cap. 2. gloss. 14. num. 11.* prout neque in totum excusan-

ſantur, quando ſenes non dolo, ſed culpa delinquunt, ut accidit in occidente unum pro alio, *Farinac. ibid. num.* 28. Hinc

34. Dico ſecundo, quod ſenex ad infantilem, ſeu puerilem mentis infirmitatem reverſus, & occidens unum pro alio à culpa, ſicut infans, & puer excuſatur; quemadmodum enim ſenex tunc æquiparatur puero, vel etiam infanti pro majori, vel minori mentis infirmitate, qua ſenex laborat, ſic etiam à culpa vel à tota, vel tanta æque, ac infans, vel puer excuſari debet, cum

35. æquiparatorum eadem ſit diſpoſitio, *Vaz. Barboſ. de principiis, lit. A. num.* 67. ubi multi alii concordantes.

36. Dico tertio, quod quinam ſenex, quando, & quantum, ejuſdem qualitatibus, ac circumſtantiis ad rem hanc facientibus bene perſpectis, æquiparetur puero, vel infanti, itaut occidens unum pro alio à culpa æque, ac puer, aut infans excuſetur, Judicis

37. arbitrio relinquitur. Generaliter enim in caſibus, in quibus nulla extat expreſſa juris conſtitutio, ut in caſu noſtro, prudenti Judicis arbitrio locus eſt, ut videre eſt apud *Menoch.* qui multos alios allegat, *de Arbitrar. lib.* 2. *cent.* 1. *caſ.* 59. *ſub num.* 3. *Hojed. de benefic. incompatibil. part.* 1. *cap.* 17. *num.* 18. *Giballin. de verbor. ſignif. lib.* 5. *cap.* 20. *num.* 354. *Maſchard. de probat. concluſ.* 1295. *num.* 8. *Gratian. diſceptation. forenſ. cap.* 328. *num.* 2. & 3. ubi ſubdit, quod de hoc ſummaria erit cognitio, & *cap.* 506. *num.* 23. & *ſeqq.* & hoc ipſum dixit etiam *Giurba in conſuetud. Meſſanenſ. cap.* 2. *gloſſ.* 14. *num.* 11. *Barboſ. de Epiſcop. allegat.* 41. *num.* 28. ubi propterea ſubdit, quod ſenectus, & morbus à pari procedunt, *Monet. de diſtribut. quotid. part.* 2. *quæſt.* 7. *nu.* 8. *Maranta in Medulla decreti, lit. S. V. ſenectus vero. Joſeph. Ricc. de public. judiciis in genere, quæſt.* 38. *num.* 21. *in fin. Bellegrand. rer. crimin. tract.* 4. *qu.* 19. *nu.* 2. ubi ad arbitrium prudentis relinquit, quis ſenex ſenſu, & intellectu diminutus ſit, *Sebaſt. Medic. in tract. morſ. omnia ſolvit, part.* 1. *num.* 140. ubi ait, 38.
quod, ut infirmitas, ſic etiam magna ſenectus morti ſimilis dicitur, ſed quod ambæ tamen Judicis arbitrio judicantur, *Cruſ. de indiciis delictor. part.* 1. *cap.* 27. *num.* 26. & *ſeq.* ubi proinde ſubdit, quod Judex diſcrete arbitrari debet, an ſenex vigore rationis adhuc

præ-

præstet, vel recta in illo ratio vacillet, hebetetque, *Zacch. d. lib.* 1. *tit.* 1. *quæst.* 9. *num.* 7. 37. *&* 44. ubi ait, quod ob individuorum varietatem, & pro rerum agendarum diversitate satius est hoc Judicis arbitrio definiendum relin-
39. quere, nam senes aliqui etiam septuaginta, octuaginta annorum, & supra sunt robusti, perspicaces, & sapientes; alii qui vero secus, teste ipsamet experientia; immo idem homo aliquando uno, eodemque tempore in una, eademque ætate quoad unum effectum est senex, non autem quoad alium, ideoque tunc senex, & non senex judicatur.
40. Colligo, quòd, cum decrepita ætas (quam, ut pote malis refertam, malam appellat *Turneb. adverf. lib.* 17. *cap.* 21. *in princip.* alii autem defectam vocant, quia in ea homines ab omnibus necessariis operationibus deficiunt) ut plurimum incipiat vel à septuagesimo, ut multi tenent, quos refert *Narbona, ubi supra, ann.* 80. *quæst.* 1. *num.* 1. vel probabilius ab octuagesimo vitæ anno, ut ipse *Narbona ibid. num.* 2. cum *Oinotom. Balzaran.* & aliis docuit; cumque decrepiti ut plurimum repuerascere, vel etiam ad infantiam reverti soleant, propterea ut plurimum tales etiam censeri possunt, nisi adhuc in ea ætate (prout, teste *Fagnan. ad d. cap. cum sis, de convers. conjugat. num.* 20., aliquibus evenit, & mihi metipsi ex Dei dono id evenisse nonnulli affirmant) aperte iis corporis viribus, ac ea mentis sanitate polleant, quæ nullam cum infantibus, seu pueris æquiparationem ad prædictum effectum admittant.

CAPUT TERTIUM.

An à culpa excusetur mulier occidens unum pro alio.

SUMMARIUM.

Mulieris nomen quam diversimode accipiatur. num. 1.
Fœmina in brutis mulier aliquando vocatur. num. 2. *an dicatur à fœtu, vel à fœditate. num.* 3.
Mulier an dicatur à mollitie, quasi mollior, seu mollis aer. ibid. an vero à molendo. nu. 6. *vel à malitia. ibid.*
Vir à virtute dicitur. num. 5. *vel à vi, & cur. ibid.*
Mulier in multis est deterioris conditionis, quam vir. num. 7.

in

omnia paribus, peccet, ac delinquat. num. 33.
A Jure cur mitior in mulieres animadversio praecipiatur. num. 34.
An plus peccaverit Adam, quam Eva. num. 35.
Mulieres aliquando sunt viris perfectiores. num. 36.
Quandonam in muliere non culpa, sed bona fides praesumatur. num. 37.
An in casu doli praesumpti mulier plus excusetur, quam in casu doli veri. num. 38.

1. PRÆMITTO primo, quod, licet Mulieris nomen diversimode accipiatur, ac proinde aliquando significet fœminam nuptam, seu non virginem, aliquando virginem quoque viri potentem, & aliquando fœminam omnem, quamvis infantem, ut patet ex *Gloss. ad cap. Mulier 32. quaest. 2. in V. Mulier, Rebuf. ad l. mulieris appellatione 13. ff. de verbor. signif. Pereyra Elucidar. lib. 1. Elucid. 13. sect. 2. num. 363. vers. Mulier*, ubi etiam subdit, quod *Plinius lib. 10. cap. 64.*
2. pro fœmina in brutis mulierem dixit; hic tamen à nobis sumitur, prout omnes quidem, sed humani tantum generis fœminas continet.

3. Quicquid autem sit, an fœmina dicatur à fœtu, ad quem facta est, vel à fœditate, qua fœmineus sexus abundat, &
4. an mulier dicatur à mollitie mentis, & corporis juxtà *Varronem*, quasi mollier, seu mollior, aut mollis aer, quia mobilis, seu mutabilis, ac fragilis
5. est, prout vir à virtute dicitur, quia respectu mulieris corporis, & animi virtute fortis, atque constans est, aut etiam à vi, quia major in maribus vis existit juxta *Lactantium*, vel etiam mulier dicatur à
6. molendo juxtà *Passeratium*, eo quod molatur, & permolatur, vel potius à malitia, juxta *Tuillium ad Emblema 196. Alciati, V. molli etiam pede*, certe mulier in multis,
7. & à multis ob fœminei sexus imbecillitatem, ac fragilitatem inferioris, simulque deterioris, quam vir conditionis esse dicitur, *Dec. in l. fœminae, num. 43. ff. de regul. jur.* ideoque in ea, ut in rustico præsumitur
8. simplicitas, *Bald. in rubric. C. de rer. permut. circa finem*, atque
9. minori æquiparatur, *Surd. decis. 62. num. 38.* unde olim fœminæ ante legem Claudiam sub continua tutela instar furiosorum, ac demen-
10. tium continebantur, *Connan. commentar. jur. civil. lib. 9. cap.*

4. nu.

4. *num.* 9. *Revard. de jur. ambiguitat. lib.* 2. *cap.* 10. *Passarell. de donat. lib.* 1. *quæst.* 10. *nu.* 63. ubi etiam *num.* 13. asserit ex Platone Fœminam esse dimidium naturæ, ac subdit se non mirari, quod nunquam in lege antiqua ad testificandum admitteretur, atque ob prædictam fœminei sexus imbecillitatem, nec non consilii, & prudentiæ inopiam mulieres à *Jodoco Dambauder. de tutor. & curator. munere, cap.* 9. *nu.* 97.
11. dicuntur esse de iis rebus, quæ servando servari non possunt; sexus enim Mulierum, inquit *Chrysostom. homil.* 23. *in Matth.*
12. incautus, & mollis est: incautus, quia non omnia, quæ videt, aut audit, cum sapientia, aut ratione considerat: mollis autem, quia facile flectitur vel de malo ad bonum, vel de bono ad malum, adeout mu-
13. lierum proprium sit decipi, ut ex eodem *Chrysostomo* dixit *Jo. Stephan. Menoch. instit. politic. lib.* 1. *cap.* 5. *num.* 3. ipse-
14. que Plato dubitarit, utro in genere rectius poneret mulierem, rationalium animalium, an brutorum: *Cujacius* autem aperte *observat. lib.* 21. *cap.* 6. affirmavit fœminam proprie non esse hominem, cui etiam adhærere videtur cum multis ab eo relatis *Reyger. in Thesauro juris, V. Mulier, num.* 1.

Præmitto secundo, quod 15.
alii aliter de muliere loquuntur, eam enim non solum vere, ac proprie hominem esse affirmant, & prædictam *Platonis* dubitationem, atque *Cujacii* sententiam falsitatis, ac temeritatis arguunt, ut videre est inter alios apud *Hannium Encyclopediæ juris universi part.* 1. *tit.* 8. *& Setserium in tractatu de juramentis, lib.* 1. *cap.* 12. *num.* 8. cum Deus summus omnium Creator hominem fecerit alium masculum, alium fœminam, adeoque ratione sexus homines recte dividantur in masculos, & fœminas, *l. maximum vitium, C. de liberis præteritis*, sed etiam addunt, quod mulier ad 16.
perpetranda scelera viris non cedit ingenio, immo, quod culpæ symbolum est, prout patet ex *Passarell. de donat. lib.* 1. *quæst.* 10. *num.* 3. & 4. Quamobrem mirum non est, quod fœminæ nedum grammaticæ, sed & aliis liberalibus artibus operam navarent tum apud Romanos, ut refert *Passarell.* ubi supra, *lib.* 2. *quæst.* 5. *nu.* 33. tum apud alias gentes, ut patet ex *Tiraquel. de legib. connub. l.* 11. *num.* 30. ubi quampluri- 17.
mas nuncupatim, ac per ordinem alphabeti refert, ac alias

prope infinitas omittit, quarum nomina incognita sibi esse fatetur. Quis enim, inquit, eas omnes singillatim recensere posset, quæ viros ipsos doctrina vel vicerunt, vel æquarunt? quis finis, modusve huic rei foret? quin
18. immo dari etiam in muliere virtutem hæroicam ex Theologorum sententia tenendum est, ut expresse tradit *Jacob. Pignatel. Consult. Canonic. tom. 2. consult. 8. num. 2. & seqq.* hinc aperte constare videtur mu-
19. lierem non esse rationis expertem, sed culpæ, ac doli capacem, ac proinde mulieri
20. non magis succurri, quam viro, nisi in casibus à Jure expressis, ut dixit *Tiraquel. de utr. retract. part. 2. §. 4. gloss. 7. n. 13.* unde masculinum regulariter comprehendit fœmininum, *Gamma decis. 337. num. 5.* etiam in pœnalibus, *Gœddeus in l. 1. num. 53. & seqq. de verbor. signif.* prout idcirco pœna quoque *l. si quis in tantam, C. unde vi* locum sic habet in fœmina, ut in masculo, *Suarez in Thes. commum. opin. V. mulieres, n. 251.* & regulariter Mulieres, æque ac masculi ligantur statutis generaliter, ac indefinite loquentibus, *Setser. loc. cit. nu. 15.*
21. nam generaliter leges pœnales fœmininum genus comprehendunt sub masculino, *Matthæu. & Sanz de re crimin. controv. 29. num. 74.* nec desunt, qui viros quidem fœminis calidiores, fœminas autem 22.
viris callidiores appellant, cum mulieres in genere calliditate, versutia, & sagacitate viros vincant, *Lancellot. Gallia de statut. V. Uxori, quæst. 4. num. 74. Fenzon. ad statuta Romanæ Urbis, cap. 151. num. 34. Crus. de indiciis delictorum, part. 1. cap. 39. num. 10. & 11.* ubi 23.
addit, quod fœminæ idcirco etiam citius, graviusque delinquere præsumuntur, *Raynald. in syntaxi rer. crimin. lib. 1. cap. 13. §. 2. num. 224.* ubi pariter testatur mulieres esse viris astutiores, prout *Aristot. lib. 8. de animal.* eas viris malitiosio- 24.
res dixit, *Euripedes in Mædea* sapientissimas malorum omnium artifices appellavit. *Homerus* autem apud *Just. Lips. in commentar. ad Senec. de constantia, cap. 1. num. 116.* sic omnia claudit. *Nil gravius, nil improbius, quam fœmina, vivit.* Mulierum vero pro- 25.
prietates, & nequitiæ describuntur à *Divo Antonin. in Alphabeto,* quod posuit in *summa, part. 3. tit. 1. cap. 25. vers. est enim Mulier,* & ab *Alberico in Dictionar. V. mulier, vers. Mulier ad hominem, & vers. sequ.*

nec

nec non à *Grusio in d. tract. de indiciis delictor. part. 2. cap. 26. num. 74. & 75.*

Præmitto tertio, quod, quamvis aliquãdo, & in aliquibus aliqua ex prædictis tam pro, quam contra mulierum excusationem à culpa in delictis vera esse censeantur; nihilominus vere non omnia,
26. nec in omnibus mulieribus, neque semper vera censenda sunt. Sicuti enim, ut egregie dixit *Lel. Mancin. de triplic. jur. collat. lib. 1. cap. 4.* Adami pars est Eva, prout Costa humani corporis portio est, sic viri, &
27. mulieris una est natura, prout totius, & partis una est ratio. Immo viri, & mulieris nomen quoque commune videtur, cum *Geneseos* 2. de Muliere dicatur. *Hæc vocabitur Virago, quoniam de Viro sumpta est.*
28. Cum igitur mulier perinde, ac vir eàdem massa constet, & ab eodem opifice non minus, quam vir ad imaginem Dei condita sit quoad rationem, & intellectum, non tamen quoad subiectionem, quam mulier viro, qui mulieris caput est, præstare debet, prout id bene explicat *Cened. in collectan. ad jus Canonicum, collect.* 35. quæ est ad *text. in cap. hæc imago Dei 33. quæst. 5. Grysald. in Decisionib. fidei Cathol. in V. Mulier, nu. 1. &* 10. ubi etiam illorum hæresim damnat, qui dicunt mulieres in sexu muliebri non ingressuras esse Cœlum, *Maranta in Medulla decreti, V. Mulier, vers. Mulier ad imaginem*, quicquid aliqui in contrarium dixisse videantur cum *Tatiano Encratitarum, seu Abstinentium hæresis authore*, qui mulierem opus 29.
diaboli esse dixit, ut patet ex *Theatro vitæ humanæ, volum. 5. lib. 4. tit. de Christianæ religionis hæreticis, vers. Encratitarum*;
proinde, quod mascula voce 30.
conceptum est, ad fœminam non minus, quam ad marem pertinere debet, nam, teste *S. Basilio homil. 10. in Genesim*, ad verba illa *masculum, & fœminam fecit eos*; honor utrique naturæ nihilo dispar, æquales virtutes, utrique in agone virtutis decertandi propositum, par præmium, consimilis utrique decreta peccati condemnatio. Unde ut plurimum filiorum appellatio filias comprehendit, mulorum mulas, servorum servas, puerorum puellas, Patronorum Patronas, & sic de similibus, ut videre est apud *d. Mancin. loc. cit. num. 5. & seqq.* ubi subdit se dixisse *ut plurimum*, quia interdum, quæ masculis aliquo modo

conveniunt, fœminis communicari ulla ex parte non possunt; à quibus dissentire non videtur *Decius* cum multis aliis ab eo relatis in *d. l. fœminæ, nu.* 86. *ff. de regul. jur.* dum asserit, quod extra casus, in
31. quibus expresse à Jure inter masculos, & fœminas differentia constituitur, regulariter à pari procedunt masculus, & fœmina. Quibus stantibus
32. Dico, quod mulier Occidens unum pro alio juxta personarum, & circumstantiarum diversitatem à culpa vel tota, vel tanta, regulariter autem, plusquam vir, excusatur; Mulier enim ob infirmitatem sexus, ac debilitatem
33. judicii vel nullo modo, vel levius, quam vir, cæteris per omnia paribus, peccat, ac delinquit, ut habetur ex *D. Thom. quæst.* 163. *art.* 1. *& in* 4. *sententiar. d.* 35. *quæst.* 4. & ibi *D. Bonavent. Tiraquel. de temper. pœn. caus.* 20. *& l.* 1. *Connubial. num.* 69. *Simanc. in Catholic. instit. tit.* 37. *num.* 3. *Homobon. de casib. reservat. part.* 2. *cas.* 2. *tit. Quæ pœnitentiæ iniungendæ, vers. cæterum, Coras. de jur. civ. in artem redigendo, lib.* 1. *cap.* 23. *vers. Pœnæ quoque, Zacch. Quæstion. Medicolegal. lib.* 2. *tit.* 1. *quæst.* 5, *num.* 13. 18. *& seqq. Quesada controvers. forens. cap.* 26. *num.* 50. *& seqq.* ubi pluribus rationibus, & auctoritatibus id probat, ac propterea infert, quod Jure, ac merito in *text. l. fin. ad l. cornel. de sicar. C. Theodos.* mitior 34.
in mulieribus animadversio præcipitur ob prædictam scilicet sexus, ideoque ingenii, & judicii infirmitatem, qua legislator fieri autumat, ut fœminę scelera minora committant, ac levius delinquant, unde cum *Divo Thoma* dixit *Crusius de indiciis part.* 1. *cap.* 16. *nu.* 7. quod plus peccavit Adam, 35.
quam Eva, quia ille natura erat perfectior, quam Eva. Dixi *regulariter*, quia, sicuti nonnunquam, ut optime dixit *Cæl. Rhodigin. lection. antiqu. lib.* 7. *cap.* 54. in ipsa fœminei sexus imbecillitate tam insignis rerum excellentia se promit, ut viros quoque, quamtumvis peregregios docere possit, & ideo tunc fœminæ 36.
sunt viris perfectiores, & minus excusabiles, quia gravius peccant; sic etiam è contrario nonnunquam ita nuda, & mera est simplicitas, quam fœminei sexus imbecillitas 37.
inducit, ut nō culpa, sed bona fides tunc præsumi debeat ex *Bald. in l. fin. C. de jur. deliber. & in l.* 8. *C. de Imp. & aliis substituit.* Col-

Colligo, quod, cum hic agatur de occidente unum pro alio, ac proinde non de dolo vero, sed de negligentia in prævidendo, ac præcavendo dictam occisionem unius pro alio, & consequenter ad summum agatur de dolo præsumpto, inde fit, ut
38. mulier non solum ratione muliebris sexus, sed etiam ratione operis tanto magis excusari debeat ad Judicis arbitrium, si non à tota, saltem à tanta culpa, quanta esset in viro, & in casu veri doli; ut expresse tradit inter alios *Farinac. quæst.* 97. *cas.* 10. *num.* 16. *&* 18. ubi sic in practica servandum esse putat, & *Matthæu. de re crimin. controvers.* 29. *num.* 71.

CAPUT QUARTUM.

An à culpa excusetur hermaphroditus occidens unum pro alio.

SUMMARIUM.

Hermaphroditus unde dicatur. num. 1. *primus hermaphroditus quisnam fuerit. num.* 2. *Androgynus unde nomen habeat. num.* 3. *Androgyni populi quinam sint. num.* 4. *utriusque sexus sunt. ibid. In Androgynis dextra mamilla virilis est, sinistra vero muliebris. nu.* 5. *Androgyni nomen ex quibus componatur. num.* 6. *quomodo dici possint Virifœminæ, & distinguantur in manifestos, & occultos. ibid.*

Hermaphroditi fuerunt olim in prodigiis, postea in deliciis. num. 7. *dicuntur ab aliquibus marifœminæ. num.* 8. *certe dantur etiam in avibus, & quadrupedibus. num.* 9. *apud nos rari sunt, alicubi autem frequentes. num.* 10. *sunt utriusque sexus, & magis proprie, quam alii non hermaphroditi. num.* 11. *diversimode utrumque sexum participant. ibid.*

Hermaphroditus non est simpliciter vir, neque simpliciter mulier. num. 12. *An sit monstrum. num.* 13. *an constituat novam speciem à sexu masculino, & fœminino diversam. num.* 14. *est homo mixtus, seu persona mixta. n.* 15. *num detur hermaphroditus neuter, & quis ejusmodi sit. ibid. an contineatur in statutis sub simplici nomine mulieris, vel in feudis sub nomine masculorum. num.* 16.

Quænam sit causa cur nascantur hermaphroditi. num. 17.

Qua-

Quatuor sunt Androgynorum, seu hermaphroditorum differentiæ. num. 18.

An detur Androgynus, qui gignat, & pariat, immo qui aliquando se ipsum gravidet, & pariat. ibid.

Hermaphroditus, in quo nulla sexus distinctio apparet, an pro Eunucho habeatur. nu. 19. an tamquam fœmina tam in favorabilibus, quam in odiosis habendus sit. ibid.

In Hermaphroditis undenam desumi debeat sexuum æqualitas, vel inæqualitas, perfectio, vel imperfectio. num. 20. In prædictis an, & quorum judicio standum sit. num. 21.

Hermaphroditus occidens unum pro alio an, & quomodo à culpa excusetur. nu. 22. licet sit vir, non desinit esse fœmina. num. 23. in odiosis non est vir. ibid.

Qui participat diversas inter se duorum qualitates, participat utriusque favores, sed non odia. num. 24.

Hominis appellatione an veniat Hermaphroditus. ibid.

Qui ex fœminis fiunt masculi, vel è contrario, an sint hermaphroditi. num. 25. vel unus sexus convertatur in alium. ibid.

PRÆMITTO primo, 1.
quod Hermaphroditus, hoc est, virili, ac muliebri sexu à natura donatus dictus est ab *Hermes*, quo nomine Mercurius à Græcis nuncupabatur, & ab Aphrodite, quod est Venus, quia primus Hermaphroditus, ut Poetæ fingunt, Mer- 2.
curii, & Veneris filius fuit, de quo *Coras. in l. cum quæritur, ff. de statu homin.* Alio autem nomine dicitur Androgynus, 3.
Archidiac. in cap. hæc imago 33. quæst. 5. circa medium, vel ab Androgynis Africæ Populis, qui omnes utriusque sexus 4.
sunt, masculini scilicet, ac fœminini, eisque dextra ma- 5.
milla virilis est, sinistra vero muliebris, prout videre est inter alios *Plin. lib. 7. cap. 2. & 3.* cui adhærent *Majol. de Irregularit. lib. 1. cap. 27. num. 1. Gibalin. in simili tract. cap. 3. quæst. 2. num. 17. & Marchin. de Sacramento ordinis tract. 1. part. 4. cap. [illegible] num. 16.* vel à binis 6.
Græcis vocibus, ex quibus componitur, & quæ junctim marem, & fœminam significant, ut patet ex *Perott. Cornucop. lib. 1. in Epigram. 2. Martial. pag.* mihi 142. *vers. ab hoc Hermaphrodito*, ubi subdit her- 7.
maphroditos olim in prodigiis, postea in deliciis fuisse

ex

ex *Caram. in Critica Philosophica, art.* 11. *pararell.* 5. *num.* 782. *vers. Quinta conclusio, & 783.* ubi propterea Androgyni vocantur virifœminæ, & distinguuntur in manifestos, & occultos, nec non habetur, quomodo inter se distinguantur, & ex *Gaspar. Scott. in mirabilib. naturæ, & artis lib.*
8. 3. *cap.* 10. *in princip.* ubi propterea Androgynos, quasi Marifœminas dictos arbitratur. Dari autem ejusmodi Androgynos, seu Hermaphroditos certo certius est, ut inquit *Thom. Hurtad. tractat. varior. part.* 2. *tract.* 12. *cap.* 1. *§.* 15. *difficult.* 3. *num.* 937. ubi cum
9. pluribus aliis concludit dicendo, quod, cum in irrationabilibus avibus, & quadrupedibus authores id fateantur, cur in hominibus id negandum? quod tamen, sed male negarunt aliqui, quos refert, ac reprobat *Habnn. ad Uvesembec. ff. lib.* 1. *tit.* 5. *de statu hominum, num.* 3. Unde *Gaspar Schott. ibid.* fuisse olim, & etiam num reperiri passim hujus generis homines variis ex historiis affirmat, ac varia illorum exempla refert, prout idipsum fuse tradit *Verricell. de Apostolic. Missionib. tit.* 14. *quæst.* 196. *dub.* 1. ubi *num.* 2. *& seqq.* ex multis etiam recentioribus asserit, quod licet, apud 10.
nos rari sint hermaphroditi, aliqua tamen loca iis abundant, ibidemque floridam Americæ Provinciam, & Virginiam expresse præ cæteris nominat, ac subdit, quod non solum homines, sed etiam bruta utriusque sexus frequentissime observare licet, ac subinde Equos, sues, lepores, capras, immo & pisces aliquando hermaphroditos fuisse narrat.

Præmitto secundo, quod, quamvis hermaphroditus sit utriusque sexus, & hoc magis proprie, ut inquit *Fagnan. in cap. Omnis, de Pœnit. & Remiss. num.* 18. verificetur in hermaphrodito, quia verba illa utriusque sexus in aliis intelliguntur distributive, at in hermaphrodito verificantur copulative, cum habeat utrumque sexum; diversi- 11.
mode tamen, ac proinde vel magis fœmineum, vel magis virilem, vel æqualiter unum, & alterum habent, *Nicolius Canonicar. institut. lib.* 1. *tit.* 20. *num.* 5. Hinc Hermaphrodi- 12.
tus neque simpliciter vir, neque simpliciter fœmina, sed vel perfecte, vel imperfecte utrumque est, ut habetur ex *Gibalin. de irregularitate, cap.* 3. *consectar.* 6. ubi recte infert

13. infert, quod Hermaphroditus, cum habeat formam humanam, inter monstra censeri non debet, licet à *Marchin. loc. cit. num.* 15. monstrum appelletur; prout neque consti-
14. tuit novam speciem à sexu masculino, & fœminino diversam, *Humn. Encycloped. part.* 1. *tit.* 8. *num.* 13. sed hominem
15. mixtum, seu personam mixtam, ut dixit *Tiraquel. de legib. connubial. gl.* 5. *nu.* 70. & *Roxas de incompatibilitate, part.* 2. *cap.* 3. *num.* 27. ubi etiam uterque subdit, quod proinde Hermaphroditus nõ continetur tam-
16. quam mixtum sub simplici nomine mulieris in statutis, neque sub nomine masculorum in feudis, ad quod multos allegant. An autem detur etiam hermaphroditus neuter, idest nec masculus, nec fœmina, ideoque nullius sexus, prout ejusmodi dicuntur esse anguillæ, ostreæ, & apes, videri potest apud *Verricel. de Apostolic. Mission. quæst.* 196. *dub.* 3. *num.* 30. Quænam autem
17. sit causa, cur Androgyni, seu Hermaphroditi nascantur, multiplex à multis asseritur. Aliqui enim cum Astrologis ad syderum influxum referunt, alii post mensium fluxum à primo congressus die ad quintum masculos, ad octavum fœminas, & ad duodecimum Hermaphroditos procreari affirmant; alii hermaphroditos inde fieri putant, quià concipiuntur in septimo matricis sinu, vel receptaculo, quod est in ejusdem matricis medio, si enim, inquiunt, semen sit multum, & intret in omnes matricis cellulas, septem filii generantur, & septimus est Hermaphroditus, quia in medio generatur. Alii ad seminis naturam id referendum esse putant, quando scilicet seminis natura non ita calens est, ut marem generare possit, nec ita frigida est, ut in fœminam dehiscere valeat, tunc enim fit Hermaproditus, qui utrumque sexum participat. Alii vero cum communiori Philosophorum, & Medicorum sententia causam æquali seminum parentis utriusque vigori attribuunt, ut videre est apud *Gaspar. Schott. ubi supra, vers. Præterea, & Roxas ibid. num.* 7. 8. & 9.

Præmitto tertio, quod, cum ex prædictis, & præcipue ex *Matthæo, & Sanz. d. controvers.* 28. *num.* 6. *& seqq.* satis appareat quatuor omnino 18.
Androgynorum, seu hermaphroditorum differentias esse; prima scilicet eorum, in quibus

bus ſexus maſculinus fœmineo prævalet; ſecunda in quibus fœmineus maſculino; tertia in quibus uterque æqualiter perfectus eſt, inter quos, an aliquis inveniatur, qui gignat, & pariat, immo, qui ſe ipſum gravidaverit, conceperit, & pepererit, videatur *Verricell. ubi ſupra*, *quæſt.* 303. *nu.*
19. 5. *&* 6. & quarta, in quibus uterque æqualiter imperfectus eſt, proinde illi, in quibus nulla ſexus diſtinctio apparet, pro Eunuchis, de quibus in ſequenti capite agetur, habendi ſunt, ut expreſſe docet *Zacch. quæſtion. Medicolegal. tom.* 1. *lib.* 7. *tit.* 1. *quæſt.* 8. *nu.* 13. ubi ſubdit, quod iſti Eunuchi non tam pro Eunuchis, quam pro fœminis habendi ſunt tam in favorabilibus, quam in
20. odioſis. Quinam vero ſexus prævaleat in hermaphroditis, vel æqualis ſit, nec non ex quibus ejuſmodi ſexus eminentia, vel æqualitas, aut etiam æqualium ſexuum perfectio, vel imperfectio deſumi debeat, patere poteſt ex *Zacch. d. cap.* 8. *num.* 15. 16. *&* 17. *Matthæu*, *& Sanz. d. controverſ.* 28. *num.* 12. *& Verricell. d. quæſt.* 196. *dub.* 3. ex quibus
21. habetur, quod proinde in prædictis tum matronarum peritarum, tum medicorum judicio ſtandum eſt, quibus nota ſunt ſigna, ex quibus prædictarum differentiarum cognitio pendet, prout idipſum cum aliis Doctoribus docuit etiam *Marchin. de ordine, tract.* 1. *part.* 4. *cap.* 2. *num.* 3. & *Gibalin. ubi ſupra*, *verſ. Quod ſi dubium*. Quibus obſervatis,

Dico, quod hermaphroditus occidens unum pro alio, 22.
ut fœminini ſexus naturam, & qualitates plus, vel minus juxta caſuum varietatem Judicis arbitrio participat, ita juxta prædictam varietatem, & participationem plus, vel minus à culpa Judicis arbitrio excuſatur: hermaphroditus enim, cum non ſit ſimpliciter vir, neque ſimpliciter fœmina, ſed vir ſimul, & fœmina, vel homo mixtus, proinde,
licet vir ſit, non deſinit tamen 23.
eſſe fœmina, & conſequenter in ſe ipſo, ſicuti viri qualitates, ſic etiam ſimul mulieris imperfectiones, habet, juxta quas, ut pote vere mulier in delictis eam meretur excuſationem, quam fœminei, ideoque infirmi ſexus participatio in hermaphroditis manens judicis arbitrio poſtulat, quod patere videtur ex iis, quę videri poſſunt apud *Roxas de Incompatibilitate, part.* 2. *cap.* 3. *num.* 27. 55. *& ſeqq. Verricel. d. quæſt.*

d. quæst. 196. *dub.* 9. *num.* 66. ubi propterea infert, quod hermaphroditus in odiosis, prout in casu nostro, non est vir,
24. quando enim (inquit ille) quis participat duorum qualitates, tunc participat utriusque favores, sed non odia, ad quod etiam facit, quod absolute hominis appellatione non venit hermaphroditus, etiam si sit paritas in utroque sexu, *Pereyra Elucidarii lib.* 3. *elucidat.* 6. *num.* 1721. ubi alios refert.

Colligo idipsum etiam, quod de hermaphroditis su-
25. pra diximus, dicendum pariter esse de iis, qui ex fœminis fiunt masculi, vel è contrario, & ab uno sexu in alium transeunt: non enim in iis vera est conversio unius sexus in alium, sed nova masculini, vel fœminini sexus, qui antea latuit, eruptio, unde vere a nativitate fuerunt hermaphroditi, & in iis eadem militat ratio, ut egregie docet *Del Rio disquisit. Magic. lib.* 2. *quæst.* 22. ubi concludit, quod uterque sexus in iis semper fuit, sed unus ocultatus, alter manifestatus, *Verricel. d. quæst.* 196. *dub.* 10. *num.* 85. ubi plures alios allegat, & novissime *Petrus Firmianus in Gyge Gallo*, *§. Androgyni, vers. subito eventu.*

CAPUT QUINTUM.

An Eunuchus Occidens unum pro alio à culpa excusetur.

SUMMARIUM.

Eunuchi, & Hermaphroditi an sibi invicem opponantur. nu. 1.
Semiviri quinam appellentur. num. 2.
Inter mares, & fœminas an detur tertium genus hominum. ibid. An inveniatur homo, qui nec vir, nec fœmina sit. ibid.
Eunuchi, Spadonis, Execti, Ectomiæ, Castrati, Thlibiæ, Thlasiæ, ac Evirati nomina quid significent, & unde dicantur. num. 3.
Quinam hic sub Eunuchi nomine comprehendantur. num. 4.
Eunuchi nomen tam in sacris, quam prophanis litteris æquivocum est, num. 5. *aliquando illud magis officii, quam vitii nomen est. ibid.*
Imperatores olim an Eunuchis Cubiculariis uterentur. nu. 6.
Eunuchus olim cur lecticustos dictus sit, num. 7. *cur lactuca. ibid.*
Eunuchismus triplex est, Naturalis, Factitius, seu artificiosus, & Spiritualis, seu Mysticus. num. 8.
An aliqui re vera nascantur Eu-

1. PRÆMITTO primo, quod, cum superius de iis actum sit, qui & viri, & fœminæ sunt, ac Hermaphroditi nuncupantur, nunc ex adverso de iis agendum est, qui nec viri, nec fœminæ sunt, ac Eunuchi vocantur, ut videre est apud *Amayam observation. jur. lib. 3. cap.*
2. *6. num.* 38. ubi Eunuchos appellat Semiviros tertium ge-
3. nus hominum inter fœminas, & mares, nec fœminas, nec viros. Eunuchi autem, Spadonis, Execti, Ectomiæ, Castrati, Thlibiæ, Thlasiæ, & Evirati vocabula minutim Enucleata videri possunt apud *Theophilum Raynaud. de Eunuchis in Prolusione*, ubi plures eorum Ethymologias, acceptiones, ac distinctiones
4. recenset, sed in fine concludit, quod Eunuchi nomine, ut pote maxime universali, ac omnes reliquarum vocum recensitarum notiones sub ambitu comprehendente frequentius utetur, prout idipsum etiam à nobis hic fiet, cum sub eo, tamquam sub genere variæ species aliis vocibus designatæ contineantur, ut notavit *Pancirol. in Thesauro Juris, lib. 2. cap.* 275. indeque factum est, ut Eunuchi nomen tum in profanis, tum in sacris litteris, ut patet ex *Matth.* 19. æquivocum sit. 5.
Aliquando enim Eunuchus magis officii, quam vitii nomen est, *Alciat. in l. Spadonum,* 28. *de verbor. signific. Petr. Gregor. Syntagm. lib. 7. cap. 2. num.* 20. *Amaya, d. cap. 6. num.* 15. quia Imperatores olim Eunu- 6.
chis cubiculariis usos fuisse patet ex *l. 4. C. de præpos. sacr. cubic. lib.* 12. & ex *Cujac. lib.* 14. *observation. cap.* 24. nec non olim Matronarum, ac puellarum pudicitia Eunuchorum fidei custodienda credebatur, cum nihil periculi ab Eunuchis impendere videretur, & hinc Eunuchus lecticustos 7.
dictus est, *Raynaud. in d. Prolusione num.* 2. cur autem Pythagorici Eunuchum lactucam appellarent, videatur *Zacch. Quæstion. Medicolegal. lib. 3. tit. 1. quæst. 5. num.* 48. *vers. Tritum est*. Generaliter autem sub Eunuchi nomine tres Eunuchorum species distinguuntur, quorum aliqui dicuntur nati, alii facti, alii vero mystici, vel, ut alii dicunt, aliqui à natura, aliqui à violentia externa, aliqui vero ab intrinseca voluntate, adeout primus Eunuchismus, ut dixit *Raynaud. ibid. cap. 2. num.* 1. vocari possit 8.
naturalis, secundus factitius, seu artificiosus, tertius autem spiri-

ſpiritualis, ſeu myſticus, de quo ultimo hic non agitur, ſed de primis duobus tantum, qui ad præſentem quæſtionem faciunt.

9. Præmitto ſecundo, quod, etſi rarum ſit Eunuchos naſci, re vera tamen aliqui naſcuntur tales, vel quia in iis pars aliqua ad ſexum neceſſaria deficit, vel quia iis mala prædictarum partium conformatio perinde ſe habet, ac ſi eæ deficerent, vel etiam, quia in iis temperies adeo frigida, vel adeo calida eſt, ut eos reddat inhabiles æque, ac ſi partibus ad ſexum neceſſariis carerent; ad prædictum autem naturalem Eunuchiſmum reducitur quoque caſus

10. illorum, qui ex morbo arte non inducto membrum aliquod ad ſexus habilitatem neceſſarium amiſerunt, vel illud tam male affectum habent, ut ſit inutile, quamvis ante morbum inutile non eſſet, quo in ſenſu *Gallus in apicibus legum, ad l. ſi quis poſthumus, de liber. & poſthum. pag. mihi* 129. dixit, quod ſenes, qui non poſſunt generare, poſſunt etiam dici ſpadones. Sicut autem partis alicujus ad ſexuum uſum neceſſariæ nativus defectus, vel frigiditas, vel nimia quandoque caliditas hominis ſexum inhabilitans naturalem Eunuchiſmum inducit; ſic etiam ars prædictum partis alicujus neceſſariæ defectum, vel intemperiem juſto frigidiorem, vel juſto calidiorem inducens factitium, ſeu artificioſum Eunuchiſmum naturali ſimilem inducere poteſt, ac plerumque inducit, ſive utriuſque teſtis ablatione, ſive contuſione, ſive contritione, quæ homines tunc Thlibias, & Thlaſias dictos, & de quibus egi in tractatu de *Pollut. Eccleſ. diſp. 7. cap.* 16. *num.* 1. & 2. ad naturale officium inhabiles reddunt. Dixi vero *utriuſque* 11.
teſtis ablatione, ſi enim alicui teſtis unus tantum adimatur, vel contundatur, aut conteratur, & alter ſuperſit bene affectus, tunc ille non eſt perfecte Eunuchus, ſed potius Semieunuchus, quia tunc, ſicut non intercluditur prolis ſuſceptio, ita nec fit perfectus Eunuchiſmus, qualis eſt in utroque teſte carentibus, qui 12.
propterea caſtrati, ideſt caſti nati, vel caſti facti dicuntur, ut tradit *Amaya ibidem nu.* 71. *verſ. At vero*, & *Alciat. in l. Spadonum* 128. *num.* 4. *de verb. ſignif.* licet aliam Caſtrati Ethymologiam afferant alii, ut videre eſt in *tract. de Pollut. Eccleſ.*

Eccles. loc. cit. quæ fusius etiam explicata videri possunt apud *Zacch. d. l. 2. tit. 3. quæst. 7. num. 6. & Raynaud. ibid. cap. 2. §. 1.*
13. *& 2.* ubi etiam disceptatur, an in mulieribus vel naturalis, vel artificiosus Eunuchismus locum habeat.

Præmitto tertio, quod,
14. cum omnia in terris permixta sint bonis, & malis, ideoque nihil hic sit purum, sed omnia mixta commodis, & incommodis, quod recte illustrat *Divus Bernardus initio sermonis de Processione in Ramis Pal-*
15. *marum*, propterea mirum esse non debet, si etiam in Eunuchis bona, & mala deprehendantur tum in anima, tum in corpore. In primis enim mitiorem concupiscentiæ rebellionem, indeque sedatiorem animi temperiem ad alias item virtutes non modice aptatam, nec non tum voluntatem à turbidis affectibus liberiorem, tum intellectum in plerisque purgatiorem sortiuntur, adeout propterea non solum multi floruerint in Ecclesia eximiæ doctrinæ, ac
16. Sanctitatis Eunuchi, quos longa serie recensuit *Raynaud. loc. cit. cap. 3. §. 1. num. 4. & 5.*
17. verum etiam apud Persas litterarum Doctores Eunuchi fuerint, teste *Platone, lib. de legib. 3. orat. 31.* nec non pluris æstimentur Servi Eunuchi, quam cæteri, ut patet ex *Vulpian. in l. si servus 27. §. & si puerum 28. ff. ad l. Aquil.* & ex *Justinian. in l. ult. C. communia de legat. & l. 1. §. ne autem quantitas 2. C. de communi servo manumisso.* Quibus accedit *Quintilian. declamat. 340.* & *Claudian. lib. 1. in Eutrop. vers. 45.* si enim attendantur Eunuchorum 18.
apud antiquos ministeria, officia, & occupationes, certo Eunuchi pretiosiores, & honoratiores aliis servis habebantur, quia benevoli, fideles, & accurati rerum, ac domorum sibi creditarum custodes credebantur, ideoque *Plinius lib. 13. cap. 4.* dixit Eunuchos olim regnasse, quia plurimum auctoritatis apud Reges habuerunt. Si vero attendatur in Eunuchis non pretium, nec officium apud divites, & opulentos, de quibus hactenus, sed corporis habitus, 19.
absque dubio Eunuchus dici potest morbosus, ut habetur ex *l. si autem 7. ff. de ædilit. edict.* & clare docuit *Agellius Noct. Attic. lib. 4. cap. 2.* ratio autem est, ut *Idem ibid.* subdit, quod morbus sit habitus cujusque corporis contra naturam, qui usum ejus facit deteriorem vel in toto corpore, vel in parte corpo-

corporis: certum enim est, quod homo, abscissa virilitate, mollior, debilior, infirmior, ac proinde deterior redditur; unde *Lucian. in Dialogo Eunu-*
20. *chus* refert Eunuchos à Stoicis, & Proculianis habitos, & appellatos fuisse imperfectos, quia calor omnis ad virilem virtutem requisitus una cum testibus ipsis deficit in Eunuchis, licet alioquin omne ani-
21. mal, ut dixit *Bald. in l. 1. num. 2. C. de Eunuchis*, excepto homine, per Eunuchizationem in melius tendere soleat; in homine siquidem maxima sane, ac pene incredibilis est testiũ vis non modo ad fœcunditatem, sed etiam ad temperamenti, habitus, & substantiæ propriæ, nec non morum, & ingenii alterationem, adeout *Galenus lib. 1. de semine* alterum innati caloris fontem, quo universum corpus calescit, in testibus statuat; iis enim deficientibus, ejus quoque temperies immutatur, & ex calida in frigidam statim convertitur, unde mirari nemo
22. debet, quod testes à *Baldo in d. l. sin autem* dicantur esse pars corporis necessaria, seu principales corporis partes, tantoque corde ipso præstantiores, quanto species individuo nobilior est. Hinc passim apud Medicorum Principes habetur, quod Eunuchismus in animi quoque damnum resul- 23.
tat, dum corpus effœminat; cum propterea Eunuchi fœmineas plerasque affectiones participent, simulque perinde fiant, ac si etiam senes essent, quia non modo mente, sed toto etiam corpore debiles evadunt, & in fœmineum cor- 24.
poris habitum transeunt, quibus idcirco fœminea quoque appellatio congruit, prout *Catul.* Eunuchos Cybeles Sacerdotes masculino nomine Gallos dictos Gallas appellat ob effœminationem, & Horatius eam ob causam Pedatium quendam eviratum, Pedatiam vocat, ut bene advertit *Raynaud. ubi supra, cap. 3. §. 2. num. 17.*

Dico, quod Eunuchus oc- 25.
cidens unum pro alio à culpa sive tamquam mulier, sive tamquam puer, sive plusquam vir Judicis arbitrio aliqualiter excusatur, & multo magis excusari debet mulier ipsa, si est Eunucha, cum tunc neque integre mulier sit, ut videre est apud *Hurtad. resolut. moral. tom. 2. lib. 3. de Residentia Matrimoniali, resolut. 8. §. 1. num. 3. & seqq.* quæ proinde tunc dici posset semimulier, etiam si non sit hermaphrodita: sicuti enim

enim Eunuchus, ut jam vidimus, non est integre vir, sed potius semivir, immo vir eviratus, & effœminatus, quia fœmineum corporis habitum, simulque fœmineas affectiones, seu verius imperfectiones, odia, & incommoda participat; sic etiam vel fœminarum, vel puerorum, vel aliarum ejusmodi personarum perfecta corporis, ac animi virilitate carentium favores, & commoda participare debet, ideoque in delictis aliquam meretur excusationem, prout ex iis, quæ superius singillatim de pueris, senibus, ac mulieribus dicta sunt, abunde constare potest.

Colligo mirandum non esse, quod ex prædicto Eunuchorum in fœmineum habitum transitu ea etiam exteriora signa proveniant, propter quæ ipsemet etiam homi-
26. num oculus, dum fœmineam Eunuchi faciem intuetur, anceps quodammodo fiat, num ejusmodi persona vir sit, vel mulier; passim enim, ac palam inter alia evidens esse videtur,
27. quod Eunuchi æque, ac fœminæ imberbes sunt, & utrisque flaccida est pinguedo, membra debilia, venæ parvæ, cutis levis, imbecillus arteriarum pulsus, ubera prope similia, & vox acuta, unde *Macrobius lib. 7. Saturn.* dixit tantam esse in Eunuchi, ac Mulieris 28.
voce similitudinem, ut mulier ne, an Eunuchus loquatur, nisi quis videat, ignoret; ob eandem autem Eunuchorum, & fœminarum tum in voce, tum in facie similitudinem providi quidam Cœnobiarchæ, ne fœminarum memoriam Eunuchina facies fratri- 29.
bus suis renovaret, Eunuchos suis è cœtibus excluserunt, & in eos cooptari vetuerunt, refertque *Simon. Majol. de irregularitate lib. 1. cap. 27. num. 5.* Eunuchorum Monasterium 30.
idcirco constitutum fuisse, ne Eunuchi fœmineo sui vultus obiectu viris periculum crearent.

CAPUT SEXTUM.

An morbo affectus occidens unum pro alio à culpa excusetur.

SUMMARIUM.

Inter Morbum, & Vitium quam multiplex, & multis discrimen afferatur. num. 1.

Morbus quomodo hic accipiatur. num. 2.

Ex morbo animi aliquando provenit

PRÆMITTO primo, quod, sicuti à sterili sterilium Eunuchorum materia, de qua in præcedenti capite actum est, nunc ad amplum, & fœcundum morborum campum accedimus; sic etiam in primis ample, ac distinctè à nobis explicandum est, quinam morbi, & quandonam iis affectos à prædicta culpa excusare valeant: quicquid enim sit de differentia inter morbum, & vitium, cum aliqui 1.
dicant illum esse temporalem, istud perpetuum: alii eum esse corporis; istud animi: alii eum esse specificum; istud generale: alii eum esse totius corporis; istud partis tantum: alii eum esse in iis, quæ homini ad esse simpliciter inserviunt; istud vero in iis, quæ ad bene esse: alii eum esse vitio gravius; istud morbo levius; & alii aliter, ut patet ex *Zacch. Quæstion. Medicolegal. lib. 2. tit. 3. quæst. 2. Pereyra Elucidarii lib. 1. Elucidat. 7. num. 123. & seqq.*

seqq. Haunold. de jur. & just. tr.
2. 10. *cap.* 1. *num.* 269. hic à nobis
morbi nomen generaliter accipitur, itaut sub se contineat
quemcumque affectum prẹter
naturam, qui usum, ministeriumque hominis impediat,
vel depravet, ideoque comprehendit omne vitium sive
animi, sive corporis, sive
3. utriusque. Sicuti autem morbus, seu infirmitas animi aliquando talis est, ut ex ea proveniat infirmitas, seu morbus
corporis, *Sebast. Medic. in tractat. mors omnia solvit, part.* 1.
num. 134. sic etiam morbus, seu infirmitas corporis aliquando talis est, ut ex ea proveniat infirmitas animi, *Forcatul. Necyomant. dialog.* 35. *nu.* 7.
ubi ait dementiam aliquando fieri ex morbo corporis penetrante animam, ut contingit
phrenetico in febri, *l.* 1. *§. interdum, ff. ædilit. edict. Pompejus Sacch. in Medicina Theorico-Practica, consultat.* 11. ubi
egregie declarat, quomodo ratiocinatio lædatur, vitiato spiritu animali; immo *D. Hieronym. in quadam epistola* recte
4. quoque infert, quod ipsamet
nimia corporis debilitas vires etiam animæ frangit, & mentis quoque ingenium marcescere facit, quibus pariter accedit *Zacch. Quæstion. Medico-legal. lib.* 2. *tit.* 3. *quæst.* 3. ubi ait,
quod, ut sæpe morbi, qui proprie sunt animi, à corporis
temperatura originem ducunt, ita etiam frequenter ex 5.
animi passionibus multi in morbos corporis incidunt.
Quamvis autem corporis, & animi morbis addi etiam possit moraliter loquendo morbus animæ, qui prædictis omnibus gravior est, & peccati 6.
nomine vocatur, prout egregie tradit cum multis aliis
Raynaud. Moral. disciplinæ, distinct. 4. *quæst.* 3. *art.* 7. *nu.* 403.
ex quo patet, quod, sicuti sæpe corporis, & animi morbus mortem præbet, indeque 7.
morbus dicitur; sic etiam peccatum morbus animæ recte 8.
dici potest, cum mortem, & quidem æternam pariat, ideoque mortiferum, seu lethiferum appelletur; nihilominus,
cum prædicti animæ morbi in casu nostro à culpa non excusent, sed eam potius augeant,
non de iis, sed de corporis tantum, ac animi morbis hic
à nobis agitur: cum igitur corporis, & animi morbi pluribus ex causis proveniant,
nempe vel à natura, vel ab ætate, vel ab aliquo affectu 9.
præternaturali humanas actiones lædente, ut bene innuit
Martin. jurisprud. criminal. dis-

sertation. 4. *cap.* 1. *sect.* 2. *num.* 3. cumque superius de naturæ defectu in fœmineo sexu, nec non de puerilis, ac senilis ætatis imbecillitate actum sit, nunc de reliquis corporis, ac animi morbis, qui à prædicta culpa excusare valeant, agendum est; unde

Præmitto secundo, quod in casu nostro, sicuti ad culpam requiritur, quod actio occidendi unum pro alio sit libera, prout in præcedenti *capite* 3. *num.* 65. dictum fuit, ac proinde,
10. de, quod prædictus occisor potuerit, ac debuerit præcavere, ne occideret unum pro alio, sic etiam ad eum à culpa excusandum requiritur, ut morbus ejus, (sive fuerit à natura, sive contra naturam advenerit, hoc est, sive sit à nativitate, sive post eam) ita eum tunc læserit, ut prædictam præcautionem tunc adhibere vel non potuerit, vel non debuerit; horum enim altero deficiente, culpa etiam ipsa simul deficit, ut ex prædictis patet: nunc ergo videndum remanet, quinam morbi potissimum sic lædere soleant,
11. ut iis læsi prædictæ occisionis periculum vel cognoscere, vel cavere nequeant, ideoque à culpa immunes sint, ad quod propterea non sufficit quicumque morbus, quamvis alias gravis, (prout est linguæ defectus, surditas, cæcitas, vel alia similis corporalis infirmitas) nisi ejusmodi sit, ut vel periculi cognitionem, vel ad illud vitandum potentiam auferat, vel impediat in eo, qui tali morbo laborat. In primis autem ejusmodi esse dicitur morbus omnis, qui rationalem facultatem sic lædit in homine, ut minus recte, & ex naturæ instituto operationibus 12.
suis fungi conspiciatur. Cum autem in quacumque dementia lædatur ratio, & rationalis animæ functiones multipliciter lædi possint, itaut vel nullo modo, vel debiliter, vel depra- 13.
vatæ inde fiant, ut multiplici etiam nomine læsiones prædictæ appellari soleant, ut inferius apparebit, idcirco eas omnes, quocumque modo, aut tempore, seu morbo eveniant, communi, ac generico 14.
dementiæ, vel amentiæ nomine vocabimus cum *Zacch. Quæstion. Medicolegal. lib.* 2. *tit.* 1. *quæst.* 1. *num.* 5. *&* 14. nec non *Scalona de testamentis, lib.* 2. *cap.* 7. §. 3. *num.* 53. *& seqq.* eo quia sic læsi sine mente, vel 15.
mentis integritate, seu lumine mentis esse videantur, quæ homines ab ipsis bestiis discriminat, ac secernit, & eos in pro-

proprio, ac naturali hominum
statu constituit; licet enim
aliqui, ut videre est apud *Pe-
reyram Elucidarii lib.* 2. *Eluci-*
16. *dat.* 4. *num.* 670. discrimen
ponant inter dementem, &
amentem, quod ille sit, qui
non cogitat, quid agat, aut
loquatur; iste vero, qui pror-
sus insanit; nihilominus apud
Tullium 3. *Tusculan.* Dementia
ab amentia non distinguitur,
sicut nec demens ab amente,
quia tam amens, quam
17. demens dicitur, qui à mente
sua discessit, & quasi deorsum
à mente est, vel mentem dimi-
nutam habet, vel est quasi sine
mente. Dementiæ igitur no-
18. men prædicto modo, nempe
generalissime sumptum tria
in se subalterna dementiæ ge-
nera continet, prout tripliciter
quoque rationalis animæ fun-
ctiones lædi possunt. Primo
ex diminutione rationis quo-
ad ejus operationes, quando
scilicet ob spirituum paucita-
tem, vel crassitiem, aut turbi-
ditatem mens assequi nequit
ea omnia, quæ tunc essent
assequenda, vel difficulter
movetur ad operandum, unde
19. fatuitas, vel stupiditas, aut
stultitia cum suis aliis specie-
bus nascitur; fatuus namque
dicitur ex *Paul. Rub. de testam.
cap.* 12. *num.* 34. qui non caret
intellectu, sed integrum animi
vigorem non habet, ac pro- 20.
inde quasi puer fatue loqui-
tur, & fando se fatuum pro-
bat, prout à fando nomen
accepit: quæ quidem fatuitas
aliquando gravis, aliquando
levis est, (unde ab aliquibus 21.
levi fatuitate læsi dicuntur
semifatui) nec semper eadem
permanet. Stupidus dicitur, 22.
qui propter stuporem non
movetur, à stupore autem 23.
stultitia dicta est juxta *Bartol.
in tractatu de testib. num.* 98.
quia stultus stupenda non
stupet, & non stupenda stu-
pet, quem sequitur *Pereyra
Elucidarii lib.* 2. *Elucidat.* 4.
sect. 4. *num.* 671. ubi subdit,
quod stultitia importat hebe-
tudinem mentis; sed à fatuo 24.
stultus discernitur: fatuus
enim cognoscitur ex verbis;
stultus autem ab operibus, ut
habetur ex *Pacian. de probatio-
nib. lib.* 1. *cap.* 33. *num.* 11. Se-
cundo ex rationis deprava-
tione, quando nempe spiritus
non secundum totum, sed
secundum partem pravi sunt;
ideoque rationalis animæ fun-
ctiones non debito, neque
consueto stylo celebrantur,
unde oritur delirium: delirare
siquidem est desipere, hoc est 25.
à recto ordine, & quasi lira
aberrare. Tertio autem ex
ratio-

rationis deperditione, quando
26. nimirum prædictæ functiones
rationis ita deperduntur, ut
nequaquam, & nullo prorsus
modo ab ejusmodi amentibus
celebrentur, unde mania, seu
furor cum suis ejusmodi comitibus
generari solet: ideo autem dixi *fatuitatem*, *delirium*,
& maniam cum suis uniuscujusque speciebus, *seu comitibus*, quia sub unoquoque ex
tribus prædictis dementiæ generibus plures, ac diversæ species,
seu modi continentur,
adeout *Paul.Rub. ubi supra,n.* 1.
dixerit cum *Sapiente in Eccle-*
27. *siast.cap.*1. stultorum infinitum
esse numerum, plena esse omnia,
eorumque species esse
fere innumerabiles, & excogitata
vocabula ad eas exprimendas
non sufficere: unde
*num.*24. subdit, quod celebrem
illum pictorem imitari opus
est, qui, cum in exigua tabella
decem millia militum armatorum
pingere deberet, eorum
octo tantum penicillo expressit,
cæterorum vero galeas confusim
adumbravit. Fatuitatis
28. itaque generi nõ modo subest
stupiditas, stoliditas, & stultitia,
ut jam dictum est, verum
etiam hebetudo, ex qua ho-
29. mines redduntur inhabiles ad
ea intellectu assequenda, quæ
cæteri homines vel ex se, vel
ipsa dictante natura, vel pauxilla
adhibita opera, facillime
consequuntur; ejusmodi autem
hebetudine laborantes 30.
sæpe olim Boeti, & Boeticum
habere ingenium dicebantur
ex *Horat.Epistolar.lib.*2.
postea vero vulgus metaphorice,
ac per contemptum eos
passim sine cerebro, absque
memoria, Turdos, Bardos,
Buccones, Bucculentos, Moriones,
Sanniones, Fungos,
Blennos, Maccos, Caudices,
Asinos, Stipites, Plumbos,
Babosos, Musiones, Grossos,
Grossolanos, Crassos, seu crassæ
farinæ, vel crassæ Minervæ
homines appellavit, prout videre
est apud *Zacchiam*, *Pereyram*,
Rubeum, *& Scalonam*
nuper allegatos, nec non apud
Dauth. de testament. num. 220.
ubi fatuos vocat etiam semi- 31.
stultos, sementecaptos,
quia neque communi modo
prudentes sunt, neque omnino
mentecapti, sed medium
quodammodo locum obtinent,
& *num.* 221. in margine
subdit tot esse fatuitatis prædictæ
genera, ut innumerabilia
sint; immo concludit dicendo,
quod, cum nullus sine
crimine vivat, nec sine aliquo 32.
prudentiæ defectu sit, nos omnes,
& singuli aliquam fatuitatis
particulam habemus; sub

deli-

delirii autem, nec non sub ipsius maniæ genere tam multæ, ac tam variæ species à prædictis auctoribus afferuntur, ut, cum minime ad rem nostram facere mihi videantur, prout inferius apparebit, eas innuere potius, quam exponere satius putem, stante maxime summa opinionum diversitate, quæ in ipsis delirii, & Maniæ speciebus nedum explicandis, verum etiam appellandis reperitur; nam etiam Medici, nedum Jurisconsulti nostri, cum omnes
33. delirii, ac Maniæ species idem sint quoad effectum, qui est depravatio, vel deperditio recti usus rationis, vel circa omnia, vel circa quædam tantum obiecta, & cum aliquibus intervallis, vel sine ullis; licet quoad earum essentiam, causas, & curationem valde inter se diversæ reputentur, ut patet ex *Scalona ibid. num.* 51. unam idcirco pro altera sæpe usurpant, & eandem speciem pluribus interdum nominibus appellant, ut asserit *Zacch. d. lib.* 2. *tit.* 1. *quæst.* 1. *num.* 4. easdemque voces plurifariam inter se confundunt: insuper non raro inter illos contentio est, num hæc, aut illa dementiæ species alicui fatuitatis, vel delirii, vel maniæ generi, vel etiam earum nulli subsit; itaut vel novum illa, vel nullum omnino dementiæ nomen subire debeat: quin etiam nonnunquam unum, idemque alicujus dementiæ nomen alteri potius dementiæ, vel omni penitus dementiæ convenire volunt, ideoque nihil fere, nisi dubium exhibent, ut apud eos videre est, dum acriter disputant, an sub dementium nomine veniat, nec non, 34.
qualiter, & quandonam inter se differant Delirantes, Furentes, Insani, Agonizantes, Mentecapti, Phrenetici, Melancholici, Lunatici, Hypocondriaci, Lethargici, Catalepti ci, Comatici, Epileptici, Apopletici, Eplileptici, Lypothymia laborantes, Maniaci, Paraphrenetici, Venenati, Lymphatici, Hydrophobici, Phanatici, Siderati, Engastrimythi, Energumeni, Lycantropi, seu Cynanthropi, Dormientes, & Noctambuli, Ebrii, & Ebriosi, Meticulosi, Dolorosi, Iracundi, Verecundi, & Amoris oestro, aliisque similibus passionibus agitati, quæ rationis usum lædere, vel impedire consueverunt.

Præmitto tertio, quod, etsi Prodigus dicatur, quasi procul 35.
à regimine positus ex *Jason. in l. is, cui 6. in princip. ff. de verbor.*

verbor. obligat. nec non tripliciter quis prodigus esse possit,
36. nimirum vel in bonis animi, hoc est in moribus, & fama, vel in bonis corporis, hoc est in valetudine, & vita, vel in bonis fortunæ, hoc est in rebus, & facultatibus, ideoque prodigo facultatum administratio decreto Judicis interdicatur, *l. 40. de regul. jur.* quia, licet sermone videatur sapiens, factis tamen est insipiens, cum neque modum, neque tempus, neque finem expensarũ habeat, *l. 1. de curat.*
37. *furiosor.* ac propterea furioso æquiparatur, *l. 12. §. 2. de tut. dat. l. 70. §. 4. de fidejuss.* a quo prodigus parum quoad usum recti Judicii, & rationis distare videtur circa facultatum suarum administrationem; in quibus proinde profundendis discretione caret, ac furiosum
38. facit exitum; nihilominus extra prædictorum bonorum administrationem prodigus potius pupillo, vel minori æquiparatur, quam furioso, *Jo: Baptista Castillion. in addit. ad Alberic. in dictionar. V. prodi-*
39. *gus*, ubi addit: *Nota quod prodigus æquiparatur pupillo in contrahendo, non in delinquendo*, nec non *Herold. de ratification. in introductione, part. 2. cap. 2. num. 37.* unde prodigus in acquirendo, & delinquendo pro eo habetur, qui alios sibi obligare, atque capitalem sententiam mereri potest, ut cum *Harprect. §. 3. num. 11. & 31. instit. de curator.* dixit etiam *Chlingesperger in Collegio instit. lib. 1. tit. 23. quæst. 1. obiect. 4.* quibus etiam adhæret, & plurimos alios concordantes allegat *Sabell. in summa diversor. tractat. §. Prodigus, num. 9.* ubi ait, quod prodigus, si delinquat in committendo, sicut quilibet alius, obligatur ad pœnas pecuniarias, & afflictivas juxta facti, & personarum qualitatem: licet ergo ali- 40.
quando prodigus in bonum sensum accipiatur ex Jure Canonico, nec non *Horat. 1. carm. od. 12.* & insignem, ac liberalem significet, ut bene advertit *Passarel. de donationib. lib. 1. quæst. 11. num. 1.* proprie tamen, & in Jure Civili prodigus dicitur, qui bona propria dissipando prodigalitatis vitio laborat: 41.
prodigalitas enim sumitur pro animi morbo, quo quis, veluti ambitiosa phrenesi vexatus proprii Patrimonii eversor fit, *Passarel. ibid. num. 2.* unde à *Scalona loc. cit. num. 2.* dicitur esse intemperans rerum suarum profusio; ut quis enim sit 42.
prodigus, requiritur, quod is bona sua dilaceret, ac profundat

dat sine causa, *Dauth. ubi supra num.* 222. *vers. ad Prodigalitatem*. His autem attentis,

43. Dico, quod, sicuti ex prædictis dementes omnes, cujuscumque speciei sint, vel modi, consideratis considerandis, ad Judicis, ac peritorum arbitrium, vel infantibus, vel impuberibus, vel minoribus juxta personarum, factorum, & circumstantiarum varietatem æquiparari possunt; sic etiam iidem occidentes unum pro alio Judicis arbitrio juxta prædictam rerum varietatem, vel omni, vel aliquo, vel nullo modo, prout superius à nobis *cap.* 1. de minoribus dictum

44. fuit, à culpa excusari debent, cum æquiparatorum, & æquipollentium natura sit, ut de iis idem sit Judicium, & dispositum in uno ad aliud æquiparatum extendatur, *Salgad.* 2. *part. de retent. cap.* 31. *nu.* 2. 4. *& seqq. Comitol. responsor. moral. lib.* 1. *quæst.* 104. *num.* 12. *Cassian. à S. Elia in Arbor. opinion. V. Æquipollens, num.* 4. & à pueris ad fatuos in delictis arguere liceat, ut patet ex *Thesaur. decis.* 92. *nu.* 2. *Zacch. d. lib.* 2. *tit.* 1. *quæst.* 7. *num.* 26. & aliis passim.

45. Colligo, quod ea, quæ de amentibus à culpa excusandis dicta sunt, intelligi debent de iis, qui occidunt unum pro alio, dum actu dementia vexantur, ac sanæ mentis non sunt; non autem de iis, qui occidunt unum pro alio vel ante dementiam, vel post illam, vel eo tempore, quo habent dilucida intervalla, seu inducias, vel amentiæ intermissionem; cum enim tunc sanæ mentis sint, eos neque præcedens, neque subsequens, sed tantum actu præsens dementia à culpa excusare potest, *Crus. de indiciis delictor. part.* 1. *cap.* 28. *num.* 8. *& seqq. Setser. de jurament. lib.* 1. *cap.* 4. *num.* 11. *& seqq.* ubi etiam subdit, quod in casu dubio, an actus factus sit ab amente 46.
tempore amentiæ, vel tempore intermissæ amentiæ, tunc videndum erit, utrum, quod factum est, more sapientis factum fuerit, an non: priori casu præsumetur factum tempore sanæ mentis; posteriori autem, tempore amentiæ, quod etiam ab *Hering. de fidejussor. cap.* 7. *num.* 116. *Herold. de ratificat. part.* 2. *cap.* 2. *nu.* 21. & à pluribus aliis approbatur. Quod si, pensatis omnibus circumstantiis, adhuc dubium remanet, an quis occiderit 47.
unum pro alio, dum erat sanæ, vel insanæ mentis, hoc est, an tempore amentiæ, vel extra

illud, præsumi debet, quod amentiæ tempore id fecerit, cum hoc sit favorabilius, ita *Cabal. casu* 297. *num.* 39. ubi enim constat quem aliquando fuisse amentem, semper præsumitur amens, nisi probetur contrarium, ideſt, quod tunc fuerit sanæ mentis, quia passiones hujusmodi præsumuntur durare, nisi contrarium probetur, *Farinac. in Praxi, quæst.* 94. *num.* 12. *Conciol. resolution.criminal. V. furiosus, resol.* 1. *num.*6. ubi cum multis asserit hanc esse communem opinionem, & cum *Cabal. ubi supra, num.* 41. ita servari testatur, *Ayllon. ad Gomez tom.* 3. *de delictis, cap.* 1. *num.* 70. *& seqq.* ubi plures alios allegat, quibus addi potest *Bellegrand. in methodo rer. criminal. tr.* 4. *quæst.* 19. *num.* 5. ubi ait, quod in dicto dubio mentis impos præsumi debet ad arbitrium, &c. & quod semel amens per aliquod tempus, ideſt mensium, non horæ, aut diei, etiam in futurum talis præsumitur, dummodo tamen amentiam præcessisse probatum fuerit, ut bene advertit *Gomez ibid. num.* 71. *& Conciol. loc. cit. nu.* 14. ubi subdit amentiam probandam esse per eum, 48.
qui eam allegat, cum quibus stat etiam *Ayrer. de homicidio, part.* 2. *num.* 174. *&* 175. quia, inquit, natura non patitur repentinam mutationem, &, amentia probata, ea durare præsumitur, donec contrarium 49.
probetur. Quomodo autem lucida intervalla in aliquibus dementiis, & non in aliis contingant, & quomodo læsio mentis contingere possit solum circa unum aliquod obiectum, non autem circa alia, 50.
egregie tradit *Baldell. Theolog. moral. lib.* 1. *disp.* 12. *per tot.* maxime vero *num.* 12. *&* 20. prout *Mascard. de probat. vol.* 2. *conclus.* 526. fuse tradit, quibus signis dementia probetur.

DISPUTATIO QUARTA.

QUID MEREATUR OCCIDENS UNUM PRO ALIO.

CAPUT PRIMUM.

Occidens unum pro alio, an, quia tunc illicite alium occidere voluit, licet illum non occiderit, ideo, præciso effectu præter intentionem secuto, pœnam aliquam mereatur.

SUMMARIUM.

Sola delinquendi voluntas an tam in foro fori, quam in foro poli pœnam mereatur: num. 1.
In delictis quoad eorum pœnam in foro fori tria regulariter considerari solent, & quæ sint. num. 2.
Delictum pure mentale in foro fori an puniatur. num. 3.
Ecclesia ipsa non judicat, nisi de exteriori. num. 4.
An, & quando quis hæreticus esse possit coram Deo, non autem coram Ecclesia militante. num. 5.
Jus Pontificium, ac Cæsareum pro quibusnam hominum actionibus conditum sit. ibid.
Qui male cogitat, non alium, præter se ipsum lædit. ibid.
Actus externi ad homicidium committendum directi, ac ordinati alii aliis propinquiores, ac remotiores sunt: num. 6.
An quis aliquando licite, aliquando illicite aliquem occidere possit. num. 7.
Licitum dicitur, quod à lege prohibitum non est; illicitum vero, quod à lege prohibitum est. num. 8.
An, & quomodo, quæ à Jure civili permissa sunt, dici possint licita. ibid.
Num licita in foro humano licita etiam sint in divino. ibid.
Quomodo, quod erat homini licitum, fiat ei per legem illicitum. num. 9.
Nihil esset illicitum, si nulla esset lex. num. 10.
Quomodo non probibitio sit quæ-

 dam

PRÆMITTO primo, quod in foro quidem poli, seu conscientiæ, & coram Deo sola voluntatis 1.

deli-

deliberatio illicite aliquem occidendi, & si ad nullum actum externum processerit, omnino sufficit ad lethifere peccandum, ex quo proinde æternam inferorum pœnam quis meretur, ut patet ex *text. & gloss. in cap. Unum*, *§. criminis*, 22. *distinct.* nec non ex communi Doctorum sententia, & ex *Evangelio* ipso *Matth.* 5. prout egregie inter alios advertit *Gomez variar. resolut. tom.* 3. *cap.* 3. *num.* 30. & *Vilosa de fugitivis*, *cap.* 8. *num.* 23. *& seqq.* sed certe in foro fori res aliter se

2\. habet, nam in delictis, & in ordine ad eorum pœnam tria regulariter ex *d. Vilosa*, *ibid.* considerari solent, videlicet animus, factum, & delictum: animus, ut quis intendat delinquere: factum, ut sequatur delictum; delictum, ut per legem sit punibile. Unde in foro fori, prout etiam dixi *disput.* 2. *cap.* 2. *num.* 73. *& seq.*

3\. delictum pure mentale, hoc est simplex cogitatio, seu nuda voluntas delinquendi, si pro consummatione delicti ad nullum actum externum processit, non punitur, *l. cogitationis*, *ff. de pœnis*, *Magon. decis. florentin.* 88. *num.* 10. *& seqq. Menoch. de arbitrar. cas.* 360. *num.* 2. *&*

4\. *seqq.* adeoque ipsamet Ecclesia non judicat, nisi de exteriori, *Gibalin. de irregularit. cap.* 2. *quæst.* 2. *nu.* 4. ubi cum *Covarr. in regula peccatum* 2. *part. relection. num.* 4. asserit, quod interna, nisi aliquo modo prodeant in actum exteriorem, subducuntur humanæ cognitioni, atque adeo ipsius Judicio, quod etiam dixit *Megal. Praxis criminal. cap.* 6. *num.* 1. *Bellegrand. in methodo rer. criminal. tract.* 10. *quæst.* 26. *nu.* 5. & hoc ipsum fuse, ac docte explicat *Valente in concordia juris Pontificii cum Cæsareo, ac Theologica facultate*, *tit.* 2. *disp.* 4. *quæst.* 1. *sect.* 6. *& seq.* sed ante omnes prædictos idipsum docuerat cum pluribus aliis *Felin. in tract. de conatu*, *sub num.* 4. ubi

propterea recte infert, quod, 5.
licet sola voluntas, vel credulitas constituat aliquem hæreticum coram Deo; nihilominus Ecclesia militans, ex quo ei de prædicta credulitate, vel voluntate non constat, eum pro hæretico non habet: *Felinum* autem, ac multos alios concordantes pro dicta sententia *Decianus* ipse allegat *tract. criminal. lib.* 9. *cap.* 28. *n.* 4. eandemque amplectitur, ac bene comprobat *Thesaur. de pœnis Ecclesiasticis*, *seu Canonicis*, *part.* 2. *V. curia*, *cap.* 10. *vers. unde fit*, ac plures alios allegat, nec non *Vilosa d. cap.* 8.

num.

num. 26. ubi concludit hanc esse veriorem prædictorum rationem, quia scilicet Jus Pontificium, & Cæsareum conditum est pro ipsis hominum actionibus, quæ ab eis extrinsecus geruntur, non autem pro iis, quæ intrinsecus apud eos sine alterius læsione sunt meditata: cum nudæ voluntates (ut ait *Cato*) apud homines neque legibus, neque pœnis obnoxiæ fiant, quia earum fini, qui est pacem inter homines retinere, non opponuntur, ne is, qui male cogitat, alium lædat, nisi se ipsum. In casu ergo nostro, cum agatur de foro fori, ac de occidendi voluntate, quæ ad aliquem actum externum in occisionem ipsam directum,
6. ac ordinatum processit, licet intentum finem consecuta non sit, videndum erit, an, quia prædictorum actuum exteriorum alii aliis prædictæ intenti finis consecutioni propinquiores, vel remotiores sunt, quilibet occidendi conatus, seu quilibet actus externus ad aliquem occidendum directus, etiam non secuta dicti finis adeptione, pœnam aliquam vel ordinariam, vel extraordinariam mereatur. Dixi autem ideo *pœnam aliquam*, &c. quia postea videbimus, an occidens unum pro alio ideo pœnam etiam aliquam mereatur, quia re ipsa hominem eo actu occidit; quamvis non eum ipsum, quem occidere volebat.

Præmitto secundo, quod, 7.
cum quis alium aliquando licite, aliquando illicite occidere possit, hic tantum agitur de illicite alium occidere volente; inferius autem videbi- 8.
mus, quid dicendum sit de licite alium occidere volente; sicuti autem licitum id esse dicitur, quod à lege non prohibetur, *gloss. in V. si convenerit, ff. de pignorat. act. & in l. nec non §. 2. ff. ex quib. caus. major. Novarin. Axiomat. Physico-Theologicor. part. 3. axiom.* 182. ideoque non illa tantum licere dicuntur, quæ neque divina, neque humana lege sunt interdicta; sed etiam illa, quæ legi quidem divinæ naturali, aut positivæ adversantia sunt, at ea jus civile permittit, hoc est, in foro humano neque prohibet, neque punit; & si in foro divino dicta permissio, & impunitas allegari nequeat, ut bene advertit *Pufendorf. Elementor. Jurisprud. lib. 1. definit. 14. §. 2. vers. Porro*, sic etiam illicitum id esse, ac illicite fieri dicendum est, quod à lege prohibitum est; Homo 9.
enim

enim in non prohibitis habet Jus faciendi, quod voluerit, cum nihil sit illicitum, nisi per legem aliquam illicitum reddatur: quando enim lex prohibens supervenit, tunc hominem prædicto Jure privat, ideoque homo per legem Jure illo privatus debet omnino aut ab actu per legem prohibito abstinere, aut certe actum illicitum committere, prout ingeniosissime, atque clarissime demonstrat *Caramuel de non certitudine*, *in Prodromo*, *num.* 24. ubi propterea doctissime infert, quod præceptum non occidendi, proprie loquendo, non tollit in homine libertatem naturalem, seu potentiam realem, nec etiam libertatem, seu potentiam moralem occidendi, cum adhuc homo libere possit occidere, & non occidere, sed solum aufert ab homine prædictum Jus, & potestatem licite occidendi, quam haberet, si præceptum tali Jure, ac potestate hominem non privasset. Cum ergo licitum dicatur illud, quod lege non prohibetur, propterea *Caramuel ibid.* optime concludit,
10. quod nihil esset illicitum, si nulla esset lex: ipsamet enim non prohibitio, ut inquit *ibidem Caramuel*, tametsi realiter sit quid negativum, vir- 11.
tualiter tamen est quædam concessio, vi cujus homo habet Jus licite faciendi, quod voluerit; prout etiam egregie tradit *David Mevius in Nucleo juris naturalis*, *& gentium*, *inspection.* 2. §. 6. *num.* 1. ubi dicit, quod, quæ à lege jubentur, vel prohibentur, necessario fiunt, vel omittuntur; quæ vero nec jubentur, nec prohibentur, voluntarie fiunt, vel omittuntur, quia humano arbitrio relicta sunt, & natu- 12.
ralis ratio reductive quodammodo licentiam faciendi, vel omittendi concedere videtur, unde licita vocantur, prout idem *Mevius ibid. Inspection.* 6. §. 18. *num.* 3. ideo recte subdit ea improprie tantum licita dici, quæ vere divinis, aut humanis legibus contraria sunt; licet nullam in foro humano pœnam habeant. Immo, ut actus sit illicitus, debet esse certo interdictus, cum actus probabiliter tantum interdictus non modo 13.
probabiliter, sed certo licitus sit, ut patet ex *Caramuel. de non certitudine*, *num.* 694.

Præmitto tertio, quod Ver- 14.
bum *mereri*, licet plerumque accipiatur, ut ordinatur ad bonum, seu præmium; quandoque tamen sumitur etiam,

prout

prout ordinatur ad malum, seu pœnam; ac proinde ab *Altenstaig. in Lexico Theologico,*
15. *V. Meritum* dicitur esse vocabulum indifferens, cum quo *Martinius* etiam consonat in *Lexico Phylologico, V. mereor*, ubi subdit *sed mala meremur*, quod scolasticis scriptoribus est demereri, prout idipsum antea quoque docuerat *Alberic. in Dictionar. V. merita*, ad quod refert *l. majorem, C. de fal. & l. si filia, C. de inoff. testam.* nec non *l. 1. de exhiben. reis*, adeo ut postea *Pereyr. Elucidarii lib. 1. elucid. 8. sect. 3.*
16. *num.* 151. dixerit merita sumi pro delictis, pro quibus quis pœnas meretur, unde *Rebuf. in l. 198. vers. nempe mereri, de verbor. signif.* pariterque *Brisson. & Calvin. in Lexico juridico, V. mereri*, recte asserunt, quod *Mereri* significat dignum esse, & quod tam, qui præmio, quam qui pœna dignus est,
17. mereri dicitur; quia vel bene, vel male meretur, & inde bonum, vel malum meritum appellatur.
18. Dico, quod occidens unum pro alio, quia illicite alium occidere voluit, simulque, ut eum re ipsa occideret, ad actum aliquem externum processit, ideo, licet eundem non occiderit, pœnam inde aliquam, præciso etiam omni alio effectu, regulariter meretur; & ratio est, ut optime dixit *Cantera quæstion. criminal. cap. 7. de homicidio, num. 26. vers. aut loquimur*, quia iste conatus deductus est ad actũ 19.
exteriorem, ex quo fit, ut etiam in foro fori sit delictum, saltem inchoatum; conatus enim criminis crimen est, *Matthæus de criminibus in Prolegomen. cap. 1. num. 6.* & occisio cœpta, licet non perfecta, quædam tamen occisio est, *Cutel. de Immunit. lib. 1. quæst. 4. num.* 11. sed omnes leges tam Jure naturali, quam divino, & humano proclamant delicta esse punienda, ergo iste conatus puniri debet aliqua pœna, saltem extraordinaria Judicis arbitrio; hinc *Felin. in d. tract. de conatu, num. 1.* asserit, quod regulariter solus conatus sine effectu pœnam meretur, idque probat etiam auctoritate multorum *text. Gloss. Abbat. Bartol. & Baldi*, ac aliorum, quod postea etiam docuerunt *Nevizan. Sylvæ nuptial. lib. 4. num. 46. vers. Quinto limita. Covarr. in Clementin. si furiosus, de homicidio, part. 2. in initio, num. 6. vers. Tertio est omnino considerandum*, ubi asserit hanc conclusionem 20.
esse de mente omnium, qui

de conatu scripsere, quia (inquit) conatus ad exteriorem operationem deductus dubio procul delictum est, & ad sceleris audaciam pertinet, quæ Reipublicæ est pernicio-
21. sa; unde recte subdit, quod consuetudo, quæ leges conatum punientes abrogasse dicitur, plane intelligenda est quoad pœnam ordinariam delicti consummati; non autem quoad extraordinariam, qua judicantis arbitrio conatus ipse puniendus est, *Clar. pract. criminal.* §. 1. *lib.* 5. *qu.* 92.
22. *num.* 4. ubi dicit, quod regulariter non debet Judex conatum impunitum relinquere, sed semper aliquam pœnam extra ordinem infligere, *Farinac. prax. Criminal. part.* 4. *quæst.* 124. *num.* 4. ubi regulam constituit affirmativam, quod scilicet affectus, seu conatus punitur, etiam effectu non secuto, ad quod quamplurimos allegat, quibus addi possunt *Villagut. de extensione legum, tit. de extension. pœnal. in materia conatus, conclus.* 2. *n.* 39. *Ayllon. in addition. ad Gomez, de delictis, cap.* 3. *num.* 31. ubi ait, quod, quando à volente alium occidere deventum est ad actum externum, sed effectus non fuit subsecutus, de consuetudine reus mitiori, & extraordinaria pœna puniendus est, *Carpzou. pract. criminal. part.* 1. *quæst.* 2. *nu.* 43. ubi habetur, quod præsertim in delicto homicidi affectus, seu conatus, etiam effectu non secuto, ad aliquem externum actum perductus pœnam meretur, *Campana resolut.* 1. *num.* 7. ubi asserit hoc in Praxi servari, & generaliter tradit, quod, quotiescumque delictum, ubi consummatum sit, pœnam corporalem meretur, conatus impunitus esse non debet, *Haunold. de jur. & just. tom.* 6. *tract.* 2. *cap.* 2. *n.* 305. ubi concludit, quod dolosus 23.
occidendi animus, ex quo aliqui externi actus ad eum finem apti secuti sunt, puniendus est, sed gravius in uno, quam in alio, considerat is considerandis, Judicis arbitrio, *Anton. de Ballis variar. tractat. lib.* 4. *quæst.* 1. *num.* 37. *Sabell. in summa diversor. tractat. tom.* 1. §. *affectus, nu.* 3. ubi tradit, quod quælibet attentio, seu conatus ad delinquendum est punibilis pœna arbitraria, dummodo non sit 24.
in levibus delictis, *Bellegrand. in methodo rer. crimin. tract.* 10. *quæst.* 26. *num.* 1. ubi dicit certum esse apud omnes, quod affectus, seu conatus pœna dignus sit; quamvis effectus

Ee non

non sit secutus; quali vero, vel quanta, controversum est, ut videbimus capite sequenti, quod etiam novissime approbat, & innumeros alios concordantes refert *Nidus de regul. jur. in sexto, regul.* 38. *num.* 17. *& seq.* ubi contrariis quoque respondet.

25. Colligo, quod in prædicta conclusione ideo dixi *regulariter*, &c. quia fieri etiam potest, ut prædicta conclusio aliquo in casu pro multiplici localium consuetudinum, occurrentium casuum, & probabilium opinionum varietate fallat, seu locum non habeat, *Brederodius* enim *in libro sententiar. & regular. jur. V. Cona-*
26. *tus, in fin.* dicit, quod in Gallia conatus homicidii sine effectu non punitur. Præterea, cum
27. de modicis non curet lex, & minima non sint in consideratione, ac proinde parum, & nihil in Jure æquiparentur, immo parum pro nihilo reputetur, itaut pari passu ambulent, & moraliter paria esse dicantur ex *cap. re vera, de consecrat. dist.* 2. *cap. temere, & ibi gloss. V. præteriit, dist.* 31. *cap. licet causam, de probat. l. si oleum, §. ult. ff. de dolo, l. Senatus* 8. *de legibus, l. in rebus, §. possunt, ff. commodati*, & in aliis ejusmodi expresse tradunt cum multis aliis, quos allegant, *Barbos. in collectan. doctor. ad Proœmium Decretal. num.* 50. *& seq.* ubi etiam subdit, quod 28.
modica non nocent, *Paul. Rub. de validitate legali, cap.* 34. *num.* 3. *& seqq.* ubi prop- 29.
terea infert, quod parum scire, & nihil scire paria sunt, & æqualis est utriusque conditio, *Caram. Theolog. regul. disp.* 63. *num.* 954. *& seqq.* ubi genera- 30.
liter resolvit, quod minima, licet Physice aliquid sint, moraliter tamen nihil esse censentur; nam moraliter loquendo nihili similia reputantur, prout unum communis chartæ folium physice aliquid est; moraliter vero nihil esse creditur, quibus addi etiam possunt quamplurimi alii, quos citat, ac sequitur regulariter loquendo *Valent. in concordia juris Pontificii cum Cæsareo, Proœmial. prolus. cap.* 2. *num.* 14. *& Castleyon. in alphabet. juridic. V. minima*, cumque ipsemet conatus oc- 31.
cidendi aliquem aliquando minimus esse possit, nec non ipsius homicidii consummationi remotissimus, idcirco etiam ejusmodi conatus, quamvis physice sit aliquid, nihilominus moraliter nihil 32.
est, etiamsi de pœnalibus agatur, ac proinde nullam

ali-

aliquando pœnam mereri vi-
33. detur; quemadmodum etiam delicta ipsa omnino consum-
34. mata, nedum inchoata tantùm, prout est conatus ad delictum consummandum, si minima sint, in consideratione non sunt, ideoque ubi agitur de Jure communi, ut in eis, pœna remittitur, sic impunita relinquuntur, ut patet ex traditis, & allegatis à *Simon. Vaz. Barbos. in principiis, seu locis communibus*, *l.* 12. *num.* 29. nec non ex iis, quę adducit *Ciazz. disceptation. criminal.* 12. *num.* 1. *& seqq.* itemque *disceptation.* 20. *num.* 6. *ac seqq.* Neque
35. desunt alii, qui aperte asserunt conatum ad occidendum, etiamsi deductus sit ad actum exteriorem, non esse puniendum aliqua pœna, quando eum, qui talem actum fecit, pænituit incæpti, ac proinde ulterius prosequi noluit ad occidendum: tunc enim ejus pœnitentia delictum quodammodo delevit, quod tali actu exteriori ad occidendum ordinato commiserat, prout exprelse tradit *Felin.in d. tract. de conatu*, *num.* 2. *vers. fallit primo*. *Ardizon. de feud. cap.* 85. *vers. si vero*, ubi dicit, quod tunc ob misericordiam subvenitur, & parcitur, *Caneria Quæstion. crimin. cap.* 8. *num.* 26. *vers. aut non est conatus*, ubi alios citat, *Anton. de Ballis*, *d. lib.* 4. *quæst.* 1. *num.* 38. ubi testatur hoc à Doctoribus communiter approbatum esse, nec non *Guazzin. ad defens. reor. defension.* 33. *cap.* 24. *nu.* 9. ubi multos allegat, licet alii 36.
teneant, quod prædicta pænitentia sufragetur ad mitiorem pœnam, non autem ad omnem pœnæ remissionem, ut videre est apud *Pitigian. in prax. Crimin. tit. de defens. reor. cap.* 5. *vers. dico sexto*, & *Farinac. quæst.* 123. *d. num.* 150. *& quæst.* 124. *nu.* 159. quem sequitur *Bellegrand. d. tract.* 10. *qu.* 26. *num.* 7. ad quod proinde videndus est *Villagut. de extensione legum in materia conatus*, *conclus.* 2. *num.* 25. ubi fuse hac de re agit: sicuti enim conatus ad delinquendum, ut potè delictum, pœnam, sic etiam conantis pœnitentia veniam nonnunquam, vel pœnæ mitigationem aliquam mereri videtur: Sed, cum hic non agatur de dicta pœnitentia conantis, nisi forte, postquam is fecit, quicquid potuit, & per ipsum non stetit, quin sequeretur optatus effectus (quo in casu pœnitentia nil juvat in foro externo) ideoque nihil de ipsa hic amplius addam.

CAPUT SECUNDUM.

An occidens unum pro alio, quia tunc alium occidere conatus est, licet illum nō occiderit, ideo Civilem consummati homicidii pœnam mereatur.

SUMMARIUM.

Utrum conatus delinquendi sine consummatione delicti sit ordinarie, vel extraordinarie puniendus, ardua, & brocardica quæstio est. num. 1.

An, & quomodo pœna conatui à Jure communi indicta differat ab ea, quæ de consuetudine universali servatur. num. 2.

Consuetudo non nisi extraordinarie puniendi conatum sine effectu an sit de naturali æquitate. num. 3.

Delictum consummatum semper gravius puniri debet, quam inchoatum. num. 4.

Consuetudo universalis non puniendi conatum æque, ac delictum consummatum cur non indigeat probatione. num. 5.

An conatus ad crimen atrox ordinarie; ad non atrox autem extraordinarie puniendus sit. num. 6.

Conatus remotus etiam in atrocissimis extraordinarie tantum punitur. num. 7.

Lex, quæ principaliter delicto pœnam imponit, an accessorie conatui quoque pœnam aliquam imponat. num. 8.

Lex eandem pœnam expresse imponens tam conatui, quam delicto completo dura dicitur. num. 9.

Quomodo nisus, seu nixus, & conatus inter se differre dicantur. num. 10.

An conatus sit aliquid amplius, quam nuda voluntas. ibid.

Statutum de conatu loquens intelligendum est de conatu proximo, nisi expresse de remoto etiam loquatur. num. 11.

Conatus, cui lex expresse certam pœnam constituit, an idcirco transeat in delictum speciale, atque consummatum. num. 12.

Cur aliqui in crimine læsæ Majestatis, & oppugnatæ Patriæ conatum ordinaria delicti pœna; non autem in atrocissimis aliis criminibus puniendum esse dicant. nu. 13.

An, quod dicitur de pœna conatus contra Principem, vel Rempublicam, idem etiam dicendum sit de aliis capitibus l. 1. ff. ad l. Juliam Majestat. *num. 14.*

Legibus, Statutis, & Constitutionibus quibuscumque nomina-

minatim, ac expresse conatum, ac delictum consummatum punientibus, à generali consuetudine derogatum esse communior, & æquior est opinio. num. 15.

Iniustum est, quod quis de delicto, quod non fecit, æque puniatur, ac si illud fecisset. num. 16.

Delictum, quod est in fieri, puniri non debet æque, ac delictum, quod est in facto. ibid.

Quandonam pœna conatui à Jure imposita minui à Judice possit, & quandonam minui possit, ac debeat. n. 17.

An eadem ratio militet in pœna conatus à statuto imposita, quæ militat in pœna conatus à Jure imposita. num. 18.

An Judex possit pœnam conatus à statuto impositam minuere, etiamsi Jurasset servare statuta. num. 19.

Occidenti unum pro alio Judex ob illius conatum occidendi alium, quem non occidit, regulariter extraordinariam tantum pœnam imponere potest. num. 20.

An Judex etiam inferior possit ex justa causa pœnas à legibus indictas augere, vel minuere. num. 21.

Cur leges facultatem, & arbitrium reliquerint Judici augendi, & minuendi pœnas juxta facti contingentiam. num. 22.

Undenam introducta sit prædicta generalis consuetudo arbitrarie puniendi delicta. ibid.

Habere delictum non consummatum pro consummato est ex fictione Juris, non ex facti veritate. num. 23.

Attentare est ficte facere. ibid.

Attentatio sine consummatione delicti una est ex multis causis minuendi pœnam ejus. num. 24.

Cur hodie pœnæ omnes, licet à Jure determinatæ sint, in Judicis arbitrio esse dicantur. num. 25. & 27.

Lex pœnam statuens delicto cur idcirco Judicis arbitrium ad eam augendam, vel minuendam non tollat. ibid.

An pœna ex arbitrio nonnunquam ad mortem extendi possit. num. 26.

Pœnæ arbitrariæ ex Justa causa impositæ succedunt loco ordinariarum. num. 27.

Quandonam pœna dici possit arbitrarie ordinaria. num. 28.

Cur aliqui dixerint consuetudinem minus puniendi conatum delinquendi, quàm delicti consummationem limitandam esse, seu non valere in delictis atrocissimis. num. 29.

Omnis pœna, quæ non à Jure, sed à Judicis arbitrio provenit,

nit, semper est extraordinaria. num. 30.

Conatus quam diversimode juxta casuum diversitatem à Judicibus arbitrarie punitus fuerit. num. 31.

1. PRÆMITTO primo, quod, cum propositi dubii resolutio pendeat à quæstione illa, quam Doctores passim valde controversam, atque perdifficilem, nec non brocardicam appellant cum *Farinac. in prax. crimin. part.* 4. *quæst.* 124. *num.* 1. *in summar.* ita ut hinc inde adsit communis opinio, teste *Sperell. decis.* 22. *num.* 3. an scilicet affectus, non secuto effectu, seu conatus ad delictum consummandum, delicto illo non consummato, ordinariam ipsam delicti consummati pœnam, vel aliam potius extraordinariam Judicis arbitrio inflingendam mereatur, idcirco ad illam nos etiam accedere debemus, ut inde lucem aliquam pro dubii nostri resolutione habeamus; maxime, cum nulla forte sit in universo Jure vel Pontificio, vel Cæsareo Juris quæstio, quæ magis, quam prædicta fuse ab Interpretibus nostris tractata, nec non acriter agitata fuerit, ut ait *Menoch. de arbitrar. judic. lib.* 2. *centur.* 4. *cas.* 360. *num.* 1. Dixi autem de *Jure Civili*, quia de pœna Canonica, seu Ecclesiastica mox capite subsequenti agemus.

Præmitto secundo, quod in prædicta quæstione ob apparentem tot opinionum, nec non Jurium ipsorum contrarietatem multi multas attulerunt distinctiones, ut eam ad certum aliquem sensum reducere conarentur, ut videre est apud *Raynald. in syntaxi rer. criminal. lib.* 1. *cap.* 7. *Ad rubric. num.* 46. ubi varias affert distinctiones: non pauci 2.
enim distinguunt pœnam de jure communi ab ea, quæ ex consuetudine servatur, asseruntque solum conatum de Jure quidem communi sæpe ordinaria delicti pœna dignum esse; de consuetudine tamen Italiæ, vel etiam Europæ, ac totius forte orbis non nisi extraordinarie puniendum fore, *Laurent. ab Occa in consil. criminal. à Ziletto collectis, tom.* 2. *cons.* 100. *num.* 3. *& seqq. Batandier. in prax. criminal. regul.* 119. *num.* 1. *& seqq. Grammatic. Voto* 8. *num.* 14. *&*
seq. ubi addit hoc esse pariter 3.
de naturali æquitate, quam maxime servare debent, qui arbitrium habent, *l. quod, si Ephe-*

Ephesi, *ff. de eo, quod certo loco*, quia semper actus gravius
4. puniendus est ex delicto consummato, quam ex inchoato tantum, *Pitigian. in prax. criminal. de defension. reor. cap.* 5. *vers. dico sexto*, *Ripa de nocturno tempore*, *cap.* 22. *num.* 18. & *seqq.* ubi multos allegat, & subdit, quod conatus delinquendi, delicto non consummato, eàdem quidem lege punitur, sed non eàdem legis pœna, cum per universalem consuetudinem contraria legis dispositio sublata sit, *Ærod. rerum Judicatar. lib.* 8. *cap.* 14. ubi ait, quod tunc agitur quidem lege Cornelia, sed ejus durior pœna non exercetur, *Honded. cons.* 98. *nu.* 6. *vol.* 1. ubi cum multis *ibid.* relatis hanc opinionem in Judiciis servari, & communem esse affirmat; quibus etiam adhærent *Prat. disceptation. crimin.* 35. *num.* 5. *Intrigliol. sing.* 326. *lib.* 1. *à num.* 6. *Thor. in compend. tom.* 3. *p.* 2. *in V. qualitas*, nec non *Majoran. Opoprax. crimin. lib.* 1. *cap.* 10. ubi *num.* 43. concludit, quod actus consummatus, non attentatus ad pœnam ordinariam subeundam requiritur, numero autem 88. additur, quod, licet lex, vel statutum certa, & determinata pœna delinquentem puniat; non proinde tollitur Judici facultas eum gravius ex causa, vel levius puniendi, quod etiam placuit *Crusio de indiciis delictorum lib.* 1. *cap.* 90. *num.* 6. dictamque consuetudinem 5.
probatione non indigere uti notoriam plures ex iis affirmant. Plures alii distinguunt conatum consummandi crimen atrox à conatu consummandi crimen non atrox; itemque conatum consummationi prædictæ proximum à conatu remoto: unde non 6.
nisi pro conatu proximo ad perficiendum crimen atrox, seu atrocius, vel atrocissimum, ordinariam delicti consummati pœnam deberi censent, ita *Capyc. decis.* 126. *num.* 2. *Capra conclus.* 66. *num.* 25. & cæteri omnes tum à *Farinac. in prax. crimin. part.* 4. *quæst.* 124. *num.* 8. tum à *Giurba cons.* 46. *num.* 36. relati, quibus etiam adhærent *Jodocb. Dambouder. in prax. crimin. cap.* 95. *num.* 15. ubi dicit in quibusvis atrocissimis delictis æque puniri conatum, sicut delictum consummatum, *Cantera quæstion. crimin. cap.* 7. *num.* 26. *Ant. Matthæus de criminib. ad lib. ff.* 48. *tit.* 18. *cap.* 4. *num.* 13. ubi concludit, quod hanc sententiam universe prope Eu-

ropæ

ropæ consensus probavit, ut conatus non nisi in atrocissimis eàdem pœna, qua perfectum crimen puniendus sit, *Massinius selectar. jur. distinction. centur.* 1. *distinct.* 25. *nu.* 10. *Pichard. in manuductione ad prax. in crimin. part.* 3. §. 4. *nu.* 5. *Carena de officio Sanctæ inquisition. part.* 2. *tit.* 12. *num.* 275.
7. *& seqq.* ubi propterea subdit, quod etiam in atrocissimis, si deventum sit ad actum delicti consummationi proximum, tunc extraordinariæ tantum pœnæ locus est. Nec non *Sabell. variar. resolut. cap.* 64. *num.* 17. ubi dicit, quod ex generali consuetudine Italiæ non punitur affectus, non secuto effectu, nisi in atrocissimis, & ubi deventum fuit ad actus delicti consummationi proximos. Aliqui etiam pœnam à legibus, seu statutis, vel edictis indistincte
8. delicto constitutam, & consequenter tacite, atque accessorie tantum ejus etiam conatui, tamquam delicto inchoato congrue debitam distinguunt à pœna certa, quæ principaliter, expresse, nominatim, ac determinate ipsimet conatui, etiam quando consummatum non est delictum, à legibus, seu statutis, vel aliis constitutionibus imponitur, ideoque tenent, quod in prædicto secundo casu pœna, quæ conatui soli, etsi non sequatur ejus effectus, imposita est, quamvis hæc pœna eadem ipsa sit, quæ pro delicto consummato à Jure imponitur, omnino infligi debeat, cum in claris non opus sit conjecturis, prout ita distinguit *Volpin. in succo Farinac. part.* 4. *quæst.* 124. *num.* 6. ubi ait, quod 9.
lex puniens conatum utique servanda est; licet dura, & rigorosa, cum qua distinctione idipsum antea docuerant multi alii, inter quos est *Alberic. in l. qui ea mente, ff. de furt.* *Farinac.* cum aliis concordantibus, quos adducit *d. quæst.* 124. *num.* 21. *&* 145. *cum seqq.* ubi tamen testatur hoc esse tunc tantum de mente doctorum, quando statutum non dubie, vel tacite solummodo, sed explicite, atque clare ipsum conatum punit; unde 10.
infert secus esse, quando statutum punit eum, qui nixus est aliquid facere, cum vere non dicatur quis nixus, nisi ad actus exteriorem deveniat, sicuti conatus ipse aliquid amplius est, quam nuda voluntas, ut bene advertit *Vilosa de fugitivis, cap.* 8. *num.* 29. cum prædictis autem à *Farinac.* adductis cōsentiunt etiam

Gra-

Gratian. disceptation. forens.
tom. 1. cap. 36. num. 54. Pitigian.
d. cap. 5. vers. verum, ubi cona-
tus; De Bictis in epitom. causar.
judicial. quæst. 132. num. 17. &
11. *seqq.* ubi subdit, quod statu-
tum loquens de conatu intel-
ligendum est de conatu pro-
ximo, nisi expresse loquatur
etiam de remoto, *Ant. de Ball.*
lib. 4. quæst. 1. num. 36. & 53.
Sgroi in luce Prælator. part. 7.
cap. 3. num. 146. vers. Hæc gene-
ralis consuetudo, Matthæu. &
Sanz. de re criminal. controvers.
12. *32. num. 25.* ubi ait, quod tunc
lex constituit delictum spe-
ciale ipsum affectum, seu co-
natum, qui proinde in sua
specie perficitur per actum
proximum. Tandem quam-
plures etiam distinguunt cri-
mina læsæ Majestatis, & oppu-
gnatæ Patriæ à cæteris omni-
13. bus atrocissimis criminibus,
ac proinde in illis, non autem
in cæteris conatum ipsum
solum, etiam non secuto effe-
ctu, ordinaria consummati
criminis pœna puniendum
esse tradunt, *Boer. de seditios.*
cap. ult. num. 42. quia, inquit,
sero pararetur vindicta, cri-
mine consummato, quem *Fa-*
rinac. cum multis aliis idipsum
sentientibus, & ab ipso relatis
sequitur *d. part. 4. quæst. 116.*
§. 4. num. 147. prout eis etiam
adhærent *Anton. de Ballis d. lib.*
4. quæst. 1. num. 41. ubi tamen 14.
dicit id esse verum, quando
est contra Principem, vel
Rempublicam, non vero in
aliis capitibus *legis 1. ff. ad l.*
Jul. Majest. in quibus conatus
non pœna ordinaria, sed
tantum extraordinaria, &
mitiori puniri debet: nec
non *Crus. de indiciis delictor.*
part. 1. cap. 90. num. 5. Bellet,
disquisit. Clerical. part. 2. §. 54.
num. 12. vers. Fallit, ubi etiam
testatur de communi Docto-
rum opinione, *Franciscus de*
Magistris Sylvæ Ecclesiastic.
part. 2. lib. 2. cap. 5. num. 121.
ubi etiam sic in pluribus Tri-
bunalibus majoribus sæpe pra-
cticatum fuisse refert, cum
quibus etiam novissime stat
Vilosa de fugitivis, cap. 8. n. 29.

Præmitto tertio, quod, 15.
prædictis non obstantibus,
licet ea quoque probabilia
videantur, æquior tamen,
atque communior censetur
eorum opinio, qui pœnis, quæ
à legibus, seu statutis, & con-
stitutionibus quibuscumque
conatui ad delinquendum
æque, ac delicto consummato
expresse, ac nominatim impo-
sitæ sunt, vere à dicta generali
consuetudine derogatum fuis-
se, ideoque conatum prædi-
ctum non nisi extraordinarie

puniendum esse tradunt inter quos est *Grammatic.* tum *d. voto* 8. *num.* 13. *& seqq.* ubi multos allegat, & subdit hoc esse satis de æquitate naturali, ne delictum inchoatum, & incompletum puniatur æque, ac completum, & consummatum, tum etiam *decis.* 2. *num.* 14. *&* 32. nec non *decis.* 74. *num.* 11. ubi absolute, & universaliter dicit, quod generaliter omnia Jura punientia conatum, tamquam delictum ipsum completum hodie per generalem totius mundi consuetudinem correcta sunt, *Marsil. in l. is, qui cum telo, C. ad l. Cornel. de sicar.*
16. *num.* 14. ubi addit iniustum esse, quod quis puniatur de delicto, quod non fecit, æque ac si illud fecisset, & legem id expresse disponentem non esse pro lege habendam, *Silvan. consil.* 43. *num.* 4. *lib.* 1. ubi dicit delictum, quod est in fieri, & non est in facto, nusquam puniri posse, ut delictum perfectum, & consummatum, *Peguer. decis.* 7. *nu.* 23. ubi aperte docet, quod, ubi per legem aliquam punitur conatus, ac si delictum fuisset consummatum, Judex potest in dicto casu pœnam mitigare, si vult; sed non necessitatur, quod etiam cum pluribus aliis approbat *Farinac. d. quæst.* 124. *num.* 74. *& seqq.* ubi expresse idipsum tradit etiam in casu, in quo de Jure, vel a statuto pro solo conatu imponitur eadem pœna, quæ pro delicto consummato debetur, & *num.* 76. optime distinguit, 17.
quod, quando adest aliqua causa minuendi pœnam ultra eam, quod delictum non fuit consummatum, Judex non solum potest, prout jam dictum est, ob illam causam, quia delictum non fuit completum; sed etiam pœnam minuere debet, quando adest alia quoque causa ultra prædictam, *Rebuff. ad constit. Reg. in Proœmio, gloss.* 5. *num.* 28. ubi alios plures allegat, *Giurba consil.* 46. *num.* 38. ubi asserit, quod etiam, ubi statutum expressim puniret conatum, tunc pœna ordinaria locum non haberet, effectu non secuto, *Campanil. in diversor. jur. canon. rubric.* 7. *cap.* 3. *n.* 21. ubi subdit, quod hoc æquitati convenit, & rigori displicere non debet, & loquitur in casu legum punientium conatum, non subsecuto effectu, *Megal. prax. crimin. canonic. cap.* 19. ubi ait hanc esse communem, & magis communem Doctorum sententiam etiam quoad pœnam à statuto impositam, 18.

cum eadem ratio, quæ militat in pœna à statuto imposita, militet etiam in pœna, quæ à lege imponitur, *Gizzarel. decis.* 25. *num.* 7. ubi hoc dicitur esse valde notabile, & servandum etiam in pœna pragmaticæ punientis conatum, sicut delictum consummatum, *Campana resolut.* 16. *num.* 31. ubi tenet esse in arbitrio Judicis minuere pœnam ordinariam, quando delictum non est consummatum, etiam stante statuto puniente conatum pœna ordinaria, *Cortiada decis.* 92. *num.* 30. ubi cum innumeris aliis dicit, quod, licet adsint statuta punientia conatum ad homicidium, etiam dicto effectu non secuto, pœna mortis; tamen de generali consuetudine totius mundi non punitur pœna ordinaria, sed extraordinaria Judicis arbitrio, juxta qualitatem facti, & personarum, eorumque circumstantias, & subdit exempla, seu casus, in quibus ita fuit Judicatum, & observatum. *Ayllon. in addit. ad Gomez de delictis, cap.* 1. *num.* 51. *vers. nihilominus*, ubi id ampliatur, ut procedat non solum in pœnis legalibus, sed etiam in statutariis, & consuetudina-
19. riis, & etiamsi Judex jurasset servare statuta, *Bonacossa in quæstionib. criminalib. V. Pœna, vers. si statutum ponit*, ubi plures allegat, *Verricel. quæstion. moral. & legal. tr.* 4. *quæst.* 10. *num.* 3. & 4. ubi probat, quod omnia Jura punientia conatum hodie correcta sunt; unde conatus non nisi pœna extraordinaria punitur, quando secutus non est effectus, *Carpzou. in pract. crimin. part.* 1. *quæst.* 2. *num.* 54. ubi statuit, quod in delicto homicidii omnes leges punientes conatum de consuetudine generali sunt sublatæ, itaut propterea conatus puniri debeat pœna extraordinaria; *Berlich. conclus. practicabil. part.* 4. *conclus.* 10. *num.* 18. ubi cum multis ibi allegatis concludit, quod hodie omnium locorum generali consuetudine inductum est, ut conatus etiam perfectus non puniatur, nisi effectus sequatur, *Chartar. decis.* 1. *nu.* 289. *Nald. in summa V. Pœna, num.* 32. *Vermigliol. cons.* 23. *num.* 10. ubi tradit conatum, etiamsi deventum sit ad actum proximum, & agatur de atrocissimis, non secuto effectu, non puniri nisi extraordinarie ob dictam consuetudinem, quam generalem totius orbis appellat, *Andreol. controvers.* 345. *nu.* 22. ubi concludit, quod etiam in

casibus, in quibus de Jure punitur solus conatus, etiam in atrocissimis, de consuetudine illud non servatur; licet deventum fuisset ad actum proximum, si effectus vere non fuit sequutus, & novissime Dominus meus *Raynald. in syntaxi rer. crimin. cap.* 12. §. 1. *nu.* 22. *& seq.* ubi confirmat eorum sententiam, qui dicunt Judicem posse, si velit, mitius punire conatum, non secuto effectu, etiamsi statutum puniat delictum attentatum, uti consummatum.

20. Dico, quod occidenti unũ pro alio, quia tunc dictus occidens alium occidere conatus est, licet occisio illa non fuit sequuta, regulariter Judex ob dictum conatum, quamquam non est inde sequutum illud homicidium, potest pro pœna ordinaria homicidio imposita mitiorem aliam, & extraordinariam imponere, juxta dictam generalem, & communiter à Doctoribus approbatam consuetudinem, ut ex prædictis abunde constat. Dixi autem *regulariter potest*, primo, quia, licet attentatio delinquendi absque delicti consummatione ex se sola sit causa sufficiens ad hoc, ut Judex recedere possit à pœna ordinaria delicto consummato per leges indicta, ut præter alios superius allatos docuit etiam *Vital. in Arca Vitali, tit. de Judice, inquisitione* 1. *nu.* 2. 3. *&* 72. ubi non tantum concludit, 21.
quod inferior etiam Judex, posita justa causa, potest vel augere, vel minuere pœnas à legibus indictas, & asserit, quod ita Jurisconsulti, ac Theologi docent, quos ibid. allegat; verum etiam subdit *num.* 4. prædictæ conclusionis rationem esse, quia, cum lex omnes omnium casuum circumstantias in individuo ex- 22.
primere non possit, ideò præsumitur prudenter reliquisse Judici facultatem, & arbitrium, ut secundum facti contingentiam pœnas pro suo recto arbitrio augeat, & minuat; prout etiam *Osasc. decis.* 19. *num.* 2. *vers. In contrarium*, quem *Carpanus* sequitur in *cap. Homicida novar. constitut. num.* 1059. dicit prædictam consuetudinem introductam fuisse ob varietatem pœnarum per diversa statuta impositarum in puniendis delictis. Inter justas autem causas pœnas minuendi, quarum quinquaginta octo refert, attentationem prædictam enumerat, ac subiungit, quod eandem tam delicto solum 23.

atten-

attentato, quam eidem consummato pœnam imponere, est habere delictum non con-
23. summatum pro consummato, ac proinde talis pœna non est secundum talis delicti non consummati naturam, atque juxta ipsam facti veritatem; sed solum ex fictione Juris; cum attentare sit non effective, sed ficte facere, *Afflict. decis.* 21. *num.* 10. quæ Juris fictio in odiosis, ac pœnalibus, justam præbet causam minuendi pœnam, quæ delicto vere consummato debetur. Secundo dixi *regulariter potest*, quia, quando præter dictam non consummationem delicti adsunt etiam aliæ
24. justæ causæ minuendi, vel augendi pœnam à legibus impositam, tunc Judex non solum potest, verum etiam debet, consideratis omnibus personarum, loci, temporis, modi, aliisque facti qualitatibus, & circumstantiis, pœnam pro justo arbitrio tum minuere, tum augere, lex enim, ut optime dicit *De Lugo de just. & jur. tom.* 2. *disp.* 37. *sect.* 8. *nu.* 90. pœnam statuens loquitur de delictis ordinariis, & ordinario modo factis; non
25. vero de aliter factis; ex quo proinde factum etiam est, ut hodie pœnæ omnes ob diversitatem prædictam qualitatum, & circumstantiarum, quæ in omni fere casu accidit, in Judicis arbitrio esse dicantur, *Marant. in specul. aureo part.* 4. *Judicior. distinct.* 1. *num.* 82. *Klock. de ærario, lib.* 2. *cap.* 139. *num.* 101. *Farinac. quæst.* 17. *num.* 7. *&* 34. quem citat, ac sequitur *Mar. Antonin. lib.* 3. *resolut.* 12. *num.* 5. nec non *resolut.* 45. *num.* 15. *Matthæus de criminib. tit.* 18. *cap.* 4. *nu.* 6. *Reyger. in Thesauro juris, V. Pœna, num.* 41. & *in addition. num.* 87. *Chartar. decis.* 82. *num.* 92. *Cavalcan. de Brach. regio, part.* 4. *num.* 68. *Scapp. de jure non scripto, lib.* 5. *cap.* 193. *nu.* 1. *&* 2. ubi addit, quod pœna 26.
arbitraria nonnunquam ad mortem etiam extenditur; idemque approbat *And. Censal. vot.* 18. *num.* 63. si concurrant circumstantiæ ad mortis pœnam delictum aggravantes, *Berart. in speculo Visitationis, cap.* 26. *num.* 35. ubi ait, 27.
quod omnis pœna, etiã à jure determinata dicitur hodie Judici arbitraria, ob justas causas, ex quibus Judex pœnas augere, vel minuere potest; *Bonacoss. in communium opinion.* 28.
crimin. part. 1. *V. pœna, vers. pœna omnis*, & cum quamplurimis aliis *Conciol. V. pœna, resolut.* 13. *num.* 1. cui adhæret

Sabell.

Sabell. in summa diversor. tract. §. Pœna, num. 14. *&* 15. ubi firmat, quod, quando à pœnis ordinariis ex justa causa receditur pro qualitate facti, tunc loco ordinariarum imponuntur aliæ arbitrariæ juxta qualitatem facti, & personarum.

Colligo quod, stante dicto libero Judicis arbitrio in puniendo conatu ad homicidium, homicidio non secuto, juxta dictam totius orbis consuetudinem, & juxta facti, & personarum qualitates, & circumstantias, quæ aliquando conatus quoque solius malitiam sine delicti consummatione vel minuunt, vel augent, nec non stantibus aliquando gravissimis atrocissimorum quorundam delictorum qualitatibus, ex quibus Judex pro dicto suo arbitrio conatum ipsum ad ea perpetranda, etiam non secuta dictorum delictorum consummatione, punire potest, ac debet eàdem aliquando pœna, quæ alias respectu Juris eandem imponentis diceretur simpliciter ordinaria; in dicto
28. autem casu dici posset arbitrarie ordinaria, & quoad effectum eadem cum ordinaria; idcirco factum esse videtur, ut aliqui prædictam consuetudinem minus puniendi conatum, quam delictum consummatum non semper valere, sed limitan- 29.
dam esse dixerint in conatu ad perpetranda quædam atrocissima crimina, qualia sunt læsa Majestas, Proditio Patriæ, assassinium, raptus monialium, & ejusmodi alia, ut videre est apud *Ant: de Ballis d. lib.* 4. *cap.* 1. *num.* 4. *& seqq. Campanam d. resolut.* 13. *n.* 62. *& seqq. q. Mucci variar. quæstion. forens.* 13. *num.* 9. *& seqq.* ubi distinguendo tum affectum, seu conatum proximum, & immediatum effectui ultimato ab affectu, seu conatu non proximo, & non immediato effectui prædicto, tum atrocissima crimina ab iis, quæ simplicia sunt, diversas multorum opiniones conciliare conatur, *Sgroi in d. Luce prælator. part.* 7. *cap.* 3. *nu.* 146. ubi multos alios citat, qui prædictas, & alias ejusmodi limitationes dictæ generalis consuetudinis approbant; vere tamen limitationes ejus non sunt, cum ejus valorem nec tollant, nec minuant, sed tunc conatus in enormibus illis criminibus ideo gravius ex Judicis arbitrio punitur, quia tunc conatus ipse solus tales habet secum qualitates,

litates, & circumstantias, ut Judex in tali casu pro arbitrio tunc sibi recte concesso juxta earum gravitatem pœnam quoque aggravare queat, ac debeat. Unde tunc ejusmodi pœna, sive sit eadem cum ea, quæ à Jure infligitur, sive etiam sit gravior, prout aliquando fieri potest, illa nunquam est pœna vere ordinaria, hoc est à Jure expresse, ac determinate imposita, sed semper est extraordinaria,
30. cum non à Jure, sed ab ipso Judicis arbitrio proveniat, ut inter alios egregie docuit *Scaccia de judiciis, lib. 1. cap.*
31. *12. num. 98.* ideoque mirum non est, quod à Judicibus juxta delictorum, personarum, & circumstantiarum diversitatem, diversimode conatus modo leviore, modo graviore pœna, ac proinde arbitrarie punitus fuerit, ut constat ex *Claro d. quæst. 92. nu. 2. vers. nihilominus*, *Papon. Arrestor. lib. 23. tit. 10. Thesaur. decis. 244. nu. 4.* & ibi *addition.* ubi fuse plura narrantur exempla.

CAPUT TERTIUM.

An occidens unum pro alio, quia tunc alium occidere conatus est, ideo Canonicam homicidii pœnam ipso Jure inflictam aliquando mereatur.

SUMMARIUM.

Pœnæ nomen quam multiplices ethymologias habere dicatur. num. 1.

Pœna quam varie à variis definiatur, seu describatur. nu. 2.

Quænam definitio clarius pœnam proprie sumptam exprimere videatur. num. 3.

Pœnarum divisio quam multipliciter à multis fiat. num. 4.

Pœnalitas in quo differat à pœna. num. 5.

Pœnæ omnes à Judice ex causa augeri, vel minui possunt. num. 6.

Pœna Juris Canonici ipso facto inflicta cur latæ sententiæ dicatur. num. 7.

Quænam Irregularitas vere pœna, & censura dici possit. n. 8.

Pœna ipso Jure, & facto imposita cur non nisi per delictum consummatum incurratur. num. 9.

Lex non obligat ultra legislatoris intentionem verbis expressam.

1. PRÆMITTO primo, quod, ficuti aliqui non modo pœnæ nomen, seu Ethymologiam deducunt à *puniendo*, quià pœna malum punit, quod commissum est; alii à *Pone*, idest *post*, quia pœna delictum sequitur; alii à *Pœnitendo*, quia post peccatum ea subintrat; alii à *Pendendo*, quia pœnam, quasi debitum pendimus, idest eam solvimus, & sustinemus pro delicto, cui ea quasi debetur; cum æquum sit, ut pro patrati delicti merito delinquentes puniantur; alii autem à Græca dictione *Poine*, quæ nedum laborem, verum etiam afflictionem
2. significat, de quibus omnibus aliorum esto Judicium; & etiam pœnæ definitionem, seu descriptionem varii variam tradunt; cum enim Pœna, si justa est, peccati pœna sit, inde fit, ut ab aliquibus pœna dicatur esse id, quod pro culpa imponitur; ab aliis privatio boni, quod quis aptus natus est habere; ab aliis delicti vindicta, seu castigatio; ab aliis malum punitivum inflictum ad vindicandam culpam reo intrinsecam; ab aliis delicti, seu criminis Coercitio; ab aliis Malum passionis, quod infligitur ob malum actionis; ab aliis, supplicium, quo quis ob delictum afficitur; ab aliis debita delictorum coertio; ab aliis Læsio puniens, & vindicans, quodcumque quis commisit; ab aliis delictorum satisfactio, quæ vel à lege, vel à ministro legis imponitur; ab aliis malum molestum, quod quis patitur proprie ob peccatum contra voluntatem suam ab alio infligente; ab aliis Passio, quæ infligitur, vel contrahitur ob delictum jam præteritum, & infert nocumentum ei, qui illam sustinet, aut certe apta est ad illud inferendum, nisi aliunde impediatur, nec non ab aliis magis proprie, & fortasse clarius Passio inferens nocumentum illam sustinenti, vel saltem ad illud inferendum apta, nisi aliunde impediatur, inflicta, vel contracta ob proprium peccatum præteritum: sic etiam pœnæ divisio multiplex à multis affertur, qui proinde pœnam 4.
ita distinguunt, ut quædam sit perpetua, quædam temporaria; alia Civilis, seu sæcularis, alia Ecclesiastica; quædam spiritualis, quædam corporalis; alia realis, alia personalis, & quædam legalis, ac ipso facto à Jure inflicta; quædam autem Judicialis,

quæ à Judice infligitur, ut passim apud Doctores de præ-
5. dictis agentes videre est, ubi etiam habetur, quod pœnalitas sic dicitur, quia pœnæ similitudinem, & affinitatem habet, non veritatem, & proprietatem, ut jam dixi *de Pollutione Ecclesiar. disp. 3. cap. 8. num. 2.* nec non inter alios bene advertit *Polman. in Breviar. Theologic. part. 1. 2. nu. 489.* & *Caramuel Theolog. fundamental. lib. 1. fundam. 17. quæst. 2. num. 636. vers. Quarta*; ubi à Pœna pœnalitatem distinguunt in hoc, quod illa culpam supponit, hæc ob bonum publicum interdum innocenti infligitur, ut cæteri cautiores fiant: nonnulli autem has pœnalitates ad infortunia pertinere dicunt.

Præmitto secundo, quod, cum pœnæ omnes etiam à Jure impositæ, ac expressæ augeri, vel minui à Judice ex causa possint, ut supra vidimus, & aperte dixit etiam *Mastril. decis. 207. num. 36.* nec non *Fermosin. criminal. tom. 1. in cap. per tuas, de simonia,*
6. *quæst. 1. num. 7.* idcirco à nobis hic non nisi de pœnis ipso facto à Jure canonico inflictis agendum superest, cujusmodi sunt tam censuræ ipso Jure, ac ipso facto latæ, quæ proinde latæ sententiæ appellantur, 7.
quia statim, nulla alia expectata sententia, incurruntur, quam Irregularitas, quando ex delicto provenit; cum ipsa 8.
quoque tunc veræ pœnæ ipso facto impositæ rationem habeat, ut bene advertit cum pluribus aliis *Basseus in florib. V. Censura, num. 3.* itaut vere tunc censura dici possit, ut docte, ac fuse probat cum plurib. aliis *Gibalin. de irregularit. cap. 1. quæst. 2. per totum.* Unde, quæ de prædicta Irregularitatis pœna mox asseremus, eadem aliis etiam ejusmodi Canonicis latæ sententiæ pœnis aptari poterunt.

Præmitto tertio, quod, 9.
quicquid sit de aliis pœnis, certe pœna ipso Jure, & facto imposita non incurritur, nisi per delictum in suo genere completum, & consummatum, quia pœnæ restringendæ sunt ad proprietatem verborum legis, quæ illas pro tali actu, & effectu imponit; non autem pro alio actu, & effectu, qui vere talis non est, prout vere talis tunc non est, quando adhuc ei deesset ipsius complementum, ac proinde aliquid adhuc agendum restat, ut actus ille vere talis sit, qualis esse debet, ut de illo lex loqui censeatur; unde fit, ut

ut ad eam incurrendam nec animus ſolus, neque conatus ipſe delinquendi ſufficiat,quia pœna lata propter aliquem actum, & effectum, ubi actus, & effectus non eſt completus, ibi locum ea non habet, ut expreſſe docet *Stayban. in ſumma Principiorum, princip.* 150. *in princip. Baſſeus in Floribus, V. cenſura, num.* 12. quia,
10. inquit, lex non obligat ultra Legislatoris intentionem verbis expreſſam, *Gibalin. de cenſur. cap.* 5. *quæſt.* 2. *& de Irregularit. part.* 4. *Theſaur. de pœnis Eccleſiaſtic. part.* 1. *cap.* 8. ubi alios citat, & communiſſimam eſſe opinionem oſtendit, niſi aliter in Jure ſit expreſſum, & *cap.* 9. ſubdit, quod propterea
11. pœna latæ ſententiæ non extenditur ex identitate rationis de caſu ad caſum; licet pœna ferendæ ſententiæ nonnunquam extendi poſſit, ad quod allegat inter alios *Tiraquel. in l. ſi unquam, verb. revertatur nu.* 303. *C. de revocand. donat. Maranta in Medulla decreti lit. P. V. Pœna, verſ. Pœna ipſo jure*, ubi dicit pœnam ipſo Jure impoſitam ad caſum non expreſſum extendendam non eſſe, cum, quod lex non dicit, neque nos dicere oporteat, *Daniel. de Nobilib. diſputation. part.* 1. *diſp.* 1. *num.* 37. *& ſeq.* quia, inquit, verba ſemper 12.
intelligi debent cum effectu, & lex prohibitiva conſiderat effectum perfectum, cum quibus ſtat etiam *Mallet. moral. Theologiæ tom.* 1. *malleat.* 24. *tract.* 10. *reſponſ.* 2. *Vidal. in Arca Vitali tr. de duello, Inquiſition.* 3. *num.* 9. *& Inquiſit.* 5. *num.* 19. ubi ait hoc certum eſſe apud omnes Doctores; *Caſpenſ. de cenſur. diſp.* 1. *ſect.* 5. *num.* 56. *Guazzin. Junior in tract. ad defenſ. animar. lib.* 2. *defenſ.* 6. *cap.* 4. *num.* 39. *& ſeq.* ubi plures allegat, *Nald. in ſumma, V. Pœna, num.* 29. ubi ſubdit hoc eſſe notandum, quia in Praxi ad multa poteſt applicari, *Sgroi in luce Prælator. part.* 7. *cap.* 3. *num.* 168. ubi ad hoc plurimos adducit, & inde multa deducit notatu digna quoad conſulentes; 13.
cooperantes, Proxenetas, & mediatores, ad quos dicta pœna non extenditur, niſi lex eos exprimat. Hiſque omnibus pro coronide adiungo *Caramuel. in Dialexi de non certitudine ſub num.* 512. ubi ſtatuit, quod, regulariter loquendo, ut incurratur pœna à lege præſcripta, non ſufficit rem attentaſſe, aut incœpiſſe, ſed requiritur rem conſummaſſe. Quibus ſtantibus, conſequenter

14. Dico, quod occidens unum pro alio, quia tunc alium occidere conatus est, quem tamen non occidit, non ideo pœnas Ecclesiasticas ipso facto à Jure homicidium committentibus impositas incurrit, & consequenter neque Irregularitatem ipsam homicidis, vel mutilantibus à *Clementina unic. de*
15. *homicid.* inflictam, quam proinde pœnalem vocat *Emanuel Laurentius Suarez in summa, tit. de Irregularit. §. 1. num. 8.* eamque sub Ecclesiasticæ pœnæ nomine comprehendi, & vere pœnam esse fuse cum pluribus aliis idipsum afferentibus probat *Peirin. operum suor. tom. 2. in Formulario, lit. A. cap. 7. num. 3.* prout etiam *Santarel. variar. resolution. quæst. 88. num. 3. & 6. vers. Quinto* dicit Irregularitatem esse pœnam quandam, vel saltem illi æqui-
16. valentem, & de illa Judicandum esse, sicut de aliis pœnis. Quamvis enim aliqui eum, qui homicidium committere voluit, sed illud non patravit, quia non potuit, irregularem esse dixerint, ut explicite cum *gloss. final. in cap. Perniciose, de pœnit. distinct. 1.* asseruit *Majol. de irregularit. lib. 5. cap. 48. num. 3. & seq.* ubi alios veteres, & aliquam etiam *Rotæ* decisionem citat, ac subdit rationem prædictæ assertionis 17.
esse, quia delicta, quibus ipso Jure pœna infligitur, ita puniuntur attentata, sicut consummata, sed prædictæ rationi contrariam regulam affert *Capra regul. 66. num. 26.* ubi tradit, pœnam ipso Jure, vel ipso facto à lege Impositam non habere locum, nisi delictum, pro quo imposita est, sit consummatũ; prout etiam ex aliis mox dicendis facile constare poterit: prædictæ autem Majoli opinioni favent etiam *Nicol. Plou. de irregularit. regul. 7. num. 5. Foller. in prax. canonic. crimin. part. 2. cap. 24. num. 1. Mandos. in praxi signaturæ gratiæ, tit. de absolution. rebabilitation. ab homicid. vers. An autem Advocatus*, & alii apud *Riccium in prax. variar. resolution. resolut. 298. in princip.* nihilominus contraria opinio nedum vere receptior, sed etiam verior est, pro qua stant quamplurimi Doctores, atque optimæ eorundem rationes, ut infra videbimus. In primis enim *Covarr. in Clementin. si furiosus, de homicid. part. 2. §. initium, num. 5.* expresse tradit neminem fieri 18.
irregularem ex conatu ad occidendum, nisi aliquem re ipsa occiderit, & subdit, quod, quamvis in aliquot codicibus,

seu

seu exemplaribus dicta *Glossa cap. Perniciose, de pœnit. distinct.* 1. non integra, sed mutilata sit, ideoque juxta diversum contextum ejusdem, seu verborum compositionem diversum quoque, immo contrarium sensum habere videatur, & in contrarium à pluribus idcirco allegetur; attamen, si ea vere juxta integrum, & non mutilatum ipsius textum accipiatur, tunc nostræ omnino; communique Doctorum opinioni adhæret. Ejus autem integrum exemplar à *Covarr. ibid.* affertur, ex quo clare patet dictam *glossam* nobiscum esse; prout hanc ipsam opiniónem secutus est *Sylvest. in summa, V. homicidium* 3. *quæst.* 2. *Felin.* cum *Jo. Andr. Archidiacon. Dominic.* & aliis *in cap. sicut dignum, de homicid. nu.* 11. *Bartholom. Brixiens. in quæstionib. venerabilib. quæst.* 88. *num.* 3. *Tabien. in summa, tit. de Irregularit.* 1. *num.* 3. ubi etiam dicit dictam *glossam in*
19. *d. cap. Perniciose* loqui, quantum ad peccatum, non vero quantum ad Canonicam Irregularitatis pœnam, de qua hic agitur, *Vega in summa, part.* 2. *cap.* 12. *cas.* 28. ubi rationem affert, quia scilicet Sacri Canones non loquuntur, nisi de occidente, vel mutilante hominem, *Scarsel. in summa, part.* 2. *cap.* 128. *num.* 17. *Vivald. Candelabr. aur. part.* 2. *tract. de Irregularit. num.* 205. & 207. ubi hanc opinionem appellat veriorem, pro illa quampluri-mos allegat, concluditque rationem esse, quia in dicta *Clementin.* verba illa *occidit,* 20.
aut *mutilat*, non sunt extendenda, & lex promotionis factum requirit, *Graff. decis. aurear. lib.* 2. *cap.* 62. *num.* 2. *Escobar. moral. theolog. tract.* 4. *exam.* 6. *cap.* 4. *num.* 67. *Tolet. instruction. sacerdot. lib.* 1. *cap.* 71. *num.* 12. *Farinac. in praxi crimin. quæst.* 124. *num.* 55. & *duob. seqq.* ad quod multos alios refert, *Borgas. de irregularit. part.* 6. *de veneficis, nu.* 10. *Philiarc. de officio sacerdot. part.* 1. *lib.* 4. *cap.* 11. *Ricc. d. resolution.* 298. *num.* 1. & 2. ubi recte infert, quod, cum irregularitas non contrahatur nisi in casibus à Jure expressis, ut notant Doctores *in cap. si quis, de sentent. excommunicat. in* 6. & *in cap. ad audientiam, de homicid.* & nullibi expressum inveniatur, quod pro solo conatu occidendi, non secuta morte, vel mutilatione, contrahatur Irregularitas, proinde nunquam ea ex solo conatu contrahitur, & ut Jura Juribus concordentur, sic intelligenda

sunt

ſunt Jura illa, quæ in contrarium ab aliquibus adducuntur, *Navar. conſilior. lib.* 5. *tit. de homicidio*, *conſ.* 19. *num.* 1. ubi ait, quod neque percutiens, niſi occidat, vel mutilet, non fit Irregularis, *Franciſcus Leo in Theſaur. fori Eccleſiaſt. part.* 3. *cap.* 40. *num.* 19. *Llamas in ſumma Eccleſiaſt. part.* 1. *cap.* 12. §. 13. *in fin. Campanil. diverſor. Jur Canon. rubric.* 11. *cap.* 23. *num.* 85. ubi tenet Irregularem non fieri eum, qui attentat occidere, ſi non ſubſequatur homicidium, *Henriquez in ſumma*, *lib.* 14. *de Irregularit. cap.* 3. *num.* 8.
21. ubi excuſatur ab Irregularitate tentans occidere, ac vulnera lethalia infligens, ſi diligenti, vel miraculoſa curatione mors non eſt ſecuta, *Moron. reſponſ.* 40. *nu.* 19. *Sayr. de cenſur. lib.* 6. *cap.* 2. *num.* 29. ſtatuens ad incurrendum Irregularitatem ex homicidii crimine non ſatis eſſe conatum, nec vulnera cum animo occidendi, ſi mors ipſa, licet miraculoſe inde non ſequatur, cum in odioſis non ſit facienda pœnarum extenſio, & cum eo, præter *Scotum*, & *Medinam* ab ipſo adductos, ſtat etiam *Suarez de cenſur. diſp.* 40. *ſect.* 3. *num.* 13. ubi habetur, quod, cum lex, quæ de facto Irregularitatem fert propter homicidium, ex vi verborum non ferat Irregularitatem, niſi ſub illa conditione homicidii, ideo, quacumque ex cauſa contingat homicidium non impleri, non incurritur Irregularitas, etiamſi homicidium tunc per miraculum impediatur. Dixi *de facto*, quia de poſſibili 22.
poteſt Eccleſia inducere Irregularitatem propter actum inchoatum tantum, & ſine homicidii complemento, *Molin. de juſt. & jur. tom.* 4. *tract.* 3. *diſput.* 67. *num.* 3. ubi docet, Irregularitatem ex homicidii delicto à Jure impoſitam non incurri à lethaliter aliquem vulnerante, ac occidere volente, niſi mors inde re ipſa, actuque completo ſecuta ſit, etiamſi miraculoſe is mortem evaſerit, qui mortifere vulneratus fuit, quod ipſum tradit etiam *Corrad. reſponſor. moral. part.* 1. *reſponſ.* 345. *verſ. Nec confundendæ*, ibidemque in additione ſubdit Irregularitatem non eſſe decernendam, niſi Jus ipſum clare eam determinat, & quod in toto Jure nunquam ea occidere conanti, ſed vere occidenti conſtituta eſt. Expreſſe quoque *Villagut. de extenſione legum in d. tract. de extenſion. pœnal. in*

materia conatus, conclus. 5. *num.* 4. *&* 5. dicit notandum esse, quod pœnæ, quæ imponuntur ipso facto, & ipso Jure infliguntur, semper requirunt terminos consummatos, ideoque nemo incurrit homicidii Irregularitatem (quæ pœna Juris est) licet occidere conatus sit, si mors ipsa secuta non est: sicuti etiam volens percutere
23. Clericum, & vibrans baculum, si eum non percussit, excommunicatus non est; non enim sufficit, inquit *Rodriguez in summa, part.* 1. *quæst.* 134. *nu.* 3. ad Irregularitatem ex homicidii delicto incurrendam conari occidere; sed necesse est de facto occidere. Hinc Jure optimo prædictam sententiam contra *Majolum*, ejusque sectatores tam magnus aliorum etiam authorum numerus approbavit, eamque omnino sequendam passim docuit, ut vix jam numerari queant: prædictis etiam accedunt *Coninck. de censur. disp.* 18. *dub.* 2. *num.* 11. ubi hanc sententiam communem appellat, & *disp.* 13. *dub.* 8. *num.* 75. cum *Avila de censur. part.* 2. *cap.* 5. *disp.* 3. *dub.* 5. concludit, quod, quando pœna in Jure propter aliquod peccatum imponitur, nisi aliud exprimatur, ad eam requiritur peccatum in genere suo completum, atque consummatum, *Filliuc. moral. tom.* 1. *tract. de Irregularit. part.* 1. *cap.* 1. *num.* 16. *&* 17. *& part.* 10. *cap.* 1. *nu.* 6. *&* 7. *Homobon. de exam. ecclesiast. part.* 2. *tract.* 12. *de Irregularit. cap.* 1. *quæst.* 1. *§. secundum suppositum, vers. quæ quidem*, & *vers. seq.* ubi 24.
Irregularitas ex homicidii delicto, ut lethalem culpam, & actum exterius quoque consummatum requirit, sic etiam gravissima pœna esse dicitur, *Reginald. prax. for. pœnitential. lib.* 30. *tract.* 2. *cap.* 2. *num.* 8. *& cap.* 9. *num.* 97. *Castropalao part.* 6. *de censur. disp.* 6. *punct.* 3. *num.* 1. ubi ait ad Irregularitatem necessario requiri actum externum consummatum, & perfectum, secundum proprietatem verborum Canonis Irregularitatem inducentis, *Leander Quæstion. moral. part.* 5. *tract.* 1. *disp.* 1. *quæst.* 12. quia, inquit, *non est sequutus effectus occisionis, propter quam lata est Irregularitas*, *Læl. Mancin. sacri jur. controversi tom.* 1. *dissertat.* 26. *num.* 7. *& seqq.* ubi plures affert rationes, & contrariis bene respondet concludendo, quod Irregularitas non culpam sequitur, neque conatum per actus etiam

maxime propinquos; sed factum completum, & consum-
25. matum, adeout neque ex defectu lenitatis Irregularitas incurratur à Judice, qui mortis sententiam contra reum protulit, si mors inde sequuta non est, ad quod plures allegat, quibus addo *Coton. controversiar. tom. 1. lib. 3. controvers. 2. cap. 2. num. 28.* & idipsum docuit etiam *Portel. in dubiis regularib. §. Homicidium, num. 35.* ubi dicit hanc esse communem sententiam, cui adhæret quoque *Thesaur. de pœnis Ecclesiast. part. 2. V. Homicidium, cap. 1. vers. homicidium priva-*
26. *tum*, quia, inquit, Irregularitas immediate provenit ex homicidio ipso, non ex sententia, *Binsfeldius Enchir. part. 5. cap. 10. vers. Prima, Lezana in summa, tom. 3. V. Irregularitas sub num. 74. vers. Nota secundo*, nam homicidium, inquit, pro quo Irregularitas imposita est, non contingit, nisi secuta morte, *Daniel. de Nobilib. disputation. part. 2. disput. 71. num. 54. vers. Octavo, Alloza in florib. summar. V. Pœna, num. 23.* ubi testatur de communi Doctorum opinione, *Sgroi in luce prælator. part. 7. cap. 3. num. 168.* cum pœna latæ sententiæ, seu ipso Jure lata requirat actum consummatum, nec extendatur, ut jam dictum fuit, ex identitate rationis de casu ad casum, *Bonacoss. in quæstionib. criminalib. V. Pœna, quæ imponitur*, ubi plures citat, quibus additur *Mar. Antonin. variar. resolut. lib. 3. resolut. 18. nu. 1.* nam lex loquitur de occidente, non autem de attentante, & sic de homicidio tantum consummato, non vero de solo conatu occidendi, *Oliva de foro Ecclesiæ part. 2. quæst. 21. num. 16. Del Bene tract. moral. 5. dubit. 8. sect. 2. num. 2. Pasqualig. quæstion. moral. centur. 2. quæst. 131. num. 1.* quia, inquit, quando pœna imponitur alicui delicto, intelligitur de perfecto, & consummato, *Tamburin. de irregularit. cap. 4. §. 2. Bardi de conscientia, discept. 6. cap. 7. §. 4.* quia constare debet de corpore delicti, pro quo lata est Irregularitas, ideoque constare debet de morte hominis, ut constet de homicidii delicto, 27.
& ex eo Irregularitas incurratur, *Sperel. decis. 77. num. 11. & 18. tom. 1. Bellet. disquisition. clerical. part. 1. §. 5. nu. 11. Id. Del Bene de Immunitate tom. 1. cap. 2. section. 13. num. 39. Bonacin. de Irregularit. quæstion. 1. punct. 3. num. 6.* nam pœna 28.
extenderetur, si ante homicidium

dium ſtatueretur, quæ pro homicidio impoſita eſt, *Brognol. in ſpeculo Clericor. tract. 21. cap. 4. reſolution. 12. num. 14.* ubi concludit, quod hoc omnia Jura clamant, & hoc omnes fatentur Doctores.

Colligo, quod, qui procuravit, ac etiam effective cauſavit abortum fœtus inanimati, Irregularis ob id non eſt,
29. quia tunc vere hominem non occidit, cum homo ex corpore, & anima conſtet, *Bauc. in caſib. ſingularib. caſ. 363. §. petes ſecundo, Sgroi d. part. 7. cap. 4. num. 1.* ubi addit, quod pœna ſtatuta pro delicto certo non eſt ſtatuenda pro delicto dubio, & quoad pœnas
30. latæ ſententiæ, & in dubio facti eæ in totum ceſſant, cum iſtæ pœnæ non accipiant augmentum, nec diminutionem; licet in pœnis ferendæ ſententiæ, Judicis arbitrium ſæpe locum habeat, ut ſuperius dictum eſt, idemque antea plane docuerat, *Theſaur. de pœn. Eccleſiaſt. part. 1. cap. 16. & part. 2. V. abortus, cap. 1. verſ. Limita ſecundo, Baſſeus in florib. V. abortus, num. 3. verſ. ſecundo decernit*, Pleniſſime vero *Gibalin. de Irregularit. cap.*
31. *4. num. 15.* ubi concludit, quod, quando fœtus nondum eſt animatus, ejus ejectio non eſt formaliter, ſed metaphorice tantum homicidium, quatenus fœtus ille dici poteſt homo in potentia, aut in ſemine 32.
ſuo, ideoque talis abortio Irregularitatem non invehit.

CAPUT QUARTUM.

An doloſe occidere volens unum, & culpabiliter actu occidens alium ordinariam homicidii pœnam mereatur.

SUMMARIUM.

Occiſio facta ab occidente unum pro alio, num doloſa, vel culpoſa præſumenda ſit. num. 1.

Quæſtio, de qua hic agitur, an vere controverſa, & ardua ſit. num. 2.

Auctores quamplurimi pro utraque parte à quibuſnam ſingillatim afferantur. num. 3.

Ad tot auctorum diverſas opiniones conciliandas, variæ à variis afferuntur diſtinctiones. num. 4.

Doloſe occidere volens unum, & culpabiliter actu occidens alium pro illo, non ordinarie, ſed extraordinarie puniendus eſt. num. 5.

Ad legis Corneliæ pœnam, re-

qui-

quiritur in occidente dolus, nec sufficit culpa. num.6.

Occidens unum pro alio respectu occisi est in culpa tantum; respectu vero ejus, quem occidere volebat, est in dolo. nu.7.

Homicidium sine dolo commissum ex communi scribentium sententia mitius punitur. num. 8.

Culpa, quamvis lata in pœnis corporalibus dolo æquiparari non potest. num. 9.

Lex, aut statutum pœnam mortis homicidis imponens, nec doli mentionem faciens, an homicidium sine dolo commissum comprehendat. num. 10.

Occidens unum pro alio an committat homicidium voluntarium, num. 11.

Occidens unum pro alio an erret circa substantiam ipsius actionis. num. 12.

Quandonam occidens unum pro alio torqueri possit super qualitate doli in ordine ad eum, qui occisus fuit. num. 13.

Cooperans occidenti unum pro alio an, & quomodo pœnam mereatur; ibidem.

PRÆMITTO primò, quod, quamvis occidentis animus in proposito casu dolosus fuerit in ordine ad eum hominem, quem occidere volebat, & occidere conabatur, nihilominus idcirco dolosus non fuit in ordine ad alium hominem, quem tunc re ipsa occidit; cum prædicta occisio non ex præfato dolo, sed solum ex occidentis culpa evenerit, prout fuse iam dictum est, & probatum fuit *disp. 2. cap. 2. num. 106. ac seq.* nec non *cap. 3. num. 62.* Unde
1. talis occisio non nisi culposa regulariter præsumi debet, nisi aliud aliquando constet, de quo inferius agendum erit.

2. Præmitto secundo, quod, cum proposita quæstio valde controversa fuerit inter Doctores, eorumque ingenia miris modis jam diu torserit, ut dixit *Berlich. conclus. practicab. part. 4. conclus. 10. num. 1.* ideoque vere ardua dicatur à *Paul. Rub. de validit. legali, cap. 38. num. 58.* proinde mirum non est, quod in ea quamplurimi auctores ordinariæ, & quamplurimi alii non nisi extraordinariæ homicidii pœnæ locum esse docuerint; quos longa serie congestos pro utraque sententia refert *d. Berlich. ibid. num.*
3. *2. & 4.* idem *Rubeus ibid. num. 71. ac seq. & cap. 39. à num. 105. usq; ad finem*, nec non *Conciol. in Resolut. Crimin. V. Occisio, resol. 1. num. 1. & 2.* apud quos singillatim videri possunt omnes ab iis relati: Sed, ut ad prædi-

prædictæ quæstionis decisionem veniamus.

Præmitto tertio, quod ad conciliandum prædictas tot,
4. tantorumque Doctorum opiniones de directo inter se in prędicta quęstione dissidentes, variæ à variis afferuntur distinctiones, ut videre est apud *Marescot. var. resolut. lib. 2. cap. 127. num. 6. & seq.* nec non apud *Raynald. in Praxi rerum criminalium lib. 1. cap. 7. ad rubric. num. 46. & seq.* ubi septem diversas diversorum auctorum conciliationes distincte refert, quarum primam dicit esse *Calvin. de æquit. cap. 102. num. 15. & seq.* Secundam *Gomez. de delict. cap. 3. tit. de homicid. num. 34.* Tertiam *Spadæ consil. 107. num. 4. & seq.* Quartam *Caballi cas. 31. num. 15.* Quintam *Rosæ de decretis, cap. 1. num. 51. in fin.* Sextam in *Praxi Judic. Bononiens.* Septimam *Mutæ ad Pragmatic. Siciliæ tit. 41. num. 94.* sed, prædictis non obstantibus,

Dico, quod occidens unum pro alio, & si tunc unum dolo-
5. se occidere volebat, quando alium culpabiliter tantum occidit, non ordinarie, sed extraordinarie tantum puniendus est. Prædicta enim occisio unius pro alio, cum non sit vere dolosa respectu personæ tunc occisæ, sed solum respectu alterius personæ, quam solam occisor tunc occidere volebat, licet ipsam tunc non occiderit, & hoc tum ex jam dictis, & ab iis, qui pro hac opinione à *Berlicb.* atque *Rubeo*, ubi supra, allegantur, expresse patere videtur, tum etiam novissime confirmatur à *Sgroi in lucerna Prælator. part. 7. cap. 2. num. 50.* nec non à *Raynald. in Syntaxi rerum crimin. lib. 1. cap. 7. in rubric. n. 44.* proinde homicidii pœnam nequaquam meretur: quia, sicuti 6.
dolus facit, ut legis Corneliæ pœna in homicidio locum habeat, *Corvin. Instit. Imperial. lib. 4. tit. 18. de homicid.* ita recte infertur, quod dicta lege non teneantur, qui sine dolo, licet non sine culpa hominem occiderint, prout cum multis aliis ex antiquioribus egregie tradunt ex recentioribus *Ursell. in Conclusionibus legal. lit. A. U. Assassinium, num. 15. Orilia ad Campanam, resolut. 1. n. 52.* qui sic practicatum, ac practicandum esse dicit, *Vermigliol. consil. crimin. 54. num. 8.* ubi aperte in 7.
hac quæstione constare dicit, quod respectu occisi cesset dolus in occidente, licet non cesset respectu ejus, quem occisor ipse occidere volebat, ideoque homicidium secutum in personam dicti occisi non esse pu-

niendum pœna ordinaria, *Rodulph. Fabr. in Sintaxi jur. p. 1. lib. 4. tit. 18. de public. judic.* in quæstione, *an omnes homicidæ sint æqualiter puniendi*; ubi statuit, quod hominem non dolo malo occidens levius puniendus est. Hęc enim, inquit, communis est scriben-
8. tium sententia, quod homicidium sine dolo mitius puniatur, quam cum dolo commissum; cum ergo, ut optime subdit *Raynald. ibid. num.* 43. negari non possit (prout fatetur etiam *Crusius de indiciis delict. part.* 2. *cap.* 25. *num.* 8. *vers. Non stringunt rationes*) quin deficiat in occidente unum pro alio dolus, & animus delinquendi in ordine ad eum ipsum, qui per errorem occisus fuit, proinde fit, ut in dicto occidente quoad eum, qui præter occidentis intentionem occisus remansit, culpa tantum conside-
9. rari debeat, quæ tamen, quamvis lata esset, in pœnis corporalibus dolo æquiparari non potest, *l. in lege, ff. de sicariis*; ubi *Bartolus*, & communiter scribentes, prout videre est apud *Villagut. de extension. leg. tit. de lege pœnali*; *quo ad pœnam ordinar.* §. 3. *num.* 80. *& seq.* ubi
10. cum pluribus aliis concludit, quod, etiam si lex, vel statutum pœnam mortis homicidis imponat, nec doli mentionem faciat; nunquam tamen, nisi dolus interveniat in homicidio, prædictæ pœnæ locus erit, ideoque Judex semper eam pro modo culpæ, quæ in tali occisione interfuit, justo arbitrio suo temperabit. Nostram hanc Sententiam sequitur etiam, & confirmat *Julius Chartar.* cum pluribus aliis per eum adductis, nec non adversariorum argumenta singula singillatim, ac omnia omnino diluit *decis.* 56. *à nu.* 39. *usque in fin.* & *Ayllon. in addit. ad Gomez de delictis cap.* 3. *nu.* 16. *& seq.* quibus etiam addi omnino debet *Tamburin. in Decalog. lib.* 6. *cap.* 4. §. 3. *n.* 31. *&* 32. ubi ex *Fagundez*, & *de Lugo*, ibi adductis asserit, 11.
quod volens occidere Petrum inimicum suum, & occidens ex errore culpabili Paulum amicum, non commisit homicidium voluntarium, nec verè dolosum, sed culposum tantum, ac proinde non ordinaria legum pœna, sed arbitraria pro ratione culpæ puniri debet; hujusmodi enim occisor non voluit occidere illum hominem, quem occidit, sed alium, & idcirco er- 12.
ravit circa substantiam ipsam actionis; quod valde notandum est, ut infra patebit.

Colli-

Colligo, quod, quando in occidente prædicto dolus esse
13. potuit in ordine ad eum ipsum hominem, qui tunc ab eo re ipsa occisus fuit, tunc ipse occidens, qui dicit se occidisse unum pro alio, si aliunde constat de delicto, & adsunt aliquæ coniecturę in contrarium, ut dixit *Centulin. in addit. ad Farinac. consil. 65. lit. M. vers. adverte tamen*, nec non *Sgroi*, ubi supra, *n.* 50. ad quod *Mandellum*, & *Carrerium* allegant, torqueri potest super
14. qualitate doli. An autem, & quandonam cooperans occidenti unum pro alio pœnam aliquam mereatur; patere potest ex superius dictis *disp.* 2. *cap.* 6.

CAPUT QUINTUM.

An, qui occidit Petrum putans eum esse Paulum, quem dolose occidere volebat, ordinariam homicidii pœnam mereatur.

SUMMARIUM.

An inter errantem a scopo, & errantem in persona sit aliqua discriminis ratio. n. 1.

Error in persona diversimode contingere potest. n. 2.

Occisio non semper est occidenti voluntaria, nec semper ei, qui occiditur, formaliter iniuriosa. num. 3.

Nisi præcedat in agente cognitio, nulla fit patienti formalis iniuria. n. 4.

Uincibiliter ignorans quid facere, vel omittere teneatur. num. 5.

Quandonam occidens unum pro alio dolosum homicidium committat. n. 6.

Qui occidit Petrum putans, etiã si culpabiliter, eum esse Paulum, quem dolose occidere volebat, ordinariam homicidii pœnam nequaquam meretur. nu. 7. & *cur nu.* 8. *puniri tamen debet iuxta culpam ab ipso commissam. n.* 9.

Error an, & a qua pœna excuset. nu. 10. & *cur. nu.* 11.

In delictis ex imprudentia, & inadvertentia commissis pœna minoratur. n. 12.

Ad ordinariam homicidii pœnam an sufficiat dolus in genere. num. 13.

Affectus percutiens unum ex errore in persona percussi minus iniuriosus est percusso, quam si percuteret eum absque præ dicto errore. n. 14.

Occidens unum pro alio in Ecclesia ex errore personæ, an Ecclesiam polluat num. 15. *an sit homicida voluntarius. n.* 16.

Qui

1. PRÆMITTO primo, quod, cum aliqua sit discriminis ratio, ut olim dixi *de Pollutione Ecclesiæ disp. 5. cap. 13. num. 1.* & nuper supra, *disp. 2. cap. 2. num. 106. & seq.* nec non antea bene adverterat *Julius Chartar. decis. 66. num. 39.* & alii cum eo, inter casum, in quo volens occidere Paulum aberrat à scopo, & occidit Petrum Paulo vicinum, vel prætereuntem, aut mediatorem, & casum, in
2. quo volens occidere Paulum, putansque ex errore non circa tale personæ ibi stantis corpus, sed circa individualem ejusdem personæ cognitionem Petrum esse Paulum, Petrum occidit, volens occidere Paulum, proinde, sicut in præcedenti capite de primo casu actum est, ita in præsenti de secundo agemus.

Præmitto secundo, quod prædicta occisio, si tunc occisor ignorantia invincibili, ac 3.
proinde inculpabiliter, & indubitanter existimasset eum, quem actu occidit, esse illum, quem ex intentione occidere volebat, & non alium, vere tunc, in ordine ad occisum, non fuisset occisori voluntaria, nec formaliter, sed tantum materialiter ei, qui fuit occisus, injuriosa, cum non sit voluntas, nec formalis injuria, ubi non præcedit in agente co- 4.
gnitio, prout in casu nostro doctissime cum pluribus aliis ab eo relatis docuit *Tamburin. in decalog. lib. 6. cap. 4. §. 3. n. 29.* Si vero prædictus occisor ex ignorantia vincibili, ac proinde culpabili erravit, cum no- 5.
luerit vel debitam adhibere diligentiam ad rei veritatem indagandam, vel abstinere à tali occisione, prout tunc abstinere debebat, tunc eadem occisio in tali casu, ut non sine aliqua occisoris culpa, ita nec sine aliqua occisi injuria ob prædictam occisoris culpam fieri censetur.

Præmitto tertio, quod, quando prædictus Petri occisor, dum eum occidebat, habuisset 6.
animum occidendi eam personam, quam re ipsa occidit, sive

sive illa esset vere persona Pe-
tri, cujus eam verisimiliter es-
se tunc putabat, sive illa esset
cujusvis alterius hominis, eo
in casu prædicta Petri occisio
fuisset tum occisori omnino
voluntaria, & dolosa, tum
etiam occiso iniuriosa, æque
ac si dictum Paulum tunc oc-
cidisset, nam tunc occisoris
intentio non solum ad Pauli,
verum etiam ad Petri, qui re
ipsa tunc occisus fuit, nec non
ad cujuslibet etiam, qui sub
tali hominis ibi præsentis per-
sona latuisset, actualem occi-
sionem dolose tendebat, ut ex
se liquere dixit idem *Tambu-
rin. in decalog. lib. 6. cap.* 4. §. 3.
num. 25. ex quibus sic exposi-
tis.

Dico, quod, qui occidit
Petrum putans etiam culpa-
7. biliter eum esse Paulum,
quem dolose occidere vole-
bat, nequaquam ordinariam
homicidii pœnam meretur,
quia talis occisio caret vere
dolo contra individualem ip-
8. sius occisi personam, cum ve-
re non sit occisio omnino vo-
luntaria respectu illius, quem
tunc occisor occidere non vo-
luit, nisi quatenus credidit
eum esse alium, prout hoc ip-
sum expresse tradit *Carer. in
Pract. Crimin. tit. de homicidio*,
§. 2. *num.* 59. ubi concludit hanc
opinionem sequendam esse,
ideoque prædictum occiso-
rem non pœna ordinaria, sed
mitiori juxta culpam teneri, ad 9.
quod allegat *Cepollam cons.* 33.
& alios ejusdem opinionis se-
ctatores dicentes, quod etiam
opinio *Bartoli*, *Andreæ*, atque
aliorum, qui contra nostram
citantur, sic intelligenda est,
ut, licet dictus occisor tenea-
tur de occiso, & eadem lege,
non tamen eadem pœna, sed
mitiori, *Mandel. cons.* 30. *num.*
2. *& ultimo*, quem sequitur
etiam *Petrus Canton. Allegat.*
1. *num.* 13. *vers. respondetur se-
cundo*, quæ est inter alias de *ho-
micidiis*, *& aliis criminibus ex-
cusandis* positas post *Carpan.
ad novas Mediolanens. Consti-
tutiones*, *Dambouder. in Praxi
rer. crimin. cap.* 85. *n.* 7. *Oinotom.
in §. Item lex Cornelia*, *num.* 2.
*Institut. de Public. Judic. No-
vell. in tract. ad defensam tit.* 1.
num. 46. error enim, ait ipse, ex-
cusat à pœna ordinaria, *Gri-* 10.
bald. de homicid. §. *ultim. de pro-
ditor. homicid. num.* 33. *& seq.
vers. Quæro, si aliquis*, *Tira-
quell. de pœnis leg. temperand. cap.*
14. *num.* 4. *Menoch. de arbitrar.
cas.* 324. *num.* 11. à quibus alii
multi hujusce sententiæ secta-
tores afferuntur, *Herculan. de
Caution. cap.* 34. *num.* 12. quia, 11.
inquit, tunc abest dolus, &

tunc

tunc delictum est ex impru-
dentia, & inadvertentia, quo
12. in casu pœna minoratur, *De*
Nigris in cap. Regni Neapolit.
cap. 252. *num.* 39. *Cabal. in tra-*
ctat. de omni genere homicidii,
num. 238. *& seq.* nec non *Reso-*
lut. Crimin. cas. 31. *num.* 11. *&*
seq. ubi *num.* 18. ait, quod, li-
cet gravius delinquat is, qui
occidit unum, quem ex errore
in persona tunc putabat esse
alium, quam is, qui nullo er-
rore ductus circa personam,
dum unum occidere volebat,
alium casu quodam, sed non
sine culpa, occidit; neutri ta-
men ex prædictis occisoribus
ordinaria homicidii pœna, sed
extraordinaria tantum pro
modo culpæ in utroque casu
imponenda est; pro qua sen-
tentia quamplures etiam ad-
ducuntur à *Farinac. in Praxi*
Crimin. quæst. 125. *num.* 156. &
multo plures à *Berlich. conclus.*
practicab. part. 4. *conclus.* 10. *n.* 2.
vers. Hanc sententiam, quibus
addi possunt *Marescot. variar.*
resolut. lib. 2. *cap.* 127. *num.* 10.
& seq. cum pœna ordinaria
non incurratur, nisi adsit do-
13. lus, nec sufficiat dolus in ge-
nere, sed requiratur dolus in
specie, qualis non est in erran-
te circa Personam, *Rebel. de*
obligat. Justit. lib. 3. *quæst.* 11.
num. 12. quia tunc affectus per-
cutientis est minus iniuriosus
percusso, quam si non errasset 14.
in ejus persona, & cognovisset
eum ipsum esse, quem occide-
re volebat, & eum proinde
occidisset; unde, cum tunc oc-
cisor minus delinquat erga
eum, qui occisus fuit, & pœna
debeat esse proportionata de-
licto, æquum non est, ut pu-
niatur æque, ac si occidisset
eum, quem dolose occidere
volebat, ut bene arguit *Pas-*
qualig. ad Lauret. de Franch. in
controvers. inter Episcop. & Re-
gular. part. 1. *num.* 1330. *Sua-*
rez. tom. 5. *de Censur. disput.* 22.
sect. 1. *num.* 54. ubi propterea
in prædicto casu occisorem
Clerici excusat etiam à Cen-
sura: qua de re in sequenti ca-
pite separatim agendum erit,
Caraffa de duello, tract. 5. *sect.* 1. 15.
quæst. 8. *num.* 7. ubi proinde pu-
tat Ecclesiam ex prædicta oc-
cisione facta non pollui, *Ja-*
nuar. de casibus reservatis, reso-
lut. 64. *num.* 40. *Mazuchel. in*
simili tract. disp. 2. *cap.* 7. *quæst.*
3. *num.* 117. quia, inquit, tale 16.
homicidium respectu talis
personæ non est voluntarium,
cum occisor intenderet occi-
dere Paulum, quem non occi-
dit, & non intenderet occide-
re Petrum, quem occidit, *De*
Lugo de just. & jur. tom. 1. *disp.*
17. *sect.* 13. *num.* 5. *Fagundez*
in

in decal. lib. 5. cap. 1. num. 14. & alii, quos refert, ac sequitur *Tamburin. d. lib. 6. in decal. cap. 4. §. 3. num. 29. & seq.* ideoque *ibid. num. 31.* bene respondet cum *d. de Lugo* obiectioni eorum, qui contra prædictam nostram conclusionem sic arguunt: Si occidens Petrum putans eum esse Paulum, quem occidere volebat, non
17. est voluntarius homicida, ergo neque is, qui furatur rem Petri, putans eam esse Pauli, erit furti reus; dicendo, quod in primo casu error est circa substantiam actionis, quia non vult occidere illum hominem, quem occidit, sed alium: unde actio illa dici potest involuntaria, vel saltem non voluntaria: in secundo autem casu,
18. error non versatur circa substantiam actionis, sed circa dominum ejus rei, quam accipere, ac furari vult, & circa quam non errat; unde actio illa furandi est omnino voluntaria, cum velit furari rem, quam furatur. Unde cum eodem *ibidem num. 34.*

Colligo, quod in lege *eum, qui nocentem, §. si iniuria, ff.*
19. *de iniuriis*, ideo in prædicto casu datur actio iniuriarum contra occidentem (quamvis iniuria, ut jam diximus vere non voluntaria, sed materialis tantum fuerit) quia, sicuti tale delictum coram Deo est mortale, ac si fuisset sine prædicto errore, sic etiam in foro externo datur ob ejusmodi occisionem iniuriarum actio, sive propter præsumptionem mali doli, sive ne detur ansa excusandi tali modo malefacta, sive ut puniatur ille malus animus occidendi jam factus externus per actum homicidii prædicto modo commissi: consideratur 20.
autem iniuria secundum qualitatem personæ, cui infertur, an sit gravis, vel levis, ut cum multis aliis recte dixit *Ant. de Ballis var. tract. lib. 3. cas. 17. num. 1.*

CAPUT SEXTUM.

An, qui occidit Petrum Clericum putans eum esse Paulum Clericum, quem tunc dolose occidere volebat, Ecclesiasticas homicidii pœnas mereatur.

SUMMARIUM.

Velle occidere talem Clericum, quia creditur esse Paulus, & velle absolute occidere talem Clericum, quantum inter se differant. num. 1.

Occidere Petrum ex errore Personæ, & eundem occidere per errorem, an aliquando diversimode accipiantur. num. 2.

An ad justam sui defensionem Clericum licite quis occidere possit. num. 3.

Gravis negligentia est gravis culpæ mater. num. 4.

Ad Irregularitatem pœnalem ex homicidio, & ad Excommunicationem majorem incurrendam culpa lethalis requiritur. num. 5.

Excusatio à culpa mortali unde oriatur. num. 6.

Leges pœnales simpliciter latæ non puniunt actus, nisi Physice, & moraliter completos. num. 7.

Quicquid excusat à culpa mortali, excusat etiam à censura. num. 8.

Ad Irregularitatem requiritur actus externus, & consummatus. num. 9.

Error putantis Petrum Clericum esse Paulum Clericum dupliciter evenire potest. n. 10.

an aliquando sit erranti non voluntarius, aliquando vero indistincte voluntarius. n. 11.

Occidens Petrum Clericum putans eum esse Paulum Clericum quandonam Ecclesiasticas homicidii pœnas non incurrat. num. 12.

Aliud est velle occidere Clericum in communi, & vagè hunc, vel illum, aliud autem est velle occidere determinate, ac individualiter Petrum hunc tantum, & neminem alium. num. 13.

Homicidium aliud est volitum in se, aliud in sua causa. nu. 14.

Actus externus sine malitia interni actus, idest voluntatis, est mere physicus, & non moralis, ideoque non sufficit ad legis, seu Canonis violationem, nec ad ejus pœnas. n. 15.

Actus internus an aliquando possit esse pravus, non autem actus externus. n. 16.

Quod occidens Petrum erraverit in persona, & putaverit eum esse Paulum, non præsumitur, nisi probetur. num. 17.

Intentio legislatoris prohibentis homicidium, quomodo differat ab intentione committentis illud. n. 18.

Homo in communi extra singulares non datur. num. 19.

Errantis nulla est voluntas, nec velle creditur, qui decipitur. num. 20.

Actus occidendi Petrum esse potest cum actu ipso volendi non occidere eundem. num. 21.

An mandans occidi Cajum Clericum, si mandatarius occidat Sejum Clericum, mandans fiat Irregularis. num. 22.

An

An mandatarius occidens ex errore aliam Personam, quam à mandante, ac à se ipso intentam, Irregularitatem incurrat. num. 23.

PRÆMITTO primo pro solutione propositæ quæstionis, quam *Fragos. de regimine Reip. Christianæ part. 2. lib. 1. disp. 2. §. 1. num. 36.* difficilem, ac nodosam merito vocat, supponendum hic esse, quod occisor prædictus non habuerit tunc
1. animum occidendi Petrum Clericum, nisi quatenus ex errore circa individualitatem talis personæ putabat eum esse Paulum Clericum, quem solum, & non alium tunc occidere volebat: si enim habuisset tunc animum libere, ac absolute occidendi talem Clericum, quem occidebat, sive is re ipsa esset Paulus, sive Petrus, sive quicumque alius Clericus, tunc absque dubio voluisset etiam occidere illum ipsum, quem actu occidit; licet putaret eum esse alium, ac proinde talis occisio tunc esset vere voluntaria, & dolo-
2. sa; etiamsi occidens tunc per errorem putasset eam esse personam Pauli, cum vere ea esset persona Petri, ideoque tunc talis occisor ex tali occisione in Ecclesiasticas homicidii pœnas incurreret, ut patere potest ex dictis in præcedenti *capite*, *num. 6.* & ex *Sanch. de matrim. lib. 9. disp. 32. num. 26. in fine*, ubi rationem esse subdit, quia tunc affectus, & effectus pravi sunt, ac iniusti contra eandem ipsam personam, quæ occiditur, non ex errore, sed per errorem.

Præmitto secundo, quod in hujusce quæstionis titulo ideo dictum fuit, *quem tunc dolose* 3.
occidere volebat, quia volens ad justam sui defensionem licite occidere Paulum Clericum, si occideret Petrum Clericum, quem absque gravi culpa gravis negligentiæ filia 4.
crederet esse Paulum, tunc absque dubio talis occisor nec irregularitatem ex homicidii delicto, neque excommunicationem incurreret, cum ad irregularitatem pœnalem ex 5.
homicidii delicto, & ad excommunicationem majorem inde incurrendam non sufficiat culpa venialis, sed requiritur culpa lethalis in occidente, ut patet ex *Suarez de censur. disp. 18. sect. 4. num. 7. & disp. 40. sect. 3. num. 16. ac seqq. ubi num. 18.* probabilius inquit esse videtur, quoties intervenit excusatio à culpa mortali, licet venialis committatur,

tunc non incurri Irregulari-
tatem ex delicto, quæ propter
actum, qui de se peccatum
mortale est, solummodo im-
6. ponitur, sive prædicta excusa-
tio à culpa mortali sit ex levi-
tate materiæ, sive ex eo quod
actus ipse non sit simpliciter,
sed tantum secundum quid
humanus: leges enim pœna-
les simpliciter latæ puniunt
actus completos in sua ratione
7. non physica tantum, sed mo-
rali. Unde, licet actus occi-
dendi Petrum, quem occidens
putabat esse Paulum, sit ali-
quo modo voluntarius; ta-
men, quia valde imperfecte
est voluntarius, & fere non
humanus, ad prædictas pœnas
incurrendas non sufficit, &
idipsum docuit etiam *Gibalin.*
de censur. disp. 2. *quæst.* 2. *nu.* 12.
8. ubi regulam istam docuit,
quod, quicquid excusat à culpa
mortali, excusat quoque à
censura, respectu autem Pau-
li, quem occisor in prædicto
casu occidere volebat, certum
est, quod prædicta voluntas,
tum quia justa erat, ut suppo-
nimus, tum quia sine effectu
fuit, nullo modo sufficit ad in-
currendas eas pœnas, quæ re-
quirunt etiam actum exter-
9. num, & consummatum, ut de
irregularitate recte cum mul-
tis aliis dixit *Ciarlin. controvers.*
forens. part. 2. *controv.* 203. *num.*
37.

Præmitto tertio, quod di- 20.
ctus error putantis Petrum
Clericum esse Paulum Cleri-
cum dupliciter evenire potest,
nimirum vel cum gravi erran-
tis culpa, vel sine illa: prædi-
ctus enim errans vel non adhi-
buit sufficientem diligentiam
moralem, ut caveret, ne alia
persona ibi subesset, nisi Pau-
lus, hoc est, ne illa persona es-
set alia, quam Paulus, & ob id
eo in casu prædicta occisio re-
spectu Petri est indirecte vo-
luntaria occisori, quamvis sic
erranti; vel prædictam diligen-
tiam adhibuit, & hoc in casu
actio prædicta occidentis, li-
cet respectu Pauli sit directe
voluntaria, cum ex directa in-
tentione tendat ad occiden-
dum Paulum, respectu tamen
Petri, quem errans actu occi-
dit, sed eum nullo modo occi-
dere volebat, ideoq; debitam
adhibuit diligentiam, ne tunc
alium occideret, nisi Paulum,
& ne sub figura personæ Pauli,
quam proinde tunc ipsammet
Pauli personam esse putabat,
lateret alia cujusvis persona,
tunc, inquam, talis occisio re-
spectu Petri occisi non est oc- 11.
cisori sic erranti voluntaria,
sed potius casualis, ut exacte
tradit *Suarez de censur. disput.*
22.

22.*sect.* 1.*num.* 54. quem citat, ac sequitur *Fragos. de Regim. Reipub. Christianæ tom.* 2. *lib.* 1. *disp.* 2. §. 1. *num.* 36. *Portel. in dubiis regular. V. Manus violentæ*, *n.* 9. ideoque cum prædictis, & aliis mox afferendis

12. Dico, quod, qui post adhibitam diligentiam, ne in persona erraret, putavit Petrum Clericum, quem tunc actu occidit, esse Paulum Clericum, quem, & non alium, tunc dolose occidere volebat, Ecclesiasticas homicidii pœnas non incurrit. Prædicta enim occisio tunc non fuit occidenti complete voluntaria, cum occisor non habuerit voluntatem

13. occidendi Clericum in communi, vel occidendi vage hunc, vel illum, sed occidendi determinate, ac individualiter hunc tantum Clericum, scilicet Paulum, & non Petrum, nec alium, & proinde, cum tunc ex ignorantia, vel errore occiderit non eam personam, quam occidere volebat, sed aliam, quam occidere non volebat, ac fortasse nolebat, ideoque prædicta occisio non fuerit re vera homicidium, vel directe in se, vel in-

14. directe in sua causa tunc ab occidente volitum, quale ad prædictas pœnas incurrendas omnino requiritur, tunc dicta occisio nequaquam eas secum affert, & consequenter occisor ipse tunc ab eisdem liber est, prout in proposito casu una cum prędictis authoribus mox allatis ingeniose advertunt *De Dicastill. de censur. dubit.* 23. *nu.* 330. *& seq. qui nu.* 335. fatetur hanc sententiam probabilem censeri, itaut ab ejusmodi occisore nec Irregularitas, nec Excommunicatio tunc incurratur, *Gibalin. in Decalog. dict. lib.* 6. *cap.* 4. §. 3. *num.* 35. *& seq. Thom. del Bene de Parlamen. dub.* 4. *sect.* 19. *subsection.* 31. *coroll.* 2. *ac seq.* nec non *De Immunit. & jurisdiction. Eccl. cap.* 2. *dubit.* 4. *sect.* 17. *num.* 4. ubi dicit hoc esse probabilius *Trullench. Operis Moral. tom.* 2. *lib.* 6. *cap.* 4. *dubit.* 2. *num.* 4. ubi asserit, quod occidens Cajum Clericum, quem putabat esse Titium Clericum, si adhibuit debitam diligentiam, ne per errorem occideret Cajum prædictum, tunc non incurrit excommunicationem, quia tunc actio exterior in Cajum est involuntaria, & mere casualis, *Caraffa de Duello*, *pag.* 430. & alii, quibus adhæsi *in tractatu de Pollut. Eccles. disp.* 5. *cap.* 13. *num.* 4. & quos, me citato, sequitur etiam *Bordon. in Privilegiis Clericor. cap.* 21. *sect.* 2. *num.* 92. *& seq.* quia, inquit, occisor

in tali casu nunquam volunta-
tem occidendi direxit in Pe-
trum Clericum, sed semper in
15. Paulum Clericum, ideoque
tunc non fuit communicata
actui externo, quo fuit occisus
Petrus, ea malitia voluntatis,
quam tunc occisor habebat oc-
cidendi solum Paulum, & non
alium: dicta vero malitia de-
ficiente in actu externo, deficit
etiam violatio legis, seu Cano-
nis dictas pœnas imponentis,
cum ad prædictam violatio-
nem non sufficiat actus exter-
nus vere Physicus, nisi ei
adiunctus sit actus moralis,
hoc est, malitia moralis, quæ
ab intentione, & pravo affectu
voluntatis procedit, & com-
municatur actui externo, ad
quem ea dirigebatur, & conse-
quenter fit, ut externus actus
sine malitia morali nec excom-
municationem, nec Irregula-
ritatem ex homicidio volun-
tario inducat; quamvis enim
talis occisor quoad actum in-
ternum pravi affectus occi-
dendi Paulum Clericum gra-
viter peccet; secus tamen est,
16. quoad actum externum, quo
præterintentionaliter Petrum
Clericum occidit. Hoc ipsum
autem idem *Bordonus* antea
docuerat *in tract. de Homicid.
proditor. num.* 180. *vers. Quæres*
54. *& num.* 181, *ac seq.* ubi asse-
rit, quod in casu occidentis
Petrum, quem putabat esse
Paulum, imputatur solus actus
internus homicidii, non au-
tem externus, quia iste non
est intentus nec in se, nec in
sua causa, cum prava intentio
restricta sit ad unum, idest ad
Paulum, ibidemque *num.* 181.
subdit, quod prædicta locum
habent in foro interno, &
conscientię, nam quoad forum 17.
externum prædictus error in
occidendo Petrum, qui ab
occidente putabatur esse Pau-
lus, non præsumitur, nisi pro-
betur, & *num.* 182. affert diffe-
rentiam inter intentionem 18.
Legislatoris, & intentionem
occisoris: ille enim intendit
sub sua lege comprehendere
universaliter, & indifferenter,
nec non præscindendo ab hoc,
vel ab illo in individuo om-
nes homines, ut singulares;
homo enim in communi 19.
extra singulares non datur:
occisoris autem intentio ter-
minatur ad unam numero,
vel plures determinatas in
individuo personas, quam,
vel quas occidere intendit.
Neque prædictis obstat, quod
occisor in casu nostro habue-
rit voluntatem occidendi, &
actu occiderit illum clericum
in individuo, quem putabat
esse Paulum; voluntas enim

ea

ea occidendi illum Clericum, quem putabat esse Paulum, processit ex ignorantia, seu errore personæ, etiamsi occisor videret sensu externo eam personam, quam occidit; solus enim visus non sufficit, ut occisio dicatur voluntaria circa talem personam, circa quam est error, seu ignorantia: cum errantis nulla sit
20. voluntas, nec velle credatur, qui decipitur, & sic error excludat consensum, nihilque sit magis contrarium consensui, quam error, qui proinde, cum impediat voluntatem, facit cessare delictum, *Scaccia de judiciis, lib.* 1. *cap.* 101. *num.* 12. *Giurba conf.* 32. *nu.* 14.
21. immo circa eandem ipsam personam potest esse in tali occisore voluntas eam non occidendi, itaut deinde, ea cognita, occisor doleat ob errorem in persona occisa, quam non occidisset, si eam cognovisset, ut in simili docuit *Nidus de regul. jur. in 6. regul.* 13. *num.* 25.

Colligo, quod, sicuti mandans occidi Cajum Clericum, si mandatarius occidat Sejum Clericum, mandans non in-
22. currit Irregularitatem, quia non est occisus, quem mandans occidere intendebat per mandatarium, ut expresse tradit *Barbos. de officio, & potestate Episcopi, part.* 2. *allegat.* 39. *num.* 52. quem sequitur *Homobon. de examin. Ecclesiast. part.* 2. *tract.* 12. *cap.* 1. *vers. Tertio bis*, & sic decisum referunt *Campanil. in diversorio Jur. Canon. rubric.* 11. *cap.* 23. *nu.* 84. nec non *Riccius in praxi aurea resolution.* 456. *in fin.* cum quibus idipsum etiam approbat *Fagnan. in cap. ad audientiam, de homicidio, num.* 69. *vers. secus autem est, & seqq.* ubi optime illud probat hac ratione, quia, inquit, mandans nullo modo voluit, ut ea persona, seu illud corpus occideretur, sed determinate, ac præcise alia, seu aliud, ideoque dici non potest, quod mandans voluntarie consenserit in occisionem ejus personæ, seu corpus, quæ, vel quod à mandatario occisa, seu occisum fuit, prout idipsum dici quoque 23.
potest de mandatario ipso, si, ne aliam personam, quam à mandante, atque à se intentam ex errore occideret, debitam adhibuit diligentiam; sic & idipsum omnino dicendum fuit in proposito casu nostro, & ob eandem ipsam rationem, quæ, si bene perpendatur, æque omnino militat in utroque casu, ut bene advertunt, qui ob id præ-

prædictam nostram sententiam amplexi sunt, ut clare constat ex traditis à *Diana resolution. moral. d. part.* 9. *tract.* 4. *resolut.* 31. *in fin.* ubi dicitur, quod proinde neque in casu nostro excommunicationis pœnam incurrit, qui, facta debita diligentia, occidit Petrum Clericum volendo occidere Paulum, quia non occidit Clericum, quem intendebat.

CAPUT SEPTIMUM.

An volens occidere Paulum non bannitum, si occidat Petrum bannitum diffidatum, quem tamen nesciebat esse talé, pœnam, vel præmium mereatur.

SUMMARIUM.

Banni Ethymologia, significatio, divisio, ac discrimen ab exilio, deportatione, & similibus, unde haberi possint. num. 1. *&* 2.

Bannorum genera quot sint. n. 3.

Mola, Furnus, Tauri, & Verres quandonam bannales vocentur. ibid.

Bann Germanice quid significet, & an id bannum dicatur. num. 4.

Bannitio secundum aliquos est quasi Itio, vel Ejectio à bono publico. num. 5.

Banniti nomine quis veniat. num. 6.

Bannitus quando dicatur diffidatus, forbannitus, forestatus, forascitus, & forjudicatus. num. 7.

Bannitus diffidatus an publici hostis loco habeatur. num. 8.

an à quolibet impune occidi possit. num. 9. *an pro mortuo reputetur. num.* 10.

Occidens bannitum diffidatum an, & quando peccet. nu. 11. *& an contra Justitiam, vel Charitatem. num.* 12.

Impunitas occidendi bannitum non est à Jure communi concessa. num. 13.

Bannitus diffidatus bodie pœnæ servus dicitur. num. 14.

Bannum Imperiale quomodo differat ab Inferiori. num. 15.

An volens occidere bannitum diffidatum, si occidat nolens non bannitum, pœnam mereatur. num. 16.

Volens occidere non bannitum, si occidat bannitum diffidatum, quid mereatur. num. 17.

Cur bannitus diffidatus impune à quolibet, & qualibet intentione occidi possit. num. 18.

Occidens bannitum diffidatum ex

1. PRÆMITTO primo, quod, omissis variis auctorum controversiis, circa banni Ethymologiam, significationem, divisionem, ac differentiam ab exilio, interdicto ignis, & aquæ, relegatione, deportatione, proscriptione, ac similibus aliis, quæ videri possunt apud *Jacob. de Arena*, *& Nellum* in eorum *tractatibus de bannitis*, *Peregr. de jure fisci lib.* 3. *tit.* 7. *num.* 47. *Nicol. Anton. de exil. lib.* 3. *cap.* 9. *Pereyr. in elucidario*, *nu.* 164. *Crusii de indiciis delictorũ, part.* 1. *c.* 36. *Alciat. Parerg. jur. lib.* 2. *cap.* 2. *Menoch. de arbitrar. judic. cas.* 530. *num.* 26. *& seq. Scanarol. de visitatione Carcerator. lib.* 1. *cap.* 3. *per totum*, *Majoran. Oppoprax. criminal. cap.* 12. *nu.* 2. *&* 3. ubi tradit quomodo
2. bannum tum conveniat cum excommunicatione, tum ab ea differat, *Redenasc. cons.* 39.
3. *num.* 35. ubi bannorum, seu exiliorum quinque refert genera, *Balduin. in commentar. ad §. inter Rusticorum, num.* 1. *instit. de servitutib.* ubi habetur, quod aliquando Mola, & Furnus, quin etiam Tauri, & Verres dicuntur bannales, quando scilicet Rustici iis tantum, & non aliis uti coguntur, ut inde prædictarum rerum Domini quæstum faciant; nec non *Gail. de Pace publ. lib.* 2.
cap. 1. *num.* 12. ubi bannum 4.
derivare posse putat à vocabulo Germanico *Bann*, quod viam publicam significat, eo quod banniti amittant viam Regiam, & sic libertatem, ac rerum communium usum æqualiter omnibus concessum, à quo non videtur dissentire *Carpzou. rer. criminal. part.* 3. *quæst.* 140. *num.* 9. *& seqq.* ubi etiam plures alias affert derivationes. Sed *Catalan. de indultu, cap.* 13. *num.* 3. *& Zuffus de criminalis processus legitimatione*, *lib.* 3. *cap.* 206. *num.* 6. putant, quod bannum contumaci transmissum quædam
sit pœnæ species per se, quæ 5.
dicitur bannitio, quasi ictio, vel ejectio à bono publico. Certe passim banniti nomen
simpliciter sumptum accipi- 6.
tur pro eo, contra quem mortis sententia legitime in contumaciam lata, & promulgata fuit, *Foller. prax. criminal. sub rubric. banniantur*, *num.* 1. *& seqq. Bellegrand. rer. criminal.*
tract. 3. *quæst.* 11. *num.* 10. Ban- 7.
nitus autem tunc dicitur esse diffidatus, vel forbannitus, seu forestatus, vel forascitus, aut foriudicatus, quando ex alicujus statuti, vel edicti, aut etiam legitimæ consuetudinis vi ei denegatur, vel subtrahitur

hitur

bitur fides, eique bellum publice denuntiatum, ac indictum censetur, *Ugolin. de censur. part. 2. cap. 19. num. 3. Henric. Canis. in summa Jur. Canon. lib. 3. tit. 15. in notation. Jo. Grand. de bello exulum, in Prædicamento qualitatis, quæst. 1. num. 1. & seqq.* itaut sic diffi-
8. datus, aut foriudicatus publici hostis loco habeatur, & à quo-
9. libet tunc occidi impune possit, prout constat ex *Carer. in prax. criminal. ad l. observare curabis, num. 61. Pegna in director. Inquisitor. part. 3. comment. 36. vers. Diffidatos vero, Megal. cons. 95. num. 2. & 3. Corrad. part. 1. respons. 90. in addit. vers. & etiam supra, Guazzin. Junior. ad defens. animar. lib. 2. defens. 6. cap. 48. n. 1. Ciazz. disceptation. criminal. 8. nu. 140. Carpan. ad nov. constit. tit. de pœnis, §. homicida, num.*
10. *130. & seqq.* ubi addit, quod tunc ejusmodi bannitus pro Civiliter mortuo reputatur ex Juris dispositione, *Bombin. cons. 50. num. 35. Majoran. Opoprax. criminal. d. cap. 12. nu. 68.*
11. nec tunc eum occidens peccat, quia tunc lex censenda est jus, ac potestatem publicam privato concedere, itaut tunc cuilibet, tamquam Justitiæ ministro, data sit facultas eum occidendi, qui antea per Justitiam judicatus fuit morte dignus, *Grotius de jure belli, ac pacis, lib. 2. cap. 20. art. 17. num. 1. & 2. Marchisell. quæst. 96. num. 5. & seqq.* ubi diluit, quæ in contrarium adducuntur, *Corrad. d. respons. 90. in princip. Bariola* cum multis in *aphorismis, V. Bannitus potest, Anton. de Ballis varior. tract. lib. 3. cas. 1. num. 134. vers. non obstat quartum, Jo. Grand. de bello exulum in prædicamento pati, speciali 22. num. 1.* ubi testatur de communi opinione, & *num. 2.* subdit contrariam opinionem habere locum, quando quis eum occidit ex odio, & ob livorem vindictæ privatæ; non autem ex Zelo Justitiæ, & ob vindictam, ac utilitatem publicam; tunc enim, etsi non delinquat in foro externo, tamen in foro interno peccat, non qui- 12.
dem contra Justitiam, sed contra charitatem, *Nald. in summa, V. Bannitus, num. 11. De Nigris in capitul. regni, cap. 12. num. 30. Megal. cons. 59. num. 5. Menoch. de arbitrar. quæst. 90. nu. 4. Tort. ad statuta Papiæ, stat. 69. in criminalib. num. 1. & 2.* ubi etiam subdit, quod statutum tribuens impunitatem occidenti banni- 13.
tum est correctorium Juris Communis, à quo dicta impuni-

punitas non videtur concessa, *Pellegrin. in prax. Vicar. part.* 4. *sect.* 10. *nu.* 54. *Campanil.* cum pluribus aliis *diversor. jur. rubric.* 11. *cap.* 13. *num.* 14. ubi etiam testatur de communi opinione, *Giurba cons.* 3. *num.*
14. 18. *& seq.* quia, inquit, bannitus diffidatus hodie, prout dicit etiam *Scialoya in praxi forjudicat. cap.* 12. *num.* 44. pœnæ servus est, *Raynald. rer. criminal. lib.* 1. *in procem.* §. 12. *num.* 25. quod etiam cum innumeris aliis tradit *Julivus Chartar. decis.* 1. *num.* 162. nec non fuse *Carpzou. ubi supra num.* 131. & multis seqq. ubi
15. propterea distinguit bannum Imperiale, ac generale à banno inferiori, ac speciali; illud enim quodammodo æquivalere videtur banno cum diffidatione coniuncto; istud autem simplici banno sine diffidatione, prout superius exposuimus.

16. Præmitto secundo, quod, quamvis volens occidere Paulum bannitum diffidatum, si occidat Petrum non bannitum, existimans eum esse Paulum prædictum, puniri forte possit pro modo culpæ, si tunc aliqua in occisore prædicto dignosceretur, ut bene dixit inter alios tum *Menoch. de arbitrar. cas.* 573. *num.* 6. ubi *num.* 7. infert Judicis tunc arbitrium esse, cum statui, ac definiri nequeant, quæ in facto consistunt, & ab ejus qualitate dependent, tum etiam *Bajard. ad Clar.* §. *Homicidium*, *nu.* 281. prout etiam constare videtur ex jam traditis *cap.* 5. *num.* 12. attamen volens occidere Petrum non 17.
bannitum, si tunc occidat Paulum bannitum diffidatum, quem putabat esse Petrum, nullam in foro saltem externo pœnam incurrisse videtur ob prædictam occisionem, quia, quicquid sit de dicti occisoris affectu, & conatu ad occidendum Petrum non bannitum, de quo satis jam diximus capite tertio, certe respectu ipsius occisionis prædictæ, per quam occisus fuit bannitus diffidatus, 18.
occisor tunc eum occidendo nullum commisit delictum, cum re vera tunc eum occiderit, quem proinde nedum ex errore personæ, verum etiam ex directa, & determinata voluntate impune occidere poterat vigore statuti, vel proclamatis, quod cuilibet ad boni publici hostes extirpandos, & Reipublicæ pacem, & quietem conservandam id permittit, *Garon. in variis resolutionib. num.* 62. *post tit. de Bannitis*

nitis nov. constit. Mediolan. lib.4.
19. *tit.* 5. ubi asserit hoc verum esse, sive quis illum occidat Zelo Justitiæ, sive ex odio particulari, qui etiam subdit illum quoque semper lucrari præmium à statuto, vel proclamate promissum, & pro dicta opinione plures citat. De impunitate quidem non est dubitandum; quod enim, lege permittente fit, pœnam non meretur, quibus adde *Ancharan. in cap. canonum statuta, de constit. num.* 310. *Carpan. in d. cap. homicida, novar. constit. Mediolan. num.* 647. *Daniel. de Nobilib. disputation.* 40. *num.* 15. *& seqq.* ubi plures alios refert, simulque varios distinguit casus, de quibus postea dicetur.

20. Præmitto tertio, quod, cùm statuta, vel edicta commodum afferentia statim operentur effectum absque scientia ejus, qui ex statuto, vel edicto commodum consequitur, ideoque is, qui bannitum diffidatum occidit, habere debeat præmium in statuto, vel edicto contentum, quamvis dictus occisor statutum, vel edictum prædictum ignoraverit, ut cum *Bartol. in l. omnes populi, n.*27. *ff. de just. & jur.* & cum pluribus aliis dixit *Sanfelic. decis.* 186. *num.*1. *&* 2. proinde hic sermo est non de ignorante dictum statutum, vel edictum contra bannitos, sed de ignorante 21. Petrum, quem occidit, fuisse bannitum, ac diffidatum, quo in casu non levis est inter Doctores contentio, an occisor dicti banniti, quem ignorabat esse bannitum, nedum impunitatem, ut jam diximus, sed etiam præmium à statuto, vel edicto tales bannitos occidentibus constitutum mereatur, prout videre est apud *Cabal. resolut. crimin. cas.* 274. *Farinac. quæst.* 103. *num.* 33. *&* 34. *Borell. de magistratuum edictis, lib.* 3. *cap.* 6. *num.* 20. *& seqq.* ubi negativam sententiam à multis veriorem, & communiorem dici sed in Praxi affirmativam receptiorem esse fatetur.

22. Dico, quod occidens Petrum, quem nesciebat esse bannitum, ac diffidatum, & putabat esse Paulum, quem tantum occidere volebat, nedum impunitatem, vt jam dictum fuit, sed etiam præmium meretur. Vere enim dictus occisor actu id totum præstitit, quod pro dicto præmio lucrando tunc ex statuto, vel edicto præstare debuit. Quando autem, quocumque modo, mens statuti, vel edicti præ-

mium

mium concedentis impleta est, præmium debetur, ita multi, quos citat, ac sequitur *Farinac. d. quæst.* 103. *num.* 34. ubi hæc opinio in puncto Juris verior esse dicitur à *Caravita super Pragm.* 1. *de exul. num.* 141. *& seqq.* prout etiam idem *Caravita ibid.* contraria refert, ac refellit, eidemque affirmativæ opinioni adhærere quoque videtur ipsemet *Borell. loc. cit. num.* 21. ubi cum *Baldo in l. si quis hæredem, num.* 7. *vers. extra quæritur, C. de instit. & substitut.* dicit in hoc passu non attendi propositum, sed effectum;
33. maxime cum statutum, vel edictum de bannitis impune occidendis fauorabile dicatur à *Mandos. in regul. cancellar. Apostolic. tom.* 2. *regul.* 34. *de Annali, §. Tertio quæritur. num.* 18. quia, inquit, pro quiete communi, & bono publico inductum est, dictæque affirmativæ opinioni valde faveat consuetudo ipsa, quæ juxta prædictam opinionem occidenti bannitum forindicatum, & ignoranti occisum fuisse talem, nedum impunitatem, sed etiam præmium concedit, ut patet ex præallegatis, nec non ex *Vermigliol. consf.* 76. *num.* 9. *Scialoya in prax. foriudicator. cap.* 17. *num.* 22. *& cap.* 24. *num.* 112. ubi aperte hanc opinionem approbat; observantia enim, quamvis 24.
repugnet veræ, ac legitimæ interpretationi, optima statitorum, & bannimentorum interpres est, ut cum pluribus aliis dixit *Farinac. d. quæst.* 103. *num.* 152. cui nostræ conclusioni adhæret quoque novissime cum aliis, quos allegat *Sabell. in summa diuersor. tractat. tom.* 3. *§. præmium, num.* 8. ubi addit, quod pro hac opinione facit etiam, quia ex plurium Doctorum sententia, qui præstat opera ad indul- 25.
gentiam lucrandam ordinata, eam pro dictis operibus concessam lucratur, licet ignoret eam talia opera facientibus concessam fuisse, ad quod affert *Dianam part.* 4. *tract.* 4. *resolut.* 24. ex quibus

Colligo primo, quod, 26.
quamvis non desint asserentes de proximo banniendum, ac diffidandum haberi pro bannito, ac diffidato, itaut idipsum dici debeat de occidente aliquem de proximo banniendum, ac diffidandum, quod dicitur de occidente jam bannitum, ac diffidatum, prout patet ex *Arnon. singular.* 80. & ex aliis adductis à *Bertachin. in Repertor. V. Bannitus offendi non potest, num.* 30. *vers. Banniendus de proximo,* & à

Rey-

Reyger. in Thesauro jur. verb. Bannitus, *num.*27.*&* 36. nihilominus contraria opinio tum probabilior, tum in praxi regulariter acceptior videtur; quod enim de proximo banniendus, ac diffidandus habeatur pro bannito, ac diffi-
27. dato, improprie, fictèque procedit; res enim non ab eo, quod erit, sed ab eo, quod est, judicari debet, maxime autem in casu prædicto, in quo, cum agatur de forma substantiali, ac necessaria, ut quis vere dici possit bannitus, ac diffidatus ad effectum, ut vigore statuti, vel proclamatis, seu consuetudinis impune occidi, ac ejus occisor inde præmium sibi promissum lucrari possit, actus perficien-
28. dus non habetur pro completo, vel perfecto, ac proinde nemo dicitur foriudicatus, quousque talis nõ fuerit declaratus, prout hæc omnia fuse tradita videri possunt apud *Brunor. à Sole in quæstion. legal. quæst.*26.*num.*65.*& seqq. Tusch. lit. A. conclus.* 83. *Farinac. d. quæst.* 103. *num.* 123. *&* 325. *Carpan. ad Novas Constitut. Mediolani*, §. *homicida*, *nu.*669. *Majoran. in Opoprax. lib.* 1. *cap.* 12. *num.* 60. *& seqq. Raynald. in syntaxi rer. crimin. lib.* 1. *cap.* 2. §. 4. *num.* 106. ubi concludit non esse faciendam executionem ante condemnationem.
Quibus non obstat, quod ex 29.
adverso de proximo rebanniendus, & à diffidatione liberandus habeatur pro non bannito, ac non diffidato, ideoque scienter illum occidens nec impunitatem, nec præmium lucretur, prout cum multis aliis dixit *Marsil. cons.* 10. *num.* 34. *& seqq. Granticel. in prax. crimin. regula* 3 *num.*30. ubi plures allegat, quibus etiam adhæret *Garon. de bannitis*, *art.* 2. *num.* 101. *& seqq.* ubi *num.* 103. dicit eum dici de proximo rebanniendum, qui 30.
habuit gratiam, sed non adhuc fuit de banno cancellatus, ad quod affert *Farinac. d. quæst.* 103. *num.* 319. *&* 320. discriminis enim ratio ex hoc esse videtur, quia in primo casu unusquisque, antequam banniatur, ac diffidetur, est in possessione certa suę libertatis, & gaudet Juris communis privilegiis, donec iis certo privetur per bannum, ac diffidationem ipsam, quæ, cum sit quid 31.
facti, nihil operatur, antequam fiat, ac in dubio non pro banno, & diffidatione, sed pro antecedente Juris communis possessione standum est, cui per bannum, ac diffidationem derogatum fuisse

fuisse non præsumitur, nisi de ipsa derogatione certo constet: in secundo autem casu, licet bannitus, ac diffidatus prædicta suæ libertatis possessione, nec non legum patrocinio, ac tutela privatus fuerit ob ipsius banni, ac diffidationis effectum; attamen, cum sit de proximo rebanniendus, & consequenter non amplius de illo timendum sit, quod deinceps Reipublicæ pacem, ac quietem perturbet, nec is amplius hostili odio dignus sit, maxime vero, cum statutum, seu edictum de bannitis impune, nec non cum præmio interficiendis sit correctorium Juris communis, ut jam dixi cum multis, quibus addo *Jo. Grand. de bello exulum*, *special.* 21. *num.* 3. ac propterea restringendum sit potius, quam ampliandum, immo,
33. cum statuti ratio, ac intentio tunc cessare præsumatur, nullum enim Reibublicæ periculum ab eo tunc imminet, idcirco saltem ex summa æquitate, ut dixit *Marsil. cons.* 66. *num.* 10. *&* 11. *Carpan. in d. capitul. Homicida Novar. Constitut. num.* 664. tunc de proximo rebanniendus haberi debet pro rebannito.

34. Colligo secundo, quod, etiamsi bannitus prædictus, cujus bannum ignotum erat occisori, iniuste bannitus, ac diffidatus fuerit, adhuc tamen ejus occisori non solum impunitas, verum etiam præmium ipsum à statuto, vel edicto concessum debetur non secus, ac si juste bannitum, ac diffidatum occidisset, tum quia res judicata pro veritate haberi solet, *l. ingenuum* 25. *ff. de stat. hom.* tum etiam, quia statutum, vel proclama bannitum diffidans non considerat, an juste, vel iniuste quis bannitus, ac diffidatus sit; sed tantum an vere bannitus fuerit, prout habetur ex traditis à *Berojo cons.* 182. *num.* 2. *& seqq. Magon. decis. florentin.* 128. *num.* 14. *& Garon. de bannit. num.* 95. *& seqq.* ubi addit satis esse, quod 35.
occisus apparenter esset bannitus, & communiter pro bannito haberetur, licet vere talis non esset: quod tamen cum *Carer. pract. crimin. tit. de homicidio*, *vers. septimo igitur*, *nu.* 9. *& Scialoya de forjudicat. d. cap.* 17. *num.* 34. *in fin.* intelligendum esse crederem quo ad impunitatem obtinendam; non autem quoad præmium inde consequendum; hoc enim à statuto, seu edicto iis, qui bannitos, non iis, qui non bannitos occidunt, constitutum

tum

tum est; aliud autem est esse re vera, sed iniuste bannitum; aliud vero non esse re vera bannitum. Vnde mirum non est, quod in primo casu, non tamen in secundo, diffidationis effectus locum habere videatur: prout quoque aliud est esse valide bannitum; aliud vero esse invalide, seu
36. nulliter bannitum; occidens enim bannitum, qui nulliter sit bannitus, si occisor banni nullitatē inculpabiliter ignoravit, à pœna quidem excusatur, sed non inde præmium
37. lucratur, quia nulliter bannitus pro non bannito habetur; sicuti è contrario valide bannitus,& nulliter gratiatus, non
38. pro gratiato, sed pro bannito haberi debet, ut cum multis alijs dixit *Scialoya d. cap.* 17.
39. *num.* 38. sicuti etiam banniti tolerati non possunt amplius impune occidi, quia eorum diffidatio censetur tunc cessare tamquam revocata, & ii tunc præsumuntur obtinuisse gratiam remissionis, nec esse amplius banniti, dummodo
40. tamen ad eorum tolerantiam concurrant eæ qualitates omnes, quæ ad prædictum tolerantiæ legitimæ effectum omnino requiruntur, prout clare patere potest ex iis, quæ fuse dixi *in Problemate meo legali* 3. *§.* 5. *num.* 88. *& seqq.* unde fit etiam, ut regulariter impunitatem, non vero præmiũ mereatur occidens eum, qui communiter bannitus credebatur, sed vere bannitus non erat, quod satis ex prædictis, & ex superius allegatis patere potest; plus enim valere debet, quod in veritate est, quam quod in opinione juxta *text. in §. si quis rem, instit. de legat.*

CAPUT OCTAVUM.

An Clericus, qui Titium proditorie in Ecclesia occidere volebat, sed occidit Sejum Patrem suum bannitum diffidatum, quem putabat esse Titium, pœnam, vel præmium mereatur.

SUMMARIUM.

An occidens bannitum diffidatum ei faciat iniuriam. nu. 1.

Bannitus diffidatus an occidi possit impune à Clericis, & à Regularibus. num. 2.

Irregularis fit, qui bannitum diffidatum occidit. num. 3.

An Curia Episcopalis punire possit Clericum occisorem banniti diffidati. num. 4.

Clerici quomodo uti possint laicorum

ritorii, à quo fuit Bannitus, possit in eo impune occidi. n.41. Quid si bannitus fuisset pro crimine læsæ Majestatis. num. 42.

Ambasciatores cur ab aliquibus sancti appellentur. num. 43.

Dignitas, & officium eos tueri non debet, qui eo abutuntur. num. 44.

An fame necans bannitum eum occidere dicatur, & impunitate, ac præmio idcirco gaudere debeat. num. 45.

PRÆMITTO primo, quod, cum bannitus diffidatus amiserit Jus ad vitam quo ad omnes, nemine excepto, itaut quisquis eum occiderit, nul-
1. lam ejdem iniuriam faciat, & ejus occisio non sit amplius iniusta, nec proinde verum homicidium, hinc est, quod bannitus diffidatus impune
2. occidi potest etiam à Clericis, & à Regularibus, ut expresse tradunt quamplurimi tam ex Jurisperitis, quam ex Theologis, quos allegavi in *Problemate meo legali* 3. §. 5. *num.* 93. *& seqq.* nec non, me citato, *Grasset. de Nece proditoria*, §. 12. *num.* 15. atque in additionibus ejusdem, *num.* 42. *& seqq.* quibus nunc addo *Jo. Grand. de bello exulum, sub tit. de Prædicamento Pati, special.* 23. *num.* 1. ubi tradit, quod potestas ista impune occidendi bannitos diffidatos, seu forascitos extenditur ad Clericos contra Laicos, & ad Laicos contra Clericos quoad 3.
pœnam tamen temporalem tantum, non autem quoad Irregularitatem; unde *num.* 2. subdit, quod per solam banni prædicti præsentationem tenetur Curia Episcopalis desi- 4.
stere à Processu inchoato, & cassare omnia acta contra Clericum, qui ejusmodi bannitum occidit; ad quod allegat *Marsil. cons.* 11. *in fin.* quibus etiam adhæret *Scialoya in praxi foriudicationis, cap.* 17. *num.* 8. *vers. sic etiam è contra.* nec non *Raynald. in syntaxi rer. crimin. lib.* 1. *cap.* 2. §. 4. *num.* 161. *& seqq.* ubi dicit, quod hæc opinio est verior; quamvis enim Personæ Ecclesiasticæ non comprehendantur explicite in statuto laicorum ex defectu Potestatis, nihilominus (ut advertit etiam *Orilia ad Campanam, resolut.* 23. *num.* 12.) implicite comprehenduntur, cum ipsi etiam Clerici Cives sint, ac 5.
proinde Laicorum statutis, non tamquam legibus se obligantibus, sed tamquam privilegiis sibi quoque competentibus uti possint: quæ

tamen

tamen dicta sunt de Clericis occidentibus laicum bannitum, non semper locum habent in occidentibus Clericum bannitum; quando enim Clericus bannitus fuit ab
6. Episcopo, cum Ecclesia sanguinis pœnam non imponat, banniri non potuit, ut occideretur; quando autem bannitus fuit à Judice sæculari, cum iste nullam in Clericos Jurisdictionem habeat, nisi quibusdam in casibus, & quatenus ab Ecclesia ei permittitur, proinde non nisi prædictis in casibus locum habent ea,
7. quæ de occidentibus laicum bannitum supra diximus. De casibus autem, in quibus Judici sæculari ab Ecclesia permissum dicitur, ut bannire, ac diffidare possit Eclesiasticas personas, fuse agunt, ac disputant *Aufrer. in tractat. de Potestate sæculari super Ecclesiasticis personis*, *regula* 1. *&* *in ejus fallentiis*, *Annib. Troys. super ritib. Magnæ Curiæ*, *rit.* 235. *num.* 11. *& seqq. Caball. resolut. criminal. cas.* 60. *Franc. decis.* 463. *& in addition. Borgnin. decis.* 11. *part.* 5. ubi de bannito, qui post bannum ingressus est Religionem, & ante Professionem occisus fuit, *Farinac. quæst.* 103. *num.* 313. *& seqq. Julius Chartar. decis.* 1. *Garon. post tract. de bannit. in var. resolut. num.* 14. *Oliva de foro Ecclesiæ*, *part.* 1. *quæst.* 21. *Raynald. ubi supra*, *nu.* 196. *& seqq. Scialoya in prax. foriudicator. cap.* 17. *num.* 8. *& seqq. Daniel de Nobilibus disp.* 40. *num.* 15. ubi habetur, quod Clericus juridice à laico ban- 8.
nitus, puta pro delicto, pro quo Clericus amittit Privilegium fori, ut in assassinio, tunc supponitur Judici Laico, & consequenter etiam statuto, 9.
quod possit impune occidi, ideoque illum occidens impunitatem, & præmium consequitur, immo neque incurrit Excommunicationem, ut ex *Alterio de censur. tom.* 1. *lib.* 5. *disput.* 20. *cap.* 1. dixit *Grasset. de nece proditoria*, §. 12. *num.* 16. à prædictis autem plurimi alii, & plurimum inter se dissentientes referuntur, ut ibi videre est.

Præmito secundo, quod, 10.
cum valde controversa quæstio sit, an proditorie occidens bannitum diffidatum gaudere debeat dicto statutario beneficio impunitatis & præmii, negativam enim opinionem sustinent in odium proditionis, *Angel. in l. fin. C. de delator. lib.* 10. *Jo. de Lignano in cons.* 20. *num.* 11. *vol.* 1. *diversor. criminal. Plaza Epitom. delictor. lib.* 1. *cap.*

*cap.*21.*num.*8. *De Nigris in capitul. Regni Neapolitani cap.* 13. *Nuper ad Vindictam, num.* 35. *Cepol.conf* 34. *num.* 6. *Marsil. singul.* 16. *Monticell. in prax. crimin. regul.* 3. *num.* 15. *Battandier. in praxi regul.* 96.*nu.* 3. *Laratha in Theatro feudal. part.* 10. *dilucidat.* 53. *num.* 6. *Brunor. à Sole quæst.*26.*nu.*6. *Reyger. in thesauro juris, V. Bannitus, num.* 35. ubi excipit solummodo casum, quando, qui proditorie occiditur, bannitus esset pro crimine læsæ Majestatis; quibus etiam addi potest *Menoch. de arbitrar. quæst.* 90. *nu.* 48. *& seqq. Bonacin. Homobon.*& alii, quos refert, sed ejs non adhæret *Borell. de Magistrat. edict. lib.* 3. *cap.* 6. *nu.* 39. *& seqq.* nec non *Diana part.* 5. *resolut.* 25. è contrario autem affirmativam sequuntur *Bald. conf.* 445. *incipien. super eo, quod quæritur, columna final. volum.* 6. *Vulpel. respons.* 59. *nu.* 2. ubi pro hac opinione allegat *Roch. à Curte, Decium, Berojum, & Bossium*, & asserit hanc esse receptiorem sententiam, prout etiam *Clar. in §. homicidium, vers. sed, an licebit*
11. fatetur hanc de consuetudine servari, quia diffidati pro hostibus habentur, ideoque possũt quoquo modo offendi, *Borell. de Magistrat. edict. lib.* 3. *num.* 41. ubi cum *Bald. ibi citato* tenet, quod etiam occidenti bannitum diffidatum veneno præmium debeatur, licet, qui veneno occidit, proditorie occidere dicatur, *Carpan. ad Novas Constit. Mediolan. §. Homicida, num.* 723. *& seq.* ubi addit cum *Caravit. ad Pragmatic. Regni Neapolit. pragm.* 1. *num.* 122. quod etiam idipsum dici debet, quamvis 12.
bannito fides data esset ab occisore de eum non offendendo, quia, inquit, talis fides contra bonum publicum non tenet, *Sabell. in summa divers. tractat. §. Bannitus, num.* 2. ubi cum multis ibi citatis ait bannitos tamquam inimicos publicos occidi posse ab omnibus etiam cum fraude, pactis, & aliis conventionibus, immo, data pecunia, per assassinium, & proditorie, *Lezana in summa, V. Bannitus, num.* 9. ubi cum *Molina, Azorio, & Naldo ibid.* relatis bannitos etiam proditorie, & per Insidias, aut Veneno occidi posse tradit, quia hoc expedit pro bono publico, & idipsum docuit etiam *Gozadin. conf.* 61. *num.* 13. *vers. Sexto adduco*, asseritque, quod promittens 13.
sub pœna se non illaturum offensam aliquam bannito, si postea eum offendat, non incur-

incurrit pœnam delicti, neque conventionalem, quia talis conventio tamquam contra publicam utilitatem non valet, immo neque valet ipsum Juramentum, si hoc tali
14. promissioni addatur, ut post *Thob. Non. Cons. ultim. num.* 24. *vers. Præterea licet* tradit *Vulpel. de Pace, quæst.* 36. *num.* 2. *& 3. Mars. singular.* 352. *Barjard. ad Clar. in §. Homicidium, num.* 231. *Farinac. d. quæst.* 103. *num.* 57. *Cabal. cas.* 275. *num.* 6. *& seqq.* quia tali statuto ad publicam utilitatem inducto derogari non potest per ullam conventionem partium, & pro hac affirmativa opinione stat etiam *Bonacossa commun. opinon. crimin. par.* 2. *lit. B. vers. Bannitum occidit impune*, ubi dicit communem esse opinionem, quod impune bannitum occidat, qui eum ad instantiam inimicorum suorum, & pro pecunia occidit, *Boss. in* 4. *part. statutor. qu.* 20. *Nellus de bannit. in* 2. *part. secundi tempor. quæst.* 12. quos citat, ac sequitur *Graff. consilior. lib.* 5. *cons.* 7. *nu.* 20. *& seqq.*
15. ubi subdit, quod occidens bannitum, adhibitis armis prohibitis, non punitur pœna contra deferentes ejusmodi arma, quia, inquit, qui vult unum, videtur velle omne id, per quod pervenitur ad illud, & cui permittitur, quod est plus, videtur permitti id, quod est minus; tum quia generalis ipsa talium armorum prohibitio intelligi debet, nisi ex causa licita, & permissa deferantur. Statutum autem permittens banniti occisionem permittit etiam omne id, per quod directe pervenitur ad illam; maxime cum animus deferentis arma fuerit ad bonum finem, scilicet ad pacificum statum Civitatis, ut optime dixit *Stephan. de Federic. de Interpretat. leg. part.* 2. *nu.* 48. *&* 49. *Bertazzol. cons.* 223. *num.* 7. *Vulpel. respons.* 66. *num.* 7. quia, inquit, etiam specie armorum penitus illicita uti possumus ad factum licitum, & à Jure mandatum, *Menoch. de Arbitrar. judic. lib.* 2. *centur.* 6. *cas.* 524. per totum, ubi prædictis adhæret, quia considerari non debet id, quod fit, sed propter quod fit, ac proinde non ipsa prohibitorum armorum delatio, sed causa ipsa delationis, nempe, ut occidatur Bannitus, *Crispus* cum multis alijs *Theoricæ, ac practicæ criminal. lib.* 1. *tract.* 11. *cap.* 3. *num.* 25. quod tamen hic 16.
intelligendum esse dicit, ut inter armorum prohibitorum delationem, & ipsam banniti occi-

occisionem magnum non interceſſerit intervallum; nam tunc pro talium armorum delatione puniri poterit occiſor prædictus: prædictum autem intervallum an magnum, vel parvum fuerit, Judicis arbitrio relinquitur, qui locorum diſtantiam, & facti qualitatem idcirco recte conſiderare debebit. Nec prædictis
17. obſtat, quod proditorie occidens Bannitum, ſi non contra Juſtitiam, ſaltem contra charitatem peccare dicatur ab aliquibus, ut patet ex *Lezana, loc. cit. nu.* 10. eo quod ſic occiſus ut plurimum Sacramentali careat Confeſſione; ipſi enim bannito imputari debet prædicta Confeſſionis carentia, qui ejuſmodi caſum prævidere, ac opportune ſaluti ſuæ providere potuit, ac debuit, ut optime poſt *Dicaſtil. lib.* 2. *de juſtit. tr.* 1. *diſp.* 10. *dub.* 8. *nu.* 12. tradit *Tamburin. in Decalog. lib.* 6. *cap.* 1. §. 4. *num.* 2. ubi ſubdit, quod ſecus nullus bannitus (cum fere ſemper iis confeſſio deſit) interfici poſſet, prout *Graff. d. lib.* 5. *conſ.* 7. *num.* 20. ſimiliter infert, quod, ſi non liceret proditorie occidere bannitos, ſtatutum prædictum, quod eorum occiſoribus impunitatem, & præmium concedit, eluſorium eſſet, quia nemo vellet cum periculo vitæ ſuæ aperte pugnare cum bannitis, recte autem *ibid. nu.* 12. dicit, 18.
quod nō repugnat juri gentiū, quod hominem inſidiari nefas exiſtimat, *l. vt vim, ff. de juſt. & jur.* quia id intelligi debet ſine cauſa, alias ſecus, ut in caſu noſtro. Unde, cum ſtatuta bannitos diffidatos occidentibus præmium concedentia cenſeantur perſonas etiam alias inhabiles habilitaſſe ad conſecutionem dicti præmii, quamvis illud bona quoque immobilia, immo caſtrum, ac feudum contineret, ut fuſe cum pluribus aliis dixit *Gallinius de verbor. ſignificat. lib.* 8. *cap.* 7. *nu.* 4. *& ſeqq.* ob publicam utilitatem, quæ conſiſtit in purgatione provinciæ à malis hominibus, proinde recte *Quadrius in viridario reſervato caſuum conſcientiæ, diſp.* 3. *caſ.* 5. *concluſ.* 5. *num.* 749. concludit proditoriam occiſionem illicitā eſſe, ſi privata authoritate fiat, non autem ſi publica, ut in prædicto noſtro caſu fit, etiamſi bannitus ſocium ſuum bannitum proditorie, vel ex inſidijs occidat, atque ſic Judicatum fuiſſe ſuis temporibus refert *Maſtril. deciſ.* 104. *num.* 5. *&* 6. quem citat, ac ſequitur

Ga-

Garon. in varijs resolut. post tractat. de bannitis num. 26. & idipsum tradit *Farinac. cons.* 113. *num.* 12. *vol.* 2. nec non *Franc. decis.* 276. *num.* 4. prout idem
19. quoque dicendum esse de fratre fratrem bannitum occidente affirmant *Farinac. cons.* 103. *num.* 181. *Michalor. de fratrib. part.* 3. *cap.* 56. *num.* 12. *&* *Garon. loc. cit. num.* 11. ubi hoc
20. verius, & receptius dicitur; quod ipsum tamen nequaquam dici debet de filio Patrem bannitum occidente; quamvis enim plures hinc inde Doctores recenseat *Franc. decis.* 276. *num.* 7. *&* 8. tandem ipse quoque nostram hanc sententiam amplectitur, quam probabiliorem esse dicit *Alloza in floribus summarum*, *V. Bannitus*, *num.* 4. & veriorem, ac receptiorem esse testatur *Chartar. decis. crimin.* 1. *nu.* 212. eamque cum multis alijs secutus est *Lezana V. bannitus*, *num.* 9. *Garon. ibid. num.* 8. ubi refert *Clar.* §. *Homicidium*, *nu.* 59. dicentem, quod contraria opinio sibi videtur crudelitatis, & impietatis plena; Pater enim, licet sit bannitus, non desinit esse Pater, cui filius reverentiam præstare debet juxta leges, quæ à natura ipsa proveniunt, quibus derogare non posse leges scriptas censuit *Nicol. Anton. de exil. lib.* 2. *cap.* 36. *num.* 6. ubi proinde dictam nostram sententiam tenet, eamque prudentioribus magis placere affirmat, cum persona Patris filio semper debeat esse sacra, nisi forte 21.
Pater esset actualiter, & revera hostis, ac invasor Patriæ, & filius Patriam defendendo Patrem occideret, ut optime dixerunt *Brunor. à Sole quæst.* 26. *num.* 17. *Farinac. quæst.* 103. *num.* 277. *Pascal. de patr. potest. part.* 2. *cap.* 3. *num.* 11. *Berlich. conclus. practicabil. part.* 4. *conclus.* 6. *num.* 27. *& seq. Chartar. ibid. num.* 213. *Redenasch. cons.* 1. *nu.* 32. ubi dicit, quod statutum prædictum neque filios, neque parentes comprehendit, sed illos propter honorem sanguinis, & pietatem ex naturali Jure invicem debitam excipere censetur, & multos idipsum sentientes allegat, & *Sabell. in summa divers. tractat. V. Præmium*, *num.* 7. ubi pari- 22.
ter neque Uxori Virum bannitum occidenti, nec è contra vel impunitatem, vel præmium deberi asserit cum pluribus ibidem allegatis, quibus addi potest *Guazzin. Junior. ad defens. animar. lib.* 2. *defens.* 6. *cap.* 50. *num.* 19. ubi subdit, quod in foro etiam exteriori non videtur committi filijs,

& viris, insurgere contra Parentes, & Uxorem: quia valde naturalis horror adest in insæviendo contra istos, prout
23. etiam in se ipsum; nemini enim, neque Judicis, neque legis authoritate licet se ipsum positive, ac directe occidere, *Tanner. Theolog. Scholast. tom. 3. disp. 4. de justitia, quæst. 8. dub. 3. num. 45. & seqq.* unde neque bannitus se ipsum occidere, ac inde impunitatem, aut præmium consequi potest, licet vere bannitum occidat, dum se occidit, ut fuse cum plurimis aliis id probat *Gomez. de Potestate in se ipsum, lib. 1.*
24. *cap. 10. num. 5. & seqq.* sicuti neque Massarius tenetur denunciare maleficia per se ipsum commissa, cum in gene-
25. rali dispositione semper excepta censeatur persona propria, *Anchar. in cap. 1. quæst. 12. de constit.* & in generali concessione non veniat, quod specia-
26. liter non concederetur, nec concedi posset, cujusmodi est potestas se ipsum occidendi, cum à lege statui nequeat, quod quis sui ipsius Carnifex sit, sed alterius tantum, ex
27. quibus patet, quod præmium propositum occidenti bannitum non debetur hæredibus banniti, qui se ipsum interfecit, nec fisco, qui propter scelera dicti banniti fortassis illud prætenderet, ut recte infert *d. Gomez. ibid. num. 18. vers. ex quibus jam vides, & Borell. ubi supra, num. 18.* 28.

Præmitto tertio, quod, cum multum à multis agitata quæstio sit, an occidens bannitum extra Territorium bannientis consequatur impunitatem, ac præmium à statuto, vel bannientis edicto promissum, itaut negativa opinio, ut refert *d. Guazzin. Jun. ad defens. animar. lib. 2. defens. 6. cap. 50. num. 23.* dicatur esse communis Theologorum, affirmativa vero Jurisperitorum; licet vere hæc etiam à pluribus Theologis approbetur, ut videre est apud *Dian. part. 5. tract. 4. resolut. 24. vers. Non desinam*; illa vero à multis Jurisperitis, quos refert *Tortus ad statuta Papiæ, statut. 69. in criminalib. num. 4.* propterea distinctione quadam utendum hic esse crederem, ideoque affirmativam opinionem veram esse quoad ea, quæ à banniente pendent; negativam vero quoad illa, quæ ad alieni territorii dominum spectant ob iniuriam ei à præ- 29.
dicti banniti occisore illatam, dum in ejus territorio absque domini licentia expressa, vel tacita, & sic cum quadam

Juris-

Jurisdictionis alienæ usurpatione, vel perturbatione hominem occidit, quam distinctionem approbant tum *Porrus in fasciculo rerum crimin.* §. *Bannitus*, *verf. quæstio ultima est*, ubi proinde infert, quod occidens bannitum in alieno Territorio puniri non potest in Territorio bannientis, & ibi præmium consequitur, non secus ac si bannitum occidisset in Territorio bannientis, licet prædicta locum non habeant respectu Domini loci, in quo facta est occisio, tum *Borell. de Magistrat. edict. lib. 3. cap. 6. num. 3. & seqq.* ubi
30. recte infert, quod proinde forensis etiam occidens bannitum præmium consequi debet à statuto, vel edicto ibi concessum, sicuti etiam occidens bannitum extra Territorium tunc puniri non debet à Domino Territorii, in quo
31. bannitus occiditur, quando in eo etiam territorio adest statutum, vel edictum concedens impunitatem occidenti bannitum, neque tunc opus est aliqua licentia Domini, cujus est Territorium illud, cum occidens bannitum tunc ibi eam habeat à dicto statuto, vel edicto ejusdem Territorii, ut optime dixit *Vulpel. conf. 59. num. 13. & seqq.* tum etiam *Sabell. in summa divers. tract.* §. *Bannitus*, *num.* 30. ubi cum addente ad *Sanfelic. decis.* 386. subdit, quod quoad Judicem ban- 32.
nientem ubique potest impune occidi, secus autem quoad Judicem loci, in cujus territorio occiditur, nec non §. *Præmium*, *num.* 11. ad quod allegat *Bald. conf.* 428. *in fin. lib. 5. Tusch. lit. P. conclus.* 516. *num.* 10. *Cabal. resol. crimin. cas.* 61. *in fin. Farinac. quæst.* 103. *num.* 208. *& seqq.* ubi sic observatum fuisse narrat Florentiæ de anno 1668. die 6. Junii, ideoque fuisse concessum præmium ei, qui bannitum occiderat in alieno territorio, nec banniti caput præsentaverat in loco banni pro legitima recognitione facienda, prout regulariter fieri solet, sed solam sententiam capitalem contra occidentem Juridice promulgatam in loco, ubi bannitus occisus fuerat. Cum autem Ecclesia, 33.
licet sit in Territorio Principis sæcularis, non tamen proprie sit de ejus territorio, immo (ut alii loquuntur) sit extra Territorium, & Jurisdictionem Principis sæcularis, prout docent *Aymon. conf.* 908. *num. 6. lib. 5. Tusch. V. Ecclesia*, *conclus. 5. num.* 10. *Farinac. in*

appendic. de Immunitat. Eccles. cap. 22. nu. 356. Chassenæus in consuetud. Burgundiæ, rubr. 1. §. 5. nu. 117. Sperell. decis. 3. nu. 11. & 16. Donat. Anton. de Marin. var. resol. cap. 116. quos refert, ac sequitur *Tom. Del Bene de immunit. Eccles. part. 2. cap. 16. dub. 24. sect. 17. nu. 11. Cortiad.* cum multis aliis ab eo relatis *decis. 2. num. 29. tom. 1. & decis.*
34. *85. num. 4. tom. 2.* propterea, si bannitus diffidatus occidatur in Ecclesia, licet occisor puniri non possit, ut homicida, quo in sensu intelligi possunt, qui cum *Torto* ubi supra, *num. 5.* & alijs ab eo citatis indistincte asserunt bannitum diffidatum impune occidi posse in Ecclesia existente in Territorio bannientium; puniri tamen potest, tamquam Ecclesiæ, & Ecclesiasticæ Immunitatis violator, ut optime cum multis aliis tradunt iidem *Tom. del Bene, ibid. num. 16. & Cortiad. d. decis. 85. nu. 7.* Quamobrem cum prædictis.

35. Dico, quod Clericus, qui, dum volebat proditorie in Ecclesia occidere Titium, occidit Sejum Patrem suum bannitum diffidatum, quem putabat esse Titium, respectu Judicis bannientis meretur impunitatem, & præmium in banno promissum; respectu vero Judicis Ecclesiastici meretur poenam tantum violationis Ecclesiæ, & Ecclesiasticæ Immunitatis, ut satis ex præmissis patere potest, respectu enim Parricidii, cum illud sine culpa occisoris accidisse præsumatur, occisor quoque sine pœna esse debet, nisi aliud probetur, prout constat ex iis, quæ jam diximus *disp. 2. cap. 3. & 4.*

Colligo, quod prædicta de 36.
Impunitate, ac præmio eorum, qui bannitos, ac diffidatos occidunt, semper intelligenda sunt dummodo banniti prædicti non sint in manibus Curiæ, quæ illos bannivit tunc enim banniti securitatem habent à lege, cujus licentia bannitos occidendi per eorum capturam expirat, ut bene tradit *Castracan. de societatib. cap. 31. nu. 6. Guazzin. ad defens. reor. tom. 1. defens. 5. cap. 6. n. 3.* & alij, quos refert & approbat *Grasset. de nece prodit. §. 12. n. 16. vers. vel nisi sint capti.* Sicuti autem bannitum occidens in Ecclesia Ecclesiam ipsam violat, ejusque immunitatem, ut jam diximus, sic etiam bannitum occidens jam carceratum, vel captum à Ministris Curiæ, ideoque in Potestate Principis, vel Judicis violat ipsam curiæ protectionem,

nem; atque custodiam, ut patet ex *Sanfelic. decis.* 249. *num.* 13. & *Merlin. Pignatell. controvers. forens. centur.* 1. *cap.* 66. *num.* 4. 5. quia tunc banniti ab omni offensa tuti esse debent, cum tunc facultas eos occidendi non amplius duret, non secus ac si nunquam concessa, vel occisus ipse nunquam bannitus fuisset, prout ex eodem *Sanfelic. ibid. num.* 15. is, qui rem habuit cum publica meretrice, dum
37. erat carcerata, punitur ac si ac muliere honesta rem habuisset. Si tamen bannitus captus sit ab aliis, non autem à Curiæ familia, nec sit adhuc
38. huic consignatus, cum vere tunc nondum sit in manibus, & custodia curiæ, neque sub dicta Principis protectione, tunc dicta facultas eum impune occidendi adhuc durat, ideoque tum ab iis, qui eum detinent, tum ab aliis impune occidi potest, & occidentes præmium merentur, ac si bannitum non captum occidissent, ut bene infert *ibid. Sanfelic. num.* 21. *&* 23. quem allegat, atque approbat *Garon. in variis resolution. de bannitis, num.* 41. ubi subdit, quod privatus capiens bannitum potest illum occidere, sed consultius est illum consignare Justitiæ, ex *Caballo, & Guazzino* ibi per eum adductis, quibus etiam adhæret *Sabell. in summa diversor. tractat. d.* §. *Bannitus, num.* 6. *&* 13. ubi tamen asserit, quod bannitus, 39.
dum est in manibus familiæ Judicis ab ipsa familia, & ab alijs tunc tantum impune occidi potest, quando bannitus eidem familiæ resistit, vel ab ea conatur aufugere; prout ab omnibus quoque tunc occidi potest, quando bannitus 40.
dimissus fuit sub fidejussione, quod placuit etiam *Vilossæ de fugitivis, cap.* 18. §. 3. *num.* 20. ubi cum multis dicit, quod, licet bannitus captus non possit occidi, poterit tamen, si est relaxatus sub fidejussione, quia tunc non est amplius stricte, ac vere in manibus Justitiæ. An autem bannitus 41.
ab uno territorio, ideoque habitans in territorio alterius, si mittatur legatus, vel Ambasciator ad Principem Territorii, à quo est bannitus, possit in territorio bannientis occidi, negative respondent *Caball. resolut. crimin. cas.* 150. *per tot. Guazzin. ad defens. reor. defens.* 1. *cap.* 1. *nu.* 28. *Farinac. quæst.* 112. *num.* 163. *Garon. in variis resolut. num.* 69. ubi subdit ex *Bajard. ad Clar.* §. *Homicidium, num.* 241. hoc procedere

42. dere etiam quoad bannitum pro crimine lesæ Majestatis, nec non *Sabell. d. §. Bannitus, num.* 14. quia, inquit, Ambasciatores omni gaudent immunitate, & etiam quilibet ex eorum familia, cum Divi-
43. no, & humano Jure vallentur, ideoque ab aliquibus sancti dicantur. Quando tamen atrociora delicta committunt, tunc ipsi quoque puniri possunt, ut recte dixit *Diana part. 6. tract. 8. resolut. 2. per tot. & Christin. decis.* 54. *num.* 2. *& seqq. vol.* 5. *& decis.* 132. *in fin.*
44. *d. vol.* 5. nam dignitas, & officium eos tueri non debet, qui eo abuntur. Quid vero dicendum sit de bannitum capiente, eumque cibis omnibus privante, ut eundem fame necet, si ille vere idcirco periit, crederem tali etiam banniti occisori nedum impunitatem, sed præmium quoque bannitos occidentibus promissum deberi, quia vere mortem violentam bannito tunc intulit, quando ei ad vitæ conservationem necessaria subtraxit cum violentia naturæ, ac personæ, nam etiam sine læsione corporali, ut dixit *Panormit. in cap. nuper; de sent. excommunicat. not.* 3. violentia infertur. Unde mors prædicta non fuit naturalis ex inedia; sed fuit mors violenta ex subtractione prædicta, ideoque subtrahens efficaciter influxit in banniti mortem, ut fuse tradit *Bordon. in decisionib. miscellaneis, decis.* 292. *per tot.*

CAPUT NONUM.

An Mulier bannita, quæ volens per Mandatarios Liviam bannitam, ac prægnantem occidi, in mandato per errorem Juliam pariter bannitam pro Livia expressit, & mandatarii, qui volentes juxta mandatum eis datum Juliam occidere, per errorem Liviam pro Julia occiderunt, pœnam, vel præmium mereantur.

SUMMARIUM.

Banniti, seu Bannitæ nomen hic accipitur pro diffidato, seu diffidata. num. 1.

Mulieris nomen quotupliciter accipi possit. num. 2.

Mulier an diffidari, seu foriudicari queat. num. 3.

Legis ratio ubi non militat, ibi nec militat legis dispositio. num. 4.

Statutum bannitos occidentibus cur impunitatem, ac præ- *mium*

etiam præmium. num. 32.
Causa semper effectum præcedere debet. num. 33.
Undenam argui debeat, quod ex pluribus cooperantibus ad occidendum Titium unus potius, quam alius illum occiderit. num. 34.
Præmium à statuto bannitorum occisoribus promissum non nisi unicum pro singulis bannitis occisis debetur. num. 35.
Statutum concedens præmium occisoribus bannitorum an favorabile sit. num. 36.
Plures simul unum bannitum occidentes an unam tantum occisionem efficiant. num. 37.
An præmium à statuto bannitorum occisoribus promissum multiplicandum sit, si bannitus occisus multis bannis adstrictus erat. num. 38.
An aliquando æqualiter, vel aliter dividendum sit unicum præmium inter plures bannitum occidentes. num. 39.
Quotupliciter plures personæ esse possint efficientes causæ unius homicidii. num. 40.
Occidens bannitum extra statuti, vel Principis bannientis territorium an mereatur præmium à banniente promissum. n. 41.

1. PRÆMITTO primo, quod, cum prædictum banniti, seu bannitæ nomen hic à nobis accipiatur pro bannito, seu bannita cum diffidatione, prout superius etiam diximus, proinde videndum in primis 2. est, an mulier non stricte, ut est corrupta, sed late sumpto mulieris nomine, quatenus videlicet sub eo comprehenduntur quæcumque fœminini sexus, simulque præmio, & pœna dignæ, atque capaces sunt, prout videre est apud *Rotam de privilegiis mulierum, cap. 3. num. 1. & special. 6. n. 67.* diffidari, seu foriudicari possit; 3. aliqui enim cum *Follerio in pract. crimin. rubric. foriudicentur, num. 33.* aperte dicunt, quod mulier non potest foriudicari, sicut non potest minor. Et hæc sententia verior, & æquior appellatur à *Garon. de Bannit. art. 2. num. 114.* eamque principaliter inde suaderi affirmat, quod in mulieribus quoad hoc non militat ea legis ratio, quæ militat in viris. Ubi autem non militat ratio 4. legis, ibi non militat legis dispositio, vulgat. jurib. Mulierum enim sexus adeo fragilis, ac imbecillis, adeoque ab armorum tractatione, & violentiis alienus est, ut ab eis quodvis potius metui possit, quam publicæ quietis turbatio, ad quam evitandam, 5. statutum bannitos occidentibus

bus impunitatem, ac præmium concedit, ideoque dicendum videtur, quod mulieres in dicto statuto sub ipso bannitorum nomine nequaquam comprehendantur; quam sententiam sequitur etiam *Calvin. de æquit. cap.* 41. ubi articulum luculenter examinat, & pro eadem sententia *Campana resolut.* 3. *num.* 1. citat quoque *Farinac. quæst.* 12. *num.* 30. *vers. & idem:* alii vero contrariam omnino sententiam sequuntur, quos refert, ac laudat *Danza in Pugna doctorum, tom.* 1. *tit. de foriudicatis, num.* 32. *& seqq.* ubi *Follerium* dissentientem carere ratione scripsit, *Rota de privilegiis mulier. cap.* 2. *num.* 149. ubi alios allegat. Fundatur autem posterior hæc opinio in
6. eo, quod etiam in odiosis, & pœnalibus masculinum concipit fœmininum, quando materia, de qua agitur, congruit tam masculis, quam fœminis, *Castren. in l. si quis id, quod, n.* 4. *ff. de jurisdict. omn. jud. Matthæu. & Sanz. de rer. crim. controvers.* 29. *nu.* 76. ubi tradit, quod fœminæ sub nomine viri comprehenduntur in pœnalibus, itaut ab acerbitate pœnæ non excusentur ob fragilitatem sexus, immo pari pœna puniantur, nisi aliter à Jure expresse cautum reperiatur, prout antea quoque tradiderat *Gallin. de verbor. signif. lib.* 10. *cap.* 21. *num.* 14. ubi concludit, quod cum mulieribus in casibus tantum à 7.
Jure expressis mitius agitur, ideoque *Carpzou. de jurib. fœminar. decad.* 1. *position.* 2. *nu.* 27. concludit, quod nec iniquo, nec æquo gravius in fœminas animadvertitur, postquam nec à gravitate criminum atrocissimorum ipsæmet abstinuerunt; sed materia foriudicationis ita cadere potest in masculis, sicut & in fœminis, cum reperiri possit (licet rarissime id contingere soleat) fœmina tam audax, & improba, ut se cætui bannitorum immisceat, & more bannitorum armata enormia quælibet cum iis delicta committat, itaut etiam in ejusmodi fœmina vere concurrant ea omnia requisita, quæ ad eam banniendam, ac diffidandam necessaria sunt, prout aliquando occidisse narrat *Campana d. resol.* 3. *num.* 7. nec non *Jo. Baptista de Thoro in Annotationib. ad Jo. Grand. de bello exulum, in special.* 91. *in princip.* tunc ergo absque dubio talis 8.
fœmina banniri, ac diffidari poterit, cum tunc ea in ratione dicti statuti, vel edicti

Nn com-

comprehensa sit, ut recte dixit *Campana d. num. 7. & Matthæu. Sanz. ibid. num.* 94. plures fœminas bannitas fuisse dicit cum *Farinac. quæst.* 163. *num.* 64. *& seqq.* licet enim hoc videatur habere aliquid ex iniquo, seu crudeli, hoc ipsum tamen utilitate publica compensatur. Unde fit, ut opinio affirmans mulierem bannitam posse impune occidi, quæ approbatur etiam à *Matthæo de criminib. ad tit. de sicar. cap.* 2. *num.* 4. & communiter recepta dicitur ab eodem *Campana ibid. nu.* 4. *&* 6. necessario supponat mulierem posse banniri, prout optime dicit *Scialoya in praxi foriudicat. cap.* 17. *num.* 28. *in fin.* & in simili arguit, asseritque inevitabile argumentum esse, *Farinac. cons. crimin.* 121. *nu.* 5. quamvis autem aliqui dixerint mulieres non includi passive in statuto concedente impunitatem bannitos occidentibus, ideoque mulierem bannitam occidi non posse impune, sed eam active tantum includi in dicto statuto, itaut mulier occidere possit impune bannitum, prout sic

8 distinguendo concludit *Caravit. in pragmat.* 1. *sub num.* 152. *de exul.* à quo non videtur dissentire *Jo. Baptista de Thoro in annotation. ad Jo. Grand. de bello exulum in* 91. *special.* nihilominus, quando statutum simpliciter impunitatem, ac præmium concedit occidenti bannitos, tam passive, quam active comprehendit etiam mulieres bannitas, unde, sive mulier occidat bannitum, sive mulier bannita occidatur ab aliis, occidens semper beneficio statuti gaudere debet tam quoad impunitatem, quam quoad præmium, prout habetur ex *Farinac. d. quæst.* 103. *num.* 61. *& seqq.* statutum enim, seu constitutio suum assequitur effectum refrænandi bannitorum audaciam, & eorum numerum extirpandi pro publica utilitate, ac quiete non solum, quando mulier bannitum occidit; sed etiam quando quis mulierem bannitam, ac bannitorum more publicæ quietis bonum perturbantem occidit, ad quod facit *Pufendorf. elementor. jurisprud. univers. lib.* 2. *observat.* 4. *num.* 18. ubi recte dicit non esse interficiendas fœminas, nisi quid peculiariter vindicandum admiserint, aut virilia officia & ipsæ usurpent, ut in casu nostro. An autem mulier 9.
bannita, si sit prægnans, impune occidi possit, subtilis quæstio est, ut dixit *Nellus de* ban-

bannit. in 2. *part.* 2. *temp. nu.* 45. ubi proinde arguit pro vtraque parte, adductis variis rationibus tam pro affirmativa, quam pro negativa opinione, unde mirum non est, quod neutra earum careat asseclis; nam pro affimativa, quod mulier bannita, & si prægnans sit, vigore dicti statuti, vel edicti occidi possit impune, *Bertachin. in V. Mulier prægnans*, *Bajard. ad Clar.* §. *homicidium*, *num.* 224. & *Campana d. resolut.* 3. *num.* 4. adducunt *Bald. in l. Imperator la* 2. *in* 3. *repetit. ff. de statu homin.* eandemque sequitur *Berojus cons.* 196. *nu.* 20. *vol.* 3. quia, inquit, debet principalis intentio attendi, non autem id, quod in consequentiam inde contigit; occidens enim voluit mulierem bannitam occidere, & sic rem licitam facere, non autem fœtum in ejus ventre latentem interficere, & *Guazzin. de Pace quæst.* 61. *num.* 8. *part.* 1. Alii autem passim pro negativa stant, quos refert, ac sequitur *Scialoya d. cap.* 17. *num.* 29. quibus addi possunt *Amon. Commentar.* 112. *Bonacossa in quæstionib. criminal. V. Bannitus*, *vers. si quis occidit Mulierem*, *Plaza* cum multis aliis, *Epitom. delictor. cap.* 36. *nu.* 22. *Sabell. in summa divers.*
tractat. §. *præmium*, *num.* 7. *vers. Item non debetur*, ubi allegat *P. Manar. Noct. melanconic. interrogat.* 94. *Carol. Rota de Privileg. Mulier. cap.* 1. *nu.* 149. *in fin.* & *cap.* 2. *num.* 148. Sed
nonnulli rectius, ut puto, 10.
cum distinctione respondent, ac utrique opinioni satisfaciunt, dando unicuique, quod ei debetur, dum asserunt occidenti mulierem bannitam prægnantem non deberi pœnam, eo quod occiderit mulierem bannitam, cum id unicuique à statuto concessum sit; sed pœnam ei deberi, eo quod tunc etiam occiderit fœtum non bannitum, quod nemini à statuto concessum fuit, & hanc distinctionem sequi videntur tum *Nellus loc. cit.* ubi ait, scit enim, vel scire debet, quod non solum bannitam, sed etiam non bannitam creaturam interficit, & sic puniri debet, *ibidemque*
concludit verum esse, sive 11.
mulier bannita prægnans sit ex licito, sive ex illicito coitu, tum *Farinac. d. quæst.* 103. *num.* 68. ubi dicit tunc occisorem mulieris bannitæ prægnantis puniendum esse, quia occidit fœtum non bannitum, sed *num.* 71. subdit hoc 12.
procedere, quando occidens bene sciebat mulierem ban-

Nn 2 nitam

nitam fuisse prægnantem; nõ autem quando prægnantiam ejus ignorabat clarius; autem ita distinguit *Scialoya d. cap.* 17. *num.* 29. ubi expresse dicit, quod occidens mulierem bannitam prægnantem non punitur respectu dictæ mulieris occisæ, sed respectu fœtus in ea latentis, & cum eadem tunc occisi, ideoque subdit, quod, si fœtus prædictus erat animatus, occisor punitur pœna mortis; licet hæc pœna, non sine ratione *Thesauro decis.* 12. *num.* 4. *& seqq.* ubi fuse, ac docte hoc examinat, displiceat, ideoque mitiorem approbet, nisi dolose, ac appensate fœtus occidatur: si vero
13. fœtus inanimatus erat, pœna extraordinaria, & ibi plures alios concordantes allegat; sicut etiam pro modo, seu ratione culpæ ab occidente commissæ in negligentia cogitandi, ac sciendi, an mulier bannita, quam occidere volebat, prægnans esset, & an fœtus animatus esset, arbitrarie puniri potest, quia de hoc cogitare debuit, ut patet ex *Vivio opinion.* 770. *num.* 19. & ex iis, quæ superius diximus, *disp.* 2. *cap.* 3.
14. Præmitto secundo, quod, quamvis mandatum probabiliter dictum sit, quasi manu datum, prout docuit inter alios *Habnius ad Uvesembec. ff. mandati, vel contra, num.* 2. eo quod veteres in dandis, & accipiendis mandatis manus sibi invicem dare consueverunt, quem etiam morem in promissionibus multis multi adhuc retinent, ac observant; manus enim tunc fidem signi- 15.
ficat ex *Uvesembec. loc. cit. nu.* 2. ad quod ibi citat *Virgil.* qui dixit, *fallere dextram*, pro *fallere fidem*, & quamvis ex *Habnio ibid.* & *Beleynian. institut. jur. Canon. lib.* 1. *tit.* 4. §. 5. *mandare*, si late, ac generaliter accipiatur, nihil aliud sit, quam aliquid fidei alterius committere exequendum, seu aliquid faciendum alicui committere, ac proinde mandati nomen valde late pateat, 16.
ac multipliciter accipi possit, prout fuse tradit *Alderis. de symbolic. contractib. tit.* 3. *cap.* 5. *num.* 5. & *seqq. Molina de just. & jur. tract.* 2. *disp.* 549. *num.* 1. & *Ognat. de contractib. tom.* 2. *tract.* 12. *disp.* 34. *sect.* 1. *nu.* 4. *& seqq.* ubi quatuor præcipuas dicti verbi acceptiones, & varias mandati definitiones, seu des- 17.
criptiones affert; nihilominus, cum hic agatur tantum de mandato ad occidendum alium hominem, cumque prædicta occisio, generaliter

loquen-

loquendo, esse possit vel justa, vel iniusta, & consequenter etiam mandatum prædictum esse possit vel ad delinquendum, vel ad non delinquendum, propterea in proposito
18. casu nostro, inspecta mandantis intentione, agatur de occisione iniusta, nempe de occidendo mulierem bannitam, & prægnantem, prout ex superius dictis constare potest, ipsum quoque mandatum ad occisionem prædictam faciendam dici potest, quoad prædictam mandantis intentionem, mandatum ad delinquendum, non tamen, inspecto prædicti mandati tenore, quia in casu nostro mandans habuit quidem intentionem mandandi occisionem Liviæ bannitæ, ac prægnantis, sed actu, & re ipsa, quamvis per errorem, mandavit occisionem Juliæ similiter bannitæ, sed non prægnantis, quæ juste occidi poterat, sed à mandatariis postea occisa non fuit, cum etiam mandatarii per errorem non Juliam, sed Liviam occiderint; unde, licet mandantis intentio fuerit ad delinquendum (nisi tamen inculpabilis ignorantia prægnantiæ prædictæ illam excusaverit) certe mandatum ipsum mandatariis datum nequaquam fuit ad delinquendum, quia Julia, utpote bannita, & non gravida juste occidi poterat, *Rota* cum aliis apud ipsum de *privilegiis mulierum cap.* 2. *num.* 148. *& seqq.* etiam per mandatum, per assassinium, & proditorie, ut cum multis superius diximus, quibus addo *Stephanum à S. Gregor.* postea visum, de *præcipuis juris, & justitiæ partib. cap.* 7. *num.* 12. *& seqq.* ubi etiam *cap.* 83. *num.* 2. bene advertit, quod mandatum, si 19.
proprie sumatur, non debet esse mercenarium, sed gratuitum; quia, si officium, vel negotium exequendum fiat, assignata mercede, tunc non dicitur mandatum; sed locatio operarum, *l.* 1. *ff. mandati*, cum mandatum privatum proveniat ex amicitia, & benevolentia, ac voluntarie su- 20.
scipiatur; licet post susceptionem obliget suscipientem mandatori. Dixi *mandatum* 21.
privatum, nam publicum, prout est edictum à Principe, vel Magistratus edictum, quod, dum subditis aliquid mandat, eos ad id exequendum obligat, atque coactionem importat, nam tunc mandare accipitur pro præcipere, ut docet *Seraphin. decis.* 1212. *num.* 3. Immo *Habnius loc. cit.*

num.

num. 3. egregie subdit, quod divisio mandati in gratuitum,
22. & mercenarium, seu non gratuitum, vel coactum non est vere divisio generis in species, sed vocabuli æquivoci in sua æquivocata, cum de forma mandati sit esse gratuitum, ut dixit etiam *Uvesembec. ad tit. ff. mandati, vel contra, nu. 6.* ideoque vere mandatum non sit, nisi nominaliter, quod gratuitum non est, *Alderis. de symbolic. contract. tit. 3. cap. 5. num. 2. Molin. ibidem disp. 548. num. 1.* ubi tradit mandatum, si gratis non fiat, sed, constituta mercede aliqua, non esse amplius mandatum, & transire in contractum conductionis quoad mandantem, & locationis quoad mandata-
23. rium. Verum quidem est, quod honorarium, utpote gratuitæ operæ ultronea remuneratio extrinsecus accedens nequaquam mandati naturam destruit, nec inde mandatum desinit esse gratuitum, quia dictum honorarium non fuit constitutum ab initio, ut merces vera, nec inest mandato, sed solum honorandi, vel remunerandi causa datur, vel promittitur: unde nec actione mandati peti potest, *l. 56. §. penult. ff. mandati, & l. 1. C. eod.*

Præmitto tertio, quod, sicuti non solum banniti occi- 24.
sor, sed etiam is, qui mandavit bannitum occidi, impunitatem consequuntur, quia statutum, vel edictum pemittens bannitum occidi, quamvis loquatur de persona occidentis, & mandans bannitum occidi non occidat bannitum vere, sed tantum ficte, nihilominus comprehendere censetur etiam mandantem, cum edictum sit pro favore publico, ac proinde, qui per se id facere potest, etiam per alium possit, ut expresse docet *Vulpell. cons. 59. num. 16.* quem sequitur *Farinac. d. quæst. 103. num. 26. & seqq.* ubi hanc sententiam sine dubio in praxi receptam esse testatur, sic idipsum quoque dicendum videretur quoad consecutionem præmii bannitos occidentibus à statuto, vel edicto 25.
propositi, si eadem militaret ratio, & non diversa, ut bene advertit in simili casu *Garon. de bannitis, art. 2. num. 116.* diversa enim ratio hic militare videtur inter impunitatem, & præmium: ratio enim concessionis præmii non militat in mandante bannitum 26.
occidi, cum præmium concedatur tantum ob veram occisionem banniti, per quam extir-

extirpantur hostes, & inquietantes bonum publicum; ratio autem impunitatis militat etiam in mandante banniti occisionem, prout militat in auxilium dantibus ad eam, nec non in vulnerantibus bannitum; quamvis eum non occidant, cum ibi pœna esse non debeat, ubi culpa non est, prout nulla est in mandantibus, & procurantibus banniti occisionem juxta statuti, vel edicti permissionem, aut jussionem, quamvis prædicti bannitos vere non occiderint. Statuentes enim publica tantum utilitate moti bannitorum offensionem non certæ personæ, & in illius privilegium; sed universo populo permisere, ut patet ex *Vulpell. cons.* 59. *num.* 17. Unde merentur quidem non pœna plecti, sed non ideo merentur præmio affici, cum id omne non perfecerint, quod omnino requiritur, ut præmium bannitorum occisoribus à statuto, vel edicto promissum lucrentur; num autem mandatarii,

27. à quibus prædicta mulier bannita occisa fuit, vel singuli, vel omnes simul, vel totaliter, vel

28. partialiter, vel unus tantum, & quis eorum, vel ratione temporis, vel ratione percussionis magis, vel minus ad occidendum aptæ præmium antedictum mereantur, satis, ut puto, haberi potest ex alibi à me dictis in *tract. de pollut. Eccles. disp.* 5. *cap.* 18. & 21. ideoque

Dico primo, quod non solum dicta mulier bannita, quæ volens per mandatarios Liviam bannitam, ac prægnantem occidi, in mandato per errorem Juliam pro Livia expressit, sed etiam mandatarii, qui volentes juxta mandatum eis datum Juliam occidere, per errorem Liviam pro Julia occiderunt, nullam saltem in foro exteriori meruere pœnam, quia tam mandanti, quam mandatariis à lege permissum est bannitos diffidatos quomodocumque capere, offendere, ac etiam occidere, ut jam vidimus. Dixi vero, *saltem in foro exteriori*, quia mulier prædicta, dum mandare voluit occidi Liviam prægnantem, quod illicitum erat, vere ob ejusmodi voluntatis actum culpam in foro interiori commisit; nam, quæ obstant conservationi vitæ matris, obstant etiam conservationi vitæ prolis, ut bene tradit *Pasqualig. de privileg. eor. qui sunt in articulo, vel periculo mortis, quæst.* 40. *num.* 7. nisi eam mulierem excusa-

cusaverit aliqua ignorantia inculpabilis, itaut inculpabiliter vel nesciverit non posse licite occidi mulierem prægnantem, quamvis bannitam, vel saltem inculpabiliter nesciverit eam esse prægnantem.

32. Dico secundo, quod, quamvis mandans, & quilibet alius cooperans ad occidendum dictam mulierem bannitam, ac diffidatam mereatur impunitatem prædictam; non tamen quilibet eorum præmium dictam mulierem bannitam occidenti debitum meretur, sed ille tantum, qui vere, ac re ipsa eam occidit: cæteri enim, licet occisioni prædictæ auxilium dederint, vel occidenti animum addiderint, nihilominus eam vere non occiderunt, nec proinde opus illud effecerunt, cui statutum, vel edictum præmii consecutionem adiunxit, il-

33. ludque tamquam antecedens necessarium ad consequens consequendum, ac tamquam prædicti præmii causam esse voluit, quæ semper idcirco effectum præcedere debet, *l. neque*, *C. de furtis*.

34. Colligo, quod, sicuti, quando non constat, quisnam ex pluribus adstantibus vere Titium occiderit, & ideo quæritur, quis ex eis, ac qualiter puniri debeat, ardua multis obducta tenebris, ac longe difficillima quæstio oritur, unde nam argui possit, quod unus potius, quam alius Titium occiderit, ac proinde, an argui debeat ex offensionum à singulis illatarum qualitate, ac multitudine, vel ex graviore, seu leviore singulorum offendentium odio, vel inimicitia in occisum, vel ex prioritate, seu posterioritate temporis, quo unus post alium Titium offenderunt, vel ex singulorum offensionum per se, ac separatim ab aliis, seu simul tantum, atque coniunctim cum aliis sufficientia, vel insufficientia ad Titium occidendum, vel ex diverso uniuscujusque armorum genere ad occisionem prædictam apto, seu inepto, quo singuli offensores usi fuerunt, ut eum occiderent, vel ex eo quod inter offensores unus esset principalis, cæteri vero illius tantum socii, vel etiam ex aliis ejusmodi, ut fuse tradit *Berlich.* cum multis per eum adductis *conclus. practicabil. part.* 4. *conclus.* 11. *per tot.* sic etiam idipsum quodammodo dici potest, quando non constat, quisnam ex dictis mandatariis in casu nostro Juliam bannitam re vera occiderit, indeque

non pœnam, de qua loquitur *Berlich.* ubi supra, sed præmium prædictum mereatur; sed hic advertendum puto, quod præmium à statuto ban-
35. nitos occidentibus promissum non debetur, nisi unicum pro singulis bannitis occisis; etiam si plures sint, qui ad ejusmodi banniti occisionem exequendam actualiter opem suam contulerint; licet
36. enim statutum prædictum uti favorabile juxta multorum opinionem, quæ tamen plures etiam habet contradictores, late sit interpretandum, *Farinac. cons.* 53. *nu.* 11. *& ibi adden. lit. F. Conciol. resolut. crimin. in V. Bannitus, resolut.*
37. 8. *num.* 8. attamen, cum dicti plures non effecerint simul, nisi unicam occisionem, pro qua non nisi unum præmium constitutum est, idcirco non unum unicuique ex interve- nientibus, & cooperantibus ad illam; sed unum tantum iis omnibus simul junctis debetur, *Farinac. d. quæst.* 103. *nu.* 359. ubi hoc in alma Urbe servari testatur, prout idipsum confirmant etiam *Conciol. V. statutum*, *resol.* 5. *num.* 16. ubi concordantes plures affert, & *Sabell. in summa diversf. tract. tom.* 3. §. *Præmium*, *num.* 13. *vers. sicuti etiam.* An vero dictum præmium multiplicari debeat pro multiplicitate 38.
bannorum, quibus bannitus adstrictus erat, & an illud inter dictos plures ad banniti occisionem cooperantes dividendum sit æqualiter, vel 39.
major illius pars uni, tamquam principali, aut priori offensori, aut perficienti dictam banniti occisionem ab aliis incœptam, aut magis lethalis vulneris inflictori, cæteris vero minor ejusdem pars danda sit, colligi potest tum ex superius allegatis, tum ex iis, quæ diximus *in tract. de pollut. Eccles. disp.* 5. *cap.* 18. *ubi num.* 3. habetur, quod duæ personæ quintupliciter esse possunt efficientes causæ unius homicidii; pri- 40.
mò, si coniunctim percutiant; secundo, si divisim; tertio, si ambæ certo lethaliter; quarto, si neutra lethaliter, vel dubie tantum; & quinto, si altera lethaliter, altera vero non lethalilter, vel dubie; tum etiam ex aliis, quos refert *Sabell. in praxi universal.* §. *Banniti*, & §. *Præmium*, nec non *in d. summa diversf. tract. tom.* 5. *ad* §. *Præmium*, *num.* 15. Num autem occidens Bannitum extra Territorium statuti, seu Principis bannientis mereatur præmium, quod in

Territorio bannientis à statu-
41. to generaliter concessum fuit omnibus bannitorum occisoribus, affirmative respondendum esse concludit *Decian. tract. crimin. lib.* 4. *cap.* 29. *nu.* 2. quem sequitur etiam *Campana resolut.* 23. *num.* 8. *in fin.* ubi recte infert, quod lex tunc ipsum occisionis effectum solummodo considerasse videtur, ubicumque is sequatur, & hoc ob publicam utilitatem.

DISPUTATIO QUINTA.

AN OCCIDENS UNUM PRO ALIO AD ALIQUAM SATISFACTIONEM TENEATUR.

CAPUT PRIMUM.

Satisfactionis nomen, quo in sensu hic accipiatur.

SUMMARIUM.

Verbum satisfacere *latissime sumptum quid significet. nu.* 1.
An satisfacere dicatur is, qui facit id, ad quod nullam habet obligationem. num. 2.
Satisfacere late sumptum quid significet. num. 3.
Remunerans beneficium à benemerito acceptum cur satisfacere dicatur. num. 4.
Quid sit satisfacere stricte sumptum. num. 5.
Luens pœnam delicto suo debitam an satisfacere dicatur. num. 6.
Animæ in Purgatorio an Deo læso pro peccati pœna satisfaciant, vel potius satispatiantur. num. 7.
Satisfactio strictissime sumpta quænam dicatur. num. 8.
Satisfactio quo in sensu hic à nobis accipiatur. num. 9. *quomodo differat à restitutione strictissime sumpta. ibid.*
Satisfactio, & restitutio aliquando promiscue sumuntur. num. 10.
Restitutio an aliquando ampliorem habeat significationem, quam satisfactio. num. 11.
Restitutio an etiam esse possit sine ulla satisfactione. nu. 12.

PRÆMITTO primo, quod verbum *satisfacere* aliquando latissime accipitur, & videtur idem esse, ac præstare alicui, quantum ei placet, seu alicui præstare, quod ejus desiderium implet, prout colligi potest ex *Coras. ad l. satis acceptio, lit. A. ff. de verbor. oblig. Pereyra Elucidar. lib. 2. elucidat. 10. num.* 893. *& Martio Venturin. conf.* 10. *num.* 18. quo in sensu passim quis dicitur satis- 1.

facere, seu complacere naturæ, cupiditati, suspicioni, amicitiæ, opinioni vel propriæ, vel alienæ, nec non disputationi, ac ejusmodi aliis, itaut tunc satisfacere idipsum signi-
2. ficet, quod absque ulla obligatione alicui morem gerere, seu id efficere, quod alicui placet, etiamsi id efficere nullo modo teneatur.

3. Præmitto secundo, quod satisfacere aliquando late sumitur, ideoque tunc is satisfacere dicitur, qui præstat id, quod ex aliqua obligatione præstare debet, sive ea sit ex charitate, sive ex obedientia, vel ex quacumque alia virtute, quo in sensu, qui observat aliquod præceptum, tali præcepto satisfacere dicitur, ad quod observandum ex obedientia solum tenebatur, ut patet ex *Cardinal. de Lugo de just. & jur. tom.* 1. *disp.* 8. *sect.* 2. *num.* 17. nec non qui tantum facit, quantum satis est ad
4. remunerandum beneficium à benemerito acceptum, ut dixit *Azor. institut. moral. lib.* 4. *cap.* 1. *vers. satisfacere dicimur*.

5. Præmitto tertio, quod satisfacere strictè quandoque sumitur, ac proinde satisfacere dicitur in foro externo is, qui luit pœnam ex iustitia vindicativa, seu punitiva delicto suo debitam, cum tunc solvat pœnam à lege, vel à ministro legis, aut legis ministerio pro delicto commisso impositam, nec non is, qui 6.
pœnam à Sacerdote in Sacramento Pœnitentiæ iniunctam, quæ vulgari nomine Pœnitentia appellatur, libere acceptat, ac subit, is enim in foro interno pro culpæ pœna, quæ remanet etiam post condonatam culpam vel integraliter, vel saltem partialiter, Deo læso satifacere dicitur; quin etiam animæ ipse in Purgatorio Deo læso pro peccati pœ- 7.
na satisfacere dicuntur, licet eæ tunc dici debeant satispati potius, quam satisfacere, cum à libera earum voluntate non dependeat pœnæ, quam patiuntur, executio, ut fuse inter alios tradit *Pereyra in Elucidario, lib.* 3. *elucidat.* 4. *sect.* 3. *num.* 1617. & *Cardinal. de Lugo loc. cit.* ubi etiam quis satisfacere dicitur in hac vita pro pœna Purgatorii tam pro se, quam pro aliis, sive per satisfactionem Sacramentalem, sive per aliam, & multo magis satisfacere dicitur is, qui facit, quantum debet ex obligatione Justitiæ commutativæ, vel distributivæ formaliter, vel materialiter læsæ; unde tunc satisfactionis nomen, ut patet

patet ex *Thom.del Bene de juramento*, *cap.* 3. *dub.* 18. *petition.* 15. *num.* 22. amplectitur tum compensationem pro honore
8. læso, quæ strictissime satisfactio dicitur, ut bene advertit *Petr. à Navar. de restitutione*, *lib.*1. *cap.*2. *num.*22. & 23. tum compensationem, quæ fit pro læsione facta in aliis bonis ab honore diversis, quæ specialissime restitutio dicitur, quibus habitis;
9. Dico, quod satisfactionis nomen hic à nobis in dicto stricto sensu accipitur, quatenus scilicet sub se continet tam compensationem pro iniuria illata, quàm restitutionem strictissime sumptam pro damno in aliis bonis dato, ut ex aliis infra dicendis apparebit, unde
10. Colligo, quod, licet restitutio specialiter, ac strictissimæ sumpta, ut mox dictum fuit, sub ipso satisfactionis nomine, ac veluti ejus pars esse videatur; attamen, sicuti satisfactionis nomen ideo nonnunquam promiscue sumitur pro eodem, quo sumitur restitutio, quia in Jure Canonico hæc duo idem significare videntur, siquidem *Gregor. IX. in cap. si culpa*, *de iniur. & damn. dat.* jubet tam pro damno, quam pro iniuria satisfactionem fieri, significans hoc satisfactionis nomen non solum comprehendere satisfactionem pro iniuria, sed etiam illati damni restitutionem; ut bene advertit *Quadrius in viridario reservato*, *disp.* 3. *cas.* 16. *num.* 1241; sic etiam ipsummet restitutionis nomen tam ample nonnunquam sumitur, ut non solum idem significet, quod satisfactio, prout patet ex *Altenstaig. in Lexico Theologico*, *V. restitutio*, *Molina de just. & jur. tom.*3. *disp.* 714. *num.* 2. & *ex Lugo*, ubi supra; sed etiam ampliorem, 11.
quam satisfactio, significationem habeat, ideoque sit aliquando quasi genus; satisfactio autem quasi species restitutionis; quandoquidem in Jure dicitur restituere natalibus, *l.*2. *ff. de natal.restit.* Restituere famæ, *l.* 1. §. *ait Prætor*, *ff. de postuland.* Restituere honoribus, & ordini, *l.* 1. *C. de sentent. pass.* & *cap. ult.* 2. *qu.* 3. Restituere causæ, *l. cum Adrianus*, *ff. de re judic.* ut optime, & fuse tradit *Gabriel a S. Vincentio de just. & jur. disp.* 6. *quæst.* 1. *num.* 3. itaut restitutio 12.
esse possit etiam sine ulla satisfactione, ut docet *Altenstaig. loc. cit.*

CA-

CAPUT SECUNDUM.

Occidens unum pro alio an ei, quem illicite occidere conatus est, licet eum non occiderit, nec personam læserit, satisfactionem aliquam præstare debeat.

SUMMARIUM.

met iniuriatio, & juxta illius æstimationem condemnabatur iniurians. num. seq. in fin.

An sola pœnitentia sine satisfactione obligationem ex illata iniuria contractam dissolvat. num. 22.

Læsus honor an aliquo alio hujus vitæ bono compensari valeat. num. 23.

Qui compensare nequit ad æqualitatem iniuriam aliis illatam, an saltem teneatur ad id, quamvis minus, quod potest. num. 24.

Ex quovis delicto in aliquem facto, cur præter illum Deus etiam, & Respublica offendantur. num. 25.

Reipublicæ interest, quod crimina non remaneant impunita. num. 26.

Satisfactione ab offendente parti offensæ data, cur adhuc Respublica offendentem punire valeat. num. 27.

Si filius iniuriam sibi factam remisit, an Pater contra Iniuriantem agere possit. num. 28.

An iniuriato post acceptam ab iniuriante satisfactionem, liceat in foro judiciali iniuriantem accusare. num. 29.

Iniuriarum actio an in hæredes vel active, vel passive transeat. num. 30.

PRÆMITTO primo, quod, cum superius *disp.* 4. *cap.* 1. actum sit de pœna, qua legitime à Judice, vel ab alio superiore puniri debet eorum subditus, qui illicite aliquem occidere conatus est, licet eum non occiderit, nec personaliter eum offenderit, nunc agendum est de satisfactione, quam, qui aliquem illicite occidere conatus est, licet eum personaliter non offenderit, eidem etiam à Judice non coactus, & extrajudicialiter, immo voluntarie præstare debet ob iniuriam tunc illatam ei, quem illicite
occidere conatus est; solus 1.
etenim conatus illicite occidendi aliquem iniuriam aliquam eidem infert, ideoque *Seneca de Jra, lib.* 1. *cap.* 3. egregie dixit: Iniuriam, qui facturus est, jam facit, & idipsum docuit etiam *Gomez.* cum multis ab eo citatis *variar. resolut. tom.* 3. *cap.* 6. *num.* 3. *Berlinger. Gypsius* in libro, quem Italice scripsit, ac inscripsit *La Spada di honore part.* 2. *sub num.* 11. nec non *Pereyra in Elucidario, lib.* 2. *elucidat.* 10. *sect.* 1. *sub num.* 893. *vers. satisfactio proprie*, quibus etiam adhæret *Guazzin. de pace, quæst.* 50.
num. 14. & 15. ubi cum multis 2.
ab eo adductis tradit, quod explo-

explodens archibusium adversus aliquem absque alia offensione rumpit pacem cum illo, immo *Farinac. cons.* 36. *num.* 6. *& ibi addentes lit. B.*
3. *V. minans* inferunt, quod etiam per solas minas, & manus elevationem ad effectum illicite percutiendi, quamuis nulla sequatur percussio, iniuria infertur, ad quod quamplures alii concordantes allegantur, inter quos *Vulpel. cons.* 51. & *cons.* 82. nec non de *Promissionib. quæst.* 90. *cum Bartol.* ibi citato rationem affert asserendo, quod, cum illicite
4. offendere vere sit iniuriam inferre, offendere autem sit alium ad justam iracundiam provocare, *Herculan. de cautione de non offendendo, cap.* 25. *num.* 1. proinde fit, ut is etiam iniuriam inferat, qui illicite
5. offendere conatur: sola enim intentio illicite offendendi offendit, si ea quomodolibet
6. actu aliquo exteriori exprimatur, ut expresse asserit *Bajard. ad Clar. §. Iniuria, nu.* 1. & *Gypsius ibid.* nec non in libro inscripto *Pareri Cavalereschi, voto* 10. *sub num.* 12. Unde *Herculan. in d. tract. de cautione de non offend: cap.* 29. *nu.* 12. dicit, quod offensio, ut sit justa causa
7. ad rumpendam pacem, sufficit, quod sit in potentia proxima actui; licet non in ipso actu, dummodo tamen sit illicita, nam offendere non semper iniustum, ac illicitum est, & consequenter non semper iniuriam infert offenso, ut 8.
jam innuimus, & non modo satis ex se vere patet, verum etiam fuse, ac abunde constat ex *Viv. decis.* 197. *nu.* 27. *ac seqq.* ubi animadvertendum esse, dicit, quod quinque modis, quos *ibid.* recenset, aliqualiter hominem licitum est nedum offendere, sed etiam eum occidere, cum iniuria ex eo dicta sit, quod non Jure fiat. 9.
Canis. in summa jur. Canon. lib. 3. *tit.* 10. *de Iniuria.*

Præmitto secundo, quod, 10.
cum ob illatam iniuriam vel Civiliter, vel Criminaliter, ut etiam in cæteris delictis, agi possit, *Clar. §. Iniuria, num.* 4. *Sabell. in summa, §. Iniuria, num.* 6. vel etiam extrajudicialiter, de qua *Gypsius*, ubi supra scilicet per compositionem, vel remissionem ad peritorum arbitrium, quod tamen juxta iniuriæ qualitatem decernendum est, idcirco ante omnia inspici debet, cum plures sint Iniu- 11.
riarum gradus, *Bajard. ibid. num.* 47. undenam prædictæ iniuriæ gravitas, aut levitas æstimanda sit, ut ea iniuriæ satis-

satisfactio succedat, quæ ad ipsius injuriæ mensuram recte in tali casu commensurata
12. censeatur, prout vere commensurari debet, ut per satisfactionem tantum fiat, quantum satis sit injuria affecto ad compensationem, *Pereyra Elucidarii lib. 2. elucidat. 10. sect. 1.* quæ est *de Injuriis num.*
13. 893. *in fin.* Injuria enim pro diversa personæ injuriatæ, & injuriantis, causæ, loci, temporis, modi, ac aliarum circumstantiarum qualitate diversimode quoque gravis, aut levis æstimatur: unde in prædicto casu nostro ratione personæ injuriantis, ac injuriatæ gravior æstimatur injuria, quæ à persona laica, vel inferioris conditionis fit Ecclesiasticæ personæ, vel laico in dignitate constituto, vel consanguineo, seu conjuncto, vel honestis mulieribus, vel aliis injuriante majoribus, quibus ab eo specialis honor debetur, quam, quæ personis injurianti paribus, vel eo inferioribus, vel qualitate prædicta carentibus infertur; ratione vero causæ, loci, modi, ac aliarum circumstantiarum augetur injuria, si ea temere, vel publice, vel coram Magistratu, vel in loco Sacro, vel proditorie fiat, prout hæc, & ejusmodi alia fuse videri possunt apud *Donel. de jure civili, lib. 15. cap. 25. Bajard. ad Clar. §. Injuria, num. 47. Gomez. loc. cit. num. 5. Farinac. quæst. 105. num. 24. & seqq. Scanarol. de visitatione Carcerator. lib. 2. cap. 2. §. 35. num.* 51. & 52. nec non *cap. seq. per tot. Leonem in praxi ad litteras Pœnitentiariæ part. 3. in Formula absolution. pro laica, qui manus violentas, &c. vers. Quænam satisfactio, & seqq.* ubi etiam recte subdit, prout antea quoque dixerat *Moneta de conservatoribus cap. 8. num.* 185. quod injuriæ æsti- 14.
matio fieri debet, habito respectu ad tempus, quo injuria illata fuit, non autem ad tempus, quo de illa æstimatio fit: fieri enim potest, ut persona injuriata postea facta fuerit vilior, vel honestior, ideoque mutata sit illius conditio, & qualitas, quæ injuriæ antea illatæ gravitatem, vel levitatem non mutat, *Haunold. de jur. & just. tom. 1. tract. 2. controvers. 8. num.* 571. ubi quoque refert tritum illud

His tribus ex causis injuria dicitur atrox,
Facti, Personæ, vel ratione loci.

& Sabell. in summa divers. tract. tom. 2. §. Injuria, num. 5. ubi plures alios idipsum pertra-

ctantes refert.

Præmitto tertio, quod, cum à volente illicite occidere unum, quem tamen actu non occidit, iniuria inferatur
15. non solum homini, quem occidere conatus est; sed etiam Deo, ac proinde ab iniuriante duplex etiam satisfactio, altera Deo, altera homini debeatur; earum prima, ut expresse tradit *Carbo de restitut. quæst. 3. vers. est au-*
16. *tem satisfactio*, exhiberi potest per solos etiam actus internos voluntatis; hoc est per pœnitentiam, quæ non solum novæ vitæ propositum, sed etiam perpetrati peccati detestationem includit; secunda vero, quæ homini exhibenda est, nisi valide is iniuriam sibi factam remiserit, exhiberi etiam potest per solos actus externos necessario quidem à voluntate imperatos, ut bene tradit *Suarez tom. 4. disp. 4. sect. 81. §. ultimo declarari, in fin.* sed non necessario coniunctos cum satisfacientis voluntate bene affecta, & in melius mutata; cum homines externam reconciliationem respiciant, & cor intueri nequeant. Dixi autem, *nisi valide is iniuriam sibi factam antea remiserit*; multa enim sunt, in quibus homo non potest valide assensum præbere, ac propterea in his scienti etiam, & volenti fieri 17.
possit iniuria, prout patet ex *Moneta de conservationib. cap. 7. num. 91.* ubi recte probat regulam prædictam intelligendam esse in iis duntaxat, quæ à volentis tantum arbitrio, vel voluntate pendent, quæque in illius libera dispositione sunt; *Caramuel in Prodromo Dialexis de non certitudine, num. 228. vers. regula. XXVII.* ubi asserit, quod, qui cognoscit alterius uxorem, adulterium committit, licet mariti scientia, & consensus adsit, ac proinde recte infert, quod regulæ prædictæ interseri, vel subintelligi debet particula ista, & *consentire potenti*, tunc enim verissimum est, quod volenti, consentienti, & consentire potenti non fiat iniuria; quibus adhæret, ac alios quoque refert *Nidus in comment. de regul. iur. in 6. regul. 27. num. 26. & 48.* ubi asserit dictam regulam intelligi de bonis, quorum homo est verus Dominus, quia in his volenti, & consentienti non fit iniuria, cum eorundem vere sit dominus, & ipsis renuntiare possit, non autem in iis bonis, quorum tutor, & custos tantum est. Unde hic etiam inspici

debet,

debet, an is, cui iniuria illata est à conante illum occidere illicite, quamvis non occiderit, dictam iniuriam iniurianti valide remittere possit; sibi enim debitam pro iniuria satisfactionem remittere non potest, qui est alteri subditus, ut Uxor, filius, religiosus, *Sà in aphorismis*, *§. Iniuria*, *vers. non tenetur*, *Nidus*, *ibid. num.* 49. nec non *Haunold. de jur. & just. tom.* 1. *tract.* 2. *cap.* 2.
19. *num.* 15. *& seqq.* ubi docte, ac dilucide distinguit voluntatem propriam cessivam Juris efficacem, ab inefficaci, dicitque voluntatem tunc efficacem esse, quando à nulla superiore potestate inhabilitatur; inefficacem autem esse, quando inhabilitatur; prout
20. inhabilitari constat in pupillo, minorenne, coniuge, filiofamilias, &c. qui, etiamsi alteri cedere conentur, nequeunt Jus suum sibi abdicare, quin alter maneat obligatus ad illud non lædendum, vel, si læsit ad illud reparandum, lege videlicet altiore resistente, propter bonum Reipublicæ hoc exigentis, cum ad rectam Gubernationem spectet Potestas, etiam subditis invitis, quandoque eorum Jura conservandi, unde *num.* 118. *&* 124. concludit, quod consentienti voluntate efficaciter cessiva Juris non fit iniuria ullo modo; sed consentienti voluntate inhabilitata ad cedendum Juri suo adhuc fit Iniuria.

Dico, quod occidens unum 21.
pro alio, quia tunc iniuriam intulit ei, quem illicite occidere conatus est, eidem satisfactionem illam exhibere tenetur, quæ ad prudentis viri arbitrium prædictam iniuriam, si hæc antea valide remissa non fuit, sufficienter compensare valeat; prout satis ex jam dictis liquet: iniuria enim obligationem habet ex delicto, quam non solum pœnitentia, sed satisfactio 22.
ipsa dissolvit, *Tholosan. syntagm. jur. univers. part.* 3. *lib.* 38. *cap.* 1. *num.* 13. *Valer. in differentiis utriusque fori*, *§. Remissio iniuriæ*, *differ.* 7. *num.* 1. *vers. Dico igitur*. Dixi vero *ad prudentis viri arbitrium*, quia olim, ut habetur ex *§. Pœna autem*, *instit. de iniuriis*, *& ex Bartol. in l. Iniuriarum* 21. *num.* 2. *ff. de iniuriis* pœna pro illata iniuria ex prætoris lege committebatur arbitrio ipsius iniuriati, qui medio Juramento coram Judice deponebat se iniuriam sibi illatam tanti æstimare, & secundum id, quod iniuriatus æstimabat, reus con-

demnabatur; sed, quia iniuriis affecti in æstimandis iniuriis sibimet illatis aliquando modum excedebant, ideo pœnæ taxatio Judicis arbitrio relicta fuit, qui propterea Reparator apellabatur, *Mynsinger. in §. pœna autem, instit. de iniur. Leo in dicta Praxi M. Pœnitentiar. part. 3. pag. mihi 266. vers. Ar-*
23. *bitrio tuo*. Qua ratione autem iniuria honorem lædens, qui pluris ab hominibus æstimatur, quam quodvis aliud hujus vitæ bonum, satis compensari queat, egregie tradit *Carbo d. tract. de restitut. quæst.* 14. *vers. Tertia dubitatio*, ubi respondet, quod, ut homines honorem magni faciunt, ita etiam pro suo arbitrio quasdam invenerunt rationes, per quas honori iniuste sibi ablato satisfieri posse putant: quare, ubi ea satisfactio data fuerit, quæ sufficiens putatur, plene pro illata iniuria satisfactum esse putandum est, & is, cui antea iniuria facta fuit, nihil amplius pro ea requirere debet; unde *Bossius de jubilei Privileg. sect. 1. cas. 21. §. 2. num. 14. & seqq.* afferit verius esse, quod,
24. & si damnum illatum per iniuriam pecunia compensari non possit, debet tamen dari compensatio possibilis arbitrio boni viri; quando enim majus bonum compensari nequit ad æqualitatem, tenemur saltem ad minus, & ad id, quod possumus, quia non repugnat naturæ debiti, quod pro majori exigatur minus.

Colligo, quod, cum ex 25.
quovis delicto in aliquem facto non solum pars, quæ iniuriam passa est, verum etiam Deus, & Respublica offendantur, ut optime dixit *Valer. de different. utriusque fori, §. Remissio iniuriæ, diff. 3. vers. in foro vero*, ideoque intersit etiam Reipublicæ, quod cri- 26.
mina non remaneant impunita, *l. vulneratus, ff. ad l. Aquil.* nec Jus publicum pactis privatorum mutari queat, *l. Jus publicum, ff. de pactis*, proinde Judex pro interesse publico, non obstante, quod vere satis- 27.
factio ab offendente data sit parti offensæ, & hæc iniuriam acceptam remiserit, vel condonaverit, adhuc iniuriantem punire poterit, quia per dictam satisfactionem, vel remissionem non tollitur, quin ipsa Respublica fuerit Læsa, & contra iniuriantem agere 28.
possit, *Farinac. quæst.* 105. *nu.* 364. prout, filio remittente iniuriam sibi factam, pater, qui non remisit, & in quem iniuria facta filio resultavit, iniuriarum actione agere potest,

teſt, *l.* 1. §. *uſque adeo*, *ff. de iniuriis*, & in prædictis ita ſentiunt multi, *Farinac. d. quæſt.* 105. *num.* 159. *& ſeqq.* & cum prædictis *Valer. & Nid. ubi ſupra*. An autem ei, qui fuit
29. iniuria affectus, poſt acceptam ſatisfactionem pro iniuria ſibi facta liceat adhuc agere in foro Judiciali, & iniuriantem accuſare, ut is etiam Reipublicæ per debitas pœnas ſatisfaciat, prout alius quiſpiam licite id efficere poteſt, videri poſſunt *Carbo d. tract. de reſtit. quæſt.* 14. *verſ. ſecundum dictum*, & *Guazzin.* cum multis *de pace*, *part.* 1. *quæſt.* 9. *num.* 48. *& ſeqq.* ubi etiam habetur, an per pacem, & remiſſionem iniuriæ tollatur, quin offenſus agere poſſit ad damna, expenſas, & intereſſe, ad quod multas diſtinctiones, nec non opinionum varietates affert. An autem Iniuriarum
30. actio vel active, vel paſſive tranſeat in hæredes, etiamſi mortuus illatas ſibi iniurias ignoraverit, patere poteſt ex *Farinac. d. quæſt.* 105. *num.* 169. *& Carpzou. rer. criminal. part.* 2. *quæſt.* 65. *num.* 8. *& quæſt.* 96. *num.* 24. *& ſeqq.* ubi cum pluribus aliis id bene diſcutiunt, diſtinguunt, ac decidunt.

CAPUT TERTIUM.

Occidens culpabiliter unum pro alio an ad reſtitutionem aliquam teneatur.

SUMMARIUM.

Reſtitutio pro damno cuipiam culpabiliter, ac iniuſte illato an ſit vere pœna delicti, vel quid ab ea diverſum. num. 1.

Qui Talionis pœnam pro delicto perſolvit, an ad reſtitutionem etiam damnorum ex eo ſecutorum teneatur. num. 2.

An aliquando reſtituendum ſit damnum, quamvis inculpabiliter illatum fuerit. num. 3.

Reſtitutio pro damno illato, ad quam quis à Judice condemnatur, an ſit proprie pœna. num. 4.

Reſtitutio quid ſit. num. 5. *Unde oriatur. num.* 6.

Culpa Juridica cur ſic appelletur. num. 7. *an aliquando coniuncta ſit cum Theologica. num.* 8.

Culpa ex delicto quam diverſa ſit à culpa ex contractu. nu. 9.

Reſtituendi obligationem indubitanter oriri ex dolo, & culpa communiter à Doctoribus traditur. num. 10. *an dicta obligatio naſcatur etiam ex culpa levi, vel leviſſima, controverſum*

tutionem; non autem in occisione unius pro alio. num. 34.
An aliquando sub culpa tantum levi quis obligetur ad restitutionem damni gravis. n. 35.

PRÆMITTO primo, quod, cum superius *disp.* 2. *cap.* 3. & *disp.* 4. *cap.* 1. fuse dixerimus, quid, & quotuplex sit culpa tam in foro interno, quam externo, nec non quam pœnam mereatur occidens culpabiliter unum pro alio, nunc, iis omissis, agendum est, an occidens culpabiliter unũ, dum alium occidere volebat, pro tali occisione ad restitutionem aliquam teneatur?
1. restitutio enim pro damno cuipiam culpabiliter, ac iniuste illato vere pœna delicti non est, immo est quid valde ab illa diversum. Pœna siquidem imponitur, & irrogatur in vindictam publicam, estque compensatio iniuriæ, quæ Reipublicæ illata fuit; restitutio autem liberat à debito, quo quis ex iustitia non vindicativa, sed commutativa, ipsimet læsæ parti tenetur, nam per delicti pœnam Reipublicæ quidem satisfit, sed non parti, quæ damnum passa est, & cui illud solvi debet ex naturali obligatione, ad quam æquitas obstringit, etiamsi juxta probabiliorem opinionem delinquens Talionis 2.
pœnam persolvisset, *Covar. var. resolut. lib.* 2. *cap.* 10. *num.* 2. *circa medium*, *Less. lib.* 2. *cap.* 9. *dub.* 22. *Comitol. respons. moral. lib.* 4. *quæst.* 11. *num.* 7. & etiamsi 3.
damnum ei sine culpa illatum fuisset, ut aliquando contingere potest; unde prædicta restitutio pro damno illato, etiamsi ad illam quis à Judice 4.
condemnetur, nunquam proprie pœna dici poterit, ut egregie tradunt *Valer. de differ. utriusque fori*, §. *Restitutio, differ.* 43. & *Gibalin. de universa negotiat. lib.* 6. *cap.* 2. *art.* 5. *num.* 9. nec non *cap.* 5. *art.* 3. *num.* 4. ubi concludit, quod restitutio est actus justitiæ, non pœna iniustitiæ, cum sit reparatio æqualitatis, ad quam 5.
justitia ex sua natura obligat; unde *Giurba in consuetud. Messanenses, cap.* 2. *gl.* 8. *num.* 3. optime concludit, quod necessitas restituendi, vel satisfaciendi non oritur ex pravi- 6.
tate intentionis, quæ licet sit contra charitatem, tamen restituendi necessitatem non inducit, sed oritur ex damno iniuste, & ex culpa dato, ideoque ex Justitia commutativa, ad quod innumeros allegat.

Præmitto secundo, quod, cum in occidente culpabiliter unum

7. unum pro alio culpa esse possit vel Juridica tantum, quæ sic appellatur, quasi vim tantum
8. obtineat in Jure, ut dixit *Giballin. loco mox citato*; vel theologica tantum, vel utraque simul, proinde videndum hic est, quænam, qualis, & quo in foro culpa ex delicto tan-
9. tum inducat obligationem ad aliquam restitutionem. Dixi autem *ex delicto tantum*, quia de illa tantum hic agitur, non vero de culpa ex contractu, vel officio, in qua, sicuti diversa militat ratio, sic etiam diversa est restitutionis obligatio, ut inter alios bene advertit *Petr. Navarra de resti-*
10. *tut. lib. 2. cap. 1. num. 51.* Quamvis ergo juxta communem Doctorum sententiam, de qua testatur, eamque probat dictus *Navarra ibid. num. 53. vers. & primum* indubitatum videri possit, quod non tantum ex dolo, verum etiam ex lata culpa in utroque foro, de qua inferius agemus, incurratur restituendi obligatio, quia, inquit, tunc voluntarie, ac iniuste damnum datur; nihilominus vere indubitatum nō
11. est, quod quispiam ex culpa levi, aut etiā levissima dictam restitutionis obligationem incurrat, vel non incurrat: nam Canonistæ plures cū *Glossa in cap. consuluisti 2. quæst. 5.* aperte tenent, quod etiam de levi, ac levissima, nec tantum in foro judiciali, & externo, sed etiam in foro interno, & in conscientia quispiam ad illati damni restitutionem teneatur, ut videre est apud *Filliucium Moralium tom. 2. tract. 32. cap. 2. num. 34.* ubi tamen asserit probabiliorem, & com- 12.
muniorem esse aliorum sententiam, quod ex dolo, & culpa lata tantum teneatur quis citra contractum, & officium in conscientia ad restitutionem, immo *num. 35.* subdit culpam latam ad hoc, ut quis obligetur ex ea in 13.
foro conscientiæ, debere esse peccatum mortale, quia culpa venialis non est actus perfectus in ratione iniuriæ, nec proinde ad restitutionem obligat sub mortali, nec desunt, qui asserunt cum *Thomasio, Decad. 4. part. 2. tract. 4. tit. 12. num. 689. & Trullench. tom. 2. lib. 7. cap. 6. dub. 3. num. 13.* inferentem damnum ex aliqua culpa teneri ad restitu- 14.
tionem pro qualitate culpæ, &, si dubitetur, an culpa sit gravis, vel levis, teneri ad dimidium damnorum, prout 15.
nec desunt, qui sentiant eum, qui dat operam rei illicitæ, prout in casu nostro, teneri

ad

16. ad restitutionem damni inde secuti, etiamsi omnem debitam diligentiam adhibuerit, prout videre est apud *Vasquez de restitution. cap.* 2. §. 2. *dub.* 3. ubi etiam ipse cum aliis ibidem allegatis oppositam sententiam amplectitur, eamque bene probat, quia, inquit, tota ratio restituendi est, quod
17. damnum illatum voluntarium sit inferenti saltem in ipsa damni causa, unde sive is det operam rei licitæ, sive illicitæ, inde non est sumendum voluntarium, & consequenter id est impertinens ad Restitutionem; prout idipsum docent etiam *Thomasius loc. cit. sub num.* 689. nec non *Gibalin. ibid. sub num.* 21. & *Trullench. ibid. num.* 7.

Præmitto tertio, quod, quamvis regula communiter in jure recepta sit, quod valet argumentum de foro externo
18. ad forum internum, & è converso, ut patet ex *Valer. de differ. utriusq; fori, in præludiis, num.* 38. aliquando tamen
19. culpa in foro externo adeo discrepat à culpa in foro interno, ut sæpe apud Juristas lata, aut etiam latissima culpa sit; apud Theologos autem in foro conscientiæ nulla sit, & è contra, quæ apud Juristas culpa levis, aut levissima dicitur, sit in conscientiæ foro gravis, & mortalis, ut optime dixit *Tanner. tom.* 3. *disp.* 4. *quæst.* 6. *dub.* 2. *num.* 34. idcirco pro clariore cognitione diversitatis inter obligationem in foro vel externo, vel interno, vel in utroque simul ad restituendum damnum, quod ab occidente unum pro alio non sine aliqua culpa illatum est, in primis adverti debet cum *Azor. instit. moral. part.* 3. *lib.* 4. *cap.* 7. *Thom. del Bene in tract. de radice restitutionis, dub.* 3. *Cardin. de Lugo de just. & jur. tom.* 1. *disp.* 8. *sect.* 3. prædictam diversitatem obligationum 20.
fori externi, & interni non solum oriri ex eo, quod forum externum sæpe, ut supra innuimus, nititur præsumptionibus, quæ cessant in foro interno, ubi veritas stat contra præsumptiones; sed etiam ex eo, quod leges Civiles, quæ restitutionem imponunt pro damno alicui culpabiliter illato, cum ad Cives diligentiores reddendos ob publicam utilitatem institutæ sint, respiciunt ad omissionem diligentiæ quoad forum exter- 21.
num, & sic quasi pœnales sunt, quibus hoc commune est, ut 22.
non obligent ante Judicis sententiam, nec post mortem eorum, à quibus damnum illa-

illatum fuit, detur ex prædi-
23. ctis legibus actio adversus
eorum hæredes, nisi lis ante
dictam mortem contestata
fuerit, ut inter alios bene tra-
dit *Thom. del Bene d. tract.* 5.
dubit. 1. *sect.* 2. *num.* 11. unde
mirum non est, quod prædi-
ctæ leges, ut sentiunt multi
cum prædicto *Del Bene ibid.*
24. *dubit.* 3. *num.* 4. receptæ non sint
in foro conscientiæ, ac proinde
multa liceant in foro interno,
25. quæ non licent in externo, &
è converso, ut cum pluribus
secum adductis dixit etiam
Valer. in dictis præludiis sub
26. *num.* 27. ubi subdit, quod,
licet lex humana multa tole-
ret, quæ sunt contra Jus natu-
rale, ac divinum, ob pacem,
& tranquillitatem Reipubli-
cæ, & ob vitanda majora mala,
nec non aliis ex causis, inter
quas *Tamburin. in decalog. lib.*
6. cap. 4. §. 3. *num.* 34. duas
refert, ne scilicet detur ansa
excusandi delicta, & ut punia-
tur malus animus iniuste occi-
dendi hominem jam factus
externus per intentationem
homicidii: in foro tamen
conscientiæ nihil illorum tole-
ratur, nec tolerari potest, quia
in eo Jus naturale, ac divinum
inviolabiliter servatur; ex
quibus omnibus utrinque
recte perpensis

Dico, quod occidens cul- 27.
pabiliter, ac iniuste unum pro
alio, si culpa juridica tantum
fuit, pro tali occisione non
tenetur in foro conscientiæ
sub ullo peccato ad ullam
damnorum inde secutorum
restitutionem, nisi post Judi-
cis sententiam, & condemna-
tionem ad ea restituenda; si
vero culpa non Juridica tan-
tum, sed etiam Teologica, & 28.
gravis fuit, tunc in foro inter-
no, ac etiam ante omnem Ju-
dicis sententiam, ad omnem
restitutionem prædictam
tenetur; in foro autem exter-
no ad eam tantum, quæ juxta 29.
varias factorum, ac persona-
rum qualitates prudenti Judi-
cis arbitrio justa, & æqua
decernitur. Quæ conclusio-
nes patere mihi videntur tum
ex prædictis, tum ex infra
dicendis. Quamvis enim obli-
gatio restituendi ex delicto
non sit proprie pœna, ut jam 30.
dictum fuit; pœnam tamen
aliquomodo imitatur: unde,
sicuti non est obligatio ad
pœnam, ubi non præcessit
culpa, nec est obligatio ad
pœnam gravem, ubi non præ-
cessit culpa gravis, sic etiam 31.
obligatio in foro interno ad
restituendum graue damnum
debet oriri ex culpa gravi con-
tra justitiam, prout optime
arguit

arguit *De Lugo d sect.*5. & cum eo quamplures alii *ibid.* allegati, *num.* 56. quibus etiam addi possunt *Gratian. disceptation. forens. cap.* 970. *num.* 19. *Valer. ibid. V. damnum, different.* 1. *num.* 4. *Coton. controversiar. lib.* 2. *controv.* 9. *cap.* 1. *num.* 13. *Tamburin. in decalog. lib.* 6. *cap.* 4. §. 3. *num.* 30. *& seqq. Caspens. in cursu Theologico tract.* 18. *disp.* 1. *sect.* 6. *num.* 61. *Franc. Staiban. in summa Princip. princip.* 121. ubi fuse hoc probat, & contrariis respondet, *Haunold. de jure, & just. tom.* 1. *tract.* 2. *cap.* 2. §. 3. *num.* 191. *& seqq.* unde

32. Colligo, quod, sicuti votum, v. g. recitandi quotidie Canonicas horas, vel Rosarium, si non plene, nec integre voluntarium fuit emittenti, ad nihil omnino eundem obligat, sic etiam actio exterior occidendi unum pro alio,

33. nisi sit plene, ac integre voluntaria occidenti, ac formaliter, & proprie iniuriosa personæ, quæ fuit occisa, ideoque sit verum homicidium, nullo modo ad ullam restitutionem obligat ejusmodi occisorem. Dixi autem *nullo modo*, quia talis occisio, cum ad nihil restituendum obliget, proinde talis occisor nec etiam sub aliquo veniali peccato partem ullam damni dati restituere tenetur, ut expresse tradunt *De Lugo ibid. num.* 58. *ac Tamburin. loc. cit. num.* 31. *&* 33. nec non ante ipsos *Henriquez* cum pluribus aliis *lib.* 13. *cap.* 3. *num.* 1. ubi absolute asserit veniale peccatum non satis esse pro obligatione restitutionis, *Coton.* ubi supra, *d. num.* 13. ubi recte infert, quod, licet 34.
ad inducendam obligationem restituendi sub veniali peccato sufficiat aliquando culpa Theologica venialis, ut in furto levi plene voluntario, in quo levitas culpæ, & obligationis oritur tantum ex levitate materiæ, minime tamen sufficit culpa venialis orta ex defectu iniuriæ formalis, ac plene voluntariæ, etiamsi tunc materia vere sit gravis, *Del Bene*, ubi supra, *dubit.* 3. *nu.* 1. *&* 2. ubi aperte statuit nullam simpliciter in prædicto casu oriri restitutionis obligationem, quia, inquit, mirum 35.
esset, quod quis sub culpa tantum levi obligetur ad restitutionem damni gravis, prout hoc ipsum etiam fuse comprobat *Januar. moral. resolut.* 54. *num.* 7. *& seqq.*

CAPUT QUARTUM.

Occidens unum pro alio ex lata culpa an æque, ac ex dolo ad restitutionem teneatur.

SUMMARIUM.

Lata culpa cur regulariter dolo æquiparetur. num. 1.

Jura loquentia de dolo per dictiones taxativas an præsumantur loqui etiam de culpa lata. num. 2.

Dolus, & lata culpa sæpe distant ad invicem. num. 3.

Latæ culpæ, ac doli æquiparatio multas patitur limitationes. num. 4.

Pœna corporalis an iniungi possit non solum ex dolo, verum etiam ex lata culpa. num. 5.

An dolus, & lata culpa æquiparentur in pœnalibus, & maleficiis. num. 6.

Quæstio de latæ culpæ, ac doli æquiparatione ab aliquibus satis dubia dicitur. num. 7.

Restitutio quid sit. num. 8. *ex iustitiæ læsione oritur. num.* 9.

In restitutionis obligatione ex delicto quænam considerari debeant. num. 10.

An, & quomodo pœna, & restitutio tum iniuriæ, seu culpæ, tum damno per iniustam læsionem illato respondeant. num. 11.

Restitutionis quantitas non ex iniuriæ gravitate, sed ex damni quantitate desumi, ac æstimari debet. num. 12.

Ubi culpa major, ibi pœna major esse debet. num. 13.

Occidens unum pro alio ex lata culpa æque, ac ex dolo ad restitutionem tenetur. nu. 14.

Quod lata culpa sufficiat ad restitutionis obligationem inducendam, an communis sit opinio. num. 15.

An eadem omnino damni restitutio tam ex lata culpa, quam ex dolo debeatur. num. 16.

Tam furans clam mille aureos, quam per vim totidem rapiens, cur ad æqualem restitutionem teneantur. num. 17.

Iniuria in rapina violenta major est, quam in furto simplici. num. 18.

Homicida proditorius an teneatur ad majorem restitutionem, quam non proditorius. nu. 19.

Damnum qui dedit ex lata culpa, & non ex dolo, an tam in foro interno, quam in externo ad restitutionem teneatur. num. 20.

Culpa lata in delictis obligans ad restitutionem qualis esse debeat. num. 21.

An aliquando culpa, quæ in foro externo lata dicitur, in

interno

interno levis, aut nulla sit. num. 22.

Cur aliquando in foro externo ex culpa levi, ac etiam levissima quis ad restitutionem damnetur. num. 23.

1. PRæmitto primo, quod ratio dubitandi esse potest, quia, licet lata culpa regulariter dolo æquiparetur, ideoque dolo proxima dicatur, & jura loquentia de dolo, etiam per dictiones taxativas, cujusmodi sunt *solum*, *tantum*, *duntaxat*, ac similes
2. aliæ, præsumantur etiam loqui de culpa lata; unde aliquando in Jure dispositio loquens de dolo comprehendit latam culpam, & lata culpa pro dolo ipso accipitur, prout videre est apud *Bargal. de dolo lib.* 5. *cap.* 2. *Farinac. quæst.* 87. *nu.* 14. *& seqq.* ubi plures textus, ac Doctores idipsum confirmantes allegat; nihilominus mul-
3. ta sunt, in quibus dolus, & lata culpa distant ad invicem, & diverso Jure censentur, pro qua diversitate *Bargal. ibid.* plures enumerat casus, in quibus diversitas prædicta palam elucescit, ideoque *d. lib.* 5. *cap.* 3. *num.* 2. *ac* 3. latam culpam dicit esse culpam gravem; dolum vero esse culpam gravissimam, ex quibus satis apparet, quod à nobis non immerito dubitandum fuerit, an in proposito etiam casu nostro quoad inducendam restitutionis obligationem idipsum dicendum sit de culpa lata, quod alibi de dolo ipso dicitur.

Præmitto secundo, quod, 4.
quamvis prædicta latæ culpæ cum vero dolo æquiparatio multipliciter à multis limitetur, ut patet ex *Bargal. d. cap.* 2. *num.* 20. *& seqq.* ubi undecim limitationes, ac effectuum differentias inter dolum, ac latam culpam enumerat, & inter eas eam in primis affert, ac probat, quæ asserit
ex dolo pœnam sanguinis, vel 5.
aliam corporalem iniungi posse, non autem ex lata culpa, ad quod plures alios refert, quibus addi potest *Ant. Burgos. in repet. cap. cognoscentes, de constitut. num.* 75. ubi lata culpa 6.
dicitur similis dolo in contractibus; non tamen in pœnalibus, *Hippol. Riminald. in cap.* 1. *de offic. de leg. num* 54. ubi tradit culpam, & dolum in maleficiis non æquiparari *Ayrer. de homicidio, part.* 2. *num.* 102. ubi cum multis ab eo citatis ait, quod lata culpa dolo non æquiparatur in criminalibus, *Farinac. d. quæst.* 87. *num.* 18. qui cum pluribus aliis de communi

muni testatur, & *Sabell. in summa divers. tract. tom.* 1. §. *culpa num.* 3. ubi cum *Pac. Jordan. Lucubration. vol.* 3. *lib.* 14. *tit.* 13. *nu.* 149. tenet latam culpam in contractibus, & pœnis pecuniariis æquiparari dolo, secus autem in delictis, & quoad pœnas corporales; attamen alii prædictam limitationem expresse impugnant, ut patet tum ex *Bargal. ibid. num.* 49. *& seqq.* ubi pro hac sententia *Angelum Salyc. & Zasium* adducit, tum etiam ex *Farinac. d. quæst.* 87. *num.* 19. ubi pro eadem allègat *Bartol. & Marsilium*, quibus adhæret quoque *Mangrella in addit. ad Bartol. in l. si dolo malo, §. non autem, vers. Nota si quis*,
7. ex quibus apparet hanc quæstionem satis dubiam esse, prout eam talem dixit *Carbo de restitut. quæst.* 71. *in fin.* Quamobrem
8. Præmitto tertio, quod, cum restitutio sit damni iniuste dati secundum arithmeticam æqualitatem restauratio, ut ex communi Doctorum sententia traditur à *Thom. Del Bene, de radice restitutionis, dubit.* 1. *num.* 1. *& seqq.* ac
9. proinde restitutionis obligatio ex Justitiæ læsione oriatur (qui enim Justitiam non læsit, ad restitutionem nō obligatur) inde fit, ut in restitutionis obligatione ex delicto, de qua hic agitur, considerari debeant tum culpa, seu iniuria 10.
in lædendo iniuste alium, tum damnum inde secutum, prout bene advertit inter alios *Molin. de just. & jur. disp.* 715. *num.* 5. *& 6.* ubi propterea subdit, 11.
quod iniuriæ, seu culpæ à lædente iniuste alium commissæ, & præcise à damno dato sumptæ respondet non restitutio, sed pœna, qua juste, ac æque puniri debet, qui damnum iniuste dedit; ipsi autem damno iniuste illato respondet non pœna, sed restitutio, quæ illud læsionem passo resarciat, & compenset ad æqualitatem, ideoque quantitas restitutionis, prout opti- 12.
me dixit *Lessius de just. & jur. lib.* 2. *cap.* 9. *dubit.* 21. *sub num.* 134. *& Gibalin. de universa rerum humanar. negotiat. tom.* 2. *lib.* 6. *cap.* 7. *art.* 3. *num.* 3. sumitur, & æstimatur ex quantitate damni per iniuriam illati, non ex gravitate iniuriæ; licet, ubi 13.
culpa major est, major etiam pœna, non vero major restitutio respondere debeat; cum enim iniuria non inferat obligationem restituendi, nisi pro damno solum iniuste illato, consequenter fit, ut, qualis est ipsius damni iniuste illati quan-

quantitas, talis esse debeat ipsamet ejusdem damni restitutio, non autem major, aut minor restitutionis quantitas, prout major, aut minor fuit in damno inferendo iniuriæ, atque culpæ gravitas; quod clare patet ex jam dictis, & ex traditis à *Lugo de just. & jur. tom.* 1. *disp.* 11. *sect.* 1. *num.* 25. quibus stantibus,

14. Dico, quod occidens unum pro alio ex lata culpa æque, ac ex dolo ad restitutionem tenetur; cum enim ad restitutionis obligationem sufficiat
15. damnum ex lata culpa datum, ut jam diximus, & expresse tradit *Petr. Navarra de restitut. lib.* 2. *cap.* 1. *num.* 53. ubi testatur de communi, & *Carbo de restitut. quæst.* 71. *vers. secunda sententia*, ubi plures concordantes adducit, cumque damnificantis dolus non augeat ipsius damni, sed iniuriæ, seu culpæ tantum quantitatem, idcirco
16. eadem omnino damni restitutio tam ex lata culpa, quam ex dolo dati debetur; sicuti
17. æqualis debetur restitutio tam ab eo, qui mille aureos clam furatur, quam ab eo, qui totidem per rapinam, & vim abstulit, licet istius culpa gravior sit, quam illius; damnum enim in utroque casu est æquale, ac proinde restitutio ipsa, quæ ex æquali damno consurgit, æqualis etiam esse debet; 18.
quamvis iniuria major sit in rapina violenta, quam in simplici furto, ut optime dixit *Lugo loc. cit.* nec non *Stephan. à S. Gregorio de restit. lib.* 1. *cap.* 10. *num.* 7. ubi cum *Azor.* & aliis concludit, quod occi- 19.
dens alium proditorie, insidiose, &c. non tenetur ad majorem restitutionem, quam occidens alium modo minus iniurioso, quia restitutionis quantitas non nisi ex damni iniuste dati quantitate desumitur.

Colligo, quod commune illud Doctorum assertum, de quo testatur cum multis aliis *Ferretus in repetitione cap. quoniam contra, de probat. num.* 72. ex quibus expresse traditur, 20.
eum, qui ex dolo, vel lata culpa damnum dedit alicui, teneri ad illud resarciendum, nedum in foro contentioso Canonico, vel Civili, sed etiam in conscientia, intelligi debet de culpa lata, nedum Civili, sed etiam Theologica, 21.
itaut sit etiam culpa gravis in foro interno; culpa enim illa, ex qua in delictis, ac extra contractum restitutionis obligatio inducitur, & de qua tantum nos hic agimus, aliquando in foro externo lata dici-

dicitur, ac pro lata reputatur; in foro autem interno vere
22. nulla, vel levis tantum est, ut ex superius dictis patet, & ex *Valer. de different. utriusq; fori*, §. *damnum*, *differ.* 9. *num.* 1. quæ culpa in prædicto casu nullam parit obligationis restitutionem in conscientiæ foro, ut jam diximus; licet in foro exteriori, qui damnum
23. ex levissima etiam culpa intulit, aliquando ad restitutionem damnetur, ut dixit *Thomasius de executor. ultim. volunt. num.* 1038. *& Alloza in floribus summar.* §. *Restitutio*, *sect.* 1. *num.* 7. Jura enim culpam considerant pro foro suo externo, & juxta eam sequendo præsumptiones fori sui externi sententias ferunt, ut bene dixit *Tamburin. in decalog. lib.* 8. *tract.* 3. *cap.* 2. §. 4. *num.* 1. & *Mendo in Epitom. opinion. moral.* §. *Restitutio*, *num.* 46. *in fin.* quia, inquit, culpa in foro externo accedit ad dolum.

CAPUT QUINTUM.

Occidens unum pro alio an præcise pro ablatæ vitæ damno quidpiam restituere debeat.

SUMMARIUM.

Cur in foro externo præcise pro vitæ ablatæ damno homicida nihil restituere cogatur. nu. 1.

Vita, vel corpus hominis liberi, quo in sensu communiter nullam æstimationem recipere dicantur. num. 2.

Pro vitæ ablatione cur in aliquibus locis reus à Judice ad aliquid solvendum condemnetur. num. 3.

Occisor cur ex delicto amittat Jus succedendi occiso. num. 4.

Num in foro interno aliquid præcise pro vitæ damno debeatur, magna est inter doctores dissensio. num. 5.

Damnum vitæ quomodo secundum aliquos compensari possit, ac debeat. num. 6.

Personæ occisæ qualitas, & occidendi modus an restitutionem augeant. num. 7.

Talionis pœna, vel capitis sententia num homicidii damnum, ac injuriam omnem compenset. num. 8.

Pœnæ cur à Judice delinquentibus infligantur. num. 9.

Re-

PRæMITTO primo, quod in foro externo pro vitæ, vel membri ablatione, nullam pecuniariam, vel alterius generis satisfactionem deberi expresse fatetur *Azor. instit. mo-* 1

 ral.

val. part. 3. *lib.* 5. *cap.* 3. *verf. in hac re*, & *Raynaud. de virtutib. & vitiis*, *lib.* 3. *sect.* 3. *cap.* 7. *num.* 305. ubi teſtatur univerſi orbis, & omnium tribunalium praxim eſſe, ut pro vita alteri erepta nullum reſtituendi onus imponatur homicidæ, cum nec Jure Canonico, nec Civili iniuſtus occiſor ad talem reſtitutionem obligetur: vita enim, vel corpus
2. hominis liberi nullam recipit æſtimationem, hoc eſt nullo humano pretio compenſari poteſt, cum dicta bona ſupra omne pretium humanum, & altioris ordinis, ac diverſi generis ſint, ut patet ex *textu in l. ex hac*, *ff. ſi quadrupes*, *in l. fin. ff. de iis, qui dejec. in l. liber homo*, *ff. ad l. Aquil. ex Gloſſ. in cap.* 1. *de iniur.* nec non ex communi Doctorum opinione, de qua teſtantur *Valer. de differ. utriuſque fori*, *§. Reſtitutio*, *differ.* 45. *in princip.* & plures alii, quos citat, ac ſequitur *Gabriel. à S. Vincentio de juſt. & jur. diſp.* 6. *quæſt.* 6. *§.* 8. *num.* 131. itemque *Coton. controverſiar. lib.* 2. *controv.* 9. *cap.* 4. *num.* 103. ubi præ cæteris
1 allegat *Cardin. de Lugo*, *Sfortiam Pallavicinum*, *& Martinum de Esparza* (quos jure, ac merito tres magnos præſentis ſæculi viros appellat)

niſi forte aliud alicubi ex peculiari aliqua lege, vel legitima conſuetudine ſervandum ſit, prout multis in locis 3.
juxta communem eorum obſervantiam, teſte dicto *Valer. ibid.* pro vitæ ablatione, ac membrorum mutilatione vel compoſitio aliqua pecuniaria ſit, in qua partes ipſæ conveniunt, vel reus à Judice ad aliquid ſolvendum condemnatur in lenimentum doloris, vel caſtigationem iniuriantis, prout etiam idcirco legibus 4.
conſtitutum eſt, ut occiſor ex delicto amittat jus ſuccedendi occiſo, *l. cum ratio*, *§. fin. ff. de bonis damnator. l. indignum*, *C. de his, quæ ut indignis auferunt. Haunold. de jur. & juſt. tr.* 2. *cap.* 6. *controverſ.* 5. *num.* 661.

Præmitto ſecundo, quod, 5.
an in foro interno aliquid in noſtro caſu ante Judicis ad id condemnantis ſententiam reſarciri debeat, magna eſt inter Doctores diſſenſio; multi enim non ſolum ex antiquioribus, verum etiam ex recentioribus, qui videri poſſunt, apud dictum *Gabriel. à S. Vicentio*, *ubi ſuprà*, *num.* 130. & fuſius apud *Tanner. tom.* 3. *diſp.* 4. *quæſt.* 6. *dub.* 4. *num.* 110. cenſent damna illata in vita, membris, honore, aut fama

ſi

si aliter compensari nequeunt, ea pecuniæ quantitate compensari posse, ac debere, quæ boni viri arbitrio taxabitur,
6. considerata occisi conditione, & occisionis modo; quo enim major est occisæ personæ æstimatio, & sævior occidendi
7. modus, eo major restitutio facienda est, ut prædictæ opinionis sectatores tradunt, à quibus non dicordat *Petrus à S. Ioseph. in Idea Theol. moral. lib.4. cap.12. vers. dico primo*, ubi concludit, dicendo, si pro vita equi compensatio aliqua facienda est, quid ni pro vita hominis? ex quibus tamen aliqui sic eandem sententiam temperant, ut ea locum non habeat, quando, qui occidit,
8. justam Talionis pœnam in Judicio subivit, prout videre est apud *Dianam part. 5. tract. 4. resolut. 60.* ubi plures affert, quos ipsemet sequitur, asserentes probabile esse, quod capitis sententia iniuriam omnem, ac damnum homicidii compenset, & apud eundem *Tannerum ibid. num.* 113. ubi tamen ipse recte cum pluribus aliis omnino dissentit, ideoque concludit, quod restitutionis obligatio (si aliquid pro vitæ, vel corporis damno restituendum esset, prout prædictæ sententiæ sequaces putant) per dictam publicam pœnam non tolleretur, quia, ut jam diximus, pœnæ infli- 9.
guntur à Judice, non ut parti læsæ compensetur; sed ut iniuria legibus, ac Reipublicæ illata vindicetur, aliisque terror incutiatur, prout expresse tradit, ac bene probat *Comitol. respons. moral. lib. 4. quæst. 11. num. 7.* ac optime post quamplures alios, quos ibid. allegat, ratiocinatur *Mallet. moral. Theolog. tom. 2. malleat. 28. tract. 2.* nec non *Raynaud. de virtutib. & vitiis, lib. 3 sect. 3. cap. 7. num. 304.* & *Nicolius in flosculis, §. Homicidiū, nu. 3.* sicut etiam ex prædicta ratione fit, ut, quamvis occisus, vel ejus hæredes omnem iniuriam, & omne damnum remiserint occisori, non proinde remissa fuerit pœna delicti, quam 10.
nihilominus Judex ob Reipublicæ bonum occisori juste infligere potest; remissio enim ab occiso, vel ejus hæredibus facta, ut occisorem non relevat ab obligatione satisfaciendi Deo pro iniuria ei per homicidium illata, ita neque ab obligatione subeundi pœnam à Judice infligendam pro iniuria, & damno Reipublicæ illato, dum contra ejus leges homicidium commisit, eamque uno ejusdem membro

privavit, cum remissio prædi-
11. ctarum iniuriarum Deo, ac Reipublicæ factarum nullatenus ad occisum, neque ad ejus hæredes spectet, ac pro-
12. inde nemo remittere possit ea, quæ alteri debentur, prout neque Princeps remittere censetur homicidæ obligationem restituendi damna temporalia ex homicidio secuta, cum dicta restitutio jure naturæ debeatur, licet aliquando ex justa causa Princeps condonet homicidæ pœnam delicti, ideoque vitam, qua ob delictum privandus erat, ut bene tradit *Gabriel. à S. Vincentio de just. & jur. disp. 6. quæst. 6. §. 13. num.* 156. sed multo plures ex adverso, & multo probabilius tenent, neque in
13. foro interno quidquam temporale ab occidente, vel ejus hæredibus ex Justitia restituendum esse ante Judicis sententiam præcise pro vita hominis liberi iniuste occisi, aut pro aliis corporalibus damnis, sed tantum pro damnis realibus, sive temporalibus, si quæ inde secuta sunt, vel sequantur (de quibus inferius distincte agetur) hanc enim sententiam tenent *Albericus*, *Panormitanus*, *Gomez*, *Navarrus*, *Petrus Navarra*, *Azor. & Angles*, quos refert, ac sequitur *Sanchez lib.* 1. *consil. conf.* 4. *num.* 7. *Bannes*, & *Victoria*, quos refert, ac sequitur *Vasquez de restitut. cap.* 2. §. 3. *dub.* 6. *num.* 17. *Hostiens. Covarr.* & alii, quos refert, ac sequitur *Turrian. disp.* 28. *dub.* 1. & *Lessius de justitia*, & *jur. lib.* 2. *cap.* 9. *dub.* 23. *nu.* 141. quibus etiam passim jam accedunt recentiores, *Filliucius*, *Gordonus*, *Layman*, & *Becanus*, quos refert, ac sequitur *Diana*, ubi supra, *resolut.* 54. nec non *Tamburin. in Decalog. lib.* 6. *cap.* 4. §. 3. *num.* 22. *Valer. in differ. utriusque fori*, §. *restitutio*, *differ.* 45. *vers. Alii vero putant*, *A S. Fausto in speculo*, *disp.* 25. *quæst.* 23. *num.* 3. *Mazuchel. de casib. reservat. disp.* 2. *cap.* 7. *difficult.* 5. *num.* 168. *Gabr. à S. Vincent. d. disp.* 6. *quæst.* 6. §. 8. *num.* 131. *Bassæus in floribus*, §. *homicidium* 3. *num.* 5. *vers. alii tamen*, *Reginald. in prax. lib.* 10. *cap.* 22. *sect.* 2. *num.* 318. *Steph. à S. Gregorio de restit. cap.* 10. *num.* 8. *Trullench. in Decalog. lib.* 7. *cap.* 8. *dub.* 2. *num.* 3. *Caspensis de restitut. disp.* 3. *sect.* 6. *num.* 51. *Gibalin. de universa rerum humanar. negotiat. tom.* 2. *lib.* 6. *cap.* 7. *art.* 3. *num.* 1. & 7. *Thomasius de executor. ultim. volunt. tract.* 4. *tit.* 12. *num.* 678. *Haunold. de jur. & just. tom.* 1. *tract.* 2. *cap.* 6. *controvers.* 5. *num.* 662. & *seqq.*

Mendo

Mendo in Epitom. opinion. moral. §. Restitutio, nu. 4. & alii apud
ipsos. Hujus autem senten-
tiæ potissimum fundamentum
14 est, ut jam diximus, quia vitæ
damnum est irreparabile, nec
ullus est, cui fieri possit resti-
tutio, cum nec homini occiso
vita, vel æquivalens restitui
possit ab homine, sed à solo
Deo, qui solus vitæ dominus
est, nec etiam occisi hæredi-
bus, ad quos non vitæ ipsius,
neque corporalium bonorum,
sed familiarium, ac realium
tantum hæreditas transit; ideo
autem vitæ damnum irrepa-
rabile dicitur, quia vita, cum
alterius generis, altiorisque
ordinis sit, in commutationem
pro pecunia, vel aliis hujus-
modi bonis venire, ac quasi
venalis fieri non potest.

Præmitto tertio, quod,
cum bona spiritualia non sint
inferioris ordinis, sed altioris,
quam bona corporalia, proin-
de à multis etiam controver-
15 titur, an ex Justitia ipsum vitæ
damnum saltem aliquo spiri-
tuali bono resarciri debeat, vel
ad suffragium animæ occisi ab
occisore, vel ab ejus hæredi-
bus; aliqui enim cum *Scoto*,
Gabriele, *Adriano*, *&* *Angelo*
relatis à *Lessio de just. & jur. lib.* 2. *cap.* 9. *dubit.* 25. *cum D. Antonin. Almain. Rosell. Cajetan. Armill.* relatis à *Comitol. ubi supra*, *num.* 3. nec non cum
Clar. Roland. à Valle, *Fernandez. Molina*, *&* *Rebellio* relatis
à *Diana*, *part.* 5. *tract.* 4. *resol.*
55. docent satisfactionem pro
damno personali fieri posse,
per suffragia pro anima occisi,
& homicidam ad hoc non so-
lum ex charitate, sed etiam ex
Justitia teneri, cum quibus
etiam stat *Ancharan. quæst.* 40.
num. 8. *& seqq. Farinac.* cum
multis *quæst.* 119. *num.* 204. *&*
Intrigliol. singular. lib. 1. *singul.*
11 *num.* 1. ubi dicit homicidam
teneri ad interesse animæ oc-
cisi, scilicet ad dandum, ut
pro ea fiant orationes, jejunia,
eleemosinæ, & hujusmodi
secundum facultates ipsius
homicidæ. Alii autem con-
trariam sequuntur opinionem
cum *Becano*, *Azorio*, *Filliucio*,
& *Diana*, qui *loc. cit.* prædictos
refert, ac rationem affert, quia 16
nemo tenetur damnum resar-
cire ex bonis diversi generis,
ac ordinis, si in eodem non
possit, cum bona tantum ejus-
dem generis, ac ordinis inter
se commensurari, & ad resti-
tutionis qualitatem idonea
esse possint. Ejusdemque opi-
nionis sunt *Bartholomæus à S. Fausto in specul. disp.* 25.
quæst. 26. ubi asserit hanc esse 17
concordem Theologorum
sen-

ſententiam, quia bona ſpiritualia ſunt altioris ordinis, quam corporalia, ideoque non poſſunt eſſe debita pro damno vitæ, quæ per talem compenſationem non reſtituitur nec in ſe, nec in æquivalenti: pro qua etiam ſententia *Sotum*, *Rodriquez*, & *Leſſium* allegat, quibus addi poſſunt *Caſpenſ. d. tract. 18. diſp. 3. num.* 53. ubi tradit, quod pro bono vitæ ablatæ non debetur ex Juſtitia compenſatio in bonis alterius generis, *Raynaud. d. tract. de virtut. & vitiis, lib. 3. ſect. 3. cap. 7. num.* 305.
18 ubi concludit, quod, cum vitæ damnum ſit irreparabile, cenſetur tranſire in nudam iniuriam, pro qua nec in eodem, nec in diverſo genere ulla reſtitutio ex Juſtitia debetur, *Stephan. à S. Gregorio, vbi ſupra, num.* 13. *quia,* inquit, *bona ſpiritualia non ſunt pre-*
19 *tium vitæ*, ad quod *Sylveſtrum* allegat, & alios, *Gibalin. d. tom. 2. de negotiatione, lib. 6. cap. 7. art. 3. num. 7. in fin. Bonacin. de reſtit. diſp. 2. quæſt. ult. ſect. 2. punct. 1. num. 12. De Lugo de juſt. & jur. tom. 1. diſp. 11. ſect. 1.* præcipue *num. 14. Mallet. ubi ſupra, tract. 1. verſ. Reſpondeo ſecundo*, aſſerens, quod, qui reſtituere non poteſt damnum corporale, non tenetur illud reſtituere in bonis ſpiritualibus, nec non *Tamburin. in Decalog. d. lib. 6. cap.* 4. *§.* 3. *num.* 22. ubi abſolute, ac breviter, prolixis rationibus obiectionumq; ſolutionibus omiſſis, quæ apud præcitatos videri poſſunt, ſtatuit nihil nec ſpirituale, nec temporale pro vitæ damno ex obligatione reſtituendum eſſe, cum quibus proinde

Dico, quod occidens cul- 20
pabiliter unum pro alio nihil nec temporale, nec ſpirituale præciſe pro ablatæ vitæ damno neque ex juſtitia, neque ex charitate cuiquam reſtituere tenetur; quod ſatis conſtare videtur ex rationibus, & authoritatibus mox allatis, præcipue vero ex *Sanchez consilior. moral. lib. 1. cap. 4. dub.*
1. *num.* 5. ubi docet, quod, 21
cum res ſpirituales, & ſacræ non ſint pretia vitæ, nec alterius temporalis rei, non tenetur quiſquam in eis reſtituere; reſtitutio enim tendit ad faciendam æqualitatem in rebus ejus ordinis; ibidemque ſubdit ſe non approbare illorum opinionem, qui putant occiſorem teneri ſaltem ex charitate ad reſtitutionem in re-
bus ſpiritualibus pro damno 22
vitæ, quia, inquit, nullibi tale præceptum invenio, ideoque

So-

Sotus, *Lopez*, & quidam eruditi magistri dicunt esse tantummodo saluberrimum consilium, non autem vere præceptum, prout etiam idipsum habetur etiam ex *Carbon. de restitut. quæst.* 12. *conclus.* 3. qui asserit spiritualem restitutionem esse ex consilio, & inter opera perfectionis, non autem obligationis, *Reginald. in prax. lib.* 10. *cap.* 22. *num.* 319. ubi ait dictam satisfactionem commendandam esse homicidæ à confessario, non præcipiendam, *Filliuc. d. tract.* 32. *cap.* 8. *num.* 205. *in fin.* ubi tradit, quod est bonum consilium, & æquitati naturali conforme, si ejusmodi satisfactio à Confessario imponatur occisori pro anima occisi; *Homobon. de examine Ecclesiastico, part.* 2. *tract.* 10. *cap.* 4. *quæst.* 9. *resol.* 3. *vers. tandem*, ubi concludit, quod Confessarius ex Consilio, & æquitate naturali debet imponere occisori, ut pro anima occisi aliquas preces fundat apud Deum, & aliqua sacra celebrari faciat, *Sayr. in clavi regia, lib.* 11. *cap.* 2. *num.* 4. *vers. Tertium autem*, ubi omnino cum præcitatis concordat; subditque satis esse, quod occisor pro damno naturali satisfaciat Deo per pœnitentiam,
23 cum solus Deus vitæ Dominus sit; nec non *Layman. lib.* 3. *tract.* 3. *part.* 3. *cap.* 6. *num.* 2. *vers. Deinde eadem assertio*, ubi in fine dicit, quod in foro interno decet, (non autem debet) Confessarium imponere homicidæ pro satisfactione preces, sacrificia, &c. applicanda pro anima occisi, *Basseus*, §. *Homicidium* 3. *num.* 7. & *Sabel. d.* §. *Homicidium*, *num* 10.

Colligo cum *Gibalino* superius allegato, *num.* 7. quod, quamvis occidens mancipium, aut servum alterius teneatur ejus domino restituere damnum, quod ipse mancipii dominus inde passus est; ejusmodi tamen restitutio domino non debetur præcise pro vitæ ablatione, quam
servus passus est, cum servi 24
quoque vita præcise sumpta inæstimabilis, ac irreparabilis sit, sed pro damno, quod in rebus externis passus est servi dominus ob dictam illius mortem, ex qua dominus servilibus operibus ab occiso eidem præstandis privatus fuit, quod vere pretio æstimabile, ac proinde reparabile damnum est: quo in sensu passim dici solet, quod mancipii, aut servi vita pretio æstimatur, & quoad æqualitatem restitui potest, cum sit quod-

dam

dam externum Domini bo-
num, non ſecus ac vita Ju-
menti, aut bovis occiſi, prout
videre eſt apud *Filliucium mo-
ral. tom. 2. tract. 32. cap. 8. num.
301. in fin. & Raynaud. ubi ſu-
pra, num. 305. verſ. egi tamen.*
26 An autem ab occiſore ſatisfa-
ciendum ſit occiſo pro facul-
tate merendi, & ſatisfaciendi
Deo, qua occiſus poſtea iniu-
ſte privatus manſit, reſpon-
dendum videtur cum *Baſſæo
in floribus theolog. moral. d. §.
homicidium 3. num. 7. verſ. ſed*
27 *dices*, quod, cum meritum
proprium alteri donari non
poſſit, itaut fiat meritum alte-
rius, dicta merendi facultas
occiſo ſublata irreparabilis eſt,
non ſecus ac vita ipſa eidem
erepta, idcirco nec ad reſti-
tutionem obligat, ut patet ex
*Stayban. in ſumma Principior.
princip.* 118. ubi cum *Vaſquez
de reſtitutione, cap. 3. dub. 3.*
28 generaliter ſtatuit, quod res
non reſtituibilis, & pretio non
æſtimabilis non obligat ad
reſtitutionem. Quo vero ad
dictam ſatisfaciendi faculta-
tem, cum ſatisfactio alteri
communicari poſſit, *Petr. Na-
varra de reſtitut. lib. 3. cap. 1.
num.* 44. putat homicidam pro-
babiliter teneri ſatisfacere pro
dicto damno, ſi occiſus erat
fidelis, & veriſimile erat occi-
ſum in hac vita ſatisfacturum
fuiſſe; nam tunc iniuſte ille
impeditus fuit, ne poſtea ſatiſ-
faceret; verum tamen *Baſſæus
ibidem* concludit, quod hæc
obligatio non ita in uſu eſſe 29
videtur, eamque nullam eſſe
patet ex *Raynaud. ibid. n.* 307.
ubi ſtatuit nullam pro dam-
nis ſpiritualibus, quatenus
talia ſunt, & irreparabilia eva- 30
ſerunt, reſtitutionem deberi;
licet, qui tale damnum ſpiri-
tuale intulit, is ad omnia dam-
na in aliis bonis inde ſecuta te-
neatur, nec non ex *Tamburin.
d. lib. 6. cap. 4. §. 3. num. 20.*
ubi cum *Leſſio d. lib. 2. cap. 9.
dub. 25. num.* 150. abſolute tra-
dit pro bonis ſpiritualibus,
quæ feciſſet occiſus, ſi vixiſſet,
nihil deberi ab occiſore, quia
prædicta facultas merendi,
vel ſatisfaciendi, qua occiſus
privatus fuit, non poteſt ullo
opere noſtro compenſari, ſicut
nec vita; neque conſtat, an
occiſus aliqua ſatisfactione
privatus ſit, neque utrum
ſatisfactio, quam homicida
pro eo exhibebit, illi profu-
tura ſit: ſi enim occiſus eſſet
in inferno, dicta bona ſpiri-
tualia nihil ei prodeſſent,
prout neque poteſt certa ſatiſ-
factionis menſura conſtitui,
quam homicida exhibere de-
beat, ideoque in tanta prædi-

ctæ

ctæ obligationis, quantitatis, ac utilitatis incertitudine, ac indeterminatione probabilius videtur, quod nihil ab occisore ob dictam privationem debeatur. Quod etiam approbatur à *Sanchez. d. lib.* 1. *consilior. moral. cap.* 4. *dub.* 1. *num.* 5. *in fin.* ubi propterea infert, quod tale damnum non solet restitui, & quod ei non placet eorum opinio, qui dicunt homicidam in damni spiritualis compensationem teneri satisfacere orationibus, si verisimile erat, quod ille vivens pro suis peccatis satisfaceret, ibidemque concludit, quod cæteri absolute dixerunt esse tantum consilium. Idipsum autem ob easdem rationes traditur etiam à *Bartholom. à S. Fausto d. disp.* 25. *quæst.* 26. *num.* 3.

CAPUT SEXTUM.

Occidens culpabiliter se ipsum pro alio an aliquid alicui restituere teneatur.

SUMMARIUM.

Directa sui ipsius interfectio an, si propria authoritate fiat, semper certo illicita sit. nu. 1.

Suicidium, Homicidium personale, Propricidium, & Authochiria *quid sint. nu.* 2.

Se ipsum interficere undenam illicitum sit. num. 3.

Decalogi præceptum non occidendi cur probibeat etiam sui ipsius occisionem. num. 4.

Se ipsum interficiens quandonam intestabilis fiat. num. 5.

aliquando Ecclesiastica privatur sepultura. num. 6.

Statutum permittens bannito sui ipsius occisionem an valeat. num. 7.

Clericus se ipsum occidens an Excommunicationem incurrat. num. 8.

Occidens se ipsum contra quam virtutem faciat. num. 9.

Qui se ipsos occidunt, cur desperati vocentur. num. 10.

Nemo ad Restitutionem proprie dictam tenetur, nisi qui contra Justitiam proprie dictam facit. num. 11.

Violatio Justitiæ mere distributivæ, vel legalis an ad restitutionem obliget. num. 12.

An aliquando in violatione Justitiæ distributivæ imbibatur etiam violatio Justitiæ commutativæ. num. 13.

Quandonam distributio bonorum communium fit ex Justitia commutativa, non autem distributiva. num. 14.

An quandoque certior sit asser-

tum passus est, quandonam in Judicio dicti damni restaurationem petere possit nu. 38.

1 PRÆMITTO primo, quod, quamvis directa sui ipsius interfectio, quam multi cum *Caramuele Theologia fundamental. lib.* 2. *fundament.* 55. *quæst.* 7. *num.* 2628. *suicidium* dicunt; alii apud *eundem in*
2 *Theologia Præterintentionali*, *cap.* 3. *nu.* 2319. eam *homicidii personalis* nomine intelligunt; nonnulli cum *Gomezio de potestate in se ipsum, lib.* 1. *cap.* 7. *num.* 3. *Propricidium* appellant; aliqui autem cum Græcis *Autochiriam* vocant, certo semper illicita sit, si propria authoritate fiat, prout de communi Doctorum sententia testatur *Lessius de just. & jur. lib.* 2. *cap.* 9. *dubit.* 6. *num.* 20. & *Filliuc. moral. tract.* 29. *cap.* 4. *num.* 62. nihilominus incertum, ac valde controversum est, undenam illicita, & quo
3 Jure prohibita sit; aliqui enim putant, quod se ipsum interficere ideo non liceat, quia quilibet Jure naturæ se conservare tenetur, & consequenter ipsamet sui ipsius interfectio cuilibet ab ipsa lege naturali prohibetur, ut dixit *Aragon. de just. & jur. quæst.* 64. *art.* 2. *vers. His ergo interpretationibus*. Fusius autem, & cum multis aliis tum Jurisperitis, tum Theologis, *Gomez ibid. num.* 2. Alii dicunt suicidium idcirco illicitum esse, quia lege divina positiva prohibitum est. *Exodi* 20. *Non occides*, nec non in quinto Decalogi præcepto non 4
occidendi, quo non tantum aliorum, sed multo magis sui ipsius occisio cuilibet homini prohibetur, ut dixit *Tholosan. syntagm. juris universi. lib.* 36. *cap.* 22. *num.* 5. qui enim se ipsum occidit, hominem occidit, ut docet *Augustin. de Civitate Dei, lib.* 1. *cap.* 17. & 20. Aliqui etiam affirmant prædictum sui homicidium crimen esse, quia est contra leges tam Canonicas, quam Civiles, cum se ipsum perimere nulla legis authoritate alicui permittatur, ut patet ex *textu, & gloss. in Can. si non licet, & can. Placuit*, 23. *quæst.* 5. ideoque tenent, quod se ipsum 5
metu criminis interimens intestabilis fiat juxta *textum in l.* 1. & 2. *C. de bonis eorum, qui sibi mortem consciverunt*, eique sepultura in loco sacro juste denegetur, prout etiam cum multis tradit *Roland. à Valle consilior. lib.* 3. *cons.* 20. *num.* 15. & *seqq. Peregrin. de jure fisci, lib.* 4. *tit.* 4. *num.* 10. & 11. nec

non *Barbos. de jur. Eccles. univers. lib.2. cap.10. num.* 49. unde *Jacob. de Bellovis. in pract. judiciar. tit. de quæstionibus, & qualitate tormentorum, num.* 115.
6 dicit suicidam dolore, vel tædio vitæ ideo sepulturæ Caninæ tradendum esse, ut memoria ejus aboleatur, & *Antonius Burgos. in repetit. cap. quæ in Ecclesiarum, de constitut. nu.* 184. *& seqq.* asserit, quod nec
7 valeret statutum, per quod alicui sui ipsius occisio permitteretur; etiamsi bannitus is esset, qui se ipsum occideret; prout communis quoque
8 opinio est, quod Clericus se ipsum occidens, mutilans, vel percutiens excommunicationem incurrat juxta *Can. si quis, suadente Diabolo* 17. *quæst.*4. *& Can. contingit, de sentent. Excommunicat.* ex quibus idipsum etiam confirmat *Franciscus de Magistris sylvæ Ecclesiast. lib.* 2. *cap.* 17. *num.* 2.
9 unde non minus quoque ab authoribus passim controvertitur, contra quam virtutem is faciat, qui se ipsum occidit: nam aliqui dicunt, quod contra Justitiam, pro qua opinione multos allegat *Gomez. d. lib.* 1. *cap.* 6. *num.* 6. eamque receptissimam esse affirmat: alii, quod contra charitatem sui ipsius, quos refert, ac sequi videtur *Sayr. Clavis Regiæ lib.* 7. *cap.* 9. *num.* 2. nonnulli, quod contra fortitudinem, cum non fortis, sed timidi animi sit se ipsum occidere ad se ab angustiis liberandum, ideoque cum Martiali canunt

Rebus in angustis facile est contemnere vitam,
Fortiter ille facit, qui miser esse potest.

Alii etiam, quod contra spem, 10
cum proinde, qui se occidunt, communiter desperati vocentur, quia desperatio ad id eos trahit, ut habetur ex *Canon. sceleratior, de pænit. dist.* 3. & ex *d. Gomez. ibid.* asserente, quod contra omnes virtutes peccat, qui se occidit.

Præmitto secundo, quod, cum propriè restitutionis obligatio, de qua tantum hic agitur, non nisi ex Justitiæ violatione oriatur, quod in hac materia perpetuo memoria retinendum esse dixit *Carbo de restitut. quæst.* 7. *vers. secundum fundamentum*, ideoque 11
proprie ad restitutionem aliquam non teneatur, qui aliquem occidit, nisi tunc aliquo modo is peccet contra Justitiam, neque satis sit, si tunc peccet contra Charitatem, aut aliam quamcumque virtutem, ut expresse docet *Molina de just. & jur. tom.*4. *tract.*3. *disp.*

diſp. 81. *num.* 2. Propterea videndum hic eſt, an occidens
ſe ipſum vere contra Juſtitiam
ipſam peccet, ut proinde reſti-
tutionis obligationem ſubeat:
multi enim exiſtimāt dictam
Reſtitutionis obligationem
non ſolum non oriri ex viola-
tione præcepti charitatis, aut
12 alterius virtutis præter Juſti-
tiam, ſed nec etiam oriri ex
ipſa violatione Juſtitiæ mere
diſtributivæ, vel legalis, ideo-
que prædictam obligationem
non oriri, niſi ex ſola violatio-
ne Juſtitiæ commutativæ,
cum quibus ſtat *Gabr. à S.
Vincent. de juſt. & jur. diſp.* 6.
quæſt. 1. *num.* 5. & 25. ubi plures
alios refert, & hanc ſenten-
tiam communem, ac veram
eſſe dicit, ſimulque, dum
obiectis reſpondet, clare
13 oſtendit, quod, cum aliquan-
do in violatione Juſtitiæ diſtri-
butivæ imbibatur ipſamet
etiam violatio juſtitiæ com-
mutativæ, ideo tunc vere ori-
tur ipſa etiam reſtitutionis
obligatio, quæ alioquin ex vio-
latione Juſtitiæ mere, ac pure
diſtributivæ nequaquam ori-
retur; prout idipſum quoque
habetur ex *Tanner. tom.* 3. *diſp.*
4. *quæſt.* 6. *dub.* 1. *num.* 2. 14. &
ſeqq. ubi propterea dicit, quod
ex violatione Juſtitiæ com-
mutativæ ſemper oritur reſti-
tutionis obligatio, ſeu com-
penſatio damni illati, ſed non
ſemper ex violatione Juſtitiæ
diſtributivæ, quod etiam clare
conſtat ex *Haunold. de jur. &
juſt. tom.* 1. *tract.* 2. *cap.* 1. *contro-
verſ.* 6. *num.* 99. ubi docet,
quod quandocumque vel ex 14
lege, vel ex pacto datur in
membris communitatis Jus
ad rem ſtricte dictum, tunc,
quando proportionaliter ad
illud Jus fit diſtributio bono-
rum communium, hæc diſtri-
butio non fit ex Juſtitia diſtri-
butiva, ſed commutativa;
cur autem contra Juſtitiam,
& erga quem peccare dicatur,
qui ſe ipſum occidit, tam
varie, ac obſcure ab auctori-
bus reſponderi ſolet, ut merito
*Card. de Lugo, de juſt. & jur.
tom.* 1. *diſp.* 10. *ſect.* 1. *num.* 2. dixe-
rit, quod magis certa eſt dicta 15
concluſio, quam concluſionis
ratio, *Haunold.* vero *ibid. con-
trov.* 2. *num.* 601. quod certior
eſt ipſamet aſſertio, quam
quælibet ejus probatio: ex
pluribus tamen illorum reſ-
ponſionibus, ac rationibus,
quæ fuſe apud prædictos vi-
deri poſſunt, ea mihi magis
placet, ac cæteris ſolidior vi-
detur, in qua dicitur ſuicidam
ideo peccare contra juſtitiam 16
erga Deum, quia Deus hu-
manæ vitæ dominium ſibi ſoli
refer-

reſervavit, homini vero non niſi vitæ ipſius uſum, ac uſumfru&tum conceſſit, & donec ipſi Deo id placuerit, indeque fit, ut homo vitæ ſuæ non niſi
17 cuſtos, ac depoſitarius, & adminiſtrator ſit, proindeque fit, ut homo, quando vitam ſibi aufert, vere Iniuriam Deo humanæ vitæ domino faciat, cum alienum vitæ dominium homo ſibi, non domino tunc
18 uſurpet, ſimulque contra Juſtitiam ſtricte quoque ſumptam faciat, æque ac ſi tunc alium hominem iniuſte occideret, quod egregie præter mox allatos tradunt etiam *Roland. à Valle d. conſ.* 20. *nu.* 20. *Salern. conſ.* 20. *num.* 18. *&* 19. ubi cum *Soto*, *Molina*, *Leſſio*, *&* *Azorio* ibi allegatis proinde aſſerit, quod occidens ſervum
19 volentem, non ipſi, ſed ipſius domino iniuriam infert, *Rebell. de obligat. juſtit. part.* 1. *lib.* 1. *quæſt.* 7. *ſect.* 5. *nu.* 35. *Gomez. de Ameſcua d. lib.* 1. *cap.* 6. *nu.* 7. quia, inquit, occidens ſe ipſum, ſervum Dei occidit, & ſic reſpectu Dei contra Juſtitiam facit, *Baron. de corpore*, *tit.* 1. *num.* 68. *Tanner. d. tom.* 3. *quæſt.* 8. *dub.* 3. *nu.* 52. ubi firmat ſui occiſionem particulari Juſtitiæ erga Deum adverſari, ad quod etiam ibid. adducit *Salon. Aragonium*, *Bannem*, *&* *alios*, *Homobon. de caſibus reſervatis*, *part.* 2. *de* 3. *caſu*, *§. ſe ipſum occidere*, ubi nonnulli 20
tradunt, quod ſe occidens læſæ Divinæ Majeſtatis crimen admittit, *Bonacin. tom.* 2. *tract. de reſtit. diſp.* 2. *quæſt. vlt. ſect.* 1. *punct.* 5. *num.* 14. *verſ. ſecundo*, ubi docet Suicidam peccare contra Juſtitiam, quia facit Iniuriam Deo, qui habet altiſſimum Dominium ſupra vitam hominum, *Caſpenſ. d. tract.* 18. *de reſtit. diſp.* 3. *ſect.* 2. *num.* 8. clariſſime autem *Gibalin. d. cap.* 7. *art.* 1. *num.* 2. ubi ſuicidium crimen eſſe dicit non tantum ingrati animi, & inobedientiæ, ſed etiam iniuſtitiæ ex violatione Divini Juris; clariſſime vero *Suarez opuſculo* 6. *ſect.* 2. *num.* 9. *&* *ſeqq.* ubi cenſet cum multis Theologis hominem, qui ſe occidit, peccare ſpecialiter contra Juſtitiam non reſpectu ſui ipſius, quia non eſt dominus vitæ ſuæ, nec datur Juſtitia 21
ad ſe ipſum, ſed reſpectu Dei, qui eſt Dominus vitæ, quia deſtruere rem, invito Domino, ſemper eſt contra propriam Juſtitiam, ex quibus bene infert *Tanner. ibid.* probabilius ſibi videri, quod,
qui ſe occidit, non peccet con- 22
tra particularem Juſtitiam erga Rempublicam, ſed ſo-

1 lum

lum contra Justitiam legalem; quia vita non est res Communitatis, seu Reipublicæ, sed est sub solius Dei dominio, ut jam diximus; licet
23 enim Respublica malefactores interficiat, non id facit ratione Dominii in vitam hominum, cum eo careat, sed vel ratione potestatis à Deo concessæ, ut ipsius Dei vice Malefactores interimat, vel ratione conservationis boni communis, ne per membra putrida illud inficiatur, & corrumpatur.

24 Præmitto tertio, quod, licet occidens se ipsum, dum alium occidere volebat, non habuerit intentionem directam ad se occidendum, habuit tamen voluntatem indirectam se occidendi, quatenus scilicet prævidere, ac præcavere potuit, ac debuit periculum se occidendi, quod ei ex tali actione sua imminebat, sed illud præcavere noluit, cum enim à tali actione se abstinere, ac ita illud periculum evitare, simulque talem sui ipsius occisionem impedire potuerit, eamque impedire non voluerit, eam idcirco ipsemet indirecte, ac implicite voluit, seu voluisse præsumitur, ut patet ex iis, quæ dixi *de Pollut. Eccles. disp.* 2. *cap.* 3. fuse autem ex traditis tum *à Baldell. de humanis act. in univers. disp.* 5. ubi per totum docet, quid sit voluntarium directum, quid indi- 25
rectum, & quid voluntarium implicitum, interpretativum, & in alio; tum ab *Honorato Fabro summulæ Theologicæ lib.* 3. *cap.* 2. *num.* 20. *& seqq.* ubi etiam plura voluntarii indirecti exempla afferunt; tum etiam à *Tamburin. in decalog. lib.* 1. *cap.* 2. §. 2. ubi *num.* 2. bene advertit, quod, ut mihi aliquid sit indirecte volunta- 26
rium, necesse est, ut elegerim aliquam actionem, vel omissionem, quæ mihi sit directe voluntaria, simulque sit illius indirecte voluntarii physica, vel moralis causa, unde *Maranta in Medulla decreti, l. V. vers. voluntas, ut aliquid*, ex *D. Thom. Cajetan. & Jo. Sanc. ibid.* allegatis asserit tria requiri, ut voluntas aliquid indirecte velle dicatur, videlicet, quod agere possit, quod agere teneatur, & quod non agat; quæ omnia in proposito casu verificari videntur; volens enim injuste occidere alium cum proximo periculo se ipsum occidendi, potuit, ac debuit id non exequi, sed exequi voluit, ideoque simul indirecte se ipsum culpabiliter occi-

occidere voluit, si enim, qui
27 se fortiorem temere aggreditur, ut eum occidat, sed ab eo ipsemet occiditur, is passim moraliter loquendo se ipsum culpabiliter occidisse dicitur, multo magis in casu nostro, in quo ipsemet, qui alium iniuste occidere conatur, culpabiliter se ipsum physice occidit, idipsum dicendum videtur, prout ego ex prædictis

28 Dico, quod culpabiliter occidens se ipsum pro alio, quem tunc directe occidere volebat, nihil inde in foro conscientiæ alicui ex Justitia restituere tenetur. Quamvis enim dictus Suicida contra Justitiam erga Deum unicum humanæ vitæ dominum deliquerit, eique iniuriam intulerit, ut jam dictum est; attamen, quia proprie restitu-
29 tionis obligatio non oritur, nisi & iniuria, & damnum alteri simul inferantur, ut inter alios egregie tradit *Thom. Del Bene de radice restitutionis, dubit.* 1. *num.* 21. quia, inquit, sola iniuria sine damno non est obiectum justitiæ commu-
30 tativæ, quæ sola parit restitutionis obligationem, sed est obiectum Justitiæ vindicativæ; unde ante Judicis sententiam, & condemnationem nulla oritur restituendi obligatio pro iniuria, quæ est absque damno in bonis tem- 31
poralibus, licet iniuriam inferens satisfacere teneatur etiã in foro conscientiæ ante dictam sententiam, *Gibalin. d. lib.* 6. *cap.* 4. *art.* 1. Deo autem 32
nullum à Suicida damnum infertur, nec inferri potest, idcirco nec quicquam Deo restituendum, sed solum pro iniuria eidem illata satisfaciendum est ab iniuriante, prout idem *Gibalinus ibidem* recte infert.

Colligo, quod, licet aliqui, ut videre est apud *Petr. à Navarra de restitut. lib.* 2. *cap.* 3. *num.* 37. dixerint eum, qui se 33
ipsum directe, vel indirecte occidit, si erat Reipublicæ necessarius, veluti Rex, aut Dux, à quo Reipublicæ pax, salusque pendet, fortasse delinquere contra Justitiam proprie sumptam, non quidem ratione vitæ, qua privat Rempublicam, sed ratione damnorum, quæ inde contra Rempublicam iniuste sequuntur, cum dictus Suicida ex officio teneretur, tamquam Reipublicæ membrum, totius Reipublicæ corpori inservire; nihilominus cum eodem ipso authore *ibid.* dicendum potius est ejusmodi suicidam neque

in dicto casu contra Justitiam delinquere, nec proinde ad aliquam prædictorum damnorum restaurationem ex Justitia teneri, quod etiam colligi potest ex traditis à *Pasqualig. decis.* 84. *num.* 7. & *decis.* 453. *num.* 4. *& seqq.* ubi asserit
34 non sufficere ad inducendam obligationẽ resarciendi damnum, quod quis faciat contra officium suum, sed opus esse, ut hoc officium sit debitum ex Justitia in ordine ad arcendum dictum damnum, itaut inde oriatur obligatio ex Justitia ad illud damnum impediendum, pro qua opinione quamplures authores allegat: simpliciter enim facere contra officium suum non est lædere justitiam, cum neque sit causa indirecta damni, quod inde quidem, non tamen per se, sed per accidens sequitur, nam aliunde suas illud causas habet: unde *num.* 10. abso-
35 lute dicit, quod tunc tantum ex homicidio, saltem in foro conscientiæ, consurgit obligatio ad aliquid damnum resarciendum, quando illud est directe volitum, quia tunc peccatur contra Justitiam, ideoque infert, quod omit-
36 tens pascere fame pereuntem est quidem causa mortis illius, sed indirecte tantum, dum omisit implere præceptum charitatis; non tamen inde obligatur ad aliquod damnum resarciendum. Dixi autem, *saltem in foro conscientiæ*, quia in foro judiciali danti operam rei illicitæ ea 37
omnia imputantur, quæ præter etiam ipsius intentionem acciderunt, dummodo, quæ accidunt, immediate proveniant ex illius culpa, vel ejusdem operatio ad illa specialiter, & verisimiliter ordinetur, ut patet ex *Valer. in differentiis utriusque fori*, §. *Pœna*, *differ.* 12. ubi pluribus exemplis, & authoritatibus id firmat; unde is, qui damnum passus est in tali casu, potest in Judicio agere, ut sibi damnum 38
ita per accidens sequutum resarciatur, sequendo præsumptiones fori externi, ut optime docuit *Bassæus in florib. Theolog. practic.* §. *Restitutio* 1. *num.* 8. cum *Molina*, *Lessio*, & aliis ab eo citatis, quod fusius etiam ex inferius dicendis patere poterit.

Tt CA-

CAPUT SEPTIMUM, & ultimum.

Occidens culpabiliter unum pro alio quænam damna inde provenientia resarcire teneatur.

SUMMARIUM.

Homicida sive dolosus, sive culposus tenetur ex Justitia resarcire damna ex homicidio per se provenientia. num. 1.

Cooperans occidenti unum pro alio an, & quando ad restitutionem aliquam teneatur. ibid. remissive.

Qui Jus babet ad actionem, ex qua sequutum est damnum tertio, an illud vel ex Justitia, vel ex charitate resarcire teneatur. num. 2.

Damni appellatione quid veniat. num. 3.

An hæres occisi possit jurare in litem contra homicidam culposum. num. 4.

Damnorum ex homicidio provenientium æstimatio Judicis arbitrio relinquitur. num. 5.

Remissio expresse, ac plene facta occisori ab occiso, antequam moreretur an occisorem, & ejus hæredes ab omni restitutionis obligatione liberet. num. 6.

Quandonam occisor nihil occisi hæredibus restituere teneatur. num. 7.

Iniuste Occidens alium paulo post à latrone occidendum quid restituere teneatur. nu. 8.

Si occisus nullos habebat hæredes, quid occisor restituere debeat. num. 9.

Occisoris impotentia ad debitam restitutionem faciendam an illum ab obligatione restituendi omnino liberet. num. 10.

Damnum emergens, & lucrum cessans, quomodo inter se differant. num. 11.

Occisoris hæredes an teneantur ad omnia debita, ad quæ occisor ex Justitia tenebatur. num. 12.

Fiscus, cui occisoris bona adiudicata fuerunt ob illius delictum, an ad ejusdem debita teneatur. num. 13.

Pænam pecuniariam descendentem a delicto non transire ad hæredes, lite non contestata, quo in sensu dicatur in l. ex Judiciorum 20. ff. de accusationibus. *num.* 14.

Sola transgressio Justitiæ specialis, non autem charitatis, aliarumve virtutum ad restitutionem obligat. num. 15.

Expensæ in occisi curatione factæ an omnes, & quomodo ab occisore resarciri debeant. num.

1 PRÆMITTO primo certum quidem esse, quod propter homicidium, sive dolosum, sive culposum fuerit, homicida ex Justitia resarcire tenetur damna, & interesse, quæ inde per se, & non per accidens resultant in bonis temporalibus, seu fortunæ, & quæ iniuste alios lædunt, prout expresse traditur *à Plot. de in litem jurand. fol. mihi* 326. *& seq. num.* 686. 694. *&* 695. *Gutierez canonicar. quæstion. lib.* 2. *cap.* 6. *num.* 131. *Scap. de jure non scripto, lib.* 5. *cap.* 141. *num.* 9. *Coton. controvers. lib.* 2. *controv.* 9. *cap.* 4. *num.* 126. ubi propterea bene infert cum aliis, quod nemo ex justitia tenetur 2
restituere damnum, quod plerumque sequitur tertio ex actione, ad quam agens ipse Jus habet; licet ex charitate teneatur ab illa cessare, si absque æquali suo incommodo potest, & cum multis à *Thom. Hurtad. tractatuum varior. part.* 2. *tract.* 8. *cap.* 2. *resol.* 13. *num.* 223. nec non à *Conciol. in resolutionib. criminalib. verb. Occisio, resolut.* 2. *num.* 3. prout etiam an, & quandonam cooperans alteri ad occidendum unum pro alio ad restitutionem aliquam teneatur, clare patere potest ex jam dictis *disp.* 2. *cap.* 6. *& ex Thomas. tractatuum decad.* 4. *tract.* 3. *tit.* 12. *cap.* 19. maxime *nu.* 527. *& seqq.* sed incertum, atque contro-

versum adhuc videri primo, quænam sint ejusmodi damna, & expensæ, quæ, si probentur, resarciri debent. Secundo, quæ nam sint personæ, quibus dicta damna, & expensæ ab occidente unum pro
3 alio resarciendæ sint; cum enim damni appellatio late pateat, & inter alia sub se comprehendat etiam lucrum cessans juxta *Surdum conf.* 383. *nu.* 23. & damnum emergens, *Pereyr. in Elucidario*, *lib.* 2. *nu.* 887. *verf. damni appellatione*, cumque plura quoque sint personarum genera, quibus damna ex hujusmodi homicidio resarcienda esse varie à variis traditur, ut videre est apud *Farinac. in prax. crimin. part.* 4. *quæst.* 119. *inspect.* 4. *nu.* 126. *& seqq. Caspensem tract.* 18. qui est *de restitut. disp.* 3. *sect.* 7. *num.* 55. & apud alios passim, proinde in primis advertendum est ex *Ploto ibid. & Roland. conf.* 39.
4 *num.* 7. *& seqq.* quod, quando non dolo, sed culpa comissum fuit homicidium, prout in casu nostro, tunc hæres occisi non potest pro dictis damnis, & interesse contra occisorem jurare in litem, & sic ipsa damna, & interesse tali Juramento probare contra homicidam culposum; quamvis id alias contra dolosum homicidam præstari posset; unde in dicto casu nostro prædicta damna non dicto Juramento, sed aliter probanda, & prudenter æstimanda sunt, prout inferius patebit. Dixi autem, *prudenter æstimanda sunt*, tum quia 5
Judicis arbitrio relinquitur, quidnam damnorum appellatione veniat, *Cortiad. decis.* 26. *nu.* 92. ubi multos alios affert, tum etiam, quia in prædictis damnis tam variis, ac varie pro varia personarum, & circumstantiarum ratione arbitrandis plus, ut plurimum conducit prudentum sententia, quam Theologorum, vel Jurisperitorum scientia, ut optime dixit *Corrad. respons. part.* 1. *qu.* 90. *vers. quantum vero*. Si tamen occisus, ante- 6
quam moreretur, expresse, ac plane debitum omne homicidæ remisisset (prout remittere poterat) tunc ejusmodi remissio, cum intelligi debeat non solum de iniuria ipsi ab occisore illata, verum etiam de damnis temporalibus, nihil nec Patri, nec uxori, nec aliis quibuscumq; hæredibus occisi ab occisore restituendum esset: quia, dum occisus occisori omnia condonavit, occisor nihil habet contra

tra occisi voluntatem, ideoque omnia juste retinere potest, quæ absque prædicta condonatione restituere debuisset, ut patet ex *Bartol. Alex. Felin. & Jason*, quos refert, ac sequitur *Covar. 2. var. cap. 10. nu. 7. vers. tertium*, *Sanchez consil. moral. lib. 1. cap. 4. dub. 12.* nec non *Tamburin. in decalog. lib. 6. cap. 4. §. 3. num. 10. & seqq.* ubi tamen subdit, quod Pater tunc peccare potuisset contra charitatem, non vero contra Justitiam, ut bene advertit *Sanch. ubi supra, num.* 5. si prædictam remissionem fecisset, quando filii aliunde alimenta non haberent: quem casum rarum esse affirmat, sed dictam remissionem tunc invalidam fore non dicit; prout etiam
7 occisor nihil occisi hæredibus restituere tenetur, quando, qui occisus fuit, juste à Judice propter illius crimina mox occidendus erat, licet occisor eum occidendo peccaverit, ita *Sanchez consilior. lib. 1. cap. 4. dub. 2. num. 11. Gabriel a S. Vincentio de restitutione, disp. 6. quæst. 6. num.* 139. ubi dicit rationem esse, quia eo in casu ex vi occisionis nullum sequitur damnum, quod non esset statim juste secuturum, ideoque subdunt, quod, si ex ea mortis acceleratione damnum aliquod sequatur, illud resarciri debet; idemque dicendum est de occisore illius, qui paulo post naturali morte periturus erat, quia tunc homicida nullum pecuniarium damnum intulisse censetur, cum occisus nihil tam brevi tempore lucraturus esset, ut bene cum pluribus aliis tradit etiam *Bassæus in Floribus, V. homicidium 3. nu. 8.*
ubi recte subdit contrarium 8
dicendum esse de illo, qui iniuste alium paulo post a latrone iniuste occidendum occidit; ille namque occisor, qui prævenit, cum iniuste illi damnum inferat, æque ad restitutionem tenetur, ac si latro prædictus eundem iniuste interfecisset, qui proinde absque dubio ad restitutionem obligatus fuisset, prout idipsum tradit etiam *Filliuc. moral. tom. 2. tract. 32.*
cap. 8. n. 204. ubi alios pro hac 9
sententia refert. Sin autem, vel nulli sint hæredes ejus, qui occisus fuit, tunc pariter nulla restitutio ab occisore debetur, quia, cum tunc nullum eis damnum illatum sit, tunc nullum est damnum, quod resarciri debeat, ut bene infert *Tamburin. ibid. num. 5.*
& 9. vel occisor vere impo- 10

tens

tens esset ad debitam restitutionem faciendam, tunc enim restituendi obligatio in eo suspenderetur quoad effectum tunc restituendi, sed non extingueretur quoad substantiam ejus, quia non inde occisor omnino liberatur à restitutionis obligatione naturali, ac civili, cum adhuc in eo remaneat; licet tamdiu inefficax fiat, quousque impotentia, vel impedimentum restituendi in eo cessaverit, prout egregie tradit cum multis ab ipso adductis *Fagnan. in cap. mandato, num. 74. de simon.*

Præmitto secundo, quod, cum damnum, quod iniuste ab occisore illatum, & hæredibus occisi resarciendum est, in se contineat, ut jam diximus, tum damnum emergens,
11 hoc est detrimentum, quod quis patitur in rebus, quas habet, vel ipsi debentur, tum lucrum cessans, hoc est amissionem boni, seu lucri, quod quis consequeretur, nisi ob dictam occisionem ab eo consequendo impeditus fuisset, propterea videndum hic est, quænam sint ejusmodi damna, quæ specialiter in casu nostro locum habere possunt, ideoque ab occisore, vel ejus hæredibus ex Justitia resarciri debent. Dixi autem *vel ejus hæredibus*, quia occisoris hæ- 12
redes tenentur ad omnia debita, ad quæ ex Justitia occisor tenebatur; unde prædicta restitutionis obligatio ad eos transit, si occisor ante factam dictam restitutionem moriatur, cum omnes defuncti actiones active, & passive in hæredes transeant, *l. 1. & 2. C. de hæred. act. Bursat. tom. 1. cons. 123. num. 14. Roland. à Valle tom. 2. cons. 50. num. 14. Borgnin. vol. 1. decis. 8. num. 9.* immo & in ipsum Principis 13
fiscum, si forte occisoris bona ob ipsius delictum fisco adiudicata fuerint; res enim cum onere suo transit, *cap. 9. de usur. Menoch. cons. 2. num. 31. & cons. 63. num. 11.* ac proinde hæres tenetur solvere omnia debita defuncti qualitercumque contracta, *Fagnan. in cap. ad hoc, num. 6. de solut.* quam communem Doctorum sententiam sequitur etiam *Stephanus à S. Gregorio, de restit. lib. 1. cap. 10. num. 3.* ubi quoque recte subdit prædictis 14
non obstare *l. ex judiciorum 20. ff. de accusat.* in qua dicitur pœnam pecuniariam, quæ descendit à delicto, non transire ad hæredes, lite non contestata: lex enim prædicta intelligitur de pœna, qua reus

reus per sententiam puniendus erat, vel loquitur, ut communiter loqui solet, de foro externo; hic autem sermo est de restitutione, quæ debetur non ex pœna, sed ex Justitia, ideoque ante sententiam Judicis; prout sic etiam dictam legem interpretatur *Casvens. de restitut. disp. 3. sect. 6. nu 49.* & ante ipsum *Petr. Navarra de restitut. lib. 4. cap. 1. num. 66.*

15 Dixi vero *ex Justitia resartiri debem*, quia transgressio charitatis, aliarumve virtutum non obligat ad restitutionem, sed solum transgressio Justitiæ specialis, ut optime cum pluribus aliis dixit *Daniel. de nobilib. disput. 72. num. 7.* & nos etiam alibi diximus cum multis aliis. In primis autem dubium esse potest de impensis,

16 quæ aliquando fiunt in medicos, medicinas, cibum, & curationem ejus, qui non statim post vulnera, vel percussiones, &c. mortuus est, ideoque interim curatione prædicta indiguit. Prædicti vero dubii ratio videtur esse, quia occisus loco expensarum, quæ factæ sunt pro dicta illius curatione, antequam moreretur, alias, ac forsitan majores facturus erat pro suo victu quotidiano; ideoq; ab homicida pro dictis expensis in curatione factis, cum nullum damnum intulerit, nihil inde resarciendum videtur. Sed, cum dictus homicida dictarum expensarum rationabiliter in curatione factarum efficax causa vere fuerit, cumque ut plurimum eæ majores sint, quam, quæ quotidiano in victu fieri solent, proinde homicida eas quidem restituere tenetur, sed ex eisdem deduci debent illæ, quas, ut viveret, alias fecisset, si vulneratus non fuisset. Dixi vero, *expensarum rationabiliter factarum*, nam quoad expensas superfluas, vel pretiosas, attenta qualitate personæ, quæ curabatur, cum homicida non efficax illarum causa, sed occasio tantum fuerit, ad eas resarciendas nequaquam tenetur, prout recte tradunt *Covar. variar. resol. lib. 2. cap. 10. nu. 7. Molin. tom. 3. de just. disp. 83. Valent. tom. 3. disp. 5. qu. 6. punct. 5.* & cum pluribus aliis *Barthol. à S. Fausto, disp. 25. qu. 1. nu. 3.* quibus accedit *Gibalin. de negotiatione lib. 6. cap. 7. art. 3. nu. 4.* Deinde quæstio 17
etiam esse solet, an expensæ in occisi funere factæ resarciri ab occisore debeant. Doctores enim communiter negative respondent, teste *Bonacin. tom. 2. de restitut. disp. 2.*

quæst.

quæst. vlt. sect. 2. punct. 1. n. 11. & aliis apud ipsum. Ordinarie siquidem nullum occisi hæredibus ex hoc capite damnum illatum fuit, quia expensæ prædictæ ab eisdem factæ fuissent, etiamsi occisus naturali morte decessisset. Dixi vero, *ordinarie*, quia, si occisio prædicta extra Patriam secuta fuerit, ubi majores funeris expensas fieri oportuerit, vel ideo expensæ majores factæ sint, quia propter occisionem eæ citius factæ fuerunt, quam essent faciendæ, si postea ex naturali morte funeris tempus evenisset, vel etiam aliunde accideret, ut majores expensæ fiant in funere occisi, quam alioqui fierent in ejusdem funere, si naturali morte obiisset, tunc damnum, quod occisi hæredes inde patiuntur, eis resarciendum est ab occisore, non quidem præcise ratione expensarum funeris; sed ratione damni eo in casu emergentis, ut patet ex *Laym. lib. 3. tract. 3. part. 3. cap. 6. assert.* 3. ubi pro hac sententia, quam communem dicit, *Molinam*, *Azorium*, *Lessium*, & alios allegat, quibus addi etiam potest *Petr. à S. Joseph. lib. 4. de justitia, cap. 12. vers.*
18 *dico primo*. Quo vero ad lucrum cessans, quod consecuturus erat occisus, si supervixisset, cum illud esse potuerit majus, & minus tum ex longitudine temporis, quo ipse occisus vivere potuisset, tum ex aliis circumstantiis, à quibus majoris, vel minoris lucri spes pendet, cujusmodi sunt pericula, impedimenta, occupationes, & alia infortunia, idcirco prædictum lucrum, consideratis omnibus, probi, ac prudentis viri arbitrio taxandum esse dixerunt communiter Auctores, teste *Mendo in epitom. opinion. moral. V. restitutio sub nu.* 4. ubi etiam recte tradit in prædicta lucri taxatione deducendas ex eo esse expensas, quas occisus fecisset ad congruam sui sustentationem, si vixisset, prout idipsum de damno emergente jam diximus. Unde *Azor. 3. part. lib. 5. cap. 3. qu. 2. §. cæterum* bene infert, quod 19
vere lucrum in spe minoris æstimatur, quam lucrum in re; prout etiam *Tamburin. lib. 6. decalog. cap. 4. §. 3. nu. 4. in fine* ait, quod, cum hæc judicia exacte haberi difficulter possint, optimum, expeditumque consilium est, ut totum id compositione, ac transactione inter eos, ad quos pertinet, peragatur; cum quo stat etiam *Stephan. à S. Gre-*

gorio, *ubi supra, n. 2. in fin.* nec non *Cardinal. de Lugo d. part. 1. disp. 11. sect. 2. nu. 43.* à quo *ibid. nu. 33. & seq.* exactè quoque discutitur quæstio illa, in qua plures plurifariam discordant; an scilicet ex dicto lucro cessante aliquid deducendum sit pro labore, quem is, qui occisus fuit, sustinere debuisset, ut dictum lucrum ac-
20. quireret; cum omnis labor pretio æstimabilis videatur, eademque tam egregie ab ipso deciditur, ut, sicuti pro dicto labore nihil ipse dedúcendum esse affirmat, sic etiam nihil mihi esse, quod ei obiiciam, sincere affirmem: prout eandem quoque sententiam amplexus est *Tamburin. ibid. d. num. 4.* quia, inquit, iniuste ipse homicida eum, quem occidit, à laborando impedivit.

Præmitto tertio, quod, cum hæredum alii dicantur neces-
21. sarii, quia hæreditate in totum privari non possunt; alii autem voluntarii, seu non necessarii, quia, licet succedant ab intestato, privari tamen possunt in totum ab hæreditate, proinde hic videndum est, quibusnam hæredibus occidens unum pro alio ea resarcire debeat, quæ resarcienda sunt. In hac enim quæstione, quam *Bartholomæus à S. Fausto d. disp. 25. qu. 24. nu. 5.* gravem, difficilem, quotidianam, & perutilem dicit, variæ sunt Doctorum sententiæ, prout eas distincte, ac diffuse relatas videre est tum apud eundem *ibid.* tum etiam apud *Bejam respons. part. 1. cas. 43.* ubi quo- 22.
que discutit, quid, & quibus restituendum sit, si occisus erat bannitus, quod etiam à nobis supra dictum fuit, *Less. lib. 2. cap. 9. dubit. 26. Tanner. d. tom. 3. disp. 4. qu. 6. dub. 4. Layman. lib. 3. tract. 3. part. 3. cap. 6. Mazuchel. de casibus reservat. disp. 2. cap. 7. difficult. 6. Boss. Moralium, tom. 2. tract. 25. nu. 5. & seqq. Tamburin. d. lib. 6. cap. 4. §. 3. nu. 6.* ubi post *Tanner. loc. cit. nu. 118.* egregiè cum dicto *Bossio* advertit, 23.
quod damna, quæ occisor intulit, ac resarcire debuit ipsi occiso, antequam iste moreretur, cujusmodi sunt expensæ in ipso curando, si statim non obiit, aliaque similia damna valde distinguuntur ab iis damnis, quæ post occisi mortem ex tali occisione sequuntur, cujusmodi est cessatio alimentorum, quæ ab occiso, antequam moreretur, dabantur ejus filiis, Parentibus, uxori, fratribus, cognatis, amicis, &c.

nec

nec non cessatio solutionum, quas occisus, dum vivus erat, creditoribus faciebat, qui omnes ex dicta occisione cessationem prædictam, aliique alia ejusmodi damna passi sunt, dum prædictis, vel similibus commodis privati remanserunt; indeque subdit, quod priora damna resarcienda sunt occisi hæredi, quicumque ille sit, sive necessarius, sive extraneus, quia defunctus, priusquam moreretur, jus ad illa jam acquisiverat, ad quæ succedit hæres; posteriora vero damna non nisi hæredibus necessariis, hoc est Parentibus, filiis, ac Uxori resarciri debent, quarum sententiæ adhærere quoque videtur, saltem quoad priora damna, *Gabriel. à Sancto Vincentio de Just. & Jur. disp. 6. quæst. 6. §. 9. num. 141.*

24. quoad posteriora enim, licet dicat dictam opinionem communiter esse receptam, subdit tamen, quod rationes ab auctoribus huc usque adductæ nihil evincunt, & singulis respondendo fatetur se non invenire rationem evincentem, quare homicida teneatur restituere dictis hæredibus necessariis damnum emergens, aut lucrum cessans ex morte occisi, cum non videat, quomodo respectu illorum ab homicida violetur Justitia commutativa; hæres enim, quamvis 25. necessarius non habet Jus ad bona, quæ quis acquisiturus fuisset, si supervixisset, sed solum ad illa, quæ quis habet, quando moritur, unde, cum à communi sententia recedere non audeat, concludit dicendo, quod mavult male dicere cum multis, quam bene dicere solus, in qua tamen assertione, quoad verbum illud *male*, non bene loqui videtur, cum vere mala non sit contraria tot, tantorumque Doctorum opinio, & è contra erronea sit Regula, quæ per insciorum ora volitat, *Melius esse*, videlicet, *cum multis errare, quam cum paucis sapere*, ut sapienter dixit *Joannes Baptista Mucci. variar. Quæstion. forens. dilucidat. 13. num. 10. in fin.* Quibus habitis,

Dico, quod culpabiliter oc- 26. cidens unum pro alio tenetur ex Justitia resarcire occisi hæredi, quicumque is sit, ea damna, quæ occiso ante illius mortem iniuste intulit; ea vero, quæ inde post occisi mortem in alios provenerunt, nemini ex Justitia resarcire debet, nisi forte necessariis occisi hæredibus, quibus ea regulariter ex communi Doctorum opinione resarcire tenetur, de

quo expresse inter alios testatur *Mazuchel. de casib. reservat. disp. 2. cap. 7. difficult. 6. n. 179.* prædictamque conclusionem nostram tradunt etiam præter jam dictos *Reginald. in Praxi fori Pænitential. part. 1. lib. 10. cap. 22. sect. 1. num. 314. & seq.* ubi recte cum multis aliis asserit idipsum de creditoribus occisi, quod de ipsius hæredibus non necessariis dicendum esse, prout etiam hoc
27. tradit *Coton.* ubi supra, *n. 129.* itaut homicida ex Justitia nec illis, nec istis damna ulla post occisi mortem secuta resarcire debeat, *Petr. à S. Joseph. Ideæ Theol. Moral. lib. 4. cap. 12. num. 256. vers. cæterum restitutio*, ubi ait, quod prędictorum damnorum restitutio facienda est proximis, seu necessariis hære-
28. dibus, nempe Patri, si filius carens Patre occisus est, filio, si Pater; Uxori, si maritus, & vice versa, non autem aliis, qui succedunt ab intestato, quales sunt fratres, nepotes, &c. quia damnum tunc non censetur illatum in re ipsorum, cum non reputentur una persona cum occiso, *Mallet. tom. 2. malleat. 28. tract. 3.* ubi subdit rationem esse, quia homi-
29. cida nullam iis iniuriam facit, cum non censeantur veluti una persona cum occiso, prout esse censentur, qui hæredes ejus necessarii sunt, nec ex justitia quicquam eis debet, cum occisi debitoris hæres non sit, *Gibalin. de univers. negotiat. tom. 2. lib. 6. cap. 7. art. 3. nu. 6.* ubi pariter ob eandem rationem bene infert, quod homicida non tenetur restituere quicquam al- 30.
teri, cui homicidium falso imputatum fuit, & qui ea de causa damnum iniuste passus est; nisi forte, ut bene cum aliis advertit *Bonacin. tom. 2. de Restitut. disp. 2. q. ult. sect. 2. punct. ultim. num. 4.* is, cui tale homicidium imputatum fuit, coactus fuisset restituere occisi hæredibus ea damna, quæ restituere tenebatur occisor; tunc enim iste tenetur illi dãna exhibere, cum ab obligatione prædicta non eximatur per hóc, quod alter illa damna resarcire coactus fuit: vel nisi forte occisor ipse falsæ imputationi prædictæ causam dedisset, utendo v. g. gladio alterius, ut homicidium ei, cujus erat gladius, falso imputaretur, prout cum *Molina*, & *Lessio* docuit *Mendo in Epitome opinion. moral. V. Restitutio, nu. 5.* ubi etiam addit, quod, si occisor causam dictæ imputationis non præbuit, licet talem imputationem intenderet, tũc nihil ei restituere tenetur, 31.

quia

quia ſola intentio non conſtituit actionem iniurioſam alteri, ſi actio ipſa non ſit ei ex ſe iniurioſa. *Haunold. de Jur. & Juſt. tom.* 1. *tract.* 2. *cap.* 6. *controv.* 5. *n.* 669. *& ſeq.* ubi dicit prædictam ſententiam eſſe communiorem, mitiſſimam, & in praxi obſervatam, cujus rationem, non aliam ſibi occurrere fatetur, quam quod natura ipſa inter dictas perſonas inſtituerit ſpecialem propenſionem benefaciendi, qualem erga alias communiter non habemus, ne quidem erga fratres; cum autem prædictus naturalis affectus de prædictis omnibus præſumatur, niſi contrarium conſtet, non item de aliis, inde quoque occidens præſumitur ſaltem implicite, ac virtualiter de hujuſmodi perſonis tam arcte cum occiſo connexis cogitaſſe, ſimulque in earum damnificationem conſenſiſſe, quod etiam tradit *Lugo de Juſt. & Jur. tom.* 1. *diſp.* 11. *ſect.* 4. *n.* 77. *ac ſeqq. Diana part.* 3. *tract.* 6. *reſolut.* 22. nec non *part.* 5. *tract.* 4. *reſolut.* 59. *&* 61. ubi cum pluribus aliis, quibus addi etiam poteſt *Sabell. in ſumma diverſ. tractat.* §. *homicidium*, *n.* 10. *verſ. Item intellige* ait nobiles, & divites ex communi uſu videri renunciaſſe prædictæ temporalium damnorum reſtitutioni ab occiſore faciendæ, ideoque cenſeri tacite ea remiſiſſe, cum ii dicta damna facile condonent, ſolamque iniuriam memoria teneant, prout etiam

ibid. *reſol.* 62. tenet homicidam non eſſe compellendum 32
ad reſtitutionem prædictorum damnorum, ſi ex dicta reſtitutione ille conſtituatur in gravi neceſſitate, cum reſtituere non teneatur cum tanto diſpendio, prout dixit etiam *Sanchez in opuſc. tom.* 1. *lib.* 1. *cap.* 4. *dub.* 7. *n.* 2. nec non *Franc. Stayban. in ſumma Principior. Theolog. moral. princip.* 31. *verſ. Colligo quarto*, ubi cum *Sà*, *V. Reſtitutio*, *n.* 54. addit idipſum dicendum eſſe, licet creditor quoque in ſimili neceſſitate eſſet, & dictam debitoris neceſſitatem extendi etiam ad ſimilem uxoris, ac filiorum ejuſdem debitoris neceſſitatem, quia ejuſmodi perſonæ cenſentur moraliter eſſe eadem perſona debitoris. Immo *Coton. d. controverſ.* 9. *cap.* 9. *nu.* 135. cum prædicto *Diana*, *d. Reſolut.* 59. ſatis probabilem eſſe fatetur *Tanneri*, quem *ibid.* ambo allegant, opinionem aſſerentem, quod occiſor, ſi de reſtitutione facienda non convenit cum occiſo,

ciſo,

ciso, dum viveret, & necessarii ejus hæredes alimentis non egent, nullam restitutionem facere tenetur ante sententiam. Dixit autem *ante sententiam*, quia in foro ex-
33 terno quilibet occisi heres potest occisorem accusare, ac petere ab eo satisfactionem homicidii, hincque passim inter occisi hæredes etiam extraneos, & occisorem ipsum compositiones fiunt; sed prædicta
34 homicidii satisfactio est tantum loco pœnæ corporalis, quando scilicet hæredes criminaliter agunt, & ab accusatione desistere nolunt, nisi munere aliquo eis dato, seu compositione inter dictas partes facta; pœna vero non debetur in foro interno ante Judicis sententiam, ut bene restitutionem à dicta pœna distinguit *Valer. de differ. utriusque fori, V. Restitutio, differ.* 8. & 45. & projnde concludit, quod dicta concordia, seu compositio inter partes facta commutat pœnam corporalem in pecuniariam antea non debitam; sicuti pari-
35 ter hæredes ejus, qui occisus fuit, censentur acquievisse pœnæ mortis in occisorem inflictæ, nisi aliud exigant. *Alloza in Florib. summar. V. Homicidium, n.* 27. necnon *Raynaud. de Virtutib. & Vitiis, lib.* 3. *sect.* 3. *cap.* 7. *n.* 205. *in fin.* ubi optime concludit, quod damna, quæ occasione occisionis aliquibus obvenerunt aliter, quam contra Justitiam, cujusmodi est præcisio spei consequendi munera, seu bonum aliud ab occiso, si occisus non fuisset, resarcienda non sunt ex Justitia ab occisore, quia, cum occisor tunc nullum eorum Jus violaverit, proinde nullam ii restitutionem sibi Jure deposcere queunt. Ex prædictis igitur

Colligo primo, quod, si Mo- 36
nachus erat, qui occisus fuit, tunc neque Monasterio, cujus ille filius erat, quicquam occisor restituere tenetur ex Justitia, ut patet ex *Sanchez Consilior. moral. lib.* 1. *cap.* 4. *dub.* 3. *nu.* 7. bona enim, quæ Monachus occisus, si supervixisset, Monasterio acquirere poterat, non sunt Monasterii propria, donec actu, & re vera sint acquisita, ideoq; illud ab occidente Monachum tunc vere non damnificatur in bonis propriis, nec inde violatur Justitia, ex cujus tantum violatione oritur obligatio restituendi, ut jam dictum fuit.

Colligo secundo, quod 37
non solum quando vulnus fuit re vera lethale, & occidendi

ani-

animo inflictum (ut in hac materia præsumitur, nisi contrarium probetur) sed etiam, quando certum est vulnus non fuisse lethale, ac vulnerati mortem ex alio accidenti provenisse, v. g. ex febri superveniente, quæ tamen per accidens ab ipsa vulneratione causam habuerit, tunc vulnerator, tamquam occisor restituere tenetur damna, quæ non solum ex vulneratione, sed etiam ex morte non sequuntur; quia febris, ac alia hujusmodi supervenientia, vel à vulnere causata præsumuntur, vel ipsam vulnerati mortem non causant, ut supponitur; sed tantum accelerant, prout etiam idipsum quoad restituendi obligationem dicendum videtur, cum dubium est, an vulnus secundum se consideratum lethale sit, &, consideratis circumstantiis, nihil deprehenditur, ex cujus superventu mors causari poterat; tunc enim mors vulneri adscribenda est, ut bene distinguendo hæc omnia discutit *Haunold. ibid. num.* 180. ubi tamen in fine dicit, quod prædicta omnia prudentis Judicis arbitrio, adhibito Medicorum, Chirurgorumque consilio, relinquuntur. Dixi autem *quoad restituendi obligationem*, quia, ut idem *ibid.* recte monuit, occisor, quamvis ad prædictorum damnorum restitutionem adstringatur, non propterea semper ad ordinariam homicidii pœnam condemnandus est.

38 Colligo tertio, quod, si à prædictis occisi hæredibus intra spatium triginta annorum post occisi mortem transactorum non petatur dicta restitutio ab occisore, vel ejus hæredibus debita, tunc neque occisor, aut ejus hæredes quidquam restituere tenentur, neque hæredes ejus, qui occisus fuit, quidquam petere possunt in conscientia, quia, cum nunquam antea quidquam petierint, videntur ejusmodi restitutionem noluisse, & sic, stante bona fide in debitoribus, præscripta remansit actio contra occisorem, ac ejus hæredes. Ita *Hurtad. tract. varior. part.* 2. *tract.* 8. *part.* 2. *resol.* 13. *num.* 224. & *seqq.* prout idipsum habetur ex *l. sicut in rem*, *C. de præscrip.* 30. *vel* 40. *annorum*, nec non expresse traditur à multis, quos refert, ac sequitur *Bonacin. de restitut. in genere, differ.* 1. *quæst. ult. punct.* 2. *num.* 16. Immo multi, quos affert *Petr. Barbosa de præscription.* ad

ad d. l. ſicut 3. *C. de præſcrip.* 30. *vel.* 40. *annor. num.* 21. *ac ſeqq.* dicunt, quod, cum debitor non teneatur ſolvere, niſi poſtquam creditor illum interpellaverit, ut debitum ſolvat, cumque lex puniendo negligentiam non petentis 40 debitorem liberet, proinde Jura, quæ bonam fidem in præſcriptione requirunt, tunc locum non habent.

FINIS.

AD MAJOREM DEI, DEIPARÆQUE VIRGINIS MARIÆ, AC SANCTORUM ADVOCATORUM MEORUM GLORIAM.

INDEX RERUM, ET VERBORUM NOTABILIUM TOTIUS OPERIS.

B

BANN.

res

CAUSA.

CHARITAS.

CIRCUMSTANTIA.

An

CONCESSIO.

CONTRACTUS.

COOPERANS.

COOPERATIO.

COOPERATOR.

COOPEROR.

CORPUS.

CULPA.

Cul-

CURIA.

CUSTOS.

D

DAMNUM.

De-

Ci-

Ani-

Cur

FA-

HOMICIDIUM.

Iniu-

INIURIATUS.

INSIDIÆ.

INSTRUMENTUM.

INTENTIO.

INTERFECTIO.

INTERPRETATIO.

IR-

IRREGULARIS.

IRREGULARITAS.

JUDÆI.

JUDEX.

JUDITIUM.

Occi-

OCCISIO.

PA-

POENALITAS.

POENITENTIA.

POETÆ.

PRÆCEPTUM.

PRÆGNANS.

PRÆMIUM.

Re-

vere

SENIOR.

SENIUM.

SENTENTIA.

STUL-

Unum,

UNUS.

VOLO.

VOLUNTARIUM.

VOLUNTAS.

VOTUM.

VOX.

Om-

FINIS INDICIS, ET TOTIUS OPERIS.

IMPRIMATUR.

Fr. Joannes Carolus Falconi Magister, ac Inquisitor Generalis Parmæ, Burgi &c.

IMPRIMATUR.

Julius dalla Rosa Vic. Gen.

Vidit Nicellus Præses Cam.

EXCUDEBANT PARMÆ,

Albertum Pazzonum, & Paulum Montium Socios. 1693.

SUPERIORUM PERMISSU.